

ANALELE DOBROGEI

serie nouă
Anul V, nr. 1

Constanța
1999

Colegiul de redacție:

Prof. univ, dr. Adrian RĂDULESCU

Conf. univ. dr. Enache PUIU

Dr. Gavrilă SIMION

Prof. Anna-Maria DIANA

ANALELE DOBROGEI
serie nouă
Anul V, nr. 1

**Volumul este dedicat împlinirii a 120 de ani de la
reunirea Dobrogei cu Țara (14/23 nov. 1878)
și simpozionului internațional
„Confluente spirituale româno-italiene în sec. XIX-XX”**

Manuscrisele și orice corespondență se vor trimite
pe adresa colegiului de redacție al revistei
"ANALELE DOBROGEI"
Piața Ovidiu nr. 12, 8700 CONSTANȚA

*Autorii articolelor își asumă, evident, răspunderea pentru
conținutul acestora.*

CUPRINS

Simona Suceveanu - Încercări de obținere a independenței pe cale diplomatică (1866-1878)	7
Ion Zainea - Contribuția românilor din Transilvania la susținerea războiului pentru cucerirea independenței de stat a României, oglindirea în paginile revistei "FAMILIA"	17
Constantin Scurtu - Infanteria română în războiul de independență (1877-1878)	26
George Petre - Folosirea vadurilor dobrogene ale Dunării în scopuri militare	33
Constantin Iordache - Componenta navală a acțiunilor militare purtate pe Dunăre	50
Alexandru Vlădărescu - Acțiuni militare pe Dunăre, în zona Hârșova și Silistra, în timpul războiului pentru independența României (1877-1878)	57
Anna-Maria Diana, Cecilia Pașca - Reunirea Dobrogei cu România - eveniment major în istoria românilor	65
Mariana Bălăbănescu - Dobrogea în viziunea regelui Carol I	73
Georgeta Lungu - Aspecte ale activității Comisiei Europene pentru delimitarea frontierei de sud a Dobrogei	81
Ion Ionescu - Dificultățile trasării frontierei dunărene între România și Bulgaria, efect al viciilor de text, redactare și procedură în urma tratatului de la Berlin	90
Nicolina Ursu - Începuturile administrației românești în Dobrogea (1878-1880)	94
Cornel Greavu - Consecințele revenirii Dobrogei în granițele României asupra creșterii potențialului naval de apărare a marinei militare	99
Georgeta Borandă - Flota română în lumina rapoartelor consulare franceze de la sfârșitul secolului trecut	105
Ion Zainea - Revista "FAMILIA" din Oradea despre evenimentele și realitățile din Dobrogea de la 1878	111
Angela Pop - Dobrogea între anii 1877-1886 în opiniile unui diplomat francez	122
Gabriel Talmațchi - Dobrogea oglindită în medalistică	128
Georgeta Borandă - Războiul de independență reflectat în medalistica națională	149
Dumitra Mindru - Monumente ale războiului de independență	153
Nicolina Ursu - Problema revenirii Dobrogei la România în context intern și internațional	166

Ovidiu Drimba - Intorno ai motivi della "RELEGATIO" di Ovidio a Tomi	174
Ștefan Cucu - Valori umane in opera lui Ovidiu	185
Livia Buzoianu - Elemente de istorie romană în "METAMORFOZELE" lui Ovidiu	188
George Lăzărescu - L'attestazione della presenza degli italiani, genovesi e veneziani sulle sponde del ponto eusino (Mar Nero)	192
George Lăzărescu - Romania del Danubio e Bisanzio e firențe	196
Alexandru Balaci - Rapporti culturali italo-romeni attraverso i secoli ...	205
Giuseppe Pitasi - Corrispondenze linguistiche e storiche trail romeno ed il calabrese	212
Viorica Lascu - I daci nel teatro italiano del primo ottocento	218
Romeo Magherescu - Civis mediteraneo	224
Romeo Magherescu - All'insegna dell' ecumenesimo, peregrinante soto i cieli della Grecia magna	228
V. Tomescu - Interferenze musicali Romeno-italiene nei secoli XIX-XX	232
Lavinia Coman - Pianofortele - Creație a geniului italian	244
Gheorghe Dumitrașcu - La mémoire d'Ovide dans la vision du docteur I. C. Drăgescu et de Remus Oprescu, préfet du district de Constantza à la fin des XIX a siècle	249

POEZIE PROZĂ SCURTĂ

Nicolae Motoc	
- Stampă cu adolescenți	259
- Replici	260
- Fără mască	261
- Un acord	262
- Iubita efemeră	263
- Spasme	264
- Altă religie	265
- Geam spart în iarbă	266
- Ureche pentru altă muzică	266
- Apex	268
Arthur Porumboiu	
- Semnele lui Saturn	269
- Cântec simplu	269
- Sunt Zeul	269
- Invectivă	270
- Iar Tu	271
- Pe ingerul negru	271
- In memoriam	271

- Stare de septembrie	272
- Metamorfoză în vis	272
- Inscripție pe o piatră funerară	272
Sorin Roșca	
- Într-o țară din est	273
- Balada unui negustor de clipe rare	274
- Doar tu, doar eu	274
- Mereu mai depărtarea	275
- Străfulgerare	275
- Îngerul sătul de iască	276
- Arheolog în periferiile cerului	276
- Pe-o stradă dinspre toamnă	277
- În insectarul dinspre est	277
Cristian Tiberiu Popescu - Copilul și porumbelul	278
Dan Perșa - Nero	282
Ovidiu Dunăreanu - Pietrele din lună	285

RECENZII

Corina Apostoleanu - Dialoguri la Tomis	297
- Ieșirea din labirint	298

ÎNCERCĂRI DE OBTINERE A INDEPENDENȚEI ROMÂNIEI PE CALE DIPLOMATICĂ, ÎN PERIOADA 1866-1877

În deceniul care a precedat proclamarea independenței absolute a României, cercurile politice din țară, în frunte cu domnitorul Carol I au întreprins unele acțiuni menite să contribuie la obținerea independenței României pe cale diplomatică.

În timpul guvernului prezidat de Ion Ghica, constituit din liberali și conservatori moderati, principalele Carol a obținut „după tratative și cu sprijinul diplomatic al Franței” recunoașterea din partea Porții otomane, în octombrie 1866, ca domn ereditar, sub numele de Carol I.¹⁾ Este de remarcat faptul că, domnitorul Carol nu s-a conformat tuturor normelor protocolare stabilite de Poartă, afirmând prin atitudinea sa, aspirația României spre independență.²⁾ Această recunoaștere i-a întărit autoritatea, deși ea venea după adoptarea Constituției din 29 iunie 1866, în care fusese adoptat numele de România și nu se mai vorbea nimic despre suzeranitatea turcească.

În ultimii ani ai domniei sale, domnitorul Carol I a adoptat o atitudine mai rezervată în legătură cu raporturile dintre România și Imperiul otoman, această atitudine fiind determinată și de recunoașterea sa ca domn ereditar, de către sultan. El a căutat totuși, cu sprijinul cercurilor politice din țară să cointereneze Prusia și Austro - Ungaria, prin concesiunile făcute în 1868, cu privire la construirea principalei linii de cale ferată din România, unui consorțiu prusian, condus de dr. Bethel Henry Strousberg și unor concesiionari austrieci în frunte cu Offenheim, nutrind speranțe că se va putea bucura de sprijinul celor două mari puteri, în vederea obținerii independenței depline a României. Concesiunea perfectată în 1868 a provocat vii dispute politice și, până la urmă, în 1871, contractul a fost reziliat întrucât Strousberg dăduse faliment.³⁾

În 1867 avusese loc la București, vizita domnitorului Serbiei, Milan Obrenovici, care s-a bucurat de o călduroasă primire din partea lui Carol I și a guvernului său. Cu prilejul acestei vizite, domnitorul Serbiei a afirmat că datorită relațiilor de vasalitate ale României și Serbiei cu Turcia, ambele țări ar trebui să aibă legături mai strânse.⁴⁾

După cum ne relatează Nicolae Iorga, domnitorul Carol I consideră că „pentru a se scutura de jugul umilitor” era necesar „să se organizeze ambele state”, iar până atunci să se poarte politicește prudent și să se puie bine cu Turcia”.⁵⁾

Cu toate acestea, la 20 ianuarie 1868, s-a încheiat un tratat de alianță între Serbia și România, care prevedea: „o perfectă și sinceră înțelegere și pri-

etenie contra a tot ce putea să altereze această uniune". Referindu-se la acest tratat, Nicolae Iorga arată că: „Serbia a văzut în acel tratat un angajament solemn, pentru a putea să-și bazeze politica în viitor”, dar Carol I îl consideră ca fiind mai mult „o înțelegere plătionică”.⁶⁾

După părera lui Nicolae Iorga, „... la sfârșitul anului 1868 era într-adevăr vorba de pregătirea luptei comune, nu numai pentru asigurarea autonomiei, ci și pentru întinderea ei până la marginile indepenței”. El consideră că „acest tratat trebuia să cuprindă și pe prințul Muntenegrului și pe regele Greciei”.⁷⁾ De altfel, în anul 1869, prițul Ipsilanti, ambasadorul Greciei la Paris și-a propus să lucreze „... în vederea independenței complete a României și a provinciilor grecești din Turcia”.⁸⁾ El preconiza reînființarea Imperiului bizantin sub conducerea regelui Gheorghe al Greciei. O asemenea propunere nu a avut sorti de izbândă în țara noastră, deși Nicolae Iorga considera că, „ea nu merita propriu-zis să fie respinsă” și că ar fi bine „... ca legăturile noastre cu Peninsula Balcanică să fie mai vechi și mai strânse”.

În 1869, când Turcia a cerut ca granița dintre România și Imperiul otoman „... să fie nu în mijlocul Dunării, ori malul”, Mihail Kogălniceanu, ca Ministru de Externe în guvernul prezidat de prințul Dimitrie Ghica, „a scos un strigăt de revoltă față de această obrăznicie fără margini, din prtea Turciei”.¹⁰⁾

În același an a avut loc vizita lui Carol I și a soției sale, doamna Elisabeta, la Livadia, în Crimeea, la Viena, în Prusia și în Franța, iar la întoarcerea în țară s-a oprit la Pesta. Într-o broșură consacrată acestei călătorii se subliniază că ea a avut efecte politice, contribuind la întretinerea unor relații bune între două popoare vecine, românii și ungurii.¹¹⁾ Se arată de asemenea că „România și Austro-Ungaria nu au avut ambițiuni de cucerire, ci numai hotărârea legitimă de a se mărgini în drepturile sale și de a le apăra totdeauna și contra oricui, chiar cu armele”.¹²⁾

Anii 1870-1871 au fost plini de evenimente cu serioase implicații și pentru țara noastră: izbucnirea și desfășurarea războiului dintre Franța și Prusia, terminat cu victoria celei din urmă, mișcările antidinastice din România (cea de la Ploiești, din 8/20 august 1870, condusă de Al. Candiano - Popescu și cea de la București, din martie 1871), falimentul consorțiului prusian condus de dr. Strousberg.

În ceea ce privește politica externă, trebuie menționate simpatiile poporului român față de Franța. Agentul românii la Paris, Ion Strat declara guvernului francez în august 1870 că, „... insuccesele trecătoare ale Franței, departe de a înrăina România de dânsa, îi făceau o datorie să se apropie de ea mai mult. România împărtășește cu dureroasele-i emoții, speranțele Franței și Guvernul său se ține totdeauna la dispoziția aceleuia al Majestății Sale Împăratului, pentru orice eventualitate în care slăbul său sprijin ar putea să fie util.”¹³⁾

La rândul său, ambasadorul Franței la Constantinopol, referindu-se

la atitudinea României față de țara sa, în acele momente grele, spune agentului țării noastre, Ion Strat, că: „... din toate țările care au fost copleșite de binefaceri de către Franța, România singură a avut grațitudine și simpatie deschis pronunțată și adânc simțită... România merită cu adevărat independența sa”¹⁴⁾, a adăugat acesta.

Germania s-a arătat nemulțumită de simpatiile românilor față de Franța și de mișcările republicane cu caracter antidinastic din România, precum și de situația creată în urma falimentului consorțiului prusian condus de dr. Strousberg.

După cum arăta Nicolae Iorga, în 1870 se stabilise o înțelegere între Austro-Ungaria și Turcia, potrivit căreia, „... la cea mai mică mișcare a noastră, mai ales într-un anumit sens, cu permisiunea Austriei, teritoriile României să fie ocupate de turci”¹⁵⁾.

Dintr-o declarație făcută de cancelarul Austro-Ungariei, Gyula Andrassy lui Dimitrie A. Sturdza, agentul diplomatic al României la Viena, în mai 1870, reiese că nici Rusia nu ne sprijinea.

Perioada guvernării conservatoare (1871-1876), în frunte cu Lascăr Catargiu s-a caracterizat printr-o intensificare a acțiunilor pentru obținerea independenței României pe cale diplomatică. Gheorghe Costaforu și Vasile Boerescu, miniștrii ai Afacerilor Externe în guvernul amintit, considerau că independența României putea fi obținută pe cale diplomatică, fiind de părere că la sfârșitul războiului franco-prusian din 1870-1871, să se țină un congres european, care după părerea lui Vasile Boerescu ar fi putut să creeze României „... o situație similară cu cea a Belgiei, adică un regat independent, neutru și garantat de marile puteri”¹⁶⁾. El considera că recunoașterea independenței României de către Marile Puteri europene garante, ar fi satisfăcut „... interesele de securitate pentru Turcia, deoarece un stat român independent ar constitui o barieră între imperiile țarist și otoman și s-ar fi evitat astfel eventualele conflicte militare dintre ele”¹⁷⁾. Cum este știut, nu s-a convocat un asemenea congres european, iar după înfăptuirea unității Germaniei, cancelarul Otto von Bismarck a cerut Porții otomane „... o intervenție militară în România spre a o sili să plătească creditorii germani”, care avuseseră de suferit de pe urma falimentului consorțiului Strousberg.¹⁸⁾

Miniștrii Afacerilor Externe, Gheorghe Costaforu și Vasile Boerescu au promovat o politică externă a României față de Germania și Austro-Ungaria, așa cum doreau domnitorul Carol I și primul ministru Lascăr Catargiu, considerând că în conjunctura europeană a acelor vremuri s-ar fi putut obține independența României, printr-o apropiere de cele două Mari Puteri din centrul Europei și de Rusia, care era interesată în slăbirea Imperiului otoman. Convenția din 5/17 februarie 1872, prin care s-a constituit Societatea Acționarilor Drumurilor de Fier din România, care a preluat construirea linei de cale ferată neterminată de consorțiul prusian condus de dr. Strousberg, l-a satisfăcut pe cancelarul Germaniei, Otto von Bismarck.

Cu ocazia Expoziției internaționale de la Viena din mai - noiembrie 1873, a fost adresată o invitație de participare și guvernului român, dar nu prin intermediul Ministrului de Externe al Turciei, ci de către Ministrul de Externe al Austro-Ungariei. O asemenea procedură politică dădea posibilitatea oamenilor politici români de a se folosi de participarea la expoziția amintită, pentru a tona și a vedea, care ar fi atitudinea guvernului de la Viena, în situația când România și-ar proclama independența. La rândul său, împăratul Francisc Iosif I-a invitat pe domnitorul Carol I să viziteze expoziția; acesta a plecat la Viena însoțit de Ministrul de Externe Vasile Boereșcu și de Ministrul de Finanțe Petre Mavrogheni.¹⁹⁾ În timpul vizitei, Carol I a declarat cancelarului Austro-Ungariei, Gyula Andrassy că. „... legătura cu Poarta incepea a fi insuportabilă” și că singura soluție de rezolvare a acestei probleme nu era decât „... declararea independenței statului român”.²⁰⁾

În prima jumătate a lunii iunie 1873, Vasile Boerescu a făcut o nouă călătorie la Viena și cu acel prilej a purtat unele discuții cu cancelarul Gyula Andrassy, referitoare la proclamarea independenței României, asigurându-l că „... în cercurile politice de la București s-a produs o deplasare de orientare spre Austro-Ungaria”, dar n-a primit asigurări în legătură cu poziția Austro-Ungariei față de problema independenței României.

O poziție similară avea și Rusia. Atunci când Gheorghe Costaforu se adresase contelui Șuvalov, referitor la problema independenței, acesta i-a răspuns că, „... în cadrul unui stat român independent, principele Carol I, care era german de origine putea deveni dușmanul Rusiei țariste”.²¹⁾

Respingând această obiecție Gheorghe Costaforu i-a declarat lui Șuvalov că, „... România devenind independentă nu concepea să fie transformată într-o unealtă oarbă a unora dintre Marile Puteri europene garante, ci ea avea o linie de conduită proprie”.²²⁾ În acest sens, i-a cerut lui Șuvalov, ca în cazul proclamării independenței României, „... guvernul rus să nu îngăduie Turciei să invadeze teritoriul României și, prin conduita sa să imprime aceiași atitudine și celorlalte puteri garante”, dar acesta nu s-a angajat să sprijine o asemenea propunere. De altfel, poziția Rusiei a reieșit și din convorbirea dintre contele Rudolf și ministrul Rusiei la Viena, Novicov. Cei doi diplomați considerau că, ceea ce voia să facă guvernul român, adică să proclame independența României, „... era o adevărată nebulie”.²³⁾

În calitate de Ministru al Afacerilor Externe, Vasile Boerescu a promovat o politică de combatere a pretențiilor Porții otomane, față de tendințele României de a duce o politică vamală protecționistă, arătând că, „... deși Poarta contestă dreptul de a se încheia cu alte state tratate cu caracter internațional... Principatele, în virtutea capitulațiilor și a suveranității statale și și-au exercitat... în curs de seculi acest drept”.²⁴⁾

Atunci când, în primăvara anului 1874, România a adoptat o lege generală a vămile, prin care guvernul român avea dreptul „... de a urca sau

micșora tarifele..." și chiar de a prohibi anumite mărfuri, în funcție de reglementarea relațiilor comerciale prin convenții directe, iar Marile Puteri europene garante sugeraseră guvernului român, să ceară permisiunea Porții otomane de a negocia, iar tratatele comerciale ale țării noastre cu alte state să fie ratificate de sultan, Vasile Boerescu a respins astfel de sugestii, arătând că, „... nu vom cere niciodată Turciei un drept suveran, care l-am avut și exercitat întotdeauna”.²⁵⁾

Între anii 1874 - 1875, guvernul conservator condus de Lascăr Catargiu, din care a făcut parte și Vasile Boerescu, până în noiembrie 1875 a desfășurat pe lângă acțiuni diplomatice, în vederea încheierii unor convenții comerciale și vamale cu unele dintre Marile Puteri europene garante și, o susținută campanie publicistică, prin care, a urmărit să atragă atenția opiniei publice europene, că „... statul național român reprezentând o entitate distinctă a Imperiului otoman, are dreptul să încheie tratate pe bază de egalitate, cu orice țară, are dreptul să aspire la independența politică și economică deplină”.²⁶⁾

Unele state europene interesate în dezvoltarea legăturilor comerciale cu România au început să ducă negocieri directe cu guvernul român în acest sens. Astfel, Austro-Ungaria, Rusia și Germania au comunicat guvernului turc la 23 septembrie / 15 octombrie 1874, că ele se cred „... în drept de a încheia cu Principatele vasale Porții, convenții directe și speciale de vamă, de tranzit și de comerț”.²⁷⁾

În urma negocierilor purtate de Gheorghe Costaforu la Viena, cu guvernul Austro-Ungariei s-a încheiat o convenție comercială și vamală, între cele două țări, la 10/22 iunie 1875, despre care domnitorul Carol I spunea că „deține în germene neatârănarea României”.²⁸⁾ Cu un an mai târziu, în luna martie, guvernul român a încheiat o convenție, de comerț și navigație cu Rusia, întemeiată pe principiul egalității de tratament dintre statele semnatare. În aceeași lună și-a manifestat și Germania dorința de a încheia o convenție comercială cu România, dar semnarea ei a avut loc în anul 1877. Celelalte Puteri garante, Anglia, Franța și Italia, care condamnaseră politica de emancipare economică dusă de guvernul român în anii 1873-1877, au încheiat și ele, în toamna anului 1876, „angajamente comerciale” cu România, pe bază de reciprocitate, acordându-se clauza națiunii celei mai favorizate.

La 31 martie / 12 aprilie 1876, guvernul conservator condus de Lascăr Catargiu a demisionat și, după scurta guvernare a unui cabinet de tranziție, prezidat de generalul Ion Emanoil Florescu s-a format la 29 aprilie / 9 mai 1876, un guvern liberal, cunoscut sub numele de guvernul coaliției de la Mazar Pasa, condus de Manolache Costache Iepureanu. În timpul acestui guvern, când criza orientală se agrava tot mai mult, Mihail Kogălniceanu, în calitate de Ministru de Externe a trimis Porții otomane și Puterilor europene garante, la 16/28 iunie 1876, un Memoriu, care conținea cele șapte revendicări: 1 - recunoașterea individualității statului român și a

numelui de România; 2 – admiterea reprezentantului ei în corpul diplomatic; 3 – asimilarea supușilor români din Turcia situației celorlalți supuși străini și recunoașterea dreptului de judecată a lor de către agenții diplomați români; 4 - inviolabilitatea teritoriului român și delimitarea insulelor Dunării; 5 – încheierea cu Imperiul otoman a unor convenții comerciale, poștale și telegrafice precum și a unei convenții de extrădare a răufăcătorilor; 6 – recunoașterea pașaportului român și abținerea consulilor Turciei de a se amesteca în afacerile privind pe românii din străinătate; 7 - fixarea graniței între România și Turcia la gurile Dunării, pe talvegul brațului principal al acestui fluviu.²⁹¹

Poarta otomană era avertizată că, dacă revendicările formulate de guvernul român nu vor fi luate în seamă, atunci România va fi silită să ia altă atitudine decât cea vută până atunci.

Puterile europene garante au privit cu răceală și chiar cu ostilitate revendicările formulate de guvernul român și vedeau în ele o cerere de independență deghizată. Rusia era de părere că demersul guvernului român era inoportun, iar la Londra, România era înfățișată ca fiind împinsă „... de o ambiție bolnăvicioasă nutrină în taină proiecte fie împotriva Turciei, fie a Austro-Ungarie”; Ministrul de Externe al Franței, Decazes a socotit acest Memoriu „inopportun și primejdios”;³⁰⁰ Turcia nu a răspuns la acest Memoriu, motivând că era ocupată cu războiul contra Serbiei.

La 24 iulie / 5 august 1876, Mihail Kogălniceanu a trimis Porții otomane o notă diplomatică și mai categorică, în care arăta că opinia publică din țară va sili guvernul român să renunțe la neutralitate, iar agenții diplomați români erau invitați să convingă Marile Puteri în favoarea soluționării urgente a celor șapte revendicări.

În cursul lunilor iulie-august 1876, Turcia a înfrânt forțele armate ale Serbiei, această situație creând o stare de neliniște în România și întărind curentul războinic în Rusia. Noul guvern român, prezidat de Ion I.C. Brătianu, unul din fruntașii liberali radicali a dispus în a doua jumătate a lunii septembrie 1876, concentrarea celor patru divizii ale armatei române cu rezervele lor, sub pretextul manevrelor de toamnă, iar la 26 septembrie / 8 octombrie 1876, o delegație guvernamentală română din care făceau parte, primul ministru Ion C. Brătianu și colonelul Slăniceanu – Ministrul de Război, s-a deplasat la Livadia, în Crimeea, unde a avut loc o întâlnire cu țarul Alexandru al II-lea al Rusiei, cancelarul Gorceacov și Ministrul de Război, Miliutin. Cu prilejul acestei întâlniri s-au purtat discuții cu privire la o eventuală trecere a armatelor ruse prin România, în cazul unui război rusoturc.

În decembrie 1876 s-a desfășurat la Constantinopol, Conferința reprezentanților puterilor europene semnatare ale Tratatului de la Paris, din 1856, cu scopul de a determina Poarta otomană să acorde unele libertăți popoarelor subjugate din Peninsula Balcanică. La această Conferință a par-

ticipat ca trimis extraordinar al guvernului român, Dimitrie Brătianu, fratele primului ministru, cu misiunea de a aduce la cunoștința Marilor Puteri garante și în special Turciei, Memoriul întocmit de Mihail Kogălniceanu, la 16/28 iunie 1876. El a fost însărcinat să ceară Conferinței „... consacrarea statutului politic al României, printr-o garanție specială, pentru neutralitatea sa perpetuă” și „... o garanție specială pentru respectarea drepturilor neutralității și integrității teritoriale a României”.³¹⁾

Agentul diplomatic român la Constantinopol, generalul Iancu Ghica, stăruie pe lângă trimisul extraordinar și special al Marii Britanii la Constantinopol, lordul Salisbury să pună în discuția Conferinței, cererea României „... de a nu mai face parte integrantă din Imperiul otoman” și de a „se despărți în chip definitiv de Orient”⁽³²⁾ dar, aceasta nu i-a dat asigurări în legătură cu un eventual sprijin.

Conferința preliminară de la Constantinopol n-a acceptat să ia în discuție revendicările formulate în Memoriul întocmit de Mihail Kogălniceanu, motivând cu plenipotențiarilor celor șapte puteri europene garante nu primiseră instrucțiuni din partea guvernului lor.

Poarta otomană pentru a torpila lucrările acestei Conferințe, a proclamat la 11/13 decembrie 1876, o Constituție cu aparențe liberale, în care România era desemnată „provincie privilegiată a Imperiului otoman”⁽³³⁾, dar guvernel român a declarat „nule și neavenite dispozițiunile Constituțiunii otomane” și a protestat în modul cel mai energic „... contra violării drepturilor noastre garantate prin tratate”⁽³⁴⁾.

Această gravă chestiune a fost adusă în discuția Corpurilor Legiuitoare ale României. În cadrul Adunării Deputaților, guvernul a fost interpelat de deputații: G. Misail și N. Blarenberg, în legătură cu atitudinea față de noua Constituție otomană. Au răspuns la aceste interpelări, Ministrul de Externe, Nicolae Ionescu, care a arătat că guvernul român „... a protestat de îndată și nu va îngădui ca drepturile țării să fie încălcate”⁽³⁵⁾.

Lui N. Blarenberg, care socotea atitudinea guvernului provocatoare i-a răspuns primul ministru Ion C. Brătianu, arătând că: „atitudinea de protestare ce guvernul a luat față de încălcările Turciei asupra drepturilor țării nu poate decât să folosească cauzei României”. El a adăugat apoi: „... să nu așteptăm ajutor de la nimeni; experiența trecutului ne dovedește că drepturile cuiva nu se respectă și nu se găsesc apărători la străini, decât când acela care le are și în contra cărui se fac încălcări este un om care are conștiința datoriei sale și e capabil să facă sacrificii pentru a se apăra”⁽³⁶⁾.

Satisfăcută de răspunsul dat de guvern, Adunarea Deputaților a adoptat următoarea moțiune: „În urma răspunsului dat de guvern, prin care explică linia de conduită în fața promulgării Constituției Sublimei Porti, Camera pe deplin satisfăcută și convinsă că guvernul va protesta cu energie către puterile garante și către Înalta Poartă, conta încălcărilor drepturilor incontestabile ale României, trece la ordinea zilei”.³⁷⁾

În legătură cu aceiași chestiune, Senatul a adoptat în ziua de 23 decembrie 1876, o moțiune, în care se arată că: „Senatul voind ca drepturile antice ale României, recunoscute și garantate prin Tratatul de la Paris, precum și actele politice săvârșite în urmă, în virtutea suveranității țării, să fie respectate și neatinse și manifestând voința sa, că politica guvernului să aibă această ținută cu o procedare demnă, neprovocatoare, trece la ordinea zilei”.³⁰⁾

La 19/31 martie 1877, Marile Puteri semnatare ale Tratatului de la Paris din 1856 au semnat la Londra un protocol, prin care recomandau Turciei să acorde unele libertăți popoarelor supuse din Peninsula Balcanică, dar aceasta respingându-l s-a deschis calea războiului. Guvernul României a hotărât mobilizarea generală, la 31 martie/12 aprilie 1877 și la 4/16 aprilie s-a semnat la București convenția româno-rusă, pe care o pregătise în secret cu reprezentantul guvernului Rusiei, Nelidof.

Potrivit prevederilor acestei convenții, România asigură armatei ruse liberă trecere pe teritoriul său, pentru a merge împotriva Turciei, iar Rusia se obliga „... a menține și a face să se respecte drepturile politice ale statului român, astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente, precum și a menține și apăra integritatea actuală a României”³¹⁾ Această Convenție, deși nu prevedea o colaborare militară româno-rusă, într-un eventual război ruso-turc, recunoștea însă, integritatea teritorială a României și neamestecul Rusiei în treburile interne ale țării noastre.

La 6/18 aprilie 1877 a fost publicat Decretul de mobilizare generală a armatei române, prin care erau admiși sub arme 100.000 de oameni, din care 58.000 făceau parte din armata de operațiuni. Relațiile diplomatice dintre România și Turcia au fost întrerupte la 10/22 aprilie 1877, iar la 9/21 mai Adunarea Deputaților a proclamat independența absolută a României, votând în urma declarației făcute de Ministrul de Externe, Mihail Kogălniceau, în care spunea că: „... sântem independenți, sântem națiune de sine stătătoare... sântem o națiune liberă și independentă”³²⁾ – o națiune prin care lua act că: „... rezbetul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit o consacrare oficială și contând pe dreptatea puterilor garante, trece la ordinea zilei.”⁴¹⁾ Moțiunea a fost votată cu 79 de voturi și două abțineri: N. Ionescu și N. Blaremburg.

În aceeași zi a adoptat și Senatul cu unanimitate de voturi, o moțiune, în care se arată că: „Senatul, luând act de pozițiunea făcută României de Imperiul otoman, considera statul român independent și invita pe guvern să lucreze ca independența ei să fie recunoscută și garantată de Marile Puteri europene, a căror dreptate și sprijin au contribuit în tot timpul la dezvoltarea României”⁴²⁾

La 11 mai, Adunarea Deputaților, iar Senatul la 13 mai au votat în unanimitate propunerea cu privire la ștergerea sumei de 914000 lei, ce figu-

ra în bugetul statului, ca dare către Poarta otomană și trecerea acestei sume în bugetul Ministerului de Război⁴³.

Din cele arătate rezultă că, încercările făcute de România, în perioada 1866 - 1877 de obținere a independenței pe cale diplomatică, nu au reușit din cauza opoziției Turciei și a lipsei de sprijin din partea Marilor Puteri europene garante. Acest lucru s-a văzut cu prilejul proclamării independenței absolute a României la 9 mai 1877, când niciuna din aceste puteri, nici chiar Rusia, cu care semnase Convenția din 4/16 aprilie 1877 nu au recunoscut acest important act istoric. El avea să fie recunoscut în anul următor, în urma înfrângerii Turciei în războiul ruso-româno-turc, din anii 1877-1878, prin Tratatul de la San Stefano și Berlin.

NOTE

1. **Istoria poporului român**, sub red. Acad. Andrei Oșetea, Ed. științifică, București, 1970, p. 281.
2. I. Scurtu, **Contribuții privind viața politică în România**. Ed. științifică și enciclopedică, București, 1988, p. 48;
3. **Ibidem**, p.50;
4. N. Iorba, **Politica externă a regelui Carol I**, București, 1916, p. 64;
5. **Ibidem**, pp. 64-65;
6. **Ibidem**, p. 65.
7. **Ibidem**,
8. **Ibidem**, p. 68;
9. **Ibidem**, p. 69;
10. **Ibidem**, p. 72;
11. **Călătoria domnitorului Carol I în străinătate**, București, 1869;
12. **Ibidem**;
13. N. Iorba, **Op. cit.**, p. 96;
14. **Ibidem**;
15. **Raportul din august 1870 al lui Ludovic Steege**;
16. N. Adâniloiaie, **Independența României**, Ed. Academiei, București, 1986, p. 70;
17. **Ibidem**;
18. **Ibidem**;
19. I. Scurtu, **Op. cit.**, p. 70;
20. G.D. Nicolescu, **Parlamentul Român (1866-1901)**, București, 1903, p. 175;
21. S. Apostol, **Vasile Boerescu (1830-1883)**. Ed. științifică, București, 1974, p. 60.
22. **Ibidem**;
23. **Ibidem**;
24. R. Bossy, **Politica externă a României între anii 1873-1889 privită de la agenția diplomatică din Roma**, București, 1928, p. 103;
25. N. Adâniloiaie, **Op.cit.**, p. 72;
26. S. Apostol, **Op.cit.**, pp.66, 77-79;
27. N. Adâniloiaie, **Op. cit.**, p. 73;
28. **Ibidem**;
29. M. Kogălniceanu, **Texte social-politice alese**, Ed. Politică, 1967, p. 300;
30. **Istoria României**, vol. IV, Ed. Academiei, București, 1964, p. 599;
31. **Documente privind Istoria României (DIR), Războiul de Independență**, vol. I, partea a II-a, Ed. Academiei, București, 1954, p. 154;
32. **Ibidem**, p. 510;
33. N. Adâniloiaie, **Op. cit.**, p. 139;

34. G.D. Nicolesc, **Op. cit.**, p. 262;
35. **Ibidem**, p. 263;
36. **Ibidem**, p. 264;
37. **Ibidem**;
38. **Ibidem**, p. 265;
39. **Ibidem**, pp. 282-283;
40. **Ibidem**, p. 298;
41. **Ibidem**;
42. **Ibidem**, p. 295;
43. **Ibidem**, p. 300.

Tentatives d'obtenir l'indépendance de la Roumanie par voie diplomatique

- Résumé -

Pendant la décennie ayant précédé la déclaration de l'indépendance absolue de la Roumanie, les cercles politiques de notre pays à commencer avec le prince régnant Carol I-er ont entrepris des actions à même de contribuer à obtenir l'indépendance de la Roumanie par voie diplomatique.

Les actions entreprises pendant les années 1866-1877 ont échoué à cause de l'opposition de la Turquie et du manque d'appui des Grandes Puissances européennes garantes. On a vu cela à l'occasion de la déclaration de l'indépendance absolue de la Roumanie, au 9 mai 1877. Cet événement historique allait être reconnu en 1878 à la suite de la défaite de la Turquie au cours de la guerre russo-roumaino-turque des années 1877-1878 par le traité de San-Stefano et de Berlin.

CONTRIBUȚIA ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA LA SUSȚINEREA RĂZBOIULUI PENTRU CUCERIREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI, OGLINDITĂ ÎN PAGINILE REVISTEI „FAMILIA”

Materialul documentar referitor la evenimentele din anii 1877-1878, aflat în paginile revistei „Familia”, confirmă adevărul că la războiul pentru cucerirea independenței de stat a României au participat, într-o formă sau alta, românii de pretutindeni, existând o strânsă solidaritate generală.

Este ușor de imaginat greutățile pe care le-a întâmpinat Iosif Vulcan¹⁾, redactorul prestigioasei publicații românești, ce apărea la Budapesta din anul 1865, supusă deci unui control riguros din partea autorităților, pentru a insera în paginile acesteia informații despre războiul din 1877-1878 și mai ales despre manifestările de solidaritate ale românilor. Riscând să-și sacrifice propria revistă, la care ținea extrem de mult, socotind-o cea mai însemnată realizare a vieții sale, el a reușit să depășească toate obstacolele, gestul său căpătând astfel o valoare exemplară, aceea de a fi alături de poporul său, ignorând adversități și pericole, în lupta pentru progres și libertate.

Revista „Familia” devine astfel, alături de „Gazeta Transilvaniei” din Brașov și „Telegraful Român” din Sibiu, una din puținele publicații care a fertilizat conștiințele românești de dincoace de Carpați, cărora le-a sporit încrederea în viitorul neamului românesc. Realizând în paginile sale o adevărată cronică a războiului de independență, publicând informații despre manifestările de solidaritate națională ale populației românești de pe ambele versante ale Carpaților, revista lui Iosif Vulcan este, de asemenea, un valoros izvor istoric, care ne întărește convingerea în capacitatea poporului român de a-și strânge rândurile în momente hotărâtoare.

Începând să scrie, în 1876, despre lupta popoarelor din Balcani, „Familia” își exprima totodată înțelegerea față de aceasta, deoarece se inscria în spiritul veacului. În legătură cu atitudinea României a manifestat o deplină simpatie, remarcându-i tendințele pozitive, ce vizau obținerea independenței. Acest aspect devine dominant în anii 1877-1878, împrejurare justificată de angajarea țării în războiul antiotoman. În mod prioritar, este urmărită desfășurarea operațiunilor din sudul Dunării, cu scopul de a evidenția, într-un chip obiectiv, contribuția armatei române, eroismul și virtuțile sale.

Acestei coordonate principale a preocupărilor redacționale, i se adaugă cea privind popularizarea acțiunilor de strângere a unor materiale necesare susținerii frontului, ajutorării răniților și familiilor acestora. Așa cum rezultă din numeroasele documente și comentarii publicate de revistă,

in Transilvania mișcarea de solidaritate cu cauza națională a fost deosebit de activă. În dorința de a cuprinde toate manifestările legate de sprijinul celor aflați în focul bătăliilor, ce aveau nevoie de hrană, îmbrăcăminte, iar răniții de un tratament medical corespunzător, revista a extins spațiul consacrat evenimentului, deschizând rubrici noi, cu titluri semnificative, mobilizatoare. În cadrul acestora, cu aceeași promptitudine, revista publică știri privind acțiunile populației civile din România, ca și despre cele ale românilor aflați sub dominație străină, dovedind astfel că o voință unică îi adună e toți românii sub steagul luptei pentru neatarnare.

La 25 aprilie 1877, corespondentul din Iași al „Familiei” raporta un fapt care, potrivit opiniei sale, proba înaltul sentiment patriotic al femeilor române. Era vorba despre înființarea, la 18 aprilie, a Comitetului central al doamnelor din Iași, cu scopul de a ajuta și îngriji răniții armatei române. Odată cu documentele de constituire ale Comitetului, revista publică și un apel adresat tuturor femeilor române, în care se cerea acestora să procedeze la înființarea unor organisme asemănătoare și, bineînțeles, la realizarea nobilei scop propus. „Nouă, româncelor – se spunea în apel – ne revine sarcina și onoarea de a aduce alinare suferinței, de a veghea lângă răniți și a-i reda țării lor; pentru aceasta nu trebuie să crutăm nici bani, nici stăruinți. Rolul nostru este de-a fi peste tot locul unde se va cere acel spirit de adânc și curajos devotament.”²⁾

Acest apel, ca și exemplul femeilor române din Iași – consemna redacția „Familiei” – n-au rămas fără răsunet dincoace de Carpați. La 17 mai 1877 s-a constituit Comitetul doamnelor române din Sibiu, care a trimis tuturor publicațiilor românești din monarhie un apel, pentru a fi reprodus în mii de exemplare, anunțând înființarea sa, scopul urmărit și invitând „toate românele surori” să i se alătore în intenții și fapte. „În fața conflagrațiunii din orientul Europei – se spunea în apel – conflagrațiune ce are să atingă și a atins deja pe frații și surorile noastre din România, noi, conduse de simțul inimii noastre, nu putem sta indiferente la ceea ce frații și surorile noastre, ei, sângele nostru, vor avea de a îndura în această mare dramă ce se prepară și s-a început deja pe frumoasele, istoricele și de vechi sânge fumegânde țărături ale Danubiului. Pentru aceea, românele din Sibiu s-au întrunit astăzi cu scopul de a veni și ele, cu mijloacele lor posibile, în ajutorul ostașilor români răniți și în ușurarea suferințelor familiilor acelor ostași, cari au căzut sau vor cădea în luptă.”³⁾

Constituirea de noi comitete pentru ajutorarea celor răniți și a familiilor acestora, ca și pentru a sprijini efortul militar general, s-a răspândit cu rapiditate în toate ținuturile locuite de români. În Transilvania, noi comitete iau ființă la Cluj și Făgăraș. Dată fiind extensiunea din ce în ce mai mare a mișcării pentru strângerea de fonduri și bunuri materiale, redacția revistei deschide, începând cu numărul 20 al acesteia, o rubrică nouă, intitulată „*Damele române și resboiul*”, ce se va menține vreme îndelungată în paginile

sale.

Conținând o substanțială cantitate de material informativ, rămas, în cea mai mare parte, încă nevalorificat și din care încercăm, cu ocazia prezentului jubileu, să aducem câte ceva în actualitate, acesta scoate la iveală nu numai solidaritatea ci și entuziasmul cu care românii din Austro-Ungaria au sărit în ajutorul fraților de peste Carpați. „Cu fericire luăm în mână condeiul – mărturisese Iosif Vulcan –, căci, iată, iarăși avem să înregistrăm niște acte, cari probează că femeile române sunt la înălțimea misiunii lor. Nu numai dincolo, dar și dincoace de Carpați, damele române, stimatele noastre surori, formează comitete pentru autorarea ostașilor răniți.”⁴⁴⁾ Iar ca o exemplificare a acestei situații, revista scrie despre constituirea de comitete la Roman, Tecuci, Craiova, București și Brașov, semnalând totodată publicarea de către George Barițiu, în „Gazeta Transilvaniei”, a unei adrese către femeile române din Transilvania și Ungaria, prin care le îndemna să se integreze mișcării naționale de strângere a materialelor necesare susținerii războiului de independență.

Punându-se în serviciul acestei idei, redacția revistei lansează un nou titlu de rubrică – „Totul pentru ostașii români răniți”, având și un pronunțat rol mobilizator.

Reacția autorităților austro-ungare față de atitudinea românilor din monarhie, a fost extrem de dură, cea dintâi măsură fiind desființarea comitetelor din Sibiu, Cluj și Făgăraș și interzicerea înființării altora. Măsura este cu asprime înfierată de redactorii revistei „Familia”. „Iată dureroasă știre cu care suntem siliți să începem de astă dată această rubrică – se menționează într-o redacțională –, în care crezurăm a putea înșira înființarea comitetelor de dame din toate părțile locuite de români.”⁴⁵⁾

Contestând baza legală a amintitei măsuri, Iosif Vulcan lansează prin intermediul revistei, textul unei chemări pentru a se persevera în acțiunea începută: „Tot ce vom adăuga noi este, ca să rugăm pe onorabilele noastre dame, să nu se descurajeze prin această procedură bruscă, ci să continue și de acum înainte a ușura soarta ostașilor români răniți. Nu vor mai putea să formeze comitete..., însă ca particulare, vor putea colecta ajutoare. Deci, fiindcă nu este iertat, nu mai compuneți comitete – sfătuia el femeile române – ci fiecare damă română să fie singură un comitet, să întrunească una rolul tuturor, să adune ofertele și, păzind ordonanța ministerială, să le înainteze la locul competent.”⁴⁶⁾ Convins de receptivitatea și spiritul combatant al femeilor române, care se vor apuca de lucru „cu puteri indoite”, Vulcan încheia cu următorul îndem adresat acestora: „La lucru, dar, surori române ! Noi vom înregistra cu fală numele vostru și națiunea vă va fi pururea recunoscătoare”.

Cum protestul împotriva amintitei măsuri a rămas fără efect, românii de dincoace de Carpați au dat amploare acestei forme legale, acceptată de autorități, sarcinile comitetelor, care activau cu bune rezultate în România, fiind preluate de persoane particulare, indeosebi de femei. Astfel,

din majoritatea localităților românești, s-au adunat modeste donații pentru război, pe baza unor *liste de subscripții*, aprobate în prealabil de autorități. La sfârșitul lunii iunie, Judita Măcelariu din Sibiu adunase și trimisese Societății Crucea Roșie din România, al cărui președinte era principele Dimitrie Ghica, suma de 2.966 lei, iar după un scurt interval, la începutul lunii următoare, trimite o nouă sumă de bani, plus o mare cantitate de obiecte.⁷⁾ Doamnele Ana Gall și Ana Filip din Abrud, adună și trimite, la începutul lunii iulie, suma de 940 lei și 332 florini.⁸⁾ Femeile din Micrcurea Sibiului trimite o mare cantitate de pânză. Lista cu subscripții, trimisă revistei spre publicare, este alcătuită de către Agapia Droc.

În Alba Iulia și împrejurimi, colectele au fost făcute de către Eufrosina Cirlea și Eufemia Pipoșiu. La începutul lunii iulie ele trimiseseră deja la București 200 florini, 3 galbeni imperiali, 20 de franci aur și 5 lei⁹⁾. În Oradea, Venturia Roman, fiica avocatului Iosif Roman, a deschis, la 3 iunie 1877, o listă de subscripții, pe care a și realizat-o cu mult succes. La 15 octombrie 1877 redacția revistei era informată asupra „sumei considerabile” ce fusese adunată (150 florini, 60 coroane și 2 galbeni), în adresă fiind trecute și numele celor 50 de persoane care au subscris, dintre care multe cunoscute: Iosif Vulcan, Iosif Roman, Cornel Diaconovici, Iosif Bozintianu, George Marchiș, Teodor Filip și alții.¹⁰⁾ De teama autorităților, dar și a reacției maghiarilor din localitate, mulți au preferat să nu-și treacă numele pe listă.

Despre atitudinea ostilă a maghiarilor din Oradea față de listele de subscripții ale românilor de aici, aflăm din corespondența avocatului Desideriu Borbola cu George Barițiu. La 13 iunie 1877, Borbola, care lansase în Oradea și împrejurimi o listă de subscripții, trimitea lui Barițiu suma de 500 franci și 24 florini, pentru a o expedia la București, și o scrisoare, în preambulul căreia spunea: „Știind eu, cum își varsă sângele românii pe câmpul bătăliei pentru drepturi și libertate, – cu o sumă însemnată din partea mea în alăturata coală, nu-mipot inchipui că aș face un lucru mai bun, decât a o da cu ajutor pentru ostașii români din România, cosângenilor mei”. Tot așa cugetă – menționa el – și cei care subsciseseră pe listă, adică preoții Grigore Fabian, Georgiu Șuta și Ilie Turdeanu, precum și proprietarul Iuliu Fabian, toți din Satu-Mare.¹¹⁾

Câteva luni mai târziu, la 15 septembrie 1877, Desideriu Borbola se vedea nevoit să-l informeze pe Barițiu despre „teroarea turcomană” ce domnește în Oradea. El descrie împrejurările dramatice prin care a trecut, datorită faptului că a donat suma de 500 franci pentru susținerea războiului. Casa i-a fost atacată, ferestrele sparte, pardoseala ruptă, iar pereții mănjiți, el și familia sa reușind să scape cu fuga. Calificând acest act drept „brutalism nemaipomenit”, Desideriu Borbola condamnă atitudinea celor care etichetau drept „crimă” faptele românilor de „a oferi obolul aceluia care e carne din carnea lor și sânge din sângele lor”¹²⁾. De altfel, în anul următor, curajosul avocat orădean, fiul unui profesor de la Academia de Drept, a fost nevoit să

părăsească, cu familie cu tot, orașul în care se născuse și își desfășurase activitatea.

O preferință evidentă manifestă redacția revistei „Familia” față de apelurile femeilor române, pe care, în scop mobilizator, le publică în întregime. Procedează astfel cu apelul Heretei Stănescu din Brașov, lansat la 9 iunie 1877 și asemenea cu cel al doamnelor române din Năsăud, din care cităm: „Sângeroasele evenimente ce au început a se dezvolta la hotarele sudice ale României, și care au îndemnat pe damele române din toate unghiurile pământului românesc la facere de colecte, de scame, comprese, fâșii s.a., pentru nenorociții răniți în război, au stârnit și în inimile damelor române de aici, nobilul sentiment de a concurge și dănsese cu posibilitățile lor, la alinarea durerilor celor răniți și la ușurarea suferințelor celor nenorociți”⁽¹³⁾. În acest scop, la inițiativa doamnelor Elisabeta Popu Păcurariu și Vilhelmina Mihalășiu, care au mers „din casă în casă” pentru a le mobiliza pe femei, s-a înființat, la 3 iulie 1877, *Comitetul central al damelor din Năsăud*, având-o ca președintă pe Elisabeta Popu, urmând să se constituie comitete filiale în toate localitățile ținutului.

Comitetul abia a apucat să trimită apelurile și să deschidă listele de subscripții, deoarece a fost desființat de autoritățile maghiare. Elisabeta Popu s-a oferit să se ocupe în continuare de strângerea ofrandelor, pe care să le înainteze la locurile competente. În scurt timp, „cu un zel rar și o diligență admirabilă”, a fost adunată o mare cantitate de comprese, bandaje, pânză, cămăși, fâșii, triunghiuri, scamă, fiecare țărancă contribuind după putință. „E un semn – menționa redactorul revistei – cum că deșteptarea spiritului național progresează și că geniul românesc veghează pentru imortalitatea neamului românesc”⁽¹⁴⁾.

Redacția revistei aprecia că femeile române din Ardeal se dovedeau a fi „la înălțimea misiunii lor”. „Cu bucurie constatăm aceasta - se scria într-un articol. În fiecare zi primim informațiuni noi despre contribuțiile făcute de dănsese pentru ostașii români răniți. Onoare lor ! Înainte, scumpe surori ! Să nu rămână nici un oraș, nici un sat locuit și de români, de unde să nu se contribuiască pentru acest scop sfânt”⁽¹⁵⁾.

Un nou apel, semnat de Hareti Stănescu, lansat din Brașov, la 22 iunie 1877, este reprodus în întregime în paginile revistei „Familia”. Considerând că războiul din sudul Dunării avea scopul „de-a emancipa popoarele creștine de sub barbara dominație a „Semilunei”, apelul chema femeile române, „din orice parte de loc”, să se „grăbească a contribui la alinarea durerilor acelor brați ai noștri, care s-au dus să-și verse sângele pentru apărarea civilizațiunii și pentru înălțarea națiunii noastre românești”⁽¹⁶⁾. Ca răspuns la acest apel, câteva zile mai târziu, la 28 iunie, Eugenia Munteanu din Orăștie informa opinia publică, prin intermediul revistei „Familiei”, despre lansarea unor liste de subscripție, precizând că femeile române din toate colțurile locuite de români, „au îmbrățișat cu căldură nobi-

la idee de a veni în ajutorul ostașilor răniți din România".¹⁷⁾

În multe alte locuri, un mare număr de persoane au subscris pe listele lansate, producându-se în Transilvania o adevărată emulație. Revista publică colectele, în bani și obiecte, realizate de femeile din: Abrud, Orăștie, Curtici, Nădab, Deva, Băița Montană, Năsăud, Brașov, Bucium, Cluj, Blaj, Făgăraș, Macea, Trestia și numeroase alte localități. Ana Tincu, colectantă în Orăștie, a trimis, la începutul lunii august, 295 florini, 70 coroane și numeroase obiecte. Tot acum, Hareți Stănescu trimite la București a treia colecție făcută de femeile din Brașov, constând în 18 kg. scamă, 231 triunghule, 45 fâșii de incins și 131 comprese. Doamnele Maria Marin, Iuliana Popu și Ana Stoian din Blaj, au adunat frumoasa sumă de 512 florini, 14 coroane, 4 napoleoni, 8 galbeni și 17 florini de argint, plus 5 kg scamă și 48 triunghule.¹⁸⁾

În Făgăraș, doamnele Zinca Roman și Anastasia Florian au colectat 183 florini, 50 coroane, 1,5 napoleoni, 1 galben și 2 taleri, iar în Cămpeni, dna Andreica a adunat 179 florini și 10 coroane. Din Cluj, Maria Ilieș trimite, la 18 august 1877, președintelui Societății Crucea Roșie din România, 141 florini, 1 galben și o mare cantitate de scamă, până și fâșii.¹⁹⁾ Iar exemplele pot continua. Până și ofertele unor donatoare particulare, precum Ida Mladin (din Macea), Ioana Budilă (din Sibiu) sau Ecaterina Drăghici (din Deva), își găsesc loc în paginile revistei, a cărei redacție evidențiază rezultatul de excepție al munci de colectare a mijloacelor materiale efectuată de Iudita Măcelariu, cea mai activă dintre femeile române din Transilvania. Prezentând cititorilor date despre generosul sprijin al femeilor române, revista și redactorul său, Iosif Vulcan, vizau un obiectiv precis, acela de a stimula acțiunea de strângere a ofertelor, atent urmărită de autorități, realizând prin aceasta o valoroasă operă patriotică.

Din motive lesne de înțeles, revista acordă spațiu corespunzător publicării listelor de subscripții din Transilvania, Bucovina și Ungaria. Redacția își exprimă, la un moment dat, regretul că nu-i mai ajung coloanele pentru a putea consemna toate acțiunile românilor, care – se afirmă în revistă – „continuă în toate părțile cu cel mai mare entuziasm”, având importante consecințe morale și materiale.

Campania de strângere a fondurilor pentru sprijinirea frontului a căpătat un nou impuls odată cu angajarea hotărâtă a României în război și eroismul dovedit de armata română pe câmpurile de luptă din Balcani. Conștient de însemnătatea cuvântului scris în stimularea spiritului filantropic general, Iosif Vulcan a accelerat ritmul intervențiilor publicistice subordonate cerinței momentului. Un nou apel filantropic, adresat de Iudita Măcelariu din Sibiu, la 22 septembrie 1877, este găzduit în paginile revistei. „Mii de viteji români – se spunea în apel – se află deja răniți în spitalele României, și transilvănenii români, care se află în prezent dincolo de Carpați, ne spun că ajutoarele adunate până acum nici pe departe nu pot acoperi lipsele neprevăzute, încât viețile a sute de răniți ușor pot fi periclitate dacă

suferințelor nu li se va întinde mâna de ajutor la timp”²⁰⁾.

Apelul adresat tuturor chemarea de a face un nou sacrificiu, „pe care ni-l cere consăngenitatea, îl reclamă recunoștință pentru salvarea onoarei române”. „Matroane române, soții tineri, fiice plâpânde și Tu Public român, care puteți a prețui durerea nemărginită ce o simte o mamă, o soție, o soră și Patria, pentru pierderea fiilor ei, nu pregețați a contribui: bani, scame, pânzărie, ștergare, legături, schimburi, într-un cuvânt orice prin care am putea alina intrucâtva durerea prea iubiților noștrii frați vulnerați pe câmpul de onoare”²¹⁾.

În coloanele rubricii „Răniții români”, redacția revistei inserează cu regularitate propriile-i apeluri, intitulate „Contribuții pentru răniții români”, considerând că acesta este apelul pe care trebuie să-l facă tot românul către confrății lui. „Sângele român curge în șiroaie pe câmpul bătăliei – se spunea într-unul din aceste apeluri. Mii de confrăți ai noștri suferă. Hai să venim în ajutorul lor ! Contribuiască fiecare după putință, mult, puțin, cât va fi în stare. Înființarea comitetelor e oprită; dar persoane particulare pot să facă colecte și apoi să le trimită de-a dreptul principelui Dimitrie Ghica în București, sau onorabilei doamne Judita Măcelariu în Sibiu”²²⁾.

Românii din monarhia austro-ungară sunt invitați să contribuie pentru răniții români în război, care începeau să sosească deja în capitala româniei și în alte orașe ale țării. Pe parcursul mai multor numere, revista publică listele de subscripții și colectele făcute în Transilvania, cum sunt cele din: Abrud, Timișoara, Orăștie, Cămpeni, Brașov, Oradea, Blaj, Făgăraș, Cluj, Sibiu, Beiuș, Turda, Gherla și alte localități.

Asemeni românilor de pretutindeni, cei din Bihor s-au dovedit foarte activi în această acțiune. Făcând o statistică a datelor consemnate, aici au fost lansate 7 liste de subscripții, 2 în Oradea, 4 în depresiunea Beiușului și una în nordul Bihorului. Pe aceste liste s-au adunat 612 florini, 500 franci și 2 galbeni.²³⁾ Cei care au contribuit, în număr de 365, sunt în majoritate țărani, dar și intelectuali, negustori, meșteșugari, elevi și studenți, ceea ce dovedește că toate categoriile sociale române din Bihor îmbrățișează cu căldură ideea susținerii cu mijloace materiale a luptei pentru independență.

Studenții români din Budapesta și Viena, au deschis și ei liste de subscripții pentru soldații români răniți. Cei din Budapesta au adunat 26 florini și 20 coroane, sumă pe care au trimis-o la Brașov lui Manole Diamandi, pentru a o expedia în România.²⁴⁾

Prin rezultatele concrete obținute, campania de strângere a ofrandelor pentru susținerea războiului a descătușat energii, canalizându-le în susținerea cauzei naționale. Ea a contribuit la trezirea conștiinței naționale și la valorificarea, sub raport politic, a potențialului de care dispuneau femeile române, aflate până atunci în marginea frământărilor zilei. Această constatare aparține însuși redactorului revistei, Iosif Vulcan, care la rubrica „Conversare cu cetitoarele” scria: „Entuziasmul inspiră mândria națională. Și

aceasta e un câștig mare, căci mândria națională trezește încredere în sine; iar cele ce are încredere în sine, posedă un mare avantaj, de care noi avem așa mare trebuință. Este un semn caracteristic, dar totodată și îmbucurător, că entuziasmul dincoace de Carpați s-a manifestat – mai ales – prin femei. În fruntea celor mai multe colecte în favorul răniților români văzurăm și vedem femei. Acest fenomen are mare însemnătate, nu numai pentru acuma, dar și pentru viitor. Spiritul național odată stârnit nu poate amorți așa ușor. Ne place a crede, că damele noastre, care de astă dată probară cu atâta zel, că știu să fie la misiunea lor, vor rămâne și în viitor la acea înălțime, unde și-au câștigat stima noastră. Deși războiul a trecut, dumneavoastră aveți și de acuma înainte un rol mare. În locul răniților, sute și sute de cauze filantropice, naționale și umanitare”.²⁵⁾

Pentru a răsplăti efortul femeilor române, Guvernul a aprobat instituirea unei noi decorații, care să fie dată, cu prioritate, acelor care s-au remarcat în acțiunea de strângere a ajutoarelor și îngrijire a răniților. Într-un articol intitulat „Damele române decorate”, revista aduce la conștiință cititorilor săi numele acestora. Printre cele evidențiate s-au aflat și transilvănencele: Judita Măcelariu, Harei Stănescu, Eugenia Munteanu, Elena Popovici, Emilia Rațiu, Zinca Raona, Iulia Rotaru și Cecilia Statescu.²⁶⁾

Ca izvor istoric, „Familia” confirmă faptul că independența a fost cauza întregului popor român, fiind cucerită prin mari sacrificii și jertfe de sânge. Prin modul în care a oglindit în paginile sale desfășurarea războiului și acțiunea colectivă de sprijinire a acestuia, revista și redactorul său, Iosif Vulcan, au făcut o valoroasă operă patriotică, cu consecințe pozitive pentru perioada care va urma. Existența statului neatârnat românesc, a dat un puternic impuls luptei românilor din provinciile aflate sub stăpânire străină. Aceasta va culmina cu marile acte istorice din martie, noiembrie și decembrie 1918, care vor încheia procesul de formare a statului național unitar român, rezultat firesc al evoluției istorice, a luptei de veacuri a poporului român.

NOTE

1. **Iosif Vulcan** (1841-1907), scriitor și avocat orădean, fondatorul revistei „Familia”, care a apărut mai întâi la Budapesta (1865-1880), iar apoi la Oradea (1880-1906).
2. **Familia**, Budapesta, XIII, nr. 19, 15/27 mai 1877, p. 244-225.
3. **Idem**, nr.20, 22 mai / 3 iunie 1877, p. 237-238.
4. **Idem**, nr. 22, 29 mai / 10 iunie 1877, p. 259.
5. **Ibidem**.
6. **Ibidem**.
7. **Familia**, nr. 28, 10/22 iulie 1877, p. 331.
8. **Ibidem**.
9. **Ibidem**.
10. Viorel Faur, **Războiul de independență și revista „Familia”**, Oradea, 1977, p. 72.
11. **Gazeta Transilvaniei**, Brașov, 40, nr. 43/1877.
12. **Nagyvarad** (Oradea-Mare), Oradea, nr. 216/1877, p. 3.
13. **Familia**, nr. 31, 31 iulie/ 12 august 1877, p. 367.
14. **Ibidem**.

15. *Familia*, nr. 26, 26 iunie / 8 iulie 1877, p. 306.
16. *Idem*, nr. 27, 3/15 iulie 1877, p. 319.
17. *Idem*, nr. 28, p.331.
18. *Idem*, nr. 33, 13/26 august, p. 393.
19. *Idem*, nr. 35, 28 august/9 septembrie 1877, p. 419.
20. *Idem*, nr. 39, 25 septembrie / 1 octombrie 1877, p. 466.
21. *Ibidem*.
22. *Familia*, nr. 40, 2/14 octombrie 1877, p. 477.
23. Viorel Faur, *op. cit.*, p. 81.
24. *Idem*, nr. 43, 23 octombrie/ 4 noiembrie 1877, p. 514.
25. *Familia*, XIV, nr. 24, 23 martie/ 4 mai 1878, p. 143.
26. *Idem*, nr. 92, 10/22 decembrie 1878, p. 602

Transylvanian roumains' contribution to the war's supporting for the conquest of Romania's state independence, reflected in "FAMILIA" magazine's pages

- summary -

Documentary material concerning the events during the years 1877-1878, found in "Familia" magazine's pages, confirms the conquest of Romania's state independence principated, in a way or another, romanians from everywhere, existing a tight general solidarity.

"Familia" magazine becomes, in this way, beside "Gazeta Transilvaniei" from Bra[ov and "Telegraful Român" from Sibiu, one of the few publications which fertilized romanians consciounsnesses on this of Carpathians, to whom increased confidence in romanian nation's future. Meking in it's pages a real independence war chronicle publishing informations about romanians from both Carpathian's mountainsides national solidaruty's manifestaton, losif Vulcan's magazine is, in the same time, a precious historical source, which strengthen us the belief in romanian people's capacity to rally and to mobilize inself in decisive moments.

This patriotic work will have positive consequences for the period which followed. Independent romanian state's existence gave a powerful impulse to romanians fight from provinces founded under foreign domination.

INFANTERIA ROMÂNĂ ÎN RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ (1877-1878)

Cucerirea independenței de stat a României reprezintă un important moment în istoria militară a poporului român. Prețul acetei victorii a însemnat jertfa a 10.000 de ostași români căzuți pe câmpul de luptă – morți și răniți¹⁾.

Potrivit prevederilor convenției de la Paris (1856) România avea dreptul să aibă doar „un sistem defensiv permanent” pentru apărarea granițelor²⁾, dar situația militară și politică din deceniul al VIII-lea impunea statului român să adopte măsuri menite să întărească armata.

Deschiderea ostilităților sârbo-otomane și accentuarea „crizei orientale” au determinat autoritățile de la București, să acționeze în vederea creșterii efectivului armatei și înzestrarea ei pentru menținerea „cu armele (...) a drepturilor țării, a integrității sale teritoriale”³⁾.

Ministrul de război, colonelul Gheorghe Slăniceanu – după concentrările de instrucție și manevrele din toamna anului 1876 –, preocupat de „a grăbi organizarea infanteriei teritoriale într-un mod în care să se garanteze (...) o mai grabnică mobilizare și a unui număr mai considerabil de forțe”, propune creșterea numărului de militari și alocarea de fonduri pentru înzestrarea trupelor⁴⁾.

În noiembrie 1876 propunerea colonelului Slăniceanu privitoare la dezvoltarea structurii organizatorice a infanteriei – pe baza legii din anul 1872 – este aprobată; astfel, infanteria va fi compusă din 8 regimente de linie, 16 regimente de dorobanți și 4 batalioane de vânători⁵⁾.

Un element nou îl constituia brigada de infanterie, înființată în toamna anului 1876, care avea în componență 3 regimente de infanterie, dintre care un regiment de infanterie de linie și două regimente de dorobanți⁶⁾.

Cele patru divizii constituite în două corpuri de armată aveau 52 batalioane de infanterie, la care se adăugau 46 escadroane de cavalerie, 24 baterii de artilerie și 4 companii de geniu, însumând un efectiv de 58.700 de oameni – din care 80% erau infanteriști –, ele au format armata activă⁷⁾. Efectivul întregii armate mobilizate, la 25 martie 1877, a fost de 103.700 de oameni.

În preajma războiului de independență, infanteria română era înzestrată cu armament de proveniență germană, rusă și engleză, care avea calibre și performanțe tehnico-tactice diferite, ceea ce a creat probleme militarilor români în timpul operațiilor din Bulgaria.

Armele de foc din dotarea armatei române erau: pușca franceză

Minié, model 1861 ⁹⁾, carabina model 1863, arma englezească Peabody, model 1868 ⁹⁾, arma rusească Krinka, model 1869 ¹⁰⁾, armele germane Dreyse cu „ac” (percutor – n.n) model 1841, 1857 și 1862 ¹¹⁾.

În anul 1877 diviziile 1 și 2 au fost dotate cu arma tip „Peabody”, model 1868 – câte 200 de bucăți de fiecare companie –, iar diviziile 3 și 4 au fost inezstrate cu arma tip „Dreyse”, model 1867 ¹²⁾.

Infanteria română era echipată după modelul infanteriei franceze, singura modificare era înlocuirea chipiului model francez cu modelul german la infanteriști, dorobanții purtau căciula neagră cu penaj, iar vânătorii aveau pălăria cu penaj ¹³⁾.

În timpul războiului din 1877-1878 au fost luate măsuri pentru aprovizionarea infanteriștilor cu corturi și foi de cort individuale, iar pentru timpul friguros au fost procurate cojoace și flanele. Trebuie remarcat faptul că articolele mai sus amintite au putut fi cumpărate și datorită donațiilor în materiale și bani făcute de populație ¹⁴⁾.

Pentru a preveni transformarea teritoriului românesc în teatrul de operațiuni militare, guvernul român a acceptat trecerea trupelor țariste prin România spre Bulgaria. În acest scop, la 4 aprilie 1877, a fost semnată convenția guvernamentală ruso-română urmată de ruperea relațiilor diplomatice cu Poarta otomană.

Trebuie subliniat că în convenția amintită nu au fost prevăzute clauze privind participarea armatei române la războiul ruso-turc, ce urma să se desfășoare la sud de Dunăre.

La 6 aprilie 1877, a fost dat publicității decretul de mobilizare a armatei, după care diviziile 1 și 2 infanterie sunt concentrate pe frontiera Olteniei, iar diviziile 3 și 4 sunt dispuse în Muntenia ¹⁵⁾, cu specificația de a apăra capitala de o eventuală agresiune otomană.

Prin acțiuni ferme subunitățile românești aflate în apărare au oprit încercările inamicului de a pătrunde la nord de Dunăre în zonele Rast, Bistrița, Ostroveni, Bechet și Islaz ¹⁶⁾.

La începutul războiului ruso-turc, forțele otomane din Peninsula Balcanică erau dispuse în patru grupări, astfel: una în Dobrogea cu un efectiv de 10.000 oameni, alta, care număra 120.000 de militari, se afla în zona Șumla – Varna, o a treia formată din 40.000 de soldați, ocupa trecătorile Munților Balcanici și zona Sofia și cea de-a patra era cantonată în zona Vidinului, cu cca 50.000 de oameni ¹⁷⁾.

Acțiunile militare ruse încep propriu-zis la jumătatea lunii iunie 1877, când trupele țariste forțează cu succes Dunărea în punctele Bechet – Ghecet și Zimnicea – Șistov.

După primul eșec al trupelor rusești în fața Plevnei, la 8/20 iulie 1877, guvernul român a acceptat cererea formulată în mod indirect de comandamentul rus din Balcani, ca armata română să treacă Dunărea, să ocupe cetatea Nicopole, să execute acțiuni de curățire și de apăsare a raionu-

lui Nicopole ¹⁸⁾. Misiunea a fost îndeplinită cu succes de unitățile de infanterie ale Diviziei a 4-a.

O situație dificilă pentru armata rusă s-a creat, la 18/30 iulie 1877, când s-a înregistrat un dublu eșec rusesc în raionul Plevna și, respectiv, înfrângerea generalului Gurko la Stara Zagora ¹⁹⁾.

La 19/31 iulie 1877, marele duce Nicolae (comandantul suprem al forțelor ruse din Balcani a trimis vestita telegramă „Altetei sale Domnului Carol, la Poiana”, în care solicita: „... Rog faceți fuziune, demonstrație și dacă-i posibil trecerea Dunării, ceea ce dorești să faci. ...” ²⁰⁾.

În 16/28 august 1877, a avut loc întâlnirea lui Carol I cu țarul Alexandru al II-lea și marele duce Nicolae, la cartierul imperial de la Gorni Studen. Cu această ocazie, Carol a afirmat că „se înțelege de la sine” ca el să comande personal armata română ²¹⁾.

Odată cu perfectarea convenției de participare a armatei române alături de cea rusă la războiul împotriva turcilor, Marele Cartier General român a stabilit o nouă organizare a armatei active, care a fost împărțită în armata de operațiuni ²²⁾ și armata de observație ²³⁾.

Prin decretul nr. 1772 din 20 august 1877 la comanda armatei de operațiuni române a fost numit generalul Alexandru Cernat ²⁴⁾, iar în funcția de șef de stat major al armatei de operațiuni a fost desemnat colonelul Constantin Barotzi ²⁵⁾.

Cu această inadrare s-au dus luptele din cursul lunilor august și septembrie 1877, adoptându-se dispozitive pe eșaloane, comandate de ofițerii cu funcții de răspundere din centrul marilor unități.

În rândurile armatei române – în ciuda diferitelor probleme – doamne o stare de spirit optimistă. Un exemplu în acest sens îl constituie scrisoarea maiorului Dimitrie Giurescu către soția lui, în care scria că: „(...) După ce întâia sa luptă (la Plevna – n.n.) este o luptă gigantică, pe un teren fortificat până la extremitate de turci, apoi consideră reaua impresie morală ce le-a făcut văzând pe scumpii noștri aliați (ruși – n.n.), neconținut bătută de turci.” ²⁶⁾, dar „oștirea tânără” română credea în victoria ei.

Prima victorie românească la Plevna s-a înregistrat, la 27 august 1877, când unitățile Diviziei 4 infanterie, încadrată în Armata de Vest, comandată de domnitorul Carol, au cucerit redanul înalt de 900 m est de reduta Grivița 1 și au respins mai multe contraatacuri date de turci. Astfel distanța între avanposturile diviziei și reduta otomană s-a redus la 700 m ²⁷⁾.

De remarcat că, la 29 august 1877, pentru prima oară în armata română, un stat major general a elaborat un ordin de luptă scris – actul a fost semnat de generalul Cernat –, în care erau prevăzute misiunile diviziilor și se indicau anumite procedee de acțiune, care trebuiau să suplinească elementele de cooperare ²⁸⁾.

Trupele române au participat în zilele de 30-31 august la cel de-al treilea atac asupra Plevnei, Dispozitivele de luptă adoptate de comanda-

mentul infanteriei, au fost cele indicate de regulamentul de luptă din anul 1868, care prevedea elemente de tiraliori în față, urmate de un eșalon de atac – care constituie principala forță de lovire –, și un al doilea eșalon, denumit de susținere ²⁹⁾. Cu grele sacrificii, românii au reușit să cucerească reduta Grivița 1.

La 30 august 1877, semnalul începerii atacului asupra redutei Grivița 2, a fost dat de Divizia 3 infanterie. În această luptă cade comandantul de batalion, maiorul Șonțu. Conducerea acțiunii ofensive este preluată de căpitanul Leon Croalia, „ (...) deși era rănit la mâna stângă și căzu mort împreună cu mai mulți ofițeri inferiori și un mare număr de soldați.” ³⁰⁾.

Cu tot eroismul armatelor române și ruse, Plevna se dovedea o fortăreață foarte greu accesibilă atacatorilor. Această situație arăta că domnitorul României, Carol I, a avut dreptate când s-a opus de la început atacurilor frontale, ușor de respins de apărătorii turci, aflați la adăpostul puternicelor centuri de forturi, legate între ele prin transee. Atunci s-a hotărât aplicarea tacticii asediului complet.

Până în luna octombrie Plevna a fost incercuită și au fost cucerite o serie de redanuri de apărare turcești, ajungându-se la cercul cel mai apropiat de apărare exterioară a redutei Plevna.

La 7 noiembrie 1877, infanteriștii români au participat la cucerirea cetății Rahova, ocupată de 3000 de turci. „Odată Rahova cucerită cetății Rahova, ocupată de 3000 de turci. „Odată Rahova luată ne vom stabili acolo – scria maiorul Ciurescu –, ca să acoperim spatele rusilor, care inaintează spre Sofia...” ³¹⁾.

La începutul lunii noiembrie are loc un nou atac împotriva redutei Grivița 2. Sub acoperirea artileriei infanteriștii au pornit la acțiune, au fost nevoiți să se apropie de redută prin șanțuri și tunele, ca, apoi, să se avânte la atac din mișcare. Despre această luptă T. C. Văcărescu scria că: „Distanța fiind atât de mică, soldații noștrii nici nu trag foc spre a pierde timpul cu împușcături zadarnice, ci se aruncă direct la baionetă asupra dușmanului.” ³²⁾.

La 27 noiembrie 1877, trupele turcești din Plevna au primit ordinul să „spargă” incercuirea pe direcția Plevna – Cucovița, pentru a se îndrepta spre Sofia.

Locotenentul norvegian Gunar Sölfest Flood, martor ocular la luptele de la Plevna, nota la 28 noiembrie 1877: „La 6 (dimineața – n.n.) masa principală a turcilor era adunată între Plevna și podul Vidinului și începu ieșirea, ocupând încă forturile de la Opanez. (...) cum se făcu ziuă, toate bateriile rusești începură a trage și turcii trebuiau să se retragă peste poduri.” ³³⁾

Planul turcesc a eșuat deoarece diviziile 3 și 4 infanterie române au cucerit zona Susurlu, respectiv Opanezul. Astfel, au fost create condiții pentru Divizia 3 infanterie, să cucerească reduta Grivița 2 și să înainteze pe valea

Bucovului „... încet și cu băgare de seamă. Se constatase – nota locotenentului Gunar Sölfest Flood – că reduta Grivița (2 – n.n.) era cu totul minată.”³⁴⁾

La 28 noiembrie / 10 decembrie 1877, după lupte grele și un lung asediu, Plevna s-a recunoscut învinsă și comandantul cetății, Osman Pașa, s-a predat colonelului Mihail Cerchez, comandatul Diviziei 2 infanterie³⁵⁾.

Corpul de Vest – constituit sub comanda generalului Nicolae Haralamb –, care, cu trei divizii (1, 2 și 4 infanterie), cu un efectiv de 13.500 de oameni a primit ordinul să cucerească cetatea Vidin³⁶⁾.

Cetatea Vidin era puternic întărită cu două centuri de ziduri groase crenelate, dublate în față de șanțuri adânci și largi. Comandantul generalul Izet avea în subordine un efectiv de 10.000 de oameni. Din acest raion se putea amenința spatele trupelor ruso-române și să se efectueze acțiuni la nord de Dunăre.

În prima parte a lunii decembrie 1877 a început deplasarea diviziilor române, care aveau misiunea să cucerească Vidinul. Prima divizie care a intrat în luptă a fost Divizia 1 infanterie. Aceasta a trecut Dunărea pe la Bechet și a atacat rezistențele otomane de la Nazâr – Mahala și Vidbol, pe care le-a cucerit la 29 decembrie.

Acțiunile împotriva cetății Vidin au început la 12 ianuarie 1878, după ce au fost anihilate punctele de rezistență de la Capitanovcea, Inova, Smârdan, Tatargic și Novoselce. Cetatea a fost incercuită, iar comandantul român a ordonat executarea unui bombardament de 10 zile asupra cetății, după care să înceapă asaltul³⁷⁾.

Asaltul trupelor române nu a mai avut loc, deoarece la 19 ianuarie 1878 s-a încheiat armistițiul la cererea comandantului turc. Generalul Izet pașa s-a predat cu toată armata sa trupelor române.

Eroismul și vitejia soldatului român au fost arătate lumii și de corespondenții de presă, astfel în ziarul vienez „Die Presse” se scria că: „Ordinea excelentă și sângele rece al soldatului român, dovedesc indeajuns moralul trupelor”, în ziarul englez „Daily Telegraph” se nota: „Soldații români s-au bătut cu o bravură demnă de cele mai bune elogi”, iar ziarul italian „Il dovere” menționa că „... românii au dat o probă de vitejie unică, de o valoare puțin comună”³⁸⁾.

Războiul de independență a dovedit că personajul principal al luptei directe cu inamicul este infanteristul. Pentru actele lor de vitejie, atât comandanții români, cât și cei ruși, au acordat decorații și brevete, au citat în ordine de zi pe ostașii români, care și-au făcut merituos datoria față de țară.

La 2/14 decembrie 1877, la Plevna, în ordinul de zi către armată, Carol I arăta: „Povestea faptelor mărețe ale trecutului, voi ați îmbogățit-o cu povestea faptelor nu mai puțin mari ce ați săvârșit, cartea veacurilor va păstra, pe neștersele ei foi, numele acestor fapte alături de numele vostru.”³⁹⁾

1. Ion Țuța, **Infanteria română. Contribuții la istoricul armei. De la începuturi până la primul război mondial**, vol. I, Editura Militară, București, 1977, p. 208.
2. Ion Ionescu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe, **Tratatetele internaționale ale României, 1854-1920**, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975, p. 161.
3. **Istoria trupelor române de grăniceri**, Editura Militară, București, 1987, p. 160.
4. *Ibidem*.
5. **Curs de istoria artei militare. Artă militară românească de la apariție până la primul război mondial inclusiv**, Editat în A.M.G., 1968, p. 216.
6. Ion Țuța, *op. cit.*, p. 214.
7. *Ibidem*, p. 216.
8. Pușca franceză Minié, model 1861, cu cocoș și capsă cu fulminant de mercur, avea o cadență de tragere mică. Vezi: Ion Țuța, **Infanterie română**, vol. I, p. 179.
9. Pușca engleză Peabody, model 1868, calibrul 11,43 mm, face parte din categoria armelor cu bloc basculant. Vezi pe larg Ionel Batali, **Armamentul din dotarea armatei române în timpul războiului de independență**, în „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară”, nr. 2-3/ 1969 - 1970, p. 164.
10. Pușca rusească Krinka, model 1869, calibrul 15,43 mm, folosea sistemul de încărcare pe la clată, bătaia era de 800-850 mm, Vezi Ionel Batali, *op. cit.*, în „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară”, M.M.C., nr. 2-3/1969-1970, p. 165.
11. Pușca germană Dreyse, model 1862, calibrul 15,43 mm, avea încărcarea pe la culantă, realiza o cadență de tragere de 6-8 lovituri/ minut, era asigurată pentru trăgător, Vezi Ionel Batali, *op. cit.*, în „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară”, M.M.C., nr. 2-3/1969-1970, p. 163.
12. Ion Țuța, *op. cit.*, p. 198.
13. *Ibidem*.
14. *Ibidem*, p. 222.
15. Gheorghe Platon, **Istoria modernă a României**, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985, p. 243.
16. **Curs de istoria artei militare**, *op. cit.*, p. 112.
17. *Ibidem*.
18. Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 243.
19. *Ibidem*.
20. Ioan Scurtu, **Monarhia în România 1866-1947**, Editura Danubius, București, 1991, p. 29.
21. *Ibidem*, p. 30.
22. Armata de operațiuni era formată din Corpul 2 armată cu diviziile 3 și 4 infanterie și Divizia de rezervă rezultată din reorganizarea Diviziei 2 infanterie.
23. Armata de observație era formată din diviziile 1 și 2 infanterie.
24. Florian Tucă; Mircea Cociu; Dr. F. Chirea, **Bărbați ai datoriei, 1877-1878**, Mic dicționar, Editura Militară, București, 1979, p. 15.
25. *Ibidem*, p. 13.
26. Ștefan Ionescu; Constantin Căzânisteanu; Elena Popescu, **Eroi, fapte, mărturii**, în „Magazin istoric”, anul nr.1 din aprilie 1967, p. 4.
27. Armata de Vest aflată sub comanda domnitorului Carol era alcătuită din armata rusă de vest – formată din corpurile 4 și 9 armată, o brigadă de cavalerie și un detașament comandat de generalul Zotov –, și Corpul 2 armată român comandat de generalul Alexandru Radovici.
28. **Documente privind istoria României. Războiul de independență**, vol. I, București, 1951, p. 659 - 661.
29. Ion Țuța, *op. cit.*, p. 226.
30. Vasile I. Mocau, **Figuri de eroi din războiul pentru independență din 1877 - 1878**, în „Studii și materiale de muzeografie și istoria militară”, M.M.C., nr. 1, 1968, p. 145.

31. Ștefan Ionescu; Constantin Căzănișteanu; Elena Popescu, op. cit., in „Magazin istoric”, anul I, nr. 1 din aprilie 1967, p. 4.
32. **Istoria trupelor române de grăniceri**, op. cit., p. 186.
33. Ștefan Ionescu; Constantin Căzănișteanu; Elena Popescu, op. cit., in „Magazin istoric”, anul I, nr. 1 din aprilie 1967, p. 5.
34. *Ibidem*.
35. La Plevna turcii au pierdut 6000 de morți și răniți, 77 de tunuri, iar 34.000 de militari turci în frunte cu mușirul (maresalul) Osamn Pasa au căzut prizonieri, Vezi Nicolae Ciachir, **România în sud – estul Europei (1848 - 1886)**, Editura Politică, București, 1968, p. 171-172.
36. Tiberiu Velter; Vladimir Zodian, **Asecul Vidinului**, in „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară”, M.M.C., nr. 10, 1977, p. 119-123.
37. *Ibidem*, p. 125.
38. Curs de istoria artei militare, **op. cit.**, p. 132, Vezi Gheorghe Platon, op. cit., p. 247.
39. Ioan Scurtu, op. cit., p. 30.

L'infanterie roumaine dans la Guerre d'Independance (1877-1878)

- Résumé -

La conquête de l'indépendance d'Etat de la Roumaine représente un moment important dans l'histoire militaire du peuple roumain. Le prix de cette victoire a représenté le sacrifice de 10.000 soldats roumains tombés sur le champ de combat, morts ou blessés. La Guerre d'indépendance a mis en relief la contribution de l'infanterie roumaine (organisée et développée à la proposition du colonel Slăniceanu en novembre 1876, ayant à la base la loi de 1872). Pour leurs prouesses, les commandants roumains et russes leur ont accordé des décorations et des brevets, ils ont cité en ordre du jour les soldats roumains qui ont exemplairement accompli leur devoir envers le pays.

Au 2/14 decembre 1877, à Plevna, dans l'ordre du jour adressé à l'armée, Carol I-er affirmait: "... Le livre d'or des siècles va garder, sur ses pages ineffaçables, le nom de ces bravoures à côté de votre nom".

FOLOSIREA VADURILOR DOBROGENE ALE DUNĂRII, ÎN SCOPURI MILITARE

Ca și munții, cursurile de apă reprezintă obstacole în timpul operațiilor militare. Depășirea lor de către trupe se face prin forțare, când unul dintre maluri este apărat de forțele adversarului. În lipsa inamicului terestru se organizează trecerea prin vad, pe poduri fixe sau plutitoare ori cu mijloace de debarcare. Și în această din urmă situație se iau măsuri de apărare împotriva aviației, minelor și navelor de luptă. Cursurile mari de apă, cum este și Dunărea, reprezintă, chiar și astăzi când mijloacele de luptă s-au perfecționat mult, obstacole ce-l favorizează pe apărător. Pentru sectorul dunărean care îmbrățișează pe la vest și nord Dobrogea, de-a lungul istoriei s-au statuat ca așa zise „vaduri” folosite în scopuri militare, câteva puncte favorabile de trecere și anume: Isaccea (vadul de la Oblucița), Galați-Azaciău, Brăila-Ghecet (denumit în recut Trecătoarea Turcului și Smârdan astăzi), Vadul Oii (Giurgeni-Vadul Oii), Călărăși (Chiciu-Ostrov) ș.a. de mai mică importanță. Ele sunt favorizate de caracteristicile fluviului în sectorul respectiv, al malurilor și de direcțiile ce pornesc de acolo spre înainte sau care afluesc spre raioane (punctele de trecere).

I

1.1. Afirmarea geto dacilor în istoria militară a lumii antice începe prin angajarea primei lor lupte consemnate de istorie, care a avut loc în 514 î.Hr. împotriva puternicelor oștiri persane ¹⁾. Pentru războiul împotriva sciților Darius a concentrat forțe uriașe; Herodot ²⁾ le evaluează la 700.000 de luptători și 600 de corăbii (după unii talmăcitori și analiști a textului părintelului istoriei nu 600 ci „multe” corăbii). După trecerea pedestrimii și caveriei pe țărmul european al Hellespontului, flota a primit ordin să se îndrepte spre gurile Dunării și să pătrundă în amonte pe fluviu până la un loc *potrivit* unde trebuia să construiască un pod destinat forțelor terestre care, între timp, urmau să înainteze prin zona tracă spre nord.

Podul a întins „cale de două zile” în susul fluviului, de la mare, acolo, „unde se respiră gurile Istrului” ³⁾. autorii „Istoriei militare a poporului român”, ediția 1984, consideră acest loc undeva între orașele de azi Tulcea și Isaccea ⁴⁾. Asupra acestui loc de trecere peste Istru în scopuri militare au existat și continuă să existe numeroase controverse.

Herodot consemnează că de la mare la locul de trecere peste fluviu ar fi 1.400 stadii (249 sau 259 km). „Această cifră a constituit mult timp o enigmă, deoarece presupunându-se că flota ar fi pătruns printr-una din

gurile actuale ale Deltei, distanța până la Isaccea nu ar fi depășit 150 km. Problema a fost dezlegată de geograful H. Slanar, care a dovedit că flota persană pornind de la Histria (Istropolis), de pe țărmul actualului lac Razelm (ea făcuse un popas în golful Histria – n.n.), a străbătut un braț important (de atunci – n.n.) al Deltei Dunării, care se vărsa în Marea Neagră în dreptul actualei guri a Buazului (Buhazului) dinspre brațul Sf. Gheorghe. Dacă măsurăm distanța pe această rută, constatăm că ea corespunde cu cea dată de Herodot !”⁵⁾ și este cuprinsă între mare și Isaccea.

Înapoiindu-se din expediția soldată cu eșec Darius a pus să fie strigați corăbierii ionieni (care trăsese corăbiile pe malul drept de teama unor atacuri) și să li se ceară să întindă din nou podul. Regele s-a imbarcat pe o corabie și a pornit spre mare și pe mare a navigat de-a lungul țărmurilor în sensul acelor de ceasornic, invers de cum a mers, cu corabia peste ani, Herodot care din păcate nu a coborât mai jos de Tyras.

1.2. ALEXANDRU MACEDON, asemenea lui Darius, a vrut să transforme Marea Neagră într-un lac al imperiului său. În timp ce el desfășura cu succes campania asiatică⁶⁾ l-a trimis pe Zopyrion, care era praefectus Ponti⁷⁾, într-o expediție militară dincolo de Dunăre, în spațiul nord pontic. Nu există unanimitate în privința datei acestei expediții – datorită informației lacunare – specialiștii propunând 334/331, 331/330 sau 326/325 î.Hr.⁸⁾. Oastea condusă de Zopyrion, cu efective între 20.000 și 30.000 de luptători, a trecut Dunărea pe navele concentrate în acest scop (probabil la vadul tradițional de la Isaccea)⁹⁾ și a înaintat paralel cu litoralul maritim până la gura fluviului Hypanis (Burg), unde a asediat Olbia (Parutino). Eșecul asediului l-a determinat pe guvernatorul Pontului să se retragă.

1.3. În războaiele daco-romane din vremea domniei lui Decebal ambele părți au întreprins în luptă trupe de infanterie, cavalerie, mașini de război, formațiuni de geniu, mijloace de navigație fluvială.

„Și cu aceste ocazii s-a invederat că Dunărea nu constituie un obstacol serios pentru autohtoni. Trupele regelui dac. [...] au forțat în repetate rânduri cursul fluviului cu ajutorul unor mijloace de navigație simple, manevriere”¹⁰⁾.

1.4. Incursiunile dacilor liberi în Dacia Pontică și prin Dobrogea până în adâncul Peninsulei Balcanice au presupus trecerea Dunării prin „vadurile” cunoscute de noi, astfel: costobocii (dacia liberi) în anul 170 trec fluviul pe la Azaclău și ajung până la Athena: în anul 238 carpii (dacia liberi) trec prin același „vad”¹¹⁾.

II

2.1. În timpul invaziilor populațiilor migratoare (sfârșitul sec. al III-lea - sec. al VII-lea) ramuri ale „șuvoaielor” acestora au pătruns în

Dobrogea prin trecerile bune, cel mai probabil, astfel: pe la Isaccea goții, vizioții, slavii, bulgarii ș.a., pe la Azaclău vizigoții, pe la Vadul Oii pecenegii¹²⁾.

2.2. Ultima mare acțiune militară romană în regiunea Dunării de Jos a avut loc în 367-369. Trupele împăratului Valens (364-378) au trecut în nordul Dunării, probabil pe la Noviodunum, împotriva goților, care acor-daseră sprijin armat uzurpatorului PROCOPUS (365-366). Fără să dobândească o victorie decisivă, Valens, a încheiat în anul 369, în urma unei întrevederi cu Athanaric, la Noviodunum, pe o corabie în mijlocul Dunării, pacea cu vizigoții¹³⁾.

2.3. Direcția de retragere din Europa a forțelor mongole (invasia tătară din anii 1241-1242) a fost de-a lungul Dunării pe la sudul acesteia, prin Dobrogea iar trecerea fluvului s-a făcut prin „vadurile” dintre Tulcea și Galați¹⁴⁾.

III

3.1. Peste 80 de ani de la acest eveniment, la 1321, geograful și istoricul arab Abulfeda menționează că Isakgi (Isaccea) este un oraș din Aluak (Țara Vlahilor), în dependență de Constantinopol¹⁵⁾.

3.2. După întemeierea țărilor românești datele despre trecerile Dunării în scopuri miliare înspre și dinspre Dobrogea devin mai precise.

Campania otomană din anul Hagirei 790, a pornit de la începutul anului 1388. Oastea de circa 30.000 de oameni avea direcția principală a invaziei spre nord, către linia Dunării. Când a apreciat că sosise momentul cel mai potrivit de a intra în acțiune MIRCEA CEL BĂTRÂN și oștenii său au trecut pe malul drept al Dunării (probabil prin vadul de la Chinciu – n.n.) eliberând Silistra și ținutul înconjurător 16). Prin campania din 1388 pentru prima oară în spațiul de la sud de Carpați un domn român reunea sub sceptrul său pământul dintre Dunăre și Marea Neagră, care din timpuri străvechi a aparținut poporului nostru.

În 1392-1393 trupele române resping acțiunile militare ale otomanilor la Silistra. În 1393, Baiazid ripostează, ocupă Târnovo și transformă Bulgaria în pașalâc. El a instalat o garnizoană otomană și în Silistra. În replică, în 1393-1394, Mircea cel Bătrân „traversează Dunărea, eliberează Silistra și lovește tabăra achingiilor și azapilor de la Karnobat”¹⁷⁾.

3.3. Campania oștilor otomane din 1423 la nord de Dunăre s-a soldat cu un eșec datorită unei contralovituri de mari proporții; urmărind inamicul oastea Țării Românești a angajat bătălia hotărâtoare la malul fluviului unde au pierit 20.000 de otomani. Pentru a exploata succesul, Dan al II-lea a organizat trecerea Dunării prin mai multe vaduri în vederea urmării inamicului. Principalele forțe românești au trecut marele curs de apă în preajma Drâstorului, către ultima decadă a lunii februarie¹⁸⁾. În vara anului 1425

trupele otomane au declanșat o nouă invazie de la linia Dunării spre nord. Forțele otomane au fost nimicite. Ulterior oastea lui Dan al II-lea și cea a voievodului Transilvaniei a trecut Dunărea și au asediat cetatea Drăstor ¹⁹⁾.

În campania otomană din 1432 condusă de sultanul Murad al II-lea o importantă grupare de forțe a trecut spre nord fluviul în sectorul Silistra ²⁰⁾.

3.4. În vara anului 1461 VLAD ȚEPEȘ a atacat pe toată linia Dunării, nimicind trupele lui „Ishak pașa [...] care fusese însărcinat cu apărarea Rumeliei” ²¹⁾. Detașamentele românești de călărime au lovit indeosebi în „ținuturile din jurul Nicopolei și Vidinului” ²²⁾, dar și în nordul Dobrogei, trecând fluviul cel mai probabil pe la Brăila-Ghecet.

Aflând despre aceasta sultanul l-a invitat prin dese solii pe Vlad în capitala Imperiului pentru negocieri cu intenția ascunsă de a-l lichida. La viclenie domnul a răspuns cu viclenie. El urmărea să reinstituie stăpânirea românească asupra întregii Dobrogei ²³⁾. Motivând imposibilitatea părăsirii țării prin teama că „s-ar răscula iarăși bărbații de frunte (boierii – n.n.) ai Daciei” și „ii vom chema iarăși pe unguri”, el a propus ca, pentru tratative, să fie trimis „unul dintre emirii de margine în această parte” ²⁴⁾. Oferta domnului a fost acceptată de Mehmed II care a trimis o solie în frunte cu „unul din emirii de serbat”, chiar beiful Silistrei „care avea sub autoritatea sa ținuturile dobrogene. El a luat calea dobrogeană a Dunării spre Brăila fiind însă urmat de un important corp de oaste format din 10 mii de luptători (ce avea misiunea să-l lichideze pe Vlad) condus de Hamza, sașgeac – beiful de Nicopol. Bănuind că otomanii umblă cu șiretenii voievodul Țării Românești a acționat „pe neașteptate”, călărimea munteană „trecând pe la miezul nopții pe gheață” ²⁵⁾ în dreptul unui oraș care se numește Ibrail” ²⁶⁾ (Brăila – n.n.) și nimicind corpul expediționar otoman în zona Măcin – Jijila. a fost astfel declanșată ofensiva în Dobrogea pe mai multe direcții una fiind Măcin – Garvăn – Oblucița – Isaccea, „unde se varsă Dunărea în Mare” ²⁷⁾, alta spre Enisala și una spre Sud vizând Hârșova și Silistra. Domnul însuși „a trecut cu armata, a năvălit în părțile Dristei” (Silistra) ²⁸⁾ și a înaintat apoi de-a lungul Dunării spre vest. Oastea română a atacat toate vadurile și cetățile sud-dunărene până la Vidin. Ca rezultat al campaniei dunărene din iarna anului 1461, Dobrogea și întreg malul drept al fluviului au fost eliberate, pierderile otomane fiind mari – 23.884 oameni ²⁹⁾.

Sultanul Mehmed II Fatâh, cuceritorul Constantinopolului s-a supărat și l-a trimis imediat „din Adrianopol pe mare (...) pe al său pașe Mahmud (marele vizir, cumnatul sultanului – n.n.) cu 30.000 de oameni la pasul Dunării” ³⁰⁾, în provincia românească recent eliberată de Vlad, Dobrogea, acolo unde Hamza pașa suferise dezastrul. Marele vizir a lăsat pentru pază 12.000 de luptători și cu ceilalți 18.000 „hotări să treacă Dunărea și să intre pe hotarele Valahiei” ³¹⁾. atacul s-a produs noaptea, pe la Brăila care a fost arsă, s-au făcut incursiuni în adâncimea teritoriului răsăritean al Țării Românești, fiind arse și jefuite satele și luându-se în robie „10.000 de suflete”

³²⁾ Țepeș a intervenit în momentul în care otomanii încărcăți de pradă treceau Dunărea. Cei 5.000 de călăreți munteni au atacat, l-au făcut pe vizir să treacă din nou fluviul și să-i urmărească pe români cu oaste spre interior. Lupta decisivă s-a dat în lunca Buzăului (între Buzău și Brăila) unde atacatorii au fost nimiciți în zorii zilei. Din cei 18.000 de turci nu au scăpat nici 8.000, au fost recuperați cei luați în robie și pradă. Cu resturile trupelor sale, marele vizir a părăsit în goana cailor Dobrogea, retrăgându-se adânc în teritoriul sud-dunărean, la Sofia ³³⁾.

Sultanul Mehmed II în fruntea unei oștiri numeroase (200.000 de oameni, 25 de trireme și 150 vase mai mici) întreprinde în vara anului 1462 o campanie militară soldată cu rezultatele cunoscute (deși a cucerit Târgoviștea eșecul a fost cvasitotal).

Din zona Târgoviște, Mehmed II a decis să se retragă spre răsărit pentru a face joncțiune cu „armata de la mare” la Brăila. Spera să-și imbarce râniții și bolnavii și să-i transporte la Istanbul pe mare. Restul armatei urma să consolideze (trecând fluviul pe la Brăila-Ghecet) stăpânirea otomană în teritoriul dobrogean recuperat. Acesta a fost planul. În realitate, după ce flota a imbarcat râniții și animalele de povară, ieșind în largul mării, iar călărimea numeliotă, „coborând pe malul stâng”, a trecut Dunărea „în același loc de unde fluviul își îndreaptă cursul spre nord” ³⁴⁾, pe la vadul Silistrei, sultanul cu ienicerii și oastea de Anatolia, traversând marele curs de apă pe malul opus Brăilei, s-au deplasat spre sud restabilind stăpânirea otomană în Dobrogea.

3.5. ȘTEFAN CEL MARE a preluat de la Vlad Țepeș obiectivul refacerii frontierei sudice, danubiano-pontice. Vadurile dobrogene ale Dunării au fost active din punct de vedere militar în cursul războiului antiotoman din aii 1473-1486.

După bătălia de la Vaslui din 10 ianuarie 1475, „Ștefan Vodă pornitu-sau după dâșii cu ai săi moldoveni și cu 2.000 de oaste leșească [...] și i-au gonit pre turci până i-au trecut Siretul la Ionășești, unde se pomenește și astăzi Vadul Turcilor” ³⁵⁾. Urmărirea a ținut trei zile și în cursul acesteia au fost nimicite importante efective otomane care scăpaseră de la dezastrul de la Vaslui; puțini invadatori au reușit să se salveze, *traversând* Dunărea (pe la Brăila – n.n.), între ei numărându-se și pașa Süleyman ³⁶⁾.

În anul 1476 sultanul Mehmed al II-lea și-a concentrat armata de 200.000 de oameni la Varna de unde a pornit de-a lungul litoralului mării spre Dunăre. Oboseala și setea i-au fost inamici redutabili. Trupele de invazie au ajuns cu greu la Dunăre; un mare număr de otomani, chinuți de sete, au băut cu nesaț apa fluviului „și mulți au murit” ³⁷⁾. Ajuns în fața acestui obstacol natural, sultanul și-a dat seama că trecerea trupelor sale dincolo de Dunăre, mare curs de apă apărat de trupele române, reprezenta o acțiune dificilă și cu puține șanse de succes. Este prima consemnare istorică despre forțarea fluviului, acțiune care presupune ca unul dintre maluri să fie apărat

cu trupe. Sultanul a decis ca forțarea fluviului să fie precedată de un atac al tătarilor Hanatului Crimeii dinspre est, pentru a atrage forțele române departe de locul de trecere, atac ordonat printr-o poruncă a Porții. Ștefan cel Mare a lăsat la Dunăre un corp de observație de 1.000 de oșteni și cu grosul forțelor a respins invazia tătară. Între timp, forțele otomane au forțat Dunărea, operație desfășurată cu cea mai mare prudentă. Rezistența românească la forțarea fluviului a fost deosebită. Flota otomană a pierdut numeroase nave, iar garnizoanele Chilieii și Cetății Albe au luat mulți militari inamici prizonieri ³⁹⁾. Mehmed II și garda sa n-au trecut pe malul opus decât atunci când ienicerii au ocupat și au consolidat un mare cap de pod în fața Isaccei ³⁹⁾.

Deci, prima forțare a fluviului, consemnată de istorie a avut loc la Isaccea. A urmat cunoscuta bătălie de la Războieni din 26 iulie 1476. Au fost asediate apoi fără succes cetățile Neamț, Hotin și Suceava.

Considerând că s-au creat condițiile necesare Ștefan cel Mare a trecut la contraofensivă. sultanul a fost „silit să se retragă” ⁴⁰⁾. Înfrângerile suferite, foametea, ciuma care începuse să bântuie prin armata sa, precum și amenințarea care se profila dinspre Transilvania l-au determinat pe sultan să se întoarcă la Istanbul „mai mult invins decât învingător” ⁴¹⁾. La 8 septembrie 1476 se știa la Buda că „Mehmed a plecat din Moldova și a trecut în dezordine Dunărea” ⁴²⁾ (probabil tot pe la Isaccea – n.n.). Grigore Ureche consemnează că Ștefan cel Mare i-a urmărit pe turci până la Dunăre „și i-au ajuns trecând Dunărea la vreme de masă și, lovindu-i fără veste, i-au speriat de au plecat a fugi, lăsând pleanul tot...” ⁴³⁾.

În campania din 1484 sultanul Baiazid II și-a propus un obiectiv limitat: fără a renunța definitiv la ideea supunerii Moldovei printr-o ofensivă de mare amploare, el a fixat ca scop imediat cucerirea celor două puternice cetăți Chilia și Cetatea Albă, puncte strategice nodale pentru stăpânirea Mării Negre. El a concentrat o puternică armată de 300.000 de oameni și 100 de nave. În timp ce flota pătrundea din mare pe Dunăre, forțele terestre au înaintat pe țărmul dobrogean, au trecut fluviul pe la Isaccea la 27 iunie și au început inițial asaltul asupra Chilieii la 6 iulie 1484⁴⁴⁾. Dacă Ștefan cel Mare ar fi reușit să-i împiedice pe otomani să treacă peste fluviu nu ar fi pierdut în acel război Chilia și Cetatea Albă ⁴⁵⁾. Imperiul otoman detinând cele două cetăți putea oricând năvăli în Moldova, fără ca oștirile sale să fie măcar întârziate la obstacolul natural format de Dunăre. Ștefan cel Mare a fost nevoit în aceste împrejurări să incheie, în 1486, pacea cu Imperiul otoman.

3.6. În timpul domniei lui PETRU RAREȘ au fost consemnate evenimente militare în care Dunărea a fost trecută prin valurile dobrogene. La 25 iulie 1538 s-a decis la Istanbul efectuarea unei expediții în Moldova. La 27 iulie au fost trimiși ceaușii beilor de Silistra Nicopol și Vidin pentru a construi *un pod* la Isaccea ⁴⁶⁾ și a pregătit corăbiile necesare trecerii Dunării. Sultanul Suleyman se deplasează pe front aungând la Babadag la 16 august.

Oastea otomană (200.000 de luptători și auxiliari) a trecut Dunărea pe la vadul Obliciței, unde fusese construit un mare pod, 21 august 1538 ⁴⁷⁾. Petru Rareș a fost părăsit de boieri, s-a repliat spre Hotin; la jumătatea lunii septembrie 1538 sultanul a intrat fără luptă în capitala Moldovei.

3.7. IOAN VODĂ (cel Cumplit, cel Viteaz) a asediat Brăila și Țighina și a blocat Cetatea Albă, fapte ce au provocat supărare la Istanbul. Grigore Ureche consemnează: „Auzind împăratul turcesc, sultan Selim (Selim II – 1566-1574 – n.n.), de semeția lui Ion Vodă și câtă pagubă i-au făcut, au gândit ca să stropșească toată țara Moldovei” ⁴⁸⁾.

Armatele otomane (100.000 de oameni) urmau să înainteze pe două direcții: cu o grupare din Țara Românească, peste Milcov, urmând valea Siretului; cu o a doua grupare urma să străbată teritoriul Dobrogei, să forțeze Dunărea pe la vadul de la Oblucița (Isaccea) și să-și deschidă drumul spre Iași. Ioan Vodă a trimis o grupare de cavalerie, sub comanda hatmanului Eremia, în dreptul Isacței cu misiunea de a rezista cât mai mult și a împiedica forțarea Dunării de către inamic. O primă încercare a otomanilor de a forța Dunărea în dreptul Obluciței a fost respinsă de oștenii români din dispozitivul de acoperire – iunie 1574. A urmat cumpărarea hatmanului Eremia de către otomani, trecerea Dunării de către oștile acestora și bătălia de lângă lacul Cahul (10-12 iunie 1574) cu rezultatele cunoscute.

3.8. Războiul antiotoman pornit de MIHAI VITEAZU în 1594 avea pentru debut drept obiectiv atacarea bazelor otomane de pe întregul traseu al Dunării, de la Severin la Chilia, distrugerea fortificațiilor inamice și eliberarea Dobrogei. La rândul său sultanul Mehmed III (1595-1603) a acceptat planul propus de marele vizir (Ferhad pașa) care prevedea ocuparea teritoriului țărilor române și transformarea lor în pašalâcuri. Mihai dorea să folosească bine puternicul obstacol natural al Dunării, să organizeze pe maluri apărarea obligându-l pe inamic la forțare; prin dispersarea forțelor el își masca intențiile. Românii au respins inamicul din Cetatea de Floci (18-28 decembrie 1594) au atacat și eliberat Hârșova și Brăila. La rândul lor, oștile lui Aron Vodă au desfășurat atacuri asupra Țighinei, Obluciței, Ismailului, Chiliei și Cetății Albe.

Profitând de timpul favorabil – o iarnă aspră, geroasă, care provocase înghețarea Dunării ⁴⁹⁾, trupele de cavalerie române au trecut peste podul de gheață și au acționat în adâncimea teritoriului controlat de inamic. Au fost lovite forțele otomane din Silistra (8 ianuarie 1595), Măcin și în susul fluviului până la Rahova ⁵⁰⁾. Este atacată Hârșova și apoi Brăila (martie 1595) care capitulează realizându-se astfel joncțiunea forțelor moldo-muntene în partea de nord a Dobrogei.

Obiectivul stabilit de Mihai privind campania din 1594 și primăvara lui 1595 privind asigurarea controlului românesc asupra țărmurilor și cursului Dunării a fost atins ⁵¹⁾.

Începând din 14 mai 1595 marele vizir a concentrat o puternică

armată la Adrianopol, pregătind ofensiva atât în Dobrogea pe direcția Silistra-Chilia, cât și la nord de Dunăre pe direcția Giurgiu-București ⁵²⁾.

Mihai Viteazu socotea că forțarea Dunării de către adversar trebuie zădărnicită cu orice preț, dar că nu trebuie angajată aici bătălia decisivă. Urmărind întârzierea acțiunii de forțare a fluviului de către inamic detașamente de oaste românești au trecut Dunărea și au lovit energic garnizoanele otomane din Rusciuk, Silistra, Babadag, Chilia și chiar în adâncime până în apropiere de Adrianopol.

Otomanii pregăteau ofensiva. Întrucât lucrările de construcție a podului lor peste Dunăre avansaseră, în ultimele zile ale lunii iunie 1595 Mihai Viteazu a trecut din nou Dunărea prin surprindere (la Nicopol) și a distrus podul întins peste fluviu (la Rusciuk).

În decembrie 1595 și ianuarie 1596 au avut loc puternice acțiuni în dreapta Dunării și reocuparea Brăilei. Pentru primăvara 1596 se prevedeau atacuri în adâncimea dispozitivului inamic la Sud de fluviu și eliberarea teritoriilor românești dintre Dunăre și Mare ⁵³⁾. În luna mai a fost eliberat Babadagul.

În vara anului 1596 otomanii și-au propus cucerirea Bucureștiului. Ei au fixat forțarea Dunării prin două locuri, probabil pe la Silistra și în zona Nicopol – Turnu. Mihai a luat măsuri de apărare a liniei Dunării. După trecerea pe teritoriul Țării Românești, otomanii și tătarii „au fost înconjurați și distruși de armata valahă care îi aștepta” ⁵⁴⁾. Marele vizir a cerut tătarilor să invadeze Muntenia. Corpul lor de oaste (20.000 de oameni) înaintează spre Brăila pustiind totul în cale. Mihai, cu 8.000 de oșteni, a ieșit în calea năvălitorilor la Gherghița; tătarii evită lupta și se retrag în grabă spre Dunăre, urmăriți îndeaproape de cavaleria română, care a produs bulucurilor tătărăști numeroase pierderi, mai ales la *trecerea fluviului* ⁵⁵⁾.

Poarta, în urma luptelor din 1596 și a conjuncturii europene nefavorabile, a fost silită să încheie, în ianuarie 1597, pace cu Țara Românească recunoscându-i independența.

În septembrie 1598 pașa de Dristor primește ordin să întreprindă o acțiune militară de înlocuire a domnului muntean. Mihai a trimis în întâmpinarea inamicului un detașament de oaste care după o luptă violentă a nimicit gruparea otomană. În aprilie 1599 forțele beifului de Silistra atacă peste fluviu; sunt încercuite de călărimea munteană și respinse cu pierderi ⁵⁶⁾.

3.9. Ca și în vremea lui Mihai Viteazu, RADU ȘERBAN întreprinde în anul 1603, campanii militare în Sudul Dunării și în Dobrogea ⁵⁷⁾. Stabilindu-și ca obiectiv controlul românesc asupra liniei Dunării, el atacă cu oștile la Silistra pentru distrugerea fortificațiilor inamicului, la Brăila și la Hârșova pentru eliberarea celor două localități. La Silistra începerea dezghețului a împiedicat realizarea obiectivului, în schimb a eliberat Brăila și Hârșova; forțele otomane au evacuat în grabă regunile nordice ale Dobrogei, de la Brăila la Mare.

3.10. Domnitorul MATEI BASARAB organiza cu atenție apărarea la vadurile dunărene. În 9 mai 1651 el a concentrat la Târgul de Floci 15.000 de oameni pentru paza împotriva tătarilor și cazacilor; trupele erau ținute „mereu gata de luptă”³⁸⁾.

3.11. În timpul domniei lui GHE. ȘTEFAN în Moldova trupele pașei de Silistra au pătruns în 1657 spre nord. Atacat atât la traversarea Dunării pe la Tulcea, cât și pe parcurs de oastea moldoveană sprijinită de forțe sosite din Transilvania, corpul de invazie otoman a reușit să facă joncțiunea cu tătarii la Orhei³⁹⁾.

3.12. În anii 1659-1660 domnul muntean MIHNEA al III-lea reia luptele antiotomane. Forțele pașei de Silistra trec Dunărea (pe la Giurgiu) spre a cuceri Bucureștiul. Ele sunt silit de un corp al oștirii române să se retragă în grabă peste fluviu.

Sub aceste auspicii favorabile, oastea munteană a declanșat acțiunile de luptă pentru stabilirea controlului militar asupra întregii linii a Dunării de Jos. Mai întâi au fost nimicite forțele militare otomane din cele trei cazale de pe teritoriul țării – Trunu, Giurgiu și Braila. Apoi, prin vadurile solid stăpânite acum, detașamentele oștirii române au putut traversa marele fluviu, atacând garnizoanele otomane de la Nicopol, Rusciuk și Măcin, dezorganizând astfel baza de operații a unei ofensive otomane la nord de Dunăre. Dar la Hârșova rezistența extrem de tenace a garnizoanei otomane a silit detașamentul românesc să se retragă.

3.13. Către mijlocul lunii noiembrie 1659, o grupare otomană cu un efectiv de circa 10.000 de luptători a traversat Dunărea pe la Tulcea, în timp ce dinspre est au năvălit 15.000 de tătari. Domnitorul Moldovei, CONSTANTIN ȘERBAN, a reușit să le opună circa 30.000 de luptători și 20 de tunuri⁴⁰⁾. El a fost înfrânt și s-a retras în Muntenia.

IV

4.1. La sfârșitul secolului XVIII au apărut și armatele rusești la Dunăre. La 11 iulie 1711 țarul Petru și principele Dimitrie Cantemir au pornit din Iași pentru a lua comanda armatei, înștiințați fiind despre trecerea Dunării de către otomani, pe la Oblucița, eveniment petrecut cu două zile înainte⁴¹⁾. A urmat bătălia de la Prut de lângă Stănilești din 20-22 iulie 1711 și luptele pentru cucerirea Brăilei prin care se urmărea atragerea în campanie și a Țării Românești. Un alt obiectiv al atacării Brăilei era lichidarea prezenței militare de acolo, urmată de trecerea Dunării și luarea în stăpânire a podului de la vadul Obluciței, tăind linia de comunicație a oastei marelui vizir. Oștile rusești împreună cu steaguri românești din oștirea Moldovei au început un asalt viguros asupra Brăilei, vineri, 24 iulie 1711, au ocupat fortificațiile exterioare și au tăiat dinspre Dunăre aprovizionarea cu apă a cetății. Constantin Brâncoveanu nu s-a alăturat forțelor româno-ruse angajate în războiul

antiotoman, fapt care a dus la încetarea ostilităților. La Brăila a sosit vestea încheierii păcii ⁶²⁾.

4.2. Înfrângerea ofensivei otomane la Săuceni, la 9 septembrie 1769, urmată de intrarea trupelor ruse în Iași la 26 septembrie și de retragerea forțelor otomane în Dobrogea a marcat extinderea ocupației rusești în Moldova.

În cursul anului 1771, cabinetul de la Petersburg a stabilit ca obiectiv principal a campaniei militare ocuparea Crimeii și reținerea forțelor otomane pe linia Dunării printr-o ofensivă activă.

În perioada 14 aprilie - 27 octombrie 1771 forțele ruse au trecut de mai multe ori din Moldova, pe la Ismail în Dobrogea, devastând zonele Tulcea, Isaccea, Babadag. Detașamentele ruse au traversat Dunărea pe la Măcin și Hârșova, unde au ocupat și distrus pozițiile otomane ⁶³⁾.

4.3. În 1773 teatrul acțiunilor militare ale forțelor ruse l-a constituit Dobrogea iar obiectivul principal era cucerirea cetății Silistra. În luna aprilie au fost distruse fortificațiile și pustiite zonele Babadag, Carasu, Armanu Negru (Karaharman – Vadu), în mai Măcin și Carasu, în iunie Hârșova, Carasu, Galița, Silistra iar în octombrie Hârșova, Caramurad, Carasu, Bazargic, Balcic, Cavarna și Mangalia. Încă din aprilie, spre a facilita acțiunile de trecere a Dunării în Dobrogea, unități de voluntari români executau atacuri în zone situate la vest de Silistra. La 18 iunie, armata rusă a încercat fără succes luarea cu asalt a cetății Silistra. Armata rusă a continuat ofensiva spre sud pe 3 direcții; pe direcția Hârșova, Bazargic, Sumula a acționat și Divizia 2 rusă aflată sub comanda generalului Suvorov, debarcată în aprilie la Hârșova, în cooperare cu un detașament românesc de 2.500 de luptători. La 21 iulie 1774 s-a încheiat Tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi ⁶⁴⁾.

4.4. În anul 1807 trupele otomane au trecut Dunărea și au ocupat Călărașii. „A trebuit să se întindă un pod. S-a pus la dispoziția (armatei – n.n.) materialele din satele vecine și câteva vase...

În mai puțin de 4 ore podul era gata. Trecerea pe pod (la 30 mai 1807 - n.n.) s-a executat noaptea cu torțe, cu mare entuziasm și mare ordine” ⁶⁵⁾.

4.5. Dobrogea a constituit unul din principalele teatre de acțiuni militare și în războiul ruso-otoman din 1828-1829. Armata rusă a trecut Dunărea în iunie 1828 pe la Isaccea, a atacat Brăila, apoi Isaccea și Măcinul care au fost ocupate; în iunie 1828 au cucerit Hârșova, Constanța și Tulcea și au asediat Bazargicul, Silistra, Varna și Șurula. La încheierea războiului s-a semnat, la 2/14 septembrie 1829, Tratatul de pace de la Adrianopol prin care Delta Dunării și Insula Șerpilor au fost incorporate de Rusia.

4.6. În războiul ruso-româno-otoman din 1877-1878 s-au executat două treceri importante de trupe prin vadurile dobrogene ale Dunării – una cu ajutorul mijloacelor plutitoare pe la Galați-Azaclău și una pe un pod de pontoane la Brăila-Ghecet.

În planul de operații rusec se prevedeau două direcții strategice de ofensivă – una secundară prin Caucaz și cea principală prin Balcani la 200 - 300 km de litoralul vest-pontic din cauza superiorității flotei maritime otomane. Totuși pentru introducerea în eroare a inamicului ofensiva a început pe direcția operativă din Dobrogea (secundară) și ulterior pe cea principală de la Zimnicea, Nicopole spre centrul Balcanilor.

Podul de pontoane de la Ghecet a fost protejat prin barajul de mine de la Măcin care a blocat flota otomană spre amonte.

Operația de forțare a fluviului de către trupele ruse a fost executată în noaptea de 9/21 spre 10/22 iunie în apropierea orașului Galați. Forțele Corpului 14 Armată rus au întâmpinat o slabă rezistență din partea trupelor otomane și au cucerit succesiv Măcinul, Isaccea și Tulcea. Au înaintat până pe aliniamentul Cernavodă-Constanța unde au trecut în apărare. La această operațiune de trecere (cu scopuri înșelătoare) au luat parte efectivă și navele militare românești „Fulgerul”, „Rândunica”, „Ștefan cel Mare” și „România” (cea din urmă a transportat trupe). O interesează descrierea acestei acțiuni, plină de peripeții prin bălți și stufărișuri pe timp de noapte este făcută în lucrarea locotenenților de marină Eugeniu Botez și Nicolae Kirîțescu „Războiul pe Dunăre” editată în anul 1905. În aceeași lucrare este deschis în detaliu podul de la Ghecet. Apele fluviului erau mari. Drumul între Ghecet și Măcin fiind inundat pe o distanță de 14 km. "Locul de aruncare a podului, lângă Brăila, fu ales în fața satului Ghecet, la 1.500 m, în amonte de punctul unde s-a efectuat trecerea trupelor rusești în timpul războiului de la 1855-1856. Aici malul stâng al Dunării ridicat la 1,50-2,10 m deasupra nivelului apei, cade vertical și e despărțit de râu printr-o bandă de 200-700 m lărgime, bandă de teren pe atunci inundată ... Podul se compunea din trei părți: pe malul stâng era un capăt de vreo 600 m, pe teren inundat, până în patul adevărat al fluviului; apoi un pod mobil de 900 m, și pe malul dobrogean pentru a ajunge pe pământ uscat ⁽⁶⁶⁾. În zilele de 24, 25 și 26 iunie Divizia 1 cazaci de Don a trecut Dunărea pe pod; artileria a fost transportată pe plute remorcate. Drumul Ghecet-Măcin fiind inundat și desfundat a provocat pierderea a 16 cai; cei 14 km erau parcurși în 12 ore ⁽⁶⁷⁾.

V

5.1. În PRIMUL RĂZBOI MONDIAL dezastrul de la Turtucaia și Silistra poate ar fi fost mai mic dacă malurile Dunării ar fi fost legate prin poduri de pontoane. Aprovizionările, aducerea de noi efective, retragerea trupelor numai cu mijloace plutitoare nu a dat rezultate și pierderile au fost foarte mari.

După încheierea ofensivei germano-bulgare-turce în Dobrogea în decembrie 1916, trupele ruse, sârbe și române au trecut Dunărea pe poduri de pontoane pe la Reni și Brăila în primele zile ale anului 1917.

5.2. În Planul de campanie pentru primele luni ale participării armatei române la cel de AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL se prevedea ca Divizia 10 infanterie din Corpul 2 Armată să forțeze Dunărea între Chilia și Ismail ⁽⁶⁾. Divizia 10 la 21 iulie 1941 a trecut Dunărea, unitățile sale debarșind la Ismail, Chilia Nouă și Vâlcov, acționând spre Cetatea Albă.

5.3. În timpul ofensivei Frontului 3 Ucrainean Sovietic din august 1944 unități ale acestuia au trecut Dunărea pe la Ismail, Tulcea și prin cel mai „bătătorit” vad din punct de vedere militar, trecerea de la Isaccea ⁽⁶⁾. La aceste operațiuni au participat și nave ale marinei române. Detalii despre aceste acțiuni se află în lucrarea „Marina română în al II-lea război mondial” apărut în 1998 sub semnătura comandorilor în rezervă Nicolae Koslinski și Raymond Stănescu.

VI

Câteva concluzii:

a) Puntele de forțare sau trecere de către trupele de uscat au fost și sunt recomandate de caracteristicile fluviului, a malurilor și direcțiilor de afluire și defluire.

b) Sensurile de trecere prin vadurile dobrogene au fost de la sud spre nord și invers, de la est la vest mai des iar în sens invers mai rar (în primul război mondial a fost distrus podul de la Fetești, în al doilea război mondial în august 1944 s-a ordonat ca trupele C2A și C3A să treacă din Dobrogea în Muntenia pe la Vadul Oii - Giurgeni).

c) Mijloacele de trecere au diversificat: plute și bărci, trecerea călărimii înot, pe poduri de gheață, pe poduri de pontoane. Nu au existat construcții fixe durabile de trecere până la sfârșitul secolului trecut când s-a realizat complexul de poduri de cale ferată Fetești – Cernavodă. Ulterior acestora din urmă li s-au adăugat podul rutier de la Giurgeni-Vadul Oii, noile poduri (căi ferate și rutiere) de la Fetești-Cernavodă. Podurile permanente impun, în timp de război numeroase măsuri de apărare și protecție. În acest scop s-a realizat la începutul secolului sistemul de fortificații de la Cernavodă.

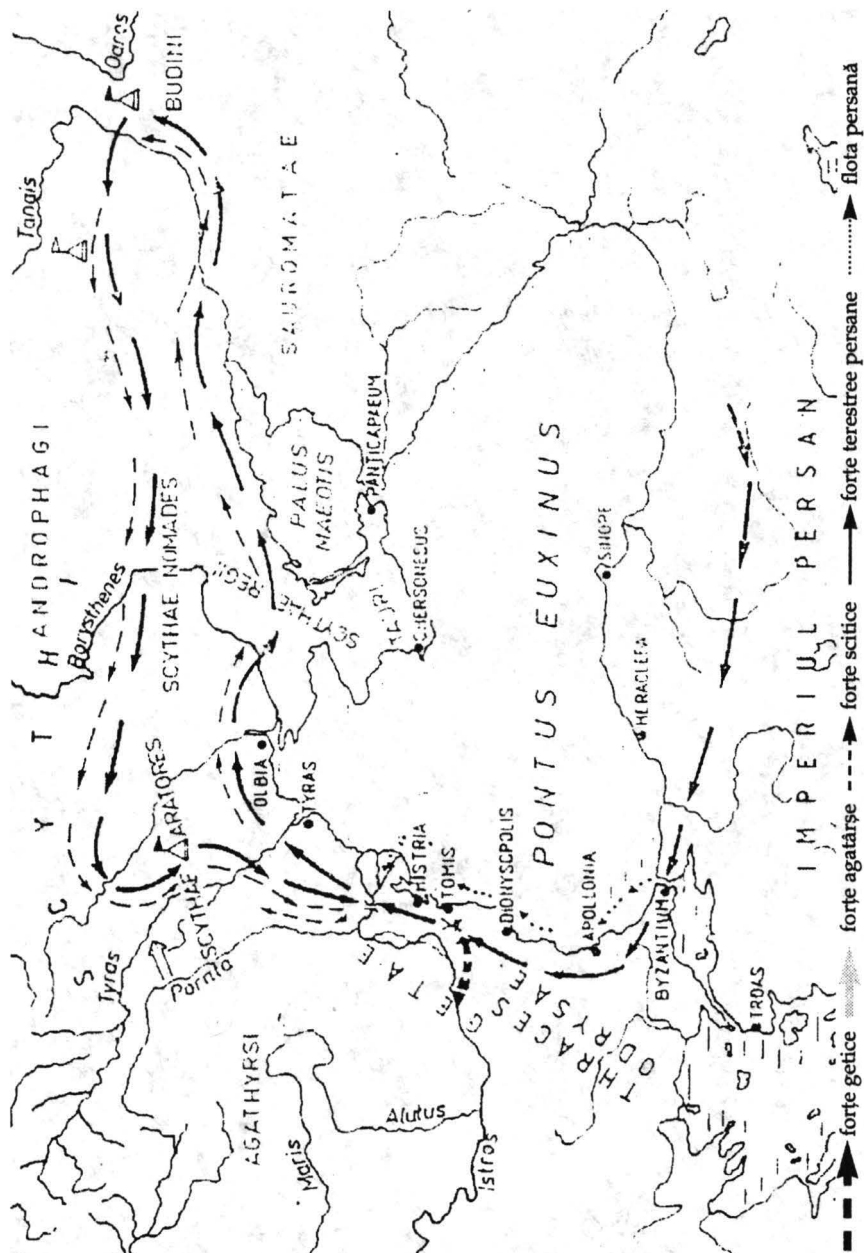
d). Prin activități de pregătire pentru luptă unitățile armatei au în vedere trecerile clasice de la Ostrov-Chiciu, Giurgeni-Vadul Oii, Smârdan-Brăila, Azaclău-Galați, Isaccea. Din punct de vedere istorico-militar ele prezintă un interes deosebit.

NOTE

1. **Istoria militară a poporului român**, vol. I, Ed. Militară, 1984, p. 52-60.
2. **Herodot**, „Istoriei, IV 89.
3. **Herodot**, loc. cit.
4. **Istoria militară a poporului român**, vol. I, Ed. Militară, 1984, p. 57.
5. I. Ujvrari, „**Geografia apelor României**”, Ed. Științifică, 1972 Introducere.

6. **Istoria militară ...** vol I, p. 70.
7. Trogius Pompeius, XII, 2.16; Curtius Rufus, X, I, 43, (apud **Istoria militară ...** vol. I., p. 70)
8. **Istoria militară ...** vol. I, p. 70.
9. **Ibidem**, p. 71.
10. George Petre, Ion Bitoleanu, „**Tradiții navale românești**“, Ed. Militară, 1991, p. 18-19. În legătură cu trecerile peste Dunăre în scopuri militare, a se vedea loc. cit. și p. 23, 31, 32, 35, 36, 69, 76-77.
11. **Istoria militară ...** vol. I, p. 199-203.
12. **Ibidem**, capitolele X și XI.
13. **Istoria României în date**, Ed. Enciclopedică Română, 1971, p. 46.
14. **Istoria militară ...** vol. I, p. 315-317.
15. **Istoria României în date**, p. 71.
16. **Istoria militară a poporului român**, vol. II, Ed. Militară, 1986, p. 154-156.
17. George Petre, Ion Bitoleanu „**Tradiții navale românești**“, p. 53.
18. **Cronici turcești privind țările române**. Extrase, vol. I, 1966, p. 309.
19. **Istoria militară ...** vol. II, p. 195.
20. **Ibidem**, p. 207.
21. **Cronici turcești ...**, vol.I, 1966, p. 316-317.
22. **Călători străini despre țările române**, vol.I, 1968, p. 126.
23. **Istoria militară ...** vol. II, pag. 266.
24. Șt. Andreescu, „**Vlad Țepeș (Dracula) între legendă și adevăr istoric**“, București, 1976, p. 95-99.
25. **Cronici turcești...**, vol. I, p. 93.
26. **Călători străini...**, vol. I, p. 126.
27. Apud **Istoria militară...** vol. II, p. 268.
28. **Fontes Historiae Daco-Romaniae**, vol.IV, 1980, p. 435.
29. **Istoria militară...**, vol. II, p. 268.
30. Donado de Lezze, „**Historia Turchesca**“, Ed. I, Ursu, București, 1910, p. 24-25. Apud **Istoria militară ...** vol. II, p. 271.
31. **Ibidem**, vol. II, p. 271.
32. **Fontes ...**, vol. IV, p. 505.
33. Donado da Lezze, **op. cit.**, p. 25. Apud **Istoria militară ...** vol.II, p. 271.
34. N. de Modrussa, „**Opere minori**“, IV, Citta di Vaticano, 1937, p. 167. Apud **Istoria militară ...** vol. II, p. 281.
35. Grigore Ureche. **Letopisețul Țării Moldovei**, București, 1958, p. 58.
36. **Istoria militară ...**, vol. II, p. 318.
37. **Călători străini ...**, vol. I, p. 134-135.
38. **Ibidem**, p. 142.
39. **Istoria militară ...**, vol.II, p. 326.
40. J. Dlugosz, „**Historia Polonica**“, col. 546, Apud **Istoria militară ...** vol II, p. 329.
41. Giorgios Sphrantzes, „**Memorii 1401-1477**“, Ed. V. Grecu, București, 1966, p. 145. Apud **Istoria militară ...** vol. II, p. 331.
42. A. Veress, „**Acta et epistolae**“, p. 24-25. Apud **Istoria militară ...** vol. II, p. 331.
43. Grigore Ureche, **op. cit.**, p. 69.
44. Apud **Istoria militară ...** vol. II, p. 337.
45. **Istoria României în date**, 1971, p. 107.
46. **Cronici turcești ...**, vol. I, p. 478.
47. **Ibidem** p. 256, 479, 534. Apud **Istoria militară ...** vol. II, p. 418.
48. Grigore Ureche, **op. cit.**, p. 201.
49. **Cronici turcești ...**, vol. III, p. 11.
50. Nicolae Iorga, **Istoria armatei românești**, vol. I, p. 203.
51. **Istoria militară a poporului român**, vol. III, 1987, p. 146-147.
52. **Cronici turcești ...**, vol. III, p. 12-13, Apud **Istoria militară ...** vol. III, p. 150.

53. **Istoria militară ...**, vol. III, p. 172.
54. Apud **Istoria militară ...** vol. III, p. 174-175.
55. **Istoria militară ...** vol. III, p. 175.
56. Apud **Istoria militară ...** vol. III, p. 180.
57. **Istoria militară ...** vol. III, p. 230.
58. Hurmuzaki, „**Documente privitoare la istoria românilor**”, vol. III, p. 208.
59. Apud **Istoria militară ...** vol. III, p. 280.
60. **Ibidem**, p. 280.
61. Nicolae Costin, **Opere**, vol. I, Iași, 1976, p. 329.
62. **Istoria militară ...** vol. III, p. 415.
63. **Ibidem**, p. 438.
64. **Ibidem**, p. 439 - 441.
65. Mihai Drăghicescu, lt. col. „**Istoricul principalelor puncte pe Dunăre de la gura Tisei până la mare și pe coastele mării de la Varna la Odess**”, București 1943, p. 272. Detalii interesante privind trecerea Dunării în scopuri militare pe la Turtucaia, Silistra, Hârsova, Brăila, Galați, Pisica, Isaccea în perioada de la 336 î. Hr. la 1877 în opera citată la p. 256-258, 261-262, 264, 266-267, 269, 273-274, 284, 298, 325, 328, 379. În total, în paginile menționate, sunt puse în evidență 48 de episoade de luptă la treceri sau descrieri militare ale „Vadurilor” dobrogene ale Dunării. Spre exemplu, la p. 273, este descrisă astfel trecerea de la Silistra, așa cum era ea în 1807. În fluviu este un ostrov; de la ostrov se „comunică prin un pod îngust cu țărmul stâng” unde era amenajat genistic un cap de pod. „Comunicația cu țărmul drept se face pe un pod volant”.
66. Eugeniu Botez și Kiriteșcu Nicolae, „**Războiul pe Dunăre**”, București, 1905, vol. I, p. 67-82.
67. **Ibidem**.
68. **Istoria militară ...** vol. VI, p. 415.
69. Nicolae Koslinski, Raymond Stănescu, „**Marina Română în al II-lea război mondial**”, vol. 3, 1998, p.191.



Luptele geților și ale sciților împotriva armatei persane în anul 514 î.e.n.
 (după Istoria militară a poporului român, vol. I)

L'utilisation des gués dobroudjiens du Danube à des fins militaires

- Résumé -

Tout comme les montagnes, les cours d'eau représentent des obstacles pendant les opérations militaires. Le dépassement de ceux-ci par les troupes s'accomplit par la force, lorsque l'une des rives est défendue par les forces de l'adversaire. En l'absence de l'ennemi terrestre, on organise le passage à gué, sur des ponts fixes ou flottants ou bien par des moyens de débarquement. Les grands cours d'eau, comme le Danube, représentent à présent aussi des obstacles qui visent le défenseur.

Les points de forçement ou de passage par les troupes de terre ont été et le sont encore recommandés par les caractères du Fleuve, des rives et des directions d'affluence et de défluence. Les sens de passage par les gués dobroudjiens ont été du sud vers le nord et inversement, de l'est vers l'ouest le plus souvent et beaucoup plus rarement le sens inverse. L'auteur mentionne l'intérêt tout particulier manifesté pour les gués dobroudjiens du point de vue historique et militaire.

COMPONENȚA NAVALĂ A ACȚIUNILOR MILITARE PURTATE PE DUNĂRE

Analiza războaielor din punct de vedere politic și social o fac istoricii iar desfășurarea campaniilor este cântărită de cei care cunosc legile și principiile luptei armate. Din păcate, sunt puțini militari cu pregătire istorică și mai puțini istorici care să fi aprofundat arta militară, cea parte a științei militare care se ocupă de planificarea, pregătirea și conducerea războiului. De aici punține informații pe care le dau istoricii asupra desfășurării acțiunilor militare, în general ei limitându-se la indeplinirea scopului politico-strategic al războiului, respectiv învingerea inamicului și cucerirea teritoriului acestuia. În replică, militarii abundă în analize mult prea ample asupra modului cum s-au dus operațiile și luptele, chiar în scrieri pentru marele public. Și cum un nespecialist în istorie și știința militară nu citește, de regulă, despre un război lucrări din ambele domenii va percepe fenomenul militar în mod limitat.

Am făcut această mică introducere pentru că în prezentarea războaielor care s-au purtat de la sud la nord sau de la nord la sud peste Dunăre despre elementul naval al forței armate care ducea campania respectivă se vorbește foarte puțin, menționându-se doar data la care o anumită oaste a trecut Dunărea și pe la ce localitate.

Pentru orice militar, trecerea trupelor peste un curs de apă constituie o problemă deosebit de complexă, iar când acesta este un fluviu Dunărea, „regele fluviilor Europei” cum l-a denumit Napoleon I, atunci problema se complică în mod deosebit ca urmare a caracteristicilor fizice deosebite ale acestuia ca: lățime, adâncime, viteza curentului, debit etc., care toate fac ca o tentativă de traversare a Dunării să fie o acțiune complexă și plină de riscuri.

Ajunse la malul Dunării trupele terestre se opreau iar componenta navală intra în acțiune, fie de a transporta trupele peste fluviu, iar dacă erau insuficiente pentru această misiune pentru a contrui un pod de vase sau pontoane. Pod care și el era un obiectiv important de atacat de către forța navală inamică.

Cred că este util să precizăm ce misiuni au indeplinit, în decursul istoriei, forțele navale ale oricărei expediții care și-a propus să treacă un corp de oaste peste fluviul Dunărea.

1. Transportul trupelor de pe un mal pe altul sau chiar aduse de pe un țărm maritim.

2. Controlul navigației pentru interzicerea forței navale adverse în sectorul de trecere cât și de a împiedica inamicul să contradebarce pe malul propriu.

3. Transportul detașamentului înaintat pe malul opus pentru cucerirea unui cap de pod, apărarea dinspre apă a acestuia și aprovizionarea lui până la întinderea podului peste fluviu.

4. Constituirea podului de vase sau pontoane peste fluviu și protecția lui, în amonte și aval, pentru a nu fi atacat de forța navală inamică.

5. Atacul și nimicirea punctelor întărite de pe malul advers care se opun trecerii forțelor proprii peste fluviu.

6. Aprovizionarea cu arme, muniții și materiale necesare vieții trupelor debarcate pe celălalt mal.

7. Sprijinul cu foc a trupelor din capul de pod și a celor care acționează pe o direcție fluvială.

8. Protecția transporturilor fluviale proprii și interzicerea transporturilor militare și civile ale inamicului.

9. Și cea mai nouă misiune, pe care am trăit-o recent cu toții, aplicarea embargoului împotriva unui stat riveran fluviului Dunărea.

Se pune firească întrebare ! Ce nave au acționat pe Dunăre, de-a lungul timpului, pentru a îndeplini multiplele și complexe misiuni pe care le-am prezentat mai înainte.

Datorită caracteristicilor deosebite ale Dunării și în special lățimea și adâncimea mare, până la mijocul secolului al XIX-lea toate navele maritime, civile sau militare, puteau acționa pe tot sectorul fluvial românesc. Putem spune că toate navele maritime propulsate cu vele sau vâsle au fost folosite în activități comerciale pe Dunăre, genovezii ajungând în secolele XIII-XIV, cu corăbiile lor până la San-Giorgio, Giurgiul de mai târziu și le-au călăfăruit tocami la actualul Calafat.

Pe măsură ce navele maritime se înarmează cu tunuri ele devin din ce în ce mai utile în acțiunile militare, cu focul lor putând să nimicească fortificații, trupe aflate pe mal, navele inamicului, să sprijine cu foc forțele proprii debarcat pe malul adversarului.

Odată cu apariția navelor din oțel și propulsate mecanic cele maritime nu mai pot fi folosite și pe Dunăre, ultima lor acțiune fiind în războiul din 1877-1878 când cuirasatele turcești împânziseră fluviul până la Vidin.

Navele fluviale au fost de dimensiuni mai mici, propulsate preponderent cu rame-galere cu 18-20 rame pe fiecare bord, șalupe cu 18-20 rame pe fiecare bord, șalupe cu 8-10 rame, șeicile și lotcile, și începând cu secolul XVI sunt și ele armate cu tunuri.

După războiul american de succesiune se impune nava blindată cuirasată, denumită monitor, care în scurt timp apare și pe Dunăre. Războiul de independență readuce Dobrogea la trupul țării și România are litoralul maritim. Conducerea politică a țării din acea vreme a fost pusă într-o mare dilemă. În ce să investească puținii bani pe care-i avea pentru a realiza o flotă militară ? În nave maritime sau nave fluviale ? Și pentru ca interesele erau mai mari pe Dunăre, în 1895 Parlamentul aprobă 13 milioane lei în vederea construirii la Galați a patru monitoare fluviale, nave blindate cu o puternică artilerie și are și-au arătat pe deplin folosul în războaiele din 1913, 1916-1918, 1941-1945. În anul 1944 sunt luate capturate de război și navigă sub pavilion

sovietic până la Budapesta, iar două dintre ele până la Viena.

În ordinea misiunilor pe care le-am enunțat voi face apel la exemplele pe care ni le oferă istoria privind acțiunile navale pe Dunăre.

Prima informație despre transportul trupelor cu nave o avem de la Herodot care ne spune ca în anul 513 î. Ch. armata persană s-a ambalat în Bosfor pe 600 de corăbii, navigă pe Marea Neagră, intră pe Dunăre, debarcă la Isaccea și construiește un pod de vase peste fluviu, după care încep expediția militară ce ajung până la Nipru. Aceasta a fost cea mai mare flotă care a intrat vreodată din mare pe Dunăre.

O altă mare expediție navală are loc în anul 1462 când sultanul Mohamed al II-lea, „Cuceritorul” pentru a pedepsi pe Vlad Țepeș își împarte oastea în două. Una ia calea uscatului, iar cealaltă se imbarcă pe 175 corăbii care intră pe Dunăre și în marșul către Vidin distruge și Brăila.

Putem prezenta și un transport de trupe care se retrag de pe câmpul de luptă, așa cum s-a întâmplat cu oastea lui Mircea cel Bătrân la 1396 după bătălia de la Nicopol, când a fost evacuată cu 44 galere venețiene care veniseră din Marea Neagră pentru a sprijini armatele creștine.

Sunt numeroase exemple de expediții militare de pe un mal pe altul al Dunării când trecerea trupelor s-a făcut cu mijloace navale.

Cea mai glorioasă epopee a luptei românilor pentru independență, cu treceri rapide și prin surprindere peste Dunăre, pentru a ataca inamicul de la sud se consumă între anii 1594-1599 când ostile comandate de Mihai Viteazul sau de căpitanii lui, au trecut la Hârșova, Silistra, Rusciuc, Nicopole, vidin și Orșova. Aceste corpuri de oaste de peste 10.000 de oameni erau transportate de cele 1500 luntre pe care le avea oastea română. Având în vedere că ele transportau animale, atelaje și multe materiale necesare luptei cred că erau de dimensiuni importante și nu trebuie să le asimilăm luntrei din zilele noastre.

Sunt multe treceri cu mijloace plutitoare, care au loc de la sud la nord, pentru a cuceri țările române, așa cum s-a întâmplat la 1394 când Baiazid năvălește în Oltenia și este înfrânt la Rovine, în 1538 când Soliman Magnificul trece cu peste 100.000 luptători pentru a-l pedepsi pe Petru Rareș, și astfel de exemple se pot da foarte multe. Și de la nord la sud, începând cu secolul XVII, în nesfârșitele războaie ruso-turce, au loc multe acțiuni de trecere a fluviului cu mijloace navale. Sunt prea multe pentru a le enumera, dar de fiecare dată noi, românii, am avut de păgubit pentru că rușii de puține ori au venit cu navele lor, de cele mai multe ori folosind materialul naval aflat din abundență pe malul Dunării.

În războiul de independență mica flotă românească aduce mari servicii armatei române și celei rusești, ea trecând primele unități peste Dunăre, până la construirea podurilor de pontoane. Când România primește chemarea disperată a rușilor de a-i ajuta la Plevna primele unități române sunt trecute peste fluviu de la Corabia cu navele flotei noastre. Aceiași flotilă avea să treacă trupele române la sfârșitul războiului, de la Vidin la Calafat.

În războiul de întregire românesc, 1916-1919, forțele navale fluviale au avut mai puține misiuni de a transporta trupe, deoarece noi eram cei

atacați de la sud. Excepție îl constituie momentul retragerii forțelor noastre din capul de pod de la Turtucaia, când flota de monitoare a acoperit cu foc navele și ambarcațiunile care transportau efectivele ce s-au reras pe malul nordic.

A doua misiune, controlul navigației și interzicerea forței navale adverse în sectorul de trecere, este o misiune pe care românii o aplică cu succes în anul 104 d. Ch, coboară din Panonia cu nave pe Dunăre, cuceresc un cap de pod pe malul nordic și interzic accesul dacilor, pe apă și pe uscat, la podul de piatră care s-a construit la Drobeta.

Componenta navală, valoroasă și activă, a armatei lui Mihai Viteazul face ca turcii în 1595 să nu poată întindă podul la Giurgiu. Numai după ce, cu mare greutate, turcii trec Dunărea la Calafat, românii se retrag și ei pot realiza podul peste care trece grosul forțelor. După Călugăreni, turcii se retrag pe același pod dar Mihai îl atacă cu tunurile și mijloace plutitoare, îl rupe și mulți turci s-au inecat.

În războiul din 1877 o asemenea misiune, de a împiedica armata rusă să treacă Dunărea a avut-o puternică flotă maritimă turcă compusă din cinci cuirasate, șase monitoare și 12 canoniere care nu avea adversar deoarece flotila românească era total inferioară iar rușii după războiul din Crimeea nu mai aveau flotă în Marea Neagră și pe Dunăre.

Această forță navală turcească, deosebit de puternică nu și-a îndeplinit misiunea strategică de a interzice rușilor să treacă în Bulgaria, întrucât nu au acționat înrunit pentru a lovi cu toate navele inamicul în punctul de trecere. Navele au fost repartizate câte 1-2 pentru fiecare port de la Sulina la Vidin iar românii și rușii le-au interzis posibilitatea să se reunească prin instalarea barajelor de mine la Reni, Brăila, Hârșova, Flămânda, Nedeia, Corabia. Este important de reținut că minele marine au fost întrebuintate cu succes în războiul american de succesiune. La foarte puțin timp românii le folosesc cu pricepere imobilizând și anihilând o puternică forță navală. De atunci, mina „arma săracului” va deveni un instrument de luptă nelipsit în marina română.

Mai puțin cunoscut este rolul flotei fluviale românești în anul 1885 când a avut loc războiul dintre Serbia și Bulgaria și flota noastră a patrulat pe Dunăre pentru asigurarea libertății de navigație pe care ambii beligeranți doreau s-o împiedice. Semnificativ este faptul că pacea după acest război s-a semnat la București.

A trebuit să treacă două milenii pentru a se construi un nou pod fix în sectorul românesc al Dunării, după cel realizat de romani la Drobeta. În acest timp trecerile de trupe peste fluviu, când nu se dispunea de un material naval suficient, se realizau prin construirea podurilor de vase sau de pontoane. Câte s-au construit, de la cel consemnat de Herodot până în vremurile moderne? Este greu de stabilit. Cert este că în foarte puține cazuri, aceste poduri se întindeau peste Dunăre fără a întâmpina o rezistență din partea celui care era atacat, la nord sau la sud.

În anul 1595 Mihai Viteazul trece Dunărea la Nicopole pentru a distruge cele peste 1000 de luntre cu care turcii intenționau să facă pod. Și toate

ard ca o tortă.

Odată podul întins peste fluviu trebuia apărat, în amonte și în aval, de o forță navală care să interzică atacul acestuia de pe apă. Au făcut-o perșii, românii, turcii, rușii și românii de câte ori au trecut Dunărea pe poduri de vase. În 1913 flota română apăra podul pentru a trece în Bulgaria armata română, iar în 1916 podul de la Flămânda, construit pentru trecerea la sudul Dunării a corpului de armată condus de generalul Averescu în vederea lovirii în flanc a trupelor bulgaro-germano-turce ce erau în ofensivă către centrul Dobrogei. Acest pod este apărat cu nave și barje de mine.

O misiune cu totul inedită a îndeplinit escadra de monitorare în 1916 când a primit ordin să distrugă podurile de la Cernavodă și Fetești pentru a nu cădea în mâna inamicului. Nu a realizat decât distrugerea unui tronson a celui de la Fetești, dar misiunea a fost îndeplinită.

Deși este o istorie foarte recentă, în timpul revoluției din decembrie 1989, marile unități și unități de nave ale Flotei de Dunăre au ocupat dispozitive pentru apărarea podurilor și a complexelor hidroenergetice și de navigație de pe Dunăre și Canalul Dunăre – Marea Neagră, de la Orșova până la Agigea.

Pe măsura perfecționării artileriei de pe nave acestea își aduc o contribuție mai mare la expedițiile militare care trebuiau să traverseze Dunărea. Pe lângă sarcini ca transportul trupelor și aprovizionarea acestora ele au și misiuni ofensive, de a ataca primele punctele întărite de pe malul opus. Prima consemnare a unei astfel de acțiuni românești o avem despre atacul flotei turco-române care la 1689 bombardează Orșova.

După 1700 începe seria războaielor ruso-turce și nu de puține ori flota rusă din Marea Neagră intră pe Dunăre și bombardează majoritatea localităților de la Chilia până la Giurgiu. Ultima mare acțiune navală a rușilor pe Dunăre are loc la 1828 când au acționat cu 36 bastimente până la Silistra, unde armata rusă trecuse Dunărea. Această flotă a avut multiple misiuni începând cu transportul trupelor, nimicirea cetăților turcești de la malul apei și chiar retragerea armatei ruse dacă aceasta ar fi fost înfrântă. Orașul care a fost atacat de cele mai multe ori de către flota rusă este Tulcea, care la 1778, 1828, 1829, 1854 a fost ținta focului navelor în vederea distrugerii fortificațiilor și militarilor din garnizoană.

În războiul din 1877-1878 flota turcă superioară din toate punctele de vedere celei românești, la începutul războiului deschide focul asupra podului de cale ferată de la Bârboși, de peste Prut, pe care nu-l reușesc să-l distrugă, asupra Brăilei și a multor altor localități de pe malul nostru, dar fără însemnătate în plan strategic, deoarece nu a interzis trecerea trupelor rusești și apoi române peste Dunăre, deși ar fi putut să o facă. Comandanții turci erau preocupați mai mult de siguranța navelor decât să acționeze energic pentru îndeplinirea misiunii. Această atitudine pasivă i-a costat pierderea a trei nave. Cuirasatul „Lutfi-Selel” scufundat de o baterie de uscat rusească la Brăila, canoniera „Hivzi-Rahman” scufundată de șalupele-torpile printre care și „Rândunica” și monitorul „Podgorița” de către artileria română în amonte de Calafat.

În schimb, flota fluvială română la începutul primului război mondial, până la cucerirea Dobrogei de către trupele bulgărești, germane și turce, a avut permanent o atitudine ofensivă prin focul executat asupra grupărilor terestre inamice la Rusciuc, Turtucaia, Silistra, Rosova, Cernavodă, Hârșova.

Concomitent cu declararea războiului și începerea ofensivei în Transilvania și pe Dunăre la 14/15 august 1916 trei vedete torpiloare atacă cu torpila grupul de monitoare austro-ungar din portul Rusciuc. Deși efectul atacului nu a fost pe măsura așteptărilor, fiind lovit doar un șlep cu materiale, acțiunea atestă spiritul de luptă ofensiv al marinarilor români.

Și la 21 iunie 1941, când începe al doilea război mondial cele șapte monitoare românești își conjugă puternica lor artilerie cu armata de uscat pentru a nimici rezistența din porturile Reni, Izmail, Chilia, luptând cu succes până la eliberarea Basarabiei.

Despre misiunea de sprijin cu foc a trupelor proprii care acționează pe o direcție fluvială, am să exemplific doar cu acțiunea escadrei de Dunăre, aflate sub comanda contraamiralului Nicolae Negrescu, care a acționat în sprijinul diviziilor 12 și 15 Infanterie la Rasova. Presată puternic de ofensiva bulgaro-germană, armata română cu o artilerie insuficientă a rezistat mult timp în această poziție tocmai focului artileriei de pe nave.

În septembrie 1916 comandantul Diviziei 15 Infanterie, colonelul Eremia Grigorescu, eroul de la Mărășești în anul următor, spunea: „Iacă o armă pe care noi o disprețuim, socotind-o că nu-i bună de nimic. Să știți că dacă azi nu am fost aruncați în Dunăre se datorează numai flotei.”

În final doresc să concluzionez că activitățile românilor pe Dunăre, militare și comerciale au fost condiționate de stăpânirea gurilor fluviului. Se știe că atât timp cât Moldova a stăpânit cele două cetăți-porturi, Chilia și Cetatea Albă, corăbiile ei au brăzdat Marea Neagră și au ieșit în Mediterana. Până la căderea Constantinopolului moldovenii aliați cu genovezii erau stăpânii Mării Negre și domnii acestei țări, în special Ștefan cel Mare, au înțeles că atât timp cât vor fi stăpânii gurilor Dunării și vor predomina pe Marea Neagră, nu vor fi învinși. Pierderea acestori două cetăți, care deschideau drumul comerțului fluvial și maritim, l-au făcut mai târziu pe Bălcescu să afirme că „s-a îngropat viitorul maritim al românilor”.

Peste trei secole de lupte continue și sacrificii imense au trebuit făcute pentru ca românii să fie iarăși stăpânii gurilor Dunării și să poată relua activitățile comerciale pe fluviu și mare.

NOTE

1. Col. Mihail Drăghicescu – „Istoricul principalelor puncte de pe Dunăre, de la Gura Tisei până la mare și pe coastele mării, de la Varna la Odesa”, prima editie la 1885;
2. Lt. Eugeniu Botez și lit. Nicolae Kiritescu din Marina Militară – „Războiul pe Dunăre” lucrare apărută la 1905;
3. Contraamiralul Nicolae Negrescu – „Comment on fait la guerre sur la Danube”.

La composante navale des actions militaires déployées sur le Danube

- Résumé -

On parle très peu de l'élément naval de l'armée qui même la campagne respective, mentionnant seulement la date où telle armée ait passé le Danube et par quelle localité.

L'auteur mentionne les missions accomplies le long de l'histoire par les forces navales de n'importe quelle expédition qui s'est proposé de faire traverser le Danube par un corps d'armée.

On y passe en revue toutes les expéditions navales et militaires déployées sur le Danube à partir des XIII-e - XIV-e siècles jusqu'à la première guerre mondiale.

ACȚIUNI MILITARE PE DUNĂRE, ÎN ZONA HÂRȘOVA ȘI SILISTRA, ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI PENTRU INDEPENDENȚA ROMÂNIEI (1877-1878)

Dunărea, graniță între România și Imperiul Otoman, a constituit, în timpul războiului din 1877-1878, un obstacol natural pe care armatele ruso-române trebuiau să-l treacă iar armatele otomane să-l apere. S-au executat, de ambele părți lucrări genistice, au fost întărite cetățile și redutele cu trupe de infanterie, cavalerie și artilerie, au fost aduse nave de război.

Pe malul stâng al Dunării, respectiv al bratului Borcea, se afla armata română alcătuită din două batalioane de dorobanți, un escadron de călărași, milițiile și artileria, în total circa 3600 militari. Flota fluvială română era inexistentă în această zonă. ¹⁾

Tot pe malul drept al Dunării se realizează și concentrarea armatei ruse. ²⁾ În zona care face obiectul comunicării noastre, au fost dislocate unități ale corpurilor 4, 8 și 11 armată, între Oltenița și Hârșova și ale corpurilor 7, 14 armată, între Hârșova și vărsarea Dunării în mare. Aveau misiunea să oprească debarcarea otomană pe țărmul românesc al Dunării. ³⁾ Unitățile militare rusești au suferit numeroase modificări care nu ne permit să stabilim cu precizie numărul ostașilor ruși aflați în zona Ialomița. Din raportul comandantului Corpurilor rusești din România, din 15/27 decembrie 1877, aflăm că în zona Călărași Ciocănești erau staționați circa 11.000 soldați, 3100 cai, 42 piese de artilerie ⁴⁾, concentrate aici pentru a preîntâmpina un atac otoman din cetatea Silistra.

Țărmul dobrogean al Dunării, la declanșarea războiului, era ocupat de armata Imperiului Otoman care dispunea de două mari cetăți, Hârșova și Silistra, numeroase unități și tehnică militară, o puternică flotă de război. Forțele militare otomane terestre erau alcătuite din patru escadroane și cinci baterii la Silistra, două batalioane și două baterii la Rasova sub comanda lui Selim pașa, comandantul Cetății Silistra, trei batalioane, două escadroane, o baterie la Hârșova, două escadroane la Cernavodă sub comanda lui Ali pașa, comandantul trupelor din adâncimea frontul dobrogean. La acestea se mai adaugă șapte batalioane de miliție, de câte 1000 oameni, foarte bine echipați și organizați pentru a asigura paza Dunării. ⁵⁾

Flotila fluvială otomană, din zona care face obiectul comunicării, era compusă din o canonieră – cuirasă, cinci canoniere din lemn și două monitoare. La Hârșova erau ancorate canoniera fluvială Fet-ul-Izlam, canonierele din lemn Accapu Hajredin, la Silistra canonierele din lemn Islahat, Varna și Huma-Şefket, monitoarele Bekvirdilem și Iscodra. ⁶⁾ Însă tot acest efectiv militar otoman a rămas în defensivă, nu și-a coordonat acțiunile, nu au colabo-

rat astfel că armata ruso-română realizează acțiunile ofensive, ce vizau debarcarea la S de Dunăre. Folosim pentru a demonstra inactivitatea unităților militare otomane, concluzia lt. Eugeniu Botez și K. Nicolae, buni cunoscători ai operațiunilor militare din timpul, războiului de independență, care afirmau „Grație bogatului material plutitor ce aveau turcii, se puteau, în scurt timp, construi poduri la Silistra și Turtucaia asigurând-și comunicațiile prin toată flota de pe Dunăre, întrunită în această regiune, puteau să aștepte armata rusă (la N de Dunăre – n.n.) și să zdrobească rând pe rând diferitele coloane izolate ...”⁷⁾ Însă toate aceste operațiuni nu a avut loc și comandantul ruso-român și-a realizat în liniște planul inițial de luptă.

Pentru îndeplinirea obiectivelor propuse prin planul de campanie comandamentul ruso-român a acționat pentru fragmentarea și nimicirea flotei otomane de pe Dunăre, mult mai numeroasă și mai bine înzestrată. În prima fază s-a acționat pentru instalarea unor baraje de mine (torpile) pentru a opri patrularea navelor otomane de război pe Dunăre, concentrarea acestora în punctele Barboși și Zimnicea unde se construiau podurile pentru debarcarea în Dobrogea și Bulgaria.

Construirea podului de la Barboși-Brăila, impunea instalarea unor baraje de torpile în amont și în aval de această lucrare. Au fost instalate mai întâi barajele de mine de la Reni. Era necesară închiderea brațului Măcin în fața satului Gura Ialomiței și înspre cetatea Hârșova. Prima încercare are loc la 20 mai / 1 iulie - 23 mai / 4 iunie 1877, la acțiune au participat navele românești „Fulgerul” și „Rândunica”. Pe uscat au fost trimise dinspre Brăila spre Gura Ialomiței – Piuă Pietrei un regiment de infanterie, o baterie de 90 mm și o unitate de cazaci. Acestea nu reușesc să ajungă la timp în zonă datorită drumului desfundat de pe itinerariul Brăila – Pârlita – Gura Ialomiței, iar de aici spre Piuă Pietrei, pe malul Dunării, sub focul navelor de război otomane staționate în fața schelei Gura Ialomiței și a ostroavelor Gâsca Mare și Gâsca Mică. Din această cauză unitățile militare terestre nu au de executat lucrări genistice care să le asigure instalarea bateriilor ce urmau să sprijine cu foc navele de război românești, care trebuiau să instaleze barajul de mine. Pentru a suplini lipsa artileriei au fost trimise de la Brăila, în ajutor, în ziua de 21-22 mai / 2-3 iunie șalupele cu aburi (rusești) „Xenia”, „Țarevna” și „Dzigit” , care reușesc împreună cu navele românești să țină departe de țarm vasele de război turcești. Trupele de uscat efectuează lucrări genistice ce le permit instalarea celor patru tunuri, în apropierea albiei Dunării, la S de satul Gura Ialomiței. În noaptea de 22-23 mai / 3-4 iunie 1877, navele „Rândunica” și „Xenia” au atacat vasele de război turcești din ostroavele Gâsca Mare și Gâsca Mică, acestea nu primesc lupta și se retrag înspre cetatea Hârșovei fiind apărate de tunurile cetății, având posibilitatea să revină după retragerea trupelor române de la Gura Ialomiței. Acțiunea nu a fost bine coordonată și de aceea vasele de război rusești și românești se reintorc în portul Brăila, fără a instala barajul de torpile.⁸⁾

Se inițiază o nouă incursiune, în zilele de 7/19 – 8/20 iunie 1877, mult mai bine sprijinite de trupele de uscat și artilerie bine fixate la sol și aduse și mai aproape de locul unde trebuia instalat barajul, pe un grind aflat în apropierea albiei fluviului, poziție din care controlau, cu foc de artilerie și infanterie, albia fluviului. La manevre au participat navele de război „Fulgerul” (pe care se afla maiorul Ion Murgescu), „Rândunica”, „Xenia”, „Dzigit”, bastimentul „Zagrajdanie” care remorca și patru bărci cu torpile. În seara zilei de 7/19 iunie 1877, după sosirea la Gura Ialomitei observând prezența a două vase de război otomane pe brațul Vâlcu, pentru a le izola, au instalat în fața satului Gropeni un baraj de mine. În dimineața zilei de 8/20 iunie 1877, vasele ruso-române atacă portul Hârșova, obligând navele de război otomane să rămână în radă. Artileria otomană din cetatea Hârșova deschide focul asupra navelor de război ruso-române, însă tragerile artileriei otomane nu-și ating ținta, ele fiind protejate de ostrovul Gâsca Mare. În aceste condiții în după amiaza zilei de 8/20 iunie 1877, a fost instalat, fără incidente, barajul de mine în dreptul satului Vadul Oii. În ziua de 9/21 iunie 1877, navele românești „Fulgerul”, și „Rândunica” execută o incursiune pe brațul Măcin, resping două șalupe otomane pline cu ostași, după care au instalat un baraj de mine în amonte brațului Măcin. Paza barajelor de mine a fost în seama a două bărci dotate cu tunuri, sprijinite de infanteria și artileria rusă instalate la S de Gura Ialomitei, cu misiunea să supravegheze mișcarea navelor de război otomane. ”

Barajele de mine, instalate de flota ruso-română în zona Gura Ialomitei – Hârșova – Vadu Oii – Brațul Măcin, au închis navigația pentru navele otomane între Hârșova și Brăila, dând posibilitatea trupelor ruse să-și construiască în liniște podul de la Barboși. Debarcarea în Dobrogea, efectuată la 9-10/21-22 iunie 1877, s-a desfășurat fără amenințarea flotei otomane (ce depășea cu mult ca număr și forță de foc flota ruso-română) care dacă ar fi circulat liber ar fi făcut imposibilă debarcarea în Dobrogea).

Operațiunile militare din zona Silistra-Călărași cunosc o primă etapă, perioada aprilie-decembrie 1877, cea a organizării frontului și a acțiunilor pentru acoperirea țărmului Dunării, pentru a interzice invazia otomană și transformarea teritoriului național în teatru de război. A doua etapă, ianuarie 1877, este marcată de operațiunile militare desfășurate de armata română pentru cucerirea redutei Chiciu și a cetății Silistra, operațiuni întrerupte de armistițiul ruso-turc din 23 ianuarie/4 februarie 1878.

În prima etapă unitățile militare rusești sprijinite de unitățile militare române aflate în zona Călărași, au executat lucrările genistice, pentru fixarea infanteriei și artileriei la sol, după care au executat, în ziua de 2/14 mai 1877, un atac asupra insulei din fața orașului Călărași, unde era cantonată o unitate de avangardă a turcilor din Silistra, care ridicaseră aici redute și tranșee pentru artilerie și infanterie, amenințând permanent orașul Călărași. ¹⁰⁰ În 23 septembrie / 5 octombrie 1877 - 27 septembrie / 9 octombrie 1877 unitățile

militare rusești execută cu ajutorul unor mici detașamente, operațiuni de recunoaștere pe malul drept al Dunării, în dorința de a ști capacitatea de luptă a unităților turcești din zonă și dacă era posibil să se realizeze un cap de pod pentru operațiunile de cucerire a cetății Silistra. Însă ambele acțiuni au eșuat unitățile militare ruse fiind obligate să se retragă, spre Călărași–Ciocănești sub focul nimicitor al artileriei din Silistra ¹¹⁾ și al navelor de război otomane ¹²⁾.

În 15/27 octombrie 1877, turcii din Silistra reușesc să treacă un detașament militar pe malul stâng al Dunării și să ocupe reduta Chiciu, pe care o consolidează printr-o nouă acțiune, desfășurată la 17/29 octombrie 1877, tot în aceeași zi turcii ies din reduta Chiciu, sprijiniți cu foc de un monitor, precum și de către 500 de ostași turci, aduși cu vase de război. Atacul este îndreptat înspre satul Mănuclu (azi Grădiștea – în jud. Călărași), încercând, astfel să învâluie garnizoana Călărași prin partea de vest. Luptele au durat trei ore iar unitățile militare rusești au trebuit să dea dovadă de multă energie pentru a opri ofensiva turcă și ai obliga pe cei 500 de ostasi turci să se întoarcă pe malul drept al Dunării. Reduta Chiciu a rămas în mâinile turcilor. La operațiunile militare din aceste zile au participat militari din compania a 5-a și a 6-a din regimentul Omsk, sprijiniți de husarii din regimentul Sumsky, au avut doi morți și 12 răniți. ¹³⁾

Operațiunile militare din această etapă au fost executate de unitățile otomane din Silistra precum și de către unitățile militare din Călărași în scopul cunoașterii forței militare a adversarului și în încercarea de a mobiliza armata adversă pentru a nu fi trimisă pe teatrele principale de luptă.

Odată cucerită Plevna, victoria finală a armatei ruso-române era incontestabilă.

Pentru a grăbi ziua victoriei s-a hotărât ca armata rusă să-și continue ofensiva pe direcția Sofia-Adiranopol-Istanbul, iar armata română să zdrobească turpele otomane din N Bulgariei, pentru a asigura spatele și flancul armatei rusești.

Divizia a III-a, după escortarea prizonierilor de la Plevna la București, a primit misiunea să asigure țărmul stâng al Dunării între Giurgiu și Călărași și să înlocuiască unitățile militare rusești din zona mai sus amintită. Deplasarea diviziei, de la București spre Călărași, începe la 31 decembrie 1877/12 ianuarie 1878 și se încheie, în linii generale, în ziua de 13/25 ianuarie 1878. ¹⁴⁾ Unele unități militare au sosit la Călărași chiar în ziua încheierii armistițiului ruso-turc.

În zona Călărași au fost aduse următoarele unități: regimentele 3 linie, 5 și 8 dorobanți, 3 și 7 călărași, 4 artilerie cu bateriile 2-3-5 și batalionul 1 vânători. Misiunea lor era respingerea turcilor instalați în reduta Chiciu și pregătirea atacului pentru cucerirea cetății Silistra. ¹⁵⁾

În ziua de 10/22 ianuarie 1878, maiorul G.A. Ulescu din regimentul 3 linie, execută, având la dispoziție un mic detașament, o acțiune de

recunoaștere a redutelor turcești din fața Silistrei, respectiv reduta Chiciu. Din raport rezultă „În fața Silistrei este o redută mare (Chiciu – n.n.), această redută este ocupată de armata turcă, care are și artilerie, alături de ea mai este și una mai mică, dar această redută nu este ocupată de nimeni”¹⁶⁾. Incursiuni de recunoaștere au mai fost organizate și în zilele de 11/23 ianuarie și 12/24 ianuarie 1878, care au evidențiat faptul că armata turcă este bine așezată la sol. În ziua de 13/25 ianuarie 1878, turcii răspund cu o incursiune ofensivă asupra Călărașului respinsă cu multă vigoare de ostași regimentului 8 dorobanți.¹⁷⁾

„La 14/26 ianuarie 1878, orele 6.30 dimineața, raporta colonelul Ștefan Șisman, comandantul regimului 8 dorobanți, turcii au început un foc de salve din fortul cel mare care este situat pe pământul nostru (reduta Chiciu – n.n.), trăgând în același timp și artileria vreo șapte obuze, aceste focuri n-au ținut decât vre-o șapte minute, la care s-a răspuns și de trupele noastre din tranșee, asemenea pe la 8.30 artileria inamică din Silistra a început a trage spre orașul Călărași și că bombardarea urma. La 9.30 mi-a raportat că inamicul a ieșit din fort și a înaintat 2 km spre Călărași, bombardarea urma, trupele turcești trecea Dunărea pe gheață și obuzele veneau și spre trupele noastre, pentru toate acestea se luă și măsurile necesare de apărare”. Rezistența ostașilor români, și ineficacitatea artileriei din Silistra a determinat pe turci să se retragă în reduta Chiciu, însă pe la orele 12.45 turcii au ieșit din nou „din fortul ce este pe pământul nostru și a mers să atace trupele din tranșee, în acest timp comandantul batalionului luând dispozițiile necesare pentru apărare, a lăsat pe inamic de s-a apropiat până la 400 m, întâmpinându-i cu focuri de salve foarte vii și după o luptă aproape de trei quarturi de oră, trupa inamică a început a lua la fugă retrăgându-se în fort, iar în timpul acestei lupte artileria inamică trăgea focuri de baterie din toate porturile, după retragerea inamicului lupta a încetat și totul a fost în liniște.”¹⁸⁾

În aceeași zi, regimentul 3 linie a executat o contraofensivă asupra redutei turcești de la Chiciu pe care au cucerit-o obligându-i pe turci să se retragă definitiv pe malul stâng al Dunării.¹⁹⁾

După cucerirea redutei de la Chiciu, acțiunile militare sunt întrerupte. Vremea se încălzește și apele fluviului se dezgheață. Ambele tabere sunt nevoite să-și retragă avanposturile amenințate cu izolarea ca urmare a inundării luncii. Operațiunile de retragere încep în ziua de 18/30 ianuarie 1878. „Dunărea vine mare. Se cere retragerea avanpostului din lunca inundabilă ... După inundație legăturile fiind greu de realizat.” menționa colonelul Ștefan Șisman, comandantul regimentului 8 dorobanți, în raportul său, din 19/31 ianuarie 1878, trimis la comandamentul diviziei. În fața acestei situații se ordonă unitățile române să se retragă pe aliniamentul: Călărași-Cunești-Rasa – Bogata – Ciocănești – Vărăști, pregătindu-se pentru ofensiva din primăvara anului 1878.²⁰⁾ Ofensivă care nu a mai avut loc pentru că între

timp s-a semnat pacea de la San Ștefano. Iar din telegrama trimisă, din Călărași, la 7/19 februarie 1878 de către comandantul regimentului 8 dorobanți, aflăm că „Turcii au părăsit capul de pod de la vadul Silistrei retrăgându-se în cetate. Silistra începe a fi evacuată. După informațiunile ce am, rușii o vor ocupa la 11 curent”²¹ astfel cetatea Silistrei ajunge în mâinile rușilor, folosind-o ca monedă de schimb la viitoarele tratative de pace.

Operațiunile militare desfășurate la Gura-Ialomitei, Hârșova și Călărași - Silistra, la care au participat ostași români și ruși, din marină și infanterie, au contribuit efectiv la succesul debarcării trupelor rusești în Dobrogea și în Bulgaria, la degajarea acțiunilor militare desfășurate pe direcția principală a ofensivei ruso-române de la S de Dunăre.

NOTE

1. **Documente privind istoria României. Războiul de Independență**, vol. II București 1964, p. 154-183 (în continuare **DIR. Războiul ...**); **Istoricul Războiului 1877-1878, lucrare făcută de mai mulți ofițeri**, partea I, București, 1887, p. 58-61 (în continuare **Istoricul războiului din 1877-1878...**); Lt. E. Botez, K. Nicolae, **Războiul Pe Dunăre**, vol. I, București 1905, p. 25; Constantin Căzânișteanu, Mihail E. Ionescu, **Războiul neatămării României. Împrejurări diplomatice și operațiuni militare. 1877-1878**. București 1977, p. 107-112.
2. În conformitate cu prevederile convenției ruso-române din 4/16 aprilie 1877, armata rusă a preluat apărarea sectorului fluvial de la gura Oltului până la vărsarea Dunării în mare, unitățile militare române inclusiv cele din zona Ialomita, s-au retras la V de râul Olt.
3. Lt. E. Botez, K. Nicolae, **op. cit.**, vol. I p. 43; Constantin Căzânișteanu, Mihail E. Ionescu, **op. cit.**, p. 125-127; **Istoricul României**, vol. IV, București, 1964, p. 613-614.
4. Direcția Arhivelor Naționale Arhivele Istoricice Centrale, fond Casa Regală, d. 56/1877, p. 29-32 (în continuare **DANAIC**).
5. **Istoricul războiului din 1877-1878 ...**, p. 58-68; Constantin Căzânișteanu, Mihail E. Ionescu, **op. cit.**, p. 128-129.
6. Nicolae Bârdeanu, Dan Nicolaescu, **Contribuții la istoria marinei române**, București, 1979, p. 175-176; Lt. E. Botez, K. Nicolae, **op. cit.**, vol. I, p. 25.
7. „Flotila de Dunăre, desemnată să întâmpine forțarea fluviului de către inamic se compunea din cinci canoniere cuirasate (cu trei tunuri fiecare), patru monitoare (cu două tunuri) și 12 canoniere necuirasate (patru tunuri fiecare)” cf. Constantin Căzânișteanu, Mihail E. Ionescu, **op. cit.** p. 129.
8. **DANAIC**, fond Marele Stat Major, d. 701/1877-1878, f. 28-30; *Ibidem*, fond Al. Cernat, d. 63/1877, f. 24-26; Col. I. Manolescu, **Războiul român-ruso-turc din 1877**, București, 1921, p. 46-48; Lt. E. Botez, K. Nicolae, **op. cit.**, vol. I, p. 48, 64-68.
9. Lt. E. Botez, K. Nicolae, **op. cit.**, vol. I, p. 69-70; Nicolae Bârdeanu, Dan Nicolaescu, **op. cit.**, p. 182-183; **Istoria României**, vol. IV, București, 1964, p. 614-617.
10. **Istoricul războiului din 1877-1878...** p. 165.
11. Căpitanul portului Călărași G. Antoniu, raporta Ministrului de interne la 21 iunie/2 iulie 1877 „În cazarma Silistra peste 50 de tunuri la patru porti ale Silistrei” La 24 decembrie 1876/5 ianuarie 1877, N. Chețu, căpitan al portului Călărași, raporta „În comuna Silistra și alte comune concentrați 13.000 soldați...” Toate acestea demonstrează forța cetății Silistra **DANAIC**, fond Ministerul Afacerilor Externe, d. 1, f. 140 și 279.
12. Lt. E. Botez, K. Nicolae, **op. cit.**, p. 176-178.
13. **DANAIC**, fost Ministeru de Interne, d. 246/1878, f. 14; **DIR. Războiul ...**, vol. VIII,

Actions militaires sur le Danube, dans la zone de Hârșova et Silistra, pendant la Guerre pour l'indépendance de la Roumanie (1877-1878)

- Résumé -

Le Danube, frontière entre la Roumanie et l'Empire Ottoman, a constitué pendant la guerre de 1877-1878, un obstacle naturel que les armées russo-roumaines devaient franchir mais que les armées roumaines devaient défendre. Des deux côtés, on a exécuté des travaux de génie, on a fortifié les cités et les redoutes avec des troupes d'infanterie, de cavalerie et d'artillerie, on a fait venir des vaisseaux de guerre. Parmi les vaisseaux de guerre qui ont pris part aux manoeuvres se sont distingués: "L'Hirondelle" ("Rândunica"), "L'Eclair" ("Fulgerul"), "Xenia", "Dzigit".

Les opérations militaires déployées à Gura Ialomiiei, Hârșova et Călărași - Silistra, auxquelles ont participé des soldats roumains et russes de marine et d'infanterie, ont effectivement contribué au succès du Débarquement des troupes russes en Dobroudja et en Bulgarie, au dégagement des actions militaires déployées dans la direction principale de l'offensive russo-roumaine au Sud du Danube.

REUNIUNEA DOBROGEI CU ROMÂNIA – EVENIMENT MAJOR ÎN ISTORIA ROMÂNILOR

Încă de la începutul războiului, dobrogenii au fost conștienți că a sosit momentul decisiv care va crea posibilitatea revenirii provinciei lor în limitele granițelor naționale. Astfel, intrarea trupelor ruse prin Măcin și apoi pătrunderea lor în Dobrogea a fost privită cu multă simpatie de populația românească. Deoarece în Dobrogea n-au existat în timpul războiului ziare sau reviste românești, datele despre dobrogenii plecați pe front sunt incomplete și apar mai târziu în presă, cu diverse ocazii festive.

Printre dobrogenii participanți la războiul de independență sunt cunoscuți: Ștefan St. Manu și Ștefan Dincică, din batalionul maiorului Șontu de la Plevna, ambii din localitatea Babadag ¹⁾, fostul general Năsturel Vasiliu, comandant al diviziei active din Dobrogea, care a participat ca ofițer de geniu, fiind și decorat, Paul Stănescu, fost prefect al județului Tulcea și apoi al Constanței ²⁾. Printre veteranii improprietăriti în perioada 1900-1904, găsim la Babadag numeroși dobrogeni participanți la războiul de independență : Petrache Dimitrescu, lancu Danielescu, Vasile Albu ³⁾. Marinarul veteran Spiru Baracioglu a fost, în timpul războiului, comandant al unui vas care făcea cursa Sulina-Varna-Constantinopol, deservind interesele româno-ruse; el a participat la toate evenimentele importante care au avut loc la gurile Dunării.

Dobrogenii au urmărit războiul și au primit cu bucurie veștile despre victoriile armatei române în sudul Dunării. Astfel, victoria românilor la Rahova, în noiembrie 1877, a avut un mare răsunet și i-a făcut pe locuitorii Dobrogei să se gândească la posibilitatea unirii lor cu statul român. Astfel se explică faptul că în ședința Senatului român de la 26 noiembrie 1877, în discuția asupra proiectului de răspuns la mesajul domnesc, se vorbește ca despre un lucru cunoscut tuturor că prin Dobrogea sunt subscrieri pentru a se alipi României.

La începutul lunii decembrie 1877, potrivit unor știri din cercurile politice de la București, printre românii dobrogeni circula o petiție care se și acoperise de „numeroase semnături”, prin care se cerea „alipirea Dobrogei la România” ⁴⁾. Acest eziderat coincidea cu dorința oamenilor politici cu vederi înaintate din România. La 20 iunie 1877, Mihail Kogălniceanu scria agentului diplomatic al țării că „am fi făcut poate mai bine să alegem Gurile Dunării și Dobrogea pentru câmpul nostru de luptă”, considerând prin aceasta că șansele de unire cu provincia de la Mare ar fi crescut simțitor ⁵⁾.

În timp ce armatele turcești bombardau Tulcea, Constanța,

Cernavodă, Sulina, populațiile colonizate au părăsit această regiune. Dar, majoritatea covârșitoare a populației românești, în frunte cu demnitarii săi, învățătorii, preoții și fruntașii obștilor au rămas în continuare pe aceste meleaguri. Prin urmare, ideea unirii Dobrogei cu România, vehiculată în cercurile diplomatice europene, venea în întâmpinarea dorinței legitime a românilor dobrogeni, grupul etnic autohton și cel mai numeros al provinciei.

De altfel, și celelalte naționalități din Dobrogea considerau că unirea cu România este un act firesc. Când, în cadrul tratatului preliminar de la San Stefano, din anul 1878, a fost vorba ca partea limitrofă cu Marea Neagră din răsăritul Bulgariei și Dobrogea să formeze Principatul Bulgariei, pe baza numărului mare al populației bulgărești, s-a produs un autentic curent împotriva unei astfel de hotărâri. Peste 200 de fruntași musulmani, greci, armeni și evrei, cu muftiul și arhiepiscopul grec în frunte, au semnat un Protest adresat Porții otomane, prin care se cerea renunțarea la această intenție, pentru motivul că populația bulgară era în număr mic față de populația română. Protestul era scris în limba franceză, iar un exemplar al său a fost prezentat în Parlamentul englez.

Din punct de vedere economic, social, politic, cultural, legăturile Dobrogei cu celelalte regiuni locuite de români s-au intensificat, ajungându-se, pe la mijlocul secolului al XIX-lea, la o orientare directă a acestui ținut spre Principate și apoi spre România. Crearea liniei telefonice, care lega din 1859 Galațiul cu Tulcea, ca și existența unor linii regulate de vase care asigurau un trafic permanent între Brăila și Galați cu Tulcea, Sulina, Măcin impulsiau în ajunul războiului din 1877-1878 relațiile cu România.

Atât din documentele otomane referitoare la țările române, cât și din relatările călătorilor străini se poate constata permanenta și continuitatea românilor din Dobrogea, ca și faptul că ei au fost întotdeauna elementul cel mai numeros. Datele din 1878 provenite din trei surse diferite: recensământul guvernatorului rus Belotercovici, statistica baronului d'Hogguer și statistica oficială română bazată pe observațiile comisiei delegate în Dobrogea, ajung la concluzia că românii erau cei mai numeroși dintre naționalitățile care locuiau pe acest teritoriu. Așa se explică și folosirea limbii române de către locuitorii de alte naționalități și chiar de administrația turcă.

În fapt, încă înainte de 1877 avusese loc o reintegrare a Dobrogei la România din punct de vedere economic, social, politic. În timpul războiului de la 1877-1878, români din dreapta Dunării au oferit informații militare autorităților române și au cerut acestora, guvernului și domnului țării, reintegrarea imediată a Dobrogei la România.

Ilustrând justetea actului unirii, ziarul „Românul” scria: „Poporațiunea română a Dobrogei este cea mai numeroasă, în comparație cu fiecare din celelalte elemente de acolo. Sub raport etnografic, prin urmare, Dobrogea aparține, fără contestațiune, naționalității române. Turcii au cucerit Dobrogea de la români, nu de la altcineva de unde urmează că – la caz de

lichidațiune – tot românilor și numai românilor trebuie să se inapoiască.”⁶⁾ Mihail Kogălniceanu în expunerea de motive a legii pentru organizarea Dobrogei, în 1880, scria: „Astfel românii, fiind națiunea cea mai veche statornică în Dobrogea, limba lor era și este cea mai răspândită, fiind întrebuintată nu numai de ei, dar servind și de limbă de comunicare între celelalte deosebite naționalități. Incorporarea Dobrogei cu România, organizarea românească a acestei provincii în ce se atinge de declarea limbii române, ca limbă de stat, nu va face dar altceva decât de a consacra ca drept, o situațiune de fapt. Pe temeiul limbei, între alte cuvinte ale naționalității, asimilarea urmărită de proiectul de lege se opri aici”.⁷⁾

Mihail Kogălniceanu a studiat din timp Dobrogea și i-a înțeles marea însemnătate, pentru că oferea un litoral maritim și portul Constanța. Ca urmare, încă de la începutul anului 1878, el a făcut cunoscut Corpurilor Legiuitoare trimiterea în Dobrogea a două comisii de experți, una militară și alta civilă, formată din specialiști în administrație și drept, probleme economice și strategice, pentru studierea serviciilor publice, instituțiilor, stării generale și nevoile imediate ale populației, concluziile având scopul de a servi acțiunii de unire.

Locotenent-colonelul Ion Murgescu, care primise ordinul de a inspecta porturile dobrogene, raporta următoarele: „Toate populațiunile române, grece, turce și tătare așteaptă cu nerăbdare ocupațiunea Dobrogei de către români, și în toate locurile unde au fost mi-au mărturisit că se găsesc fericiți că Dobrogea și Mangalia s-au dat României”.⁸⁾

După Congresul de la Berlin, care consacra pe plan juridic internațional drepturile României, în ședința din 6 noiembrie 1878 a Consiliului de Miniștri, a fost aprobată componenta comisiei pentru instalarea administrației civile în Dobrogea. Comisia era formată din : Nicolae Catargi, plenipotentiar principal, care îndeplinea și funcția de comisar român pe lângă armata rusă, Simion Mihăilescu din partea Ministerului de Interne, Dumitru Vera din partea Ministerului de Finanțe, Mihai-Poenaru Bordea din partea Ministerului de Justiție și colonelul Pilat din Statul Major General din partea Ministerului de Război ”.

Încă din vara anului 1878, se formase la Pitești, Divizia activă care trebuia să preia administrația militară. Domnitorul a încredințat comanda generalului Gheorghe Anghelescu, care condusesese atacul împotriva Griviței¹⁰⁾.

La 8 noiembrie, comisia a sosit în Dobrogea, cu unele modificări în componența sa: în locul lui Simion Mihăilescu a fost Gheorghe Piersiceanu, iar în locul lui Mihai Poenaru-Bordea, Gheorghe Liciu, președintele curții de Apel din Focșani¹¹⁾.

Din partea guvernului rus a fost numit ca delegat principal pentru predarea Dobrogei, generalul Belotercovici, guvernatorul sangeacului Tulcea. Încordarea raporturilor cu Rusia, după semnarea păcii de la San

Stefano, a întârziat trecerea trupelor românești în Dobrogea. Abia după intrarea triumfală a armatei române în București, la 8 octombrie, divizia care trebuia să preia administrația militară s-a pus în marș spre Brăila, unde, la 14 noiembrie, a fost trecută în revistă de domnitor. Cu acest prilej a fost citită soldaților „Proclamația către armata română”, document în care se regăsesc concepțiile de guvernare ale oamenilor politici români și mai ales ale lui Mihail Kogălniceanu, autor al manifestului. În aceeași zi, este dată și „Proclamația domnului către locuitorii Dobrogei”, prin care aceștia sunt încredințați că li se va respecta libertatea și bunurile personale, indiferent de originea lor etnică. Acest lucru este garantat de armată și de legile românești. Pentru a ușura starea populației, s-a anunțat desființarea definitivă a unor dări și cumularea celorlalte într-una singură, mai dreaptă ¹²⁾.

Cele două proclamații au creat o stare de satisfacție, promițând reintroducerea ordinii firești și respectarea credințelor și drepturilor naționale ale ficăruia.

Domnitorul, însoțit de I.C. Brătianu, a trecut, apoi de la Brăila la Ghecet, pe vasul „Ștefan cel Mare” și a asistat la un serviciu divin, oficiat de învățatul Vlădică Melhisedec ¹³⁾.

La 18 noiembrie, primul delegat, Nicolae Catargi, telegrafia din Tulcea sosirea armatei române, în frunte cu generalul Anghelescu, cărora li s-a făcut o primire entuziastă.

Între 14 și 18 noiembrie, au sosit unități ale armatei române la Babadag, Tulcea și Constanța, fiind organizate mari manifestații de bucurie din partea tuturor locuitorilor. În acele zile, oate comunitățile naționalităților au adresat guvernului României telegrame de felicitare, exprimându-și adevărată față de unire. Astfel, într-o telegramă a locuitorilor din Tulcea, se specifică: „De astăzi începe o viață nouă pentru noi. Vom privi dar cu încredere și iubire în viitor, uitând trecutul” ¹⁴⁾.

Căldura cu care a fost primită armata română în Dobrogea își găsește explicația și în misiunea pe care o avea: de a lichida dezordinile, de a restabili activitatea pașnică și de a asigura siguranța locuitorilor. În manifestațiile publice solemne organizate de români și de reprezentanții celorlalte naționalități, putem identifica forme de exprimare ale autodeterminării și dreptul la opțiune privind apartenența cetățenească ¹⁵⁾. Acest lucru este confirmat și de revenirea în Dobrogea, după unire, a mii de locuitori de diverse naționalități, care pleaseră în timpul luptelor. Despre tătari, Ion V. Moțoi nota următoarele: „De altfel, ei spuneau întotdeauna că sunt mai mulțumiți cu administrația românească decât au fost cu cea turcească. Recunoșteau că românii nu îi socoteau drept dușmani, dimpotrivă, îi tratează egal ca pe coloniștii așezați în jurul lor. Învățaseră foarte bine limba românească unii din ei și erau tare mulțumiți de stăpânirea cea nouă”.

La 23 noiembrie 1878, autoritățile românești au preluat oficial administrația Dobrogei de la autoritățile ruse, iar Remus Opreanu, prefectul

județului Constanța, a preluat administrația județului din partea colonelului de gardă imperială, Brandenburg. Peste câteva zile, același prefect va face formalitățile și pentru Mangalia. La 12 decembrie, în prezența prefectului, a fost ales Consiliul Comunal al orașului Constanța, format din Antonio Alexandrini – primar, Rafus Regep – ajutor de primar și trei membri, Basilio Gombo, Ali-Kadir și Bohor-Seni. Cancelaria comunei era formată din: Dionisie Candogea, casier, Vasile Iordanovici, preceptor, Chirciu Banu, secretar și Eugeniu Cosmiadi, scriitor ¹⁶⁾.

În zilele următoare, Consiliul comunal s-a întrunit sub președinția prefectului Remus Opreanu și a hotărât ca măsuri imediate: organizarea spitalului, îmbunătățirea iluminatului, organizarea serviciului incendiilor și formarea unei comisii pentru întocmirea bugetului comunal pe anul 1879. ¹⁷⁾

La 21 decembrie 1878, prefectul a înaintat primarului Alexandrini, actele și revistele primite de la fostul guvern imperial rus ¹⁸⁾. În județul Tulcea, administrația românească a fost preluată de prefectul George M. Ghica, fost ministru liberal.

La 8 decembrie 1878, prefectul județului Silistra Nouă, generalul Tabias Gheorghely, fost ministru, raporta Ministerului de Interne că a luat în primire administrația județului de la autoritățile ruse.

După preluarea Dobrogei de către autoritățile române (noiembrie - decembrie 1878), trupele ruse au mai staționat câteva luni, creând prin aceasta o stare de nemulțumire generală.

În luna aprilie 1879, prefectul de Constanța a telegrafiat că armata rusă a părăsit orașul, retrăgându-se spre Bulgaria. De asemenea, prefectul de Tulcea a telegrafiat, la 22 aprilie 1879, că flota rusă a părăsit portul Tulcea, unde au rămas un singur ofițer și patru soldați pentru paza depoului de cărbuni, dar și aceștia urmau să plece în curând ¹⁹⁾.

Conform articolului 46 din Tratatul de la Berlin, Dobrogea s-a înapoiat statului român cu o întindere teritorială de 14.758 km². ²⁰⁾ Guvernul român a hotărât inițial să împartă teritoriul Dobrogei în trei județe: Tulcea, formată din patru plăși (Tulcea, Sulina, Măcin și Babadag), județul Küstengea, din trei plăși (Küstengea, Hârșova și Mangalia) și județul Silistra Nouă, din două plăși (Mangalia și Silistra Nouă) ²¹⁾.

Începând din aprilie 1879, în urma unei reorganizări teritoriale s-au constituit numai două județe: Küstenge și Tulcea.

Statistica din 1879 indică un număr total de 106.943 locuitori, din care 30.236 în județul Küstenge și 76.707 în județul Tulcea ²²⁾. Românii erau populația majoritară – 30.977, față de 20.715 bulgari și 16.493 turci ²³⁾.

Județul Küstenge cuprindea cinci plăși: Küstenge, Hârșova, Mangalia, Medgidia și Silistra Nouă, având cinci așezări urbane și 184 rurale, iar județul Tulcea avea patru plăși: Babadag, Tulcea, Măcin, Sulina, cu șapte așezări urbane și 70 rurale ²⁴⁾. Ambele județe erau administrate de un prefect, care era reprezentant al guvernului.

Prefecții urmau a acorda atenție deosebită următoarelor instituții: școala, administrația comunală și județeană, serviciul sanitar și căile de comunicație. Fiecare plasă era condusă de un subprefect, iar fiecare comună de un primar, asistat de un consiliu comunal, compus din patru persoane. Primarul comunei era numit de către prefect, din cei cinci locuitori aleși ai comunei, ținându-se cont de religie profesată de cel mai mare număr de locuitori. Este evidentă grija pentru a asigura egalitatea în drepturi a tuturor locuitorilor, ca o modalitate de a menține liniștea în această provincie, facilitând încorporarea ei în cadrul legilor statului român.

În orașele de reședință ale fiecărei subdiviziuni administrative s-a înființat câte un tribunal de ocol, iar la Tulcea și Küstenge, câte un tribunal de apel. În fiecare comună s-a înființat câte o judecătorie de pace, formată din primar și doi jurați, aleși pe termen de un an de către locuitori dintre notabilii sau bătrânii comunei. Fiecare naționalitate era reprezentată de către un jurat.

Problemele care s-au ridicat în organizarea administrației românești în Dobrogea au fost rezolvate pe parcurs, prin elaborarea mai multor legi, dintre care cea mai importantă a fost „Legea pentru organizarea Dobrogei”, promulgată la 8 martie 1880 și Constituția revizuită în 1884, care în articolul 1 declara: „Regatul României cu județele sale din dreapta Dunării constituie un singur stat indivizibil.”

Revenirea Dobrogei la România, cu teritoriu de 15.623 km² și un litoral de 320 km, cu portul Constanța, constituia un mare avantaj din punct de vedere economic și politic, pentru dezvoltarea ulterioară a țării.

NOTE

1. Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, **Istoria românilor dintre Dunăre și Dobrogea**, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 278.
2. Aurelia Berariu, **Eroi dobrogeni în războiul de la 1877**, în *Dobrogea nouă*, an XXX, nr. 95, 30 aprilie 1977, p. 2.
3. C.P. Rotaru, **Luptătorii independenți și pământul Dobrogei**, în „Dobrogea nouă”, 29, nr. 95, august 1933, p. 1.
4. **Independența României. Documente**, vol. III, **presa străină**, București, Editura Academiei R.S.R., 1977, p. 217.
5. **Independența României**, vol. I, **Documente și presă străină**, p. 139.
6. **Familia. Corespondențe de la Plevna**, Timișoara, Facla, 1977, p. 181.
7. „Monitorul oficial”, nr. 57, 9 martie 1880, **Lege pentru organizarea Dobrogei din 9 martie 1880**, p.3.
8. Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, **op. cit.**, p. 278.
9. Nicolae Ciachir, **Contribuții la istoria Dobrogei**, p. 171.
10. **Documente privind istoria militară a poporului român iulie 1877 noiembrie 1882**, Buc., Ed. militară, 1974, p. 23.

11. Nicolae Ciachir, *Războiul pentru independența României în contextul european*, p. 291.
12. *Cuvântările regelui Carol I 1866-1914*, vol. I, București, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol al II-lea”, p. 296.
13. G.D. Petrescu, *Războiul pentru independență și anexarea Dobrogei, în Dobrogea, cincizeci de ani de viață românească*, p. 346.
14. *Familia Corespondențe de la Plevna*, p. 185.
15. Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 283.
16. Arh. st. Constanța, Primăria orașului Constanța, dos. 1/1878, f. 41.
17. *Ibidem*, f. 42
18. *Ibidem*, f. 67.
19. Nicolae Ciachir, *Războiul pentru independența României în contextul european*, p. 296.
20. *Statisticile din România. Indicele comunelor din Dobrogea*, București, Tipografia statului, 1879, p. 3.
21. Nicolae Ciachir, *Contribuții la istoria Dobrogei*, p. 172.
22. *Statistica din România. Indicele comunelor din Dobrogea*, p. 4.
23. *Ibidem*, p. 4.
24. *Ibidem*, p. 5.



Intrarea armatei române în Dobrogea (14/23 noiembrie 1878)



Prefectul REMUS OPREANU (noembrie 1878 - septembrie 1881),
primul prefect al Dobrogei după reunirea cu România.

La réunification de la Dobroudja à la Roumanier - événement majeur dans l'histoire des Roumains

- Résumé -

Dès le début de la guerre d'indépendance, les Dobroudjiens étaient conscients que le moment décisif était venu pour faire réintégrer leur province dans les frontières nationales. Les autres nationalités de Dobroudja considéraient elles aussi que la réunification à la Roumanie est un processus normal. Au 23 novembre 1878, les autorités roumaines ont assumé officiellement l'administration de la Dobroudja des autorités russes, et Remus Opreanu, le préfet du département de Constantza, a assumé l'administration du département du colonel de grande impériale Brandenburg. A partir du mois d'avril 1879, à la suite de la réorganisation territoriale, se sont constitués les départements: Küstenge et Tulcea. Les problèmes apparus dans l'organisation de l'administration roumaine en Dobroudja, ont été résolus par l'élaboration de plusieurs lois ("La loi pour l'organisation de la Dobroudja du 8 mars 1880" et la Constitution révisée en 1884).

La réunification de la Dobroudja à la Roumanie, ayant un territoire de 15.623 km², et un litoral de 320 km, le port de Constantza y compris, représentait un avantage très important du point de vue économique et politique, pour le développement ultérieur du pays.

DOBROGEA ÎN VIZIUNEA REGELUI CAROL I

Motto:

„Războiul pentru independență înseamnă și începutul întregirii țării noastre; iar primul capitol din această măreață epopoei l-a scris cu sabia întâiul rege al dinastiei noastre, Carol I. Acest prim capitol se numește: DOBROGEA“ "

Prof. Constantin Brătescu

Un adevăr care nu mai are nevoie de prea multă documentare este acela că Dobrogea, așa cum se află așezată în vecinătatea mării și la gurile Dunării, a jucat un rol important în evoluția statului român din cel puțin două puncte de vedere: cel economic și cel strategic.

Faptul că provincia transdanubiană a reprezentat pentru România un spațiu geografic de mare însemnătate în comparație cu alte provincii limitrofe, este dovedit de însăși starea de semivasalitate și chiar de vasalitate în care s-au aflat țările române atâta timp cât Dobrogea a fost ruptă de teritoriul românesc.

Istoria mai veche ne demonstrează că însăși romanii au cucerit întâi Dobrogea și apoi Dacia, și tot așa, turcii cucerind Dobrogea au putut să controleze țările române în evul mediu, ușor și vreme îndelungată. Stăpânind Dobrogea timp de aproape 500 de ani, de la Mircea cel Bătrân la Carol I, Imperiul Otoman a putut să-și impună suzeranitatea asupra principatelor române, să exercite o mare presiune politică asupra lor și să le sufoce economic.

Interesul pentru provincia dintre Dunăre și mare a sporit la jumătatea secolului al XIX-lea, când Dunărea a devenit artera economică cea mai importantă pentru Europa și element de echilibru european.

În această perioadă Ruia și Turcia au desfășurat numeroase războaie în zona de care ne ocupăm, declanșând așa-numita „criză orientală“. În contextul acestor evenimente, Dobrogea capătă o atenție specială, fapt care explică menționarea ei în planurile revoluției de la 1848.

Și totuși, ideea de incorporare a Dobrogei la statul român a rămas până în ziua independenței în afara posibilităților de realizare și chiar a unor preocupări temeinice de abordare.

De aceea considerăm adecvată încercarea de recunoaștere, după o tăcere de 60 de ani, a rolului jucat de regele Carol I în recuperarea Dobrogei acum 120 de ani (vom folosi titulatura de rege cu care istoriografia românească asociază indeobște, numele lui Carol I, deși la acea dată era încă

principe).

Dobrogea constitua acea provincie lăsată în amănare de autoritățile turcești, cu un potențial economic important conferit de Dunăre și Marea Neagră cu porturile lor, de lacuri, păduri, terenuri arabile, efective de animale, cariere de piatră etc. acea „Californie românească” despre care a scris Ion Ionescu de la Brad în 1850. Ea însemna și granița naturală de care avea nevoie România precum și o zonă strategică de mare interes în sud-estul Europei, fără de care ar fi fost de neconceput edificiul unui stat român independent.

Această viziune o întâlnim la regele Carol I, un om cu o cultură și o gândire geopolitică de cel mai înalt nivel, care a acordat Dobrogei o mare atenție.

În ce fel a manifestat regele Carol I o preocupare deosebită pentru Dobrogea, reiese din cuvântările, scrisorile, memoriile înțeleptului întemeietor al dinastiei române și părinte al Dobrogei.

La data la care pământul dobrogean intra în calculele politicii românești, el se afla pentru cel puțin a treia oară în 50 de ani sub efectele dezastruoase ale războiului dintre cele două imperii, țarist și otoman. Evenimente dramatice au avut loc la Tulcea, Brăila, Măcin, Hârșova, Sulina, Babadag așa încât în intervalul aprilie – mai 1977 – iunie – iulie 1978, Dobrogea oferea o imagine dezolantă cauzată de starea de război.²⁾

Polemica vremii a înregistrat lipsa de pregătire a ideii privind revenirea dobrogei la patria mamă, și, în opoziție cu aceasta, meritul celor care au pledat în favoarea ei. Perspectiva timpului ne oferă posibilitatea să apreciem ce-ar fi însemnat pentru evoluția statului român, respingerea Dobrogei.

Au fost voci care au spus că în schimbul Basarabiei străbune ni se dau mlaștinile pestilențiale dobrogene și ținuturi băntuite de tâlharii cerchezi“³⁾

Atitudinea de opoziție a celor care spuneau „nu cedăm nimic și nu primim în schimb nimic”, deși era motivată de respingerea unui dictat al marilor puteri, a fost o atitudine minoră, fără viziune asupra viitorului, fără înțelegerea efectelor benefice pe termen lung oferite de recuperarea Dobrogei, cu atât mai mult cu cât, în contextul internațional de atunci, orice protestare era irealizabilă.

Această dilemă politică a fost creată de ingratitudea Rusiei de a ne răpi Basarabia la preliminariile de la San Stefano (19 febr.-3 mart. 1878). Nu era nici prima și nici ultima dată când Rusia a procedat cu rea credință în relațiile ei cu România. S-a mai întâmplat și în 1812 și se va repeta în 1940 și în 1946.

Iată ce scria regele Carol I la 11/23 febr. 1878, principelui moștenitor al Germaniei, Friederich Wilhelm, solicitând ajutor pentru păstrarea Basarabiei: „Procedarea guvernului rus mi-a creat în țara mea o situație peni-

bilă și se aud reproșurile: De ce nu am pus condiții mai înainte de a fi dat concursul nostru ? Noi, însă, nu am luptat pentru Rusia, ci pentru noi înșine, în scopul de a ne sigila declarația independenței noastre cu sângele nostru și am crezut că este mult mai prudent să nu ne legăm printr-un tratat, dovedind astfel că nu așteptăm stabilirea situației noastre viitoare ca stat numai de la Rusia, ci de la întreaga Europă. Compensațiile ce ni se dau dincolo de Dunăre, prezintă numai avantaje economice, dar nici unul politic. Dunărea este și va rămâne pentru noi cea mai favorabilă frontieră”.⁴⁾ În această etapă, regele Carol I era și el tributar limitelor concepției despre Dobrogea specifice epocii, limite de care au suferit chiar și susținătorii revenirii Dobrogei la statul român. Această opinie se va schimba la o mai atentă analiză a problemei, și în momentul decisiv ei vor lua cea mai înțeleaptă hotărâre. O parte a generației de la 1878 și-a manifestat prin grai și scris opoziția la răpirea Basarabiei și cereau respingerea Dobrogei. La 15/27 februarie 1878, I. C. Brătianu comunica regelui Carol I, surescitarea creată în toată țara de schimbarea Basarabiei cu Dobrogea.⁵⁾ Dintre vocile cele mai sonore, ca cele ale generalului Principe D. Ghica, V.A. Urechia, G. Vernescu ș.a. clamau pentru Basarabia, arătând cât sânge românesc s-a vărsat acolo și că acel pământ a devenit sacru pentru români,⁶⁾ culpabilizând pe guvernanți și pe rege. Aceste invinuiți au durat ani de zile.

La un astfel de curent de opinie a trebuit să țină piept Carol I, I.C. Brătianu, M. Kogălniceanu, conștienți că Rusia nu va renunța la pretenția ei asupra Basarabiei iar un refuz, ar fi dus și la pierderea Dobrogei. Orice rezistență era impracticabilă.

Este cunoscut efortul celor trei mari bărbați de stat de a evita această nedreptate, dar când a fost clar că Basarabia este pierdută, au ales o atitudine lucidă de acceptare în termenii politici de atunci, a reincorporării Dobrogei la statul român.

Regele și guvernul au avut o situație foarte dificilă în această luptă retorică și nu numai retorică, mergând până a se cere lui Carol I, mai bine să abdice decât să cedeze o parte din teritoriul țării.⁷⁾ Această luptă a fost dusă în termeni foarte duri.

Regele a înțeles că interesul României cerea acest sacrificiu pentru a nu se compromite viitorul unei sănătoase evoluții a țării. El întrevădea avântul economic pe care Dobrogei îl putea deschide României și a fost primul care a numit Constanța „plămânul țării”.

Dobrogea nu era prea bine cunoscută în opinia publică atât internă cât și internațională, fapt pe care îl vedem și din scrisoarea principelui Carol Anton de Hohenzollern, tatăl regelui Carol I, trimisă de la Sigmaringen, la 8/20 febr. 1878: „Porțiunea oferită din Dobrogea cea neproductivă nu este într-adevăr o compensație potrivită pentru cedarea Basarabiei, dar este totuși acceptabilă, dacă și Constanța va face parte din ea, căci posesiunea acestui port la Marea Neagră ar putea fi de cea mai mare importanță pentru viitorul

infloritorului comerț român ... Acum, pentru tine lucrul cel mai principal este de a ieși cinstit și întărit din această criză fatală, independent în interior și respectat în exterior, emancipat de sub orice protectorat, fie el sub orice formă sau nume și pus exclusiv numai sub garanțiile dreptului internațional european“.⁹⁾

După San Stefano, era limpede că nici o mare putere nu va lua parte României, la Congresul de la Berlin convocat la 1/13 iunie - 1/13 iulie 1878. Basarabia era pierdută, iar România mai putea doar să capete acea compensație teritorială dincolo de Dunăre până la Marea Neagră.

Independența a fost recunoscută României numai cu condiția cedării Basarabiei și a acordării drepturilor cetățenești la evrei. În ceea ce privește Dobrogea, art. 46 al tratatului prevedea: „insulele ce formează Delta Dunării și Insula Șerpilor, sandgeacul Tulcei, cuprinzând districtele (cazas) Chilia, Sulina, Mahmudia, Isaccea, Tulcea, Măcin, Babadag, Hârșova, Constanța, Medgidia, sunt reunite la România. Principatul primește deosebit de aceasta, teritoriul situat la sud de Dobrogea, până la o linie care să plece de la răsărit de Silistra și terminând-se la Marea Neagră, la sud de Mangalia. Traseul frontierei va fi fixat la fața locului, de Comisiunea Europeană instituită pentru delimitarea Bulgariei“.¹⁰⁾

Lordul Beaconsfield a caracterizat cel mai bine „răsplata“ dată României pentru jertfele aduse în acest război: „ingratitudea este adeseori răsplata pentru cele mai bune servicii“.¹⁰⁾

În mesajul Tronului la închiderea Corpurilor Legiuitoare din 4/16 iulie 1878, regele Carol I spunea: „România independentă, România primită în rândul marii familii a statelor europene, trece prin grele încercări ... Îndeosebi România este chemată a face păcii lumii sacrificii grele și dureroase. Astfel, prin o atitudine demnă, prin hotărâri inspirate de o prudență pe cât de matură pe atât de patriotică, noi vom dovedi înseși Europei, că România merită mai mult de la marele Areopag“.¹¹⁾

Cei care în timpul războiului de independență au numit Dobrogea „țara noastră de la hotare“ au avut clarviziune într-un moment decisiv pentru România și istoria le-a validat opțiunea. Între aceștia, Carol I se impune cu strălucire.

La 23 iulie / 4 aug. 1878, regele scria din Sinaia, tatălui său: „Am închis Camerele cu mesajul cunoscut și ne-am hotărât să acceptăm ocuparea Basarabiei. Vrem să evităm apoi orice act scris, să ne retragem autoritățile și să ne supunem unui fapt implinit ... Pentru incorporarea județelor de dincolo de Dunăre e însă nevoie de un act legislativ, de aceea cred că pe la începutul lui septembrie se vor convoca Camerele... Pierderea unei provincii e pentru o dinastie totodată o pierdere grea ... Eu am făcut tot posibilul pentru a evita nenorocirea ... Ținuturile de dincolo de Dunăre nu ni se dau ca despăgubire pentru Basarabia, noi le primim drept despăgubire de război și pentru că Europa de bună voie ni le oferă ... Județele pe care ni le-a dat

Congresul, au un viitor mare; sper să le aduc în câțiva ani într-o stare înfloritoare. Populația de acolo se crede fericită de a fi împreună cu România și Mi-a trimis adrese minunate la care nu am răspuns până acum. Cu ocazia ocupării vom da o proclamațiune, și vom vizita poate, încă în toamna aceasta, țara cea nouă".¹²⁾

Dacă unii oameni politici, din motivele cunoscute și consemnate mai sus, au respins Dobrogea, populația ei românească și nu numai, a salutat perspectiva revenirii ei la statul român. Rapoartele comisiilor de experți militari și civili, specialiști în administrație și drept, în probleme economice și strategice, menționează starea de spirit favorabilă unirii cu România existentă în rândul populației românești, dar și a celei turcești, tătare, grecești, armene sau evreiești.¹³⁾

Acest lucru era cunoscut de regele Carol I. În aceeași epistolă către tatăl său întâlnim și alte dovezi asupra cunoștințelor despre Dobrogea pe care regele le avea deja la acea dată: „Orașele de la Dunăre le cunosc, cu câțiva ani în urmă am fost primit la Tulcea și Sulina cu mari demonstrațiuni. Constanța e un port frumos, întemeiat ca și calea ferată la Cernavodă de o societate engleză. Acolo se află instalațiuni de băi de mare și câteva hoteluri bune; poziția e sănătoasă. Mangalia e un sat mic și are importanță numai pentru că aici s-ar putea înființa un port excelent, scutit de vânturile de la sud și est. Când se vor stabili granițele, vom căuta să ne apropiem cât mai mult de Silistra, fiindcă lățimea Dunării nu ne împiedică a clădi acolo un pod ... Eu cred că noi nu am putut lucra altminteri de cum am lucrat înainte de război, în decursul și după terminarea lui și pentru a putea judeca cineva asupra situației, trebuie să cunoască bine raporturile de aici. Acum stăm cu turcii excelent, și ei regretă că nu s-au străduit de mai înainte ca să ne câștige prietenia" (scrisoarea din 23 iulie./4 aug.1878).

La 29 iul. 10 aug. 1878, regele Carol I și ministrul de război, gen. Cernat, au hotărât ca armata să fie pusă pe picior de pace iar în Dobrogea să fie trimisă regimentele 4, 5 și 7 Infanterie, regimentul 1 Artilerie și regimentul 2 Roșiori.¹⁴⁾

Împreună cu M. Kogălniceau, regele hotărăște să obțină pe cale diplomatică „ca noul teritoriu ce i s-a dat de Europa să cuprindă solul Dobrogei dimpreună cu Silistra, deoarece numai în apropierea acestui oraș se poate construi un pod, de acolo la vale Dunărea e prea lată și curând, apar, încep smârcuri întinse. Astfel mai jos de Silistra legătura directă a malurilor ar fi foarte grea și costisitoare".¹⁵⁾

La 13/25 sept. 1878, regele primește un raport de la Ștefan Fălcoianu care susținea necesitatea ocupării Silistrei.¹⁶⁾ În acest demers, Carol I a căutat sprijinul Germaniei.¹⁷⁾

În memoriile sale, regele Carol I consemnând votarea de către Senat și Cameră, la 28 sept. 10 oct., 1878 și respectiv 29 sept./11 oct. 1878 a dispozițiilor tratatului de la Berlin, spunea că până la punerea în stăpânire

asupra Dobrogei și a Deltei Dunării și „până la convocarea Constituantei, să se administreze acest teritoriu după regulamentele în vigoare.”¹⁸⁾

În legătură cu reuniunea Dobrogei, Carol I a avut mai multe comunicări, verbale și scrise, cu principele de coroană, Friederich Wilhelm. Acesta a spus: „Schimbarea asta de țară a fost totuși o grea lovitură pentru tine, deoarece acolo erau mulți oameni dispuși să te bânuiască în calitate de venetic, ca lipsit de sentimente patriotice... Ar fi bine dacă România ar căuta acum să tragă repede din sărăcicioasa Dobroge foloasele care se pot totuși trage: construirea de poduri, canale și porturi ar însemna o era nouă a domniei Tale. Dacă întreprinderile astea izbutesc, veți avea nu numai o compensație, dar chiar și un folos mai mare pentru ceea ce ați pierdut”.¹⁹⁾

Acest punct de vedere îl găsim și în însemnările regelui Carol I din 26 oct. / 7 nov. 1878: „... Această țară puțin atrăgătoare la exterior nu e înăuntru totul lipsit de bogății naturale”.²⁰⁾

Carol I a făcut demersuri pentru stabilirea frontierei de sud de la Silistra la Mangalia. 21) La 3/15 nov. 1878, regele discută cu miniștrii săi despre ocuparea noii provincii și acceptă sfatul lui I. C. Brătianu de a se duce în persoană cu amata sa la luarea în stăpânire a Dobrogei.²²⁾

În scrisoarea din 14/26 oct. 1878 către tatăl său, regele remarcă atitudinea populației musulmane din Dobrogea: „Azi am primit o deputațiune turcească (din Dobrogea) care M-A rugat să ocup curând această țară și să permit reintoarcerea populației turce și tătăre emigrate, ceea ce, se înțelege, s-a admis”...²³⁾

Două săptămâni mai târziu, la 5/17 nov. 1878 scria „Suntem în ajunul ocupării Dobrogei ... Nu știu la ce depărtare înspre sud de Mangalia va aunge frontieră de la mare; în tot cazul căpătăm o linie care să ne favorizeze din punct de vedere strategic față de bulgari. Acum avem din greu de lucru cu organizarea aparatului administrativ pentru Dobrogea... La finele săptămânii mă voi duce în Brăila, ca să asist la intrarea trupelor mele în Dobrogea”.²⁴⁾

La Brăila, la 14/27 nov. 1878, regele Carol a spus: „Anexarea Dobrogei va deschide un nou izvor de înflorire scumpei noastre țări”.²⁴⁾

Răspunzând președintelui Comitetului permanent al județului Brăila, regele a afirmat „astăzi trecem Dunărea pentru a doua oară însă în pace și liniște, spre a lua în posesie o țară, pe care armata, prin vitejia sa a câștigat-o pe câmpurile Bulgariei”.²⁵⁾

În „Ordinul de zi către armată la ocuparea Dobrogei „din 14/27 nov. 1878 se spunea: „Ostași, marile puteri europene, prin tratatul din Berlin au unit cu România, Dobrogea, posesiunea vechilor noștri domni. Astăzi, voi puneți piciorul pe acest pământ care redevine țară română. Voi nu intrați în Dobrogea ca cuceritori, ci intrați ca amici, ca frați ai unor locuitori care de acum sunt concetățenii voștri, Ostași, în noua Românie voi veți găsi o populațiune în cea mai mare parte românească. Dar, veți găsi și locuitori de alt neam, de altă religione. Toți aceștia devenind membri ai statului român, au

drept de o potrivă la protecțiunea voastră”.²⁶⁾

În aceeași zi, în „Proclamațiunea M.S. Regele către dobrogeni”, au făcut o puternică impresie, atunci ca și peste timp, cuvintele: „Locuitori de orice naționalitate și religione, dobrogeni, vechia posesiune a lui Mircea cel Bătrân și a lui Ștefan cel Mare, de astăzi face parte din România. Voi de acum atârnați de un stat unde nu voința arbitrară, ci numai legea desbătută și incuviințară de națiune hotărăște și ocârmuiește. Cele mai sfinte și mai scumpe bunuri ale omenirii: viața, onoarea și proprietatea, sunt puse sub scutul unei Constituțiuni pe care ne-o râvnesc multe națiuni străine...”²⁷⁾

În acest document se regăsesc concepțiile regelui Carol I și a oamenilor politici care au militat în anii 1877-1878, pentru reunirea Dobrogei cu patria mamă, concepții conform cărora Dobrogea a fost întotdeauna pământ românesc, ea și-a redobândit locul în granițele naționale deschizând perspectiva unei dezvoltări fără precedent în istoria sa și revenirea ei la statul român a reprezentat un act național de cea mai mare importanță, la care regele Carol I a subscriș din înălțimea poziției sale.

NOTE

1. C. Brătescu, Dobrogea Regelui Carol I și colonizările dobrogene, în „Analele Dobrogei”, XIX, vol. III, 1928, p. 85.
2. A. Rădulescu, I. Bitoleanu, Istoria românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 271-277.
3. C. Brătescu, op. cit., p.88.
4. Memoriile Regelui Carol I al României, de un martor ocular, Ed. Machiavelli, București, 1994, vol. 4, p. 71-72.
5. Ibidem, p. 73.
6. Ibidem, p. 47.
7. Ibidem, p. 62-63.
8. Ibidem
9. Documente privind istoria României. Războiul de independență, vol. 9, București, 1955, p. 37.
10. „Dobrogea, cincizeci de ani de viață românească”, Cultura Națională, București, 1928, p. 344.
11. Regele Carol I. cuvântări și scrisori. Vol. II, București, 1909, p. 226.
12. Ibidem, p. 228-230.
13. A. Rădulescu, I. Bitoleanu, op. cit., p. 278-279
14. Memoriile Regelui Carol I, op. cit., p. 148.
15. Ibidem, p. 149.
16. Ibidem, p. 159.
17. Ibidem.
18. Ibidem, p. 163.
19. Ibidem, p. 168.
20. Ibidem, p. 177.
21. Regele Carol I, op. cit., p. 249-250.
22. Memoriile Regelui Carol I, op. cit., p.177-178.
23. Regele Carol I, op. cit., p. 252-256.
24. Ibidem, p. 257.
25. Ibidem.
26. Ibidem, p. 258.
27. Ibidem, p. 259.



La Dobroudja dans la conception du roi Carol I-er

- Résumé -

L'auteur met en évidence le rôle du roi Carol I-er dans la réintégration de la Dobroudja au territoire de l'Etat roumain à la fin de la guerre d'indépendance de 1877-1878.

De quelle manière peut-on considérer le roi Carol I-er un des parents de la Dobroudja, "aux côtés de I. C. Brătianu" et M. Kogălniceanu, il résulte des discours, des lettres, des mémoires du sage roi fondateur de la dynastie roumaine. Manifestant un intérêt particulier envers la Dobroudja et son littoral de la Mer Noire, Carol I-er a été le premier qui ait donné le nom de "poumon de la Roumanie" à la ville de Constantza. Bien qu'il se soit fait blâmer par les contemporains jusqu'à être contesté, Carol I-er a soutenu l'idée de reprendre la Dobroudja même sacrifiant le sud de la Bassarabie, tenant compte de sa valeur économique et stratégique.

L'histoire a validé cette vision géopolitique juste, avec des effets généreux à long terme dans l'histoire de la Roumanie.

L'istoriographie roumaine reconnaît ce mérite du roi Carol I-er, après 60 ans de silence.

ASPECTE ALE ACTIVITĂȚII COMISIEI EUROPENE PENTRU DELIMITAREA FRONTIEREI DE SUD A DOBROGEI

Războiul ruso-turc se încheie cu tratatul de pace de la San-Stefano, care este o capodoperă a diplomației ruse. Rusia a obținut totul, mai ales ceea ce era de cucerit, dar a escamotat avantajele pe care și le-a asigurat cu priceperea demnă de admirație. Regimul strămtorilor rămăsese tot cel vechi, modificările teritoriale sunt, în cazul Serbiei, practic neesențiale, în cazul Muntenegrului câtuși de puțin alarmante, iar în cazul României reprezintă, prin retrocedarea Basarabiei chiar un pas înapoi în comparație cu situația ei actuală ¹⁾. În același timp, Turcia trebuia să plătească Rusiei despăgubiri de război în valoare de 1.410.000 ruble și să-i cedeze unele teritorii ²⁾. Printre ele era vizat și fostul sangeac Tulcea, împreună cu insulele formând Delta și Insula Șerpilor, pe care Rusia, nedorind să-l anexeze își rezerva dreptul de al schimba cu partea de sud a Basarabiei ³⁾. Nu era prima oară când teritorii care nu le aparținuseră făceau obiectul tranzacțiilor dintre marile imperii.

România nu a fost invitată la „masa păcii”, dar aceasta nu s-a datorat exclusiv opoziției Rusiei și Turciei, ci și poziției ca voce a celorlalte mari puteri, care nu erau interesante în sprijinirea României, ci numai în a-și realiza scopurile lor și aceasta în dauna popoarelor care simțiseră din plin atât dominația otomană, cât și urgiile și urmările războiului.

Modificările teritoriale decise fără a ne consulta și prezența trupelor străine fără a exista un acord prealabil în acest sens între România și Rusia au fost apreciate ca o încălcare a angajamentelor asumate de guvernul țarist prin Convenția româno-rusă din 4/10 aprilie 1877, ca o știrbire a independenței, recunoscută chiar de cele două imperii la San-Stefano.

Fată de situația creată, guvernul face eforturi pe lângă celelalte puteri europene în vederea anulării tratatului de la San-Stefano. M. Kogălniceanu spunea de pildă la 16/28 martie agenților diplomați români, acreditați în principalele capitale ale Europei, să protesteze pe lângă guvernele acestor țări, pentru că cele două puteri beligerante „au dispus de noi, fără noi și împotriva noastră și că „guvernul și națiunea le-au declarat din capul locului lipsite de orice valoare obligatorie pentru România” ⁴⁾.

Repetate demersuri făcute de guvernul român pentru rediscutarea păcii, demersuri întemeiate pe argumente istorice și pe contribuția noastră la războiul dus împotriva Imperiului Otoman, au rămas fără nici un rezultat. Marile puteri, deși s-au arătat nemulțumite de unele clauze ale tratatului de la San-Stefano, care făceau să crească influența Rusiei în Peninsula Balcană, au preferat pentru a se evita reeditarea unui nou „război al Crimeii”,

negocierile directe și în cele din urmă au ajuns la convocarea Congresului de la Berlin ale cărui lucrări s-au desfășurat între 1/13 iunie și 1/13 iulie 1878. Discuțiile de la Berlin au avut un caracter formal în ceea ce privește România, deoarece marile puteri au venit cu convenții și aranjamente bilaterale anterioare hotărâte⁵¹. Cererea guvernului român de a participa la Congres în calitate de cobeligerant a fost respinsă. În cele din urmă la stăruințele insistente și repetate, s-a admis ca Ion C. Brătianu în calitate de prim ministru și M. Kogălniceanu ca ministru de externe să-și exprime punctul de vedere asupra problemelor care priveau direct interesele națiunii. Cu toate argumentele aduse în sprijinul revendicărilor noastre, poziția marilor puteri, puse de acord în tratarele de culise dinaintea congresului, n-a putut fi schimbată și se ajunge la semnarea actului final. El confirmă în articolul 43 recunoașterea independenței României (care era condiționată de acordarea cetățeniei române și locuitorilor de altă religie decât cea creștină)⁵², în schimbul cedării celor trei județe din sudul Basarabiei, Rusiei țariste⁵³ (porțiunea teritoriului care la apus se mărginește cu talvegul Prutului, iar la miazăzi cu talvegul brațului Chilia și cu gura Stari Sтамbulului)⁵⁴. Totodată, prin articolul 46 al aceluiași tratat, statul român primea Dobrogea, străvechi pământ românesc, în compunerea căreia intrau „insulele formând Delta Dunării, sangeacul Tulcei, cuprinzând districtele Kilia, Sulina, Mahmudia, Isaccea, Tulcea, Măcin, Babadag, Hârșova, Küstenge, Medgidia”, cât și ținutul „situat la sudul Dobrogei, până la o linie care plecând de la răsărit de Silistra, răspunde la Marea Neagră, la miazăzi de Mangalia”⁵⁵. Linia frontierei urma să se fixeze la fața locului de comisia europeană instituită pentru delimitarea Bulgariei⁵⁶.

Agentul diplomatic al României la Berlin – Scarlat Vârnav-Liteanu – scria către Ministerul afacerilor Străine din București, la 28 iulie 1878: „Comisia de delimitare a anunțat următorul principiu pentru granița Dobrogei: linia va pleca de la sud de Mangalia, la o distanță de aproximativ cinci km de acest port și va sfârși în împrejurimile Silistrei, în așa fel încât să îngăduie românilor de a comunica de la Călărași cu noua lor provincie, prin fața insulei Balta. O graniță naturală nefiind posibilă, se va trage o linie dreaptă”⁵⁷. Toți membri Comisiei au admis acest principiu afară de ruși, care obiectează cu argumente de ordin etnografic, tinzând a micșora Dobrogea⁵⁸.

Într-o altă ședință pregătitoare a Comisiei a fost recunoscut în unanimitate necesitatea construirii unui pod permanent care ar apropia, datorită unei legături statornice cele două maluri românești ale Dunării și ar întări astfel unirea lor politică printr-un fir material (ședința din 8 iulie, Protocolul nr. 115). În aceeași ședință, Baronul Maymerli rezuma astfel lucrările comisiei de delimitare, alcătuită din al doilea rând de plenipotențieri: “după părerea experților, există un singur punct, în împrejurimile Silistrei, potrivit construirii unui pod”. Acest punct se află în fața insulei greșit numită Balta și, în fața unei mari mlaștini care se-ntinde de la Silistra până la Gura

Ialomiței. Comisia, chemată de către hotărârea Congresului și de increderea Europei pentru a studia și a reglementa amănunțele, a fixat acolo așezarea podului sorocindu-i odată cu desemnarea graniței și raza strict necesară ¹³⁾.

În toamna anului 1878, pe baza articolului 46 al Tratatului de la Berlin, a început să lucreze Comisia de delimitare a graniței cu Bulgaria. Ea era alcătuită din comisari celor șapte puteri semnatare ale Tratatului. Au fost numiți, din partea:

– Austro-Ungariei: Charles Chretien Henri, baron de Ripp, colonel de stat major,

– Franței: Jules Victor Lemayne, șef de escadron al statului major,

– Germaniei: Wilhelm Friederich Karl Gustav-Hans von Sherff, colonel al regimentului al III-lea renan de infanterie, nr. 29.

– Angliei: Robert Morne, maior în corpul de geniu și colonel în armată.

– Italiei: Balthazar Alessandro Orero, locotenent-colonel de stat major

– Rusiei: Andrei Bogolobovo, colonel de stat major,

– Turciei: Mehmed Tahir-Pașa, general de brigadă de stat major ¹⁴⁾.

Prin referatul nr. 15301 al Ministrului afacerilor străine, în ședința din 13 octombrie 1878, au fost propuși pentru a face parte din Comisia de delimitare, din partea României: M. Pherekide și coloneii Slătineanu, Enache Arion și Ștefan Fălcoianu. Decretul de numiri nr. 2340 din 18 octombrie a fost semnat de M. Kogălniceanu, S. Cămpineanu, I. C. Brătianu, E. Stărescu, C.A. Rosetti ¹⁵⁾. Din partea Ministerului de externe se dă o notă delegației române, prin care aceasta va lua cunoștință de mersul lucrărilor Comisiei, încă de la Berlin, conform protocolului nr. 10 al Tratatului, cu privire la granița româno-bulgară. Se recomandă a se da o atenție deosebită următoarelor două puncte.

1. Este absolut drept și legal, ca linia Mangalia – Silistra să fie cât se poate de scurtă, adică dreaptă.

2. Ar fi cât mai se poate de dorit ca Comisia să recunoască necesitatea anexiunii orașului Silistra, noii provincii românești ¹⁶⁾.

De asemenea, se recomandă să se obțină atribuirea orașului Cuzgun și a teritoriului său, României.¹⁷⁾ Președintele Techir-Pașa, anunța între timp în Constantinopol, printr-o telegramă, Ministerul Afacerilor străine, că: „Comisia de delimitare a Bulgariei se va afla sâmbătă 21 oct./2 nov. la Silistra, pentru a-și începe lucrările privind granița româno-bulgară” ¹⁸⁾.

În ziua de 20 octombrie, delegația română a pornit către Silistra. Imediat după sosire, au transmis președintelui Comisiei, Techir-Pașa, actele lor de participare (anexa nr. 1), fiind apoi imediat primiți de participanți pentru a li se asculta doleanțele (anexa nr. 2).

De la început Comisia a fost favorabilă României, cu excepția delegatului rus, și au hotărât să facă o excursie pe Borcea, pentru a vedea la fața locului, localitățile indicate pentru a face legătura între cele două maluri

românești. Guvernul român a pus la dispoziția lor, vaporul Jiul. Excursia a avut loc în ziua de 23 octombrie. Participanții s-au convins de importanța orașului Călărași, care fusese constatată, precum și de inpracticabilitatea insulei Balta, chiar atunci când apele sunt scăzute ¹⁹⁾.

După excursie împrejurul Silistrei, Comisiunea a hotărât în unanimitate (afară de comisarul rus), ca punctul de plecare la Dunăre să fie așezat la o distanță de 800 m de cetate și ca frontieră, ocolind cimitirele orașului, să urce pe înălțimi, tăind pozițiile întărite între Ordu Tabia și Medgidia Tabia. conform Protocolului nr. 2 încheiat în ședința din 23 octombrie, fiind citit de delegatul italian, colonelul Orero. Aceasta hotărâ:

„Frontiera Dobrogei va fi determinată la fața locului pe următoarele baze:

1. Descripția amănunțită a liniei de graniță;
2. Această descripție va fi însoțită de schițe demonstrative, și, acolo unde Comisiunea va judeca de trebuință, de ridicări regulate;
3. În punctele cele mai însemnate și în genere acolo unde se va crede necesar, se vor așeza stâlpi de hotar. Stâlpii vor fi numerotați, iar punctele unde se vor așeza, vor fi desemnate prin descripții referitoare la punctele inamovibile și lesne repetabile și chiar prin reperuri astronomice, dacă este locul;

4. Descrierea generală a graniței va fi o linie dreaptă care plecând din punctul fixat de către Comisiune pe țărmul Dunării la est de Silistra, va merge spre Mare la sud de Mangalia;

5. Traseul real va fi dat printr-o linie frântă alcătuită din liniile naturale care se apropie cel mai mult de direcția generală.

6. Se vor considera ca linii naturale accidente topografice (ape, râpe, creste etc.) hotarele administrative și căile de comunicație.)

7. Acolo unde traseul ar putea urma fără prea mare deosebire una sau alta dintre aceste linii naturale, se va face obișnuit alegerea în ordinea următoare: hotare administrative, accidente de teren, căi de comunicație. În niciun caz, linia de frontieră nu va tăia în două sate, biserici, cimitire, locuințe etc.

8. În genere, casele izolate etc... cari se vor găsi în această situație, vor fi atribuite Bulgariei sau României, după cum partea cea mai mare a spațiului ce-l ocupă sau a teritoriului comunei se află la sud sau la nord de linia de direcție naturală;

9. Comisiunea va soluționa cu majoritatea de voturi chiar la fața locului punctele îndoielnice ce se pot ivi privitor la traseul frontierei, precum și privitor la alegerea, la exercitarea și la suficiența mijloacelor și folosită pentru a o desemna ²⁰⁾.

La 7 noiembrie, comisia pornește din Silistra spre Mangalia. Itinerarul proiectat inițial va fi modificat. Etapele au fost: Almali, Gârlița, Cronova, Așagamahale, Deliyuzuf, Derikioi, Kadikioi, Mangalia ²¹⁾.

În tot timpul lucrărilor Comisiei europene de delimitare, începând chiar din primele ședințe, s-au ivit neînțelegeri între delegatul rus pe-o parte, și comisarii străini pe de altă parte. Pe măsură ce lucrările înaintau, aceste neînțelegeri nu numai că nu se rezolvau, ci dimpotrivă se accentuau. Comisarul rus (dată fiind și starea încordată dintre România și Rusia la acea dată), învinuia reprezentanții celorlalte șase puteri, de părtinire a României, căreia i-a desemnat o linie de graniță prezentând nenumărate avantaje, în paguba Bulgariei.

Comisarii celor șapte Puteri semnatare ale Tratatului de la Berlin, după ce s-au dus la Silistra, după ce au parcurs regiunea dintre Silistra și Mangalia pentru a recunoaște locurile și a culege toate informațiile necesare, după ce au ascultat explicațiile delegaților români numiți pentru acest scop, se vor întruni la Constantinopol și în ședința din 16 decembrie este încheiat Protocolul nr. 12, care în cele 10 articole ale sale va fixa linia de graniță mult discutată. Acest document trebuia supus aprobării guvernelor celor 7 Puteri. Documentului îi sunt anexate: anexa nr. 1, plan al punctului de plecare de la Silistra, la scara 1/30000 și anexa nr. 3, crochiu general al graniței româno-bulgare la scara 1/30000.

Fidel atitudinii sale din tot timpul lucrărilor, comisarul rus face unele observații cu privire la textul instrumentului diplomatic. În cele din urmă el va declara intenția sa nestrămutată de a nu da consimțământul său rezultatelor lucrărilor Comisiei.

Datorită acestei atitudini, ceilalți comisari vor semna actul diplomatic, cu anexele sale, iar comisarul rus rămâne la declarația sa anterioară menționând în plus că nu se va socoti pe deplin lămurit decât după întrunirea eventuală a unei conferințe a ambasadorilor.

Conform acestora, Comisia își va amâna lucrările pentru 15 aprilie 1879, delimitarea de teren suspenându-se datorită timpului nefavorabil. ²³⁾

Din nota generalului Ghica către I. Câmpeanu ministru al Afacerilor Străine, din 21 decembrie 1878, se vede că de fapt „Rusia ține să împingă linia de frontieră mai la est de Silistra, numai pentru motive strategice” ²³⁾.

În această rază, adică în lăuntru hotarelor Dobrogei române se ridică Arab-Tabia, înălțime dominantă din împrejurările Silistrei. Faptul că s-a atribuit României înălțimea Arab-Tabia, a fost pe deplin ratificat cu ocazia lucrărilor Comisiei Europene de delimitare de către toți reprezentanții Puterilor semnatare ale Tratatului de la Berlin, afară doar de comisarul rus. Dar să vedem motivele pentru care unii au dorit și alții s-au temut să atribuie Arab-Tabia Silistrei, adică Bulgariei. Ori de unde am privi, această înălțime stăpânește Silistra și anulează valoarea strategică eventuală a acestei cetăți sau amenință calea de comunicație dintre cele două maluri ale Dunării, dat fiind că după părerea unei comisii internaționale de experți, domină singurul punct potrivit construirii unui pod. Prin povârnișul ei apuseam Arab-Tabia neutralizează Silistra, prin cel răsăritean deține cheia Dobrogei. ²⁴⁾

În urma fixării traseului frontierei, în condițiile prescrise de art. 46, guvernul princiar a luat în stăpânire întreg teritoriul ce îi fusese atribuit, inclusiv punctul Arab-Tabia ²⁵⁾ (Arab-Tabia fusese ocupată în urma scrisorii Ministrului de război N. Dabija către cpt. Vasiliu la 22 ianuarie 1879) ²⁶⁾

Spre a evita un conflict cu armatele Imperiale ruse care ocupau încă Bulgaria și socotind că procedează în conformitate cu intențiile Puterilor, Cabinetul Princiar a ordonat evacuarea zonei ce cuprinde Arab Tabia 7-19 febr. 1879, ora 8 seara ²⁷⁾.

Sesiunea a II-a a Comisiei are loc între 29 aprilie - 23 septembrie 1879

În nota nr. 1034 a Agenției diplomatice a României la Roma, agentul nostru Exarcu, scria Ministrului Afacerilor Străine V. Boerescu, că și în această comisie delegatul român va avea un vot consultativ și nu deliberativ. ²⁸⁾ De fapt această a doua sesiune a Comisiei a avut mai mult un caracter tehnic, adică să se asigure dacă construirea unui pod peste Dunăre este posibilă la locul indicat de către Comisie, sau să se asigure cel puțin dacă strămutarea drumului de comunicație înspre un alt punct nu ar reprezenta pentru România sacrificiul care i-ar zdruncina finanțele ³⁰⁾. Din lucrările sale se va vedea însă că și altele erau problemele de rezolvat: Din telegrama cifrată a lui Vărnăv-Liteanu către Ministerul afacerilor Străine din 1/13 noiembrie se vede că Germania dă ordin delegatului său pe lângă comisia de la Silistra, de a se pronunța în favoarea României. Ei se sprijină în a obține de la Europa recunoașterea independenței și Arab-Tabia.

Discuțiile ce se vor purta și în perioada următoare dovedesc că rezolvarea acestei probleme va mai dura.

În nota nr. 4 din 3 ianuarie 1880, g-ralul Ghica (ministrul plenipotențiar la Petersburg) către V. Boerescu spunea că:

1. „Puterile se vor pronunța în mod definitiv pe bază de majoritate și prin înțelegere de la Cabinet la Cabinet asupra lucrării Comisiei tehnice europene.

2. Că guvernul rus respinge hotărârea care face din Arab Tabia un cap de pod sub pretext că, Comisia și-a depășit mandatul sprijinind-o pe considerații pur comerciale.

3. Că guvernul imperial a făcut demersuri pe lângă Puteri spre a le determina să împărtășească punctul său de vedere.

4. Că în caz de insucces, se va cere o compensație teritorială în folosul Bulgariei.“

În nota circulară din 2/14 martie 1880 a Ministerului Afacerilor Străine către reprezentanții României se arată neajunsurile ce ar decurge din darea unei compensații teritoriale Bulgariei, mai ales în punctele Arab Tabia, Carvăn și Deli Iusuf Kilise. Pe baza raportului col. Fălcoianu care participase la cele două comisii de delimitare, se pune problema (în caz extrem) că în cazul unor compensații acestea să se facă în regiunea Mangaliei ³¹⁾.

Cu ocazia Conferinței ambasadorilor de la Constantinopol, din aprilie 1880 se încearcă o nouă aducere pe tapet a problemei stabilirii graniței Dobrogei și reglementarea chestiunii Arab Tabia ³²⁾.

În cursul lunii aprilie-mai 1880, în urma unei înțelegeri stabilite între Cabinetul din Viena și cel din Petersburg, tratativele în vederea soluționării definitive a diferendului privitor la Arab Tabia se vor purta la Sofia.

Datorită inițiativei luate de Austro-Ungaria, Rusia s-ar părea că renunță la o atitudine care a ținut în suspensie hotărârea unanimă a Europei. Gata de a se alătura opiniei prezentate de către Comisia tehnică, aceeași putere, dorește să se adopte o formulă care să-i permită să revie asupra opoziției ei anterioare. Cabinetul din Viena ar consimți spre a înlesni înțelegerea, să acorde Bulgariei drept compensație pentru Arab Tabia, o oarecare rectificare a traseului inițial, care redă împrejurimile sale orașului Silistra. În acest fel motivul principal care îi dictase guvernului rus refuzul de a adera la lucrarea Comisiei Europene, este eliminat. S-a convenit ca Bulgaria să-și dea adeziunea la soluția propusă, în schimb ar primi compensația concedată de către Austro-Ungaria ³³⁾.

La 5 mai se aunge la un compromis, ce ar consta în a se menaja legumele și poamele Silistrei. Se numește soluția zarzavaturilor ³⁴⁾

La 25 august / 6 septembrie 1880 Ministrul adinterim al Afacerilor Străine, I. Brătianu, trimite o telegramă ministrului, român la Constantinopol – D. Brătianu – prin care anunță că, întârzierea intervenită la punerea Arab Tabiei în stăpânirea noastră se datorește faptului că Turcia nu a răspuns notei austriece privitoare la noul traseu și că trebuie intervenit ca sultanul să semneze iradeaua promisă ³⁵⁾.

Sultanul obiecta că nu poate separa în două părți chestiunea frontierelor Bulgariei și să accepte granițele cu România, înaintea aceleia cu Rumelia; ca atare el cere ca Puterile să considere ca definitiv întreg traseul ³⁶⁾.

Aprobarea sultanului s-a mai lăsat mult așteptată și abia la 28 iulie / 9 august 1881 Legația României pe lângă Poartă, prin nota nr. 491 anunță că iradeaua definitivă pentru delimitarea punctului de frontieră Arab Tabia, a fost eliberată (către C.A. Rosetti, Ministru adinterim al Afacerilor Străine) ³⁷⁾.

La 7/19 august 1881 s-au dat modificările aduse art. 6 și 7 ale actului din 17 decembrie 1878, fixând frontiera româno-bulgară stabilită de către Comisia de delimitare ³⁸⁾.

NOTE

1. **Independența României. Documente**, vol. 3, Presa străină, doc. 185, p. 288.
2. A.P. Alessi, Massimu Popu, **Resbelulu orientale ilustratu**, Granz, 1878, p. 648.
3. A. Rădulescu, I. Bitoleanu, **Istoria românilor dintre Dunăre și Mare; Dobrogea**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 279.
4. M. Kogălniceanu, **Opere IV**, partea a IV-a, 1874-1878, Editura Academiei R.S.R., București, 1978, p. 586.
5. **Probleme fundamentale ale istoriei patriei și P.C.R.**, Editura didactică și pedagogică, București, 1977, p. 1000.
6. N. Iorga, **Istoria românilor**, vol. X, p. 218-230.
7. **Documente privind istoria României. Războiul pentru independență**, vol. IX, București, 1955, p. 377.
8. Gh. D. Stoeanu, Ion Gh. Pană, **Epopoea independenței României**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 348.
9. **Documente privind istoria României**, op. cit., p. 377.
10. **Ibidem**.
11. M. Kogălniceanu, **Acte și documente din corespondența diplomatică**, p. 177 (telegramă în limba franceză).
12. **Ibidem**, p. 13.
13. M. Kogălniceanu, **Acte și documente din corespondența diplomatică**, p. 304-309, Ministerul Afacerilor Străine, dos, 105, f. 61 și 73.
14. **Ministerul Afacerilor Externe**, dos. 105, f. 151-170.
15. **Ibidem**, f. 40.
16. **Ibidem**, f. 61 și 73.
17. **Ibidem**, f. 29.
18. **Ministerul Afacerilor Externe**, dos. nr. 101, f. 90-92.
19. **Ibidem**, dos, 105, f. 125.
20. **Ministerul Afacerilor Externe**, dos. 107, f. 90-92.
21. **Ibidem**.
22. **Ibidem**, dos. 106, f. 82, telegramă cifrată.
23. Gh. Bibescu, **Istoria unor fruntarii**, Paris, 1883, p. 60-62.
24. M. Kogălniceanu, **Acte și documente din corespondența diplomatică**, p. 304-309.
25. Minișterul Afacerilor Externe dos. 110, f. 13-14 (telegramă circulară a ministrului afacerilor străine – V. Boerescu – către reprezentanții diplomați ai României la Paris, Berlin, Viena, Roma, Petersburg, Constantinopol).
26. M.I.N.A. Constanța, inv. 134. **Scrisoare în original, semnată de ministrul de război N. Dabija**, către cpt. Vasiliu, comandatul fortului Arab Tabia.
27. M.I.N.A. Constanta, inv. 5159. Scrisoare în original a g-ralului Anghelescu către cpt. Vasiliu comandantul fortului Arab Tabia.
28. Gh. bibescu, **op. cit.**, p. 156.
29. Ministerul Afacerilor Externe, dos. 107, f. 288.
30. **Ibidem**.
31. **Ibidem**, dos. 110, f. 38-39.
32. **Ibidem**, f. 67.
33. **Ibidem**, f. 112-114.
34. **Ibidem**, f. 109 și verso.
35. **Ibidem**, f. 203.
36. **Ibidem**, dos. 112, f. 242.
37. **Ibidem**, dos. 110, f. 284.
38. **Ibidem**, dos. f. 287.



Colonelul
ȘTEFAN
FĂLCOIANU
(1835-1905)
însărcinat de
Mihail Kogălniceanu să
întocmească un raport
privind situația din
Dobrogea la 19 oct.
1878.

Aspects de l'activité de la Commission européenne pour la délimitation de la frontière de sud de la Dobroudja

- Résumé -

La guerre russo-turque s'achève par le traité de paix de San Stefano, un vrai chef-d'œuvre de la diplomatie russe. La Russie obtenait tout, notamment ce qui était à conquérir, mais elle a escamoté avec habileté les avantages qu'elle s'était fait assurer.

L'auteur présente quelques aspects de l'activité de la Commission européenne pour la délimitation de la frontière de sud de la Dobroudja. Les discussions ont démontré que la résolution de ce problème allait durer longtemps et que la délégation roumaine avait seulement un rôle consultatif et non pas délibératif.

Au 17/19 août 1881 on a prononcé les modifications pour les articles 6 et 7 du document du 17 décembre 1878, fixant la frontière roumaino-bulgare établie par la Commission chargée de la délimitation.

DIFICULTĂȚILE TRASĂRII FRONTIEREI DUNĂRENE ÎNTRE ROMÂNIA ȘI BULGARIA, EFECT AL VICIILOR DE TEXT, REDACTARE ȘI PROCEDURĂ ÎN URMA TRATATULUI DE LA BERLIN

Congresul de la Berlin, convocat în vederea revizuirii Tratatului de la San-Stefano emitea la 1/13 iulie 1878¹⁾, documentul final cu același nume, devenit act juridic internațional cu titlu executoriu. Departe de a fi rezolvat toate problemele pe care le conținea, tratatul semăna germenii altor discuții și neansuri în păienjenitul de relații care complicau și mai mult rezolvarea „chestiunii orientale”. Dorința de-a realiza un compromis s-a reflectat și-n ordinea de zi care, bineînțeles, nu a mai fost tot aceeași de la San-Stefano. La propunerile lui Bismark prima problemă discutată a fost aceea a delimitării și organizării prin acorduri bilaterale, discuțiile au fost lungi și dificile dar direct sau indirect ele priveau România²⁾.

Articolul 2 al Tratatului de la Berlin fixează frontiera de nord a Bulgariei, cu alte cuvinte frontiera bulgaro-română, astfel: „Frontiera urmează la Nord țărmul drept al Dunării de la vechea frontieră a Serbiei până la un punct care se va hotări de o comisie europeană, la răsărit de Silistra.”³⁾

Articolul 46 al aceluiași Tratat de la Berlin era practic compeltetar articolului al 2-lea, conținând precizări doar pentru frontiera de uscat dintre România și Bulgaria care se refereau la faptul că „linia graniței (de uscat) se va fixa la fața locului de comisia europeană instituită pentru delimitarea Bulgariei”⁴⁾. Dacă s-ar fi aplicat întocmai prevederile art. al 2-lea, practic ar fi însemnat că Bulgaria să nu beneficieze de nici cea mai mică suprafață de lăcu de apă, întrucât țărmul drept al Dunării nu era altceva decât malul bulgăresc. Sesizând viciul de formulare, puțin înainte de a se întruni comisia de deliberare a Bulgariei, cabinetul imperial rus a făcut cunoscut celorlalte consemnate ale tratatului berlinez părerea sa, în lipsa unor alte prevederi explicite, că linia de frontieră pe Dunăre dintre România și Bulgaria ar trebui să fie talvegul* acestui fluviu⁵⁾. Această părere care modifica în fond textul articolului 2 al Tratatului de la Berlin era propusă și susținută de principiul autorității lucrului judecat, bazat fiind pe Tratatul de la Adrianopol din 1829 care fixase drept frontieră între provinciile Imperiului Otoman și Principatele dunărene, talvegul Dunării⁶⁾. De asemenea comisia mixtă din 1830, formată din delegațiile Rusiei, Turciei, Valahiei și Moldovei și reunită pentru aplicarea Tratatului adrianopolitan, în sensul delimitării apelor danubiene valaho-bulgare, nu efectuase nici ea delimitarea pe talveg așa cum se cerea de drept pentru că în fapt recunoștea că obstacolele din dreapta talvegului care

aparțineau provinciilor otomane urmau să intre în posesia Bulgariei.

Toate cabinetele admitând acest mod de interpretare a art. 2 al Tratatului de la Berlin au autorizat pe membrii comisiei de delimitare a Bulgariei să privească drept o eroare de redactare cuvintele „țărmlul drept” și să ia talvegul ca limită de suveranitate dintre România și Bulgaria.

Când însă comisia din 1879 a încercat să aplice talvegul pentru a determina frontiera româno-bulgară pe Dunăre s-a izbit de următoarea dificultate: Tratatul de la Adrianopol fixase talvegul ca frontieră între Poartă și Principatele Dunărene dar comisia de delimitare din 1830 luase linia mediană a fluviului drept talveg, repartizând Valahiei ostroavele ce se găseau mai aproape de țărmul stâng și provinciilor otomane (al Bulgariei) pe cele situate mai aproape de cel drept. Acest mod de a proceda, deși eronat în formă părea just în fond. Într-adevăr, posesiunea ostroavelor fiind chestiunea principală în fixarea frontierei pe Dunăre și talvegul fiind o linie care, pe Dunăre variază în fiecare an, uneori și de mai multe ori pe an, talvegul frontieră nu determină pozitiv posesia lor încât chiar comisia de determinare a Bulgariei din 1879 a admis că talvegul odată recunoscut, frontiera să rămână înie de granită, oricare ar fi schimbările talvegului real, până la altă recuaștere. Prin urmare talvegul frontieră e o linie convențională, linie care nici măcar nu are meritul de a împărți în două părți egale cursul fluviului Dunărea spre a reglementa astfel și problema pescuitului.⁷

În afară de toate acestea este știut că uzanța a determinat totdeauna posesiunea ostroavelor ce apăreau pe Dunăre, întocmai ca și comisia de delimitare din 1830; acelea ce au apărut mai aproape de malul stâng au devenit posesiuni ale României, iar cele ce au apărut în apropierea malului drept în posesiunea locutorilor celuilalt mal, adică ale Bulgariei.

Se poate vedea că în comisia din 1830 deși s-a săvârșit o eroare de formă, luându-se mediana în loc de talveg drept frontieră, în fond s-a procedat judicios fixându-se corect frontiera.

Comisia din 1879, adoptând talvegul ca frontieră, s-a lovit și de dificultatea prin care o parte din ostroavele recunoscute ca aparținând Valahiei, conform hărții și listei din 1830, se găseau în dreapta acestui talveg și deci ar fi trebuit să revină Bulgariei.

Comisia a fost obligată, în urma, propunerilor delegatului Italiei, să amâne delimitarea după ce problema se va studia mai profund. Mai târziu în ședința din 20 septembrie 1879, comisia a emis actul prin care s-a fixat frontiera dunăreană a Bulgariei cu România prin cinci articole:

Art. 1 La nord, între vechea frontieră a Serbiei și frontiera provinciei române, Dobrogea, linia de delimitare urmează talvegul Dunării, așa cum va fi recunoscut printr-o primă înțelegere între cele două state interesate și apoi prin verificări periodice;

Art. 2 Talvegul Dunării este linia celor mai mari sonde, care corespunde în general cu drumul de navigație cel mai bun la vale în timpul

apelor scăzute în mod obișnuit.

În cazul când fluviul are două brațe navigabile, acela dintre ele care în cursul liniei talvegului său va da o sondă mai mică, nu va putea fi considerat talvegului fluviului.

Totuși pentru a nu aduce o știrbire a drepturilor stabilite anterior (la 1878), toate ostroavele situate la dreapta talvegului care în delimitarea executată în virtutea tratatului special de la Adrianopol de la 2/14 septembrie 1829, relativ principatelor Moldovei și Valahiei, și au fost atribuite lor, vor rămâne alipite de România; toate acelea care situate la stânga talvegului au fost atribuite provinciilor de pe malul drept al Dunării, vor face parte din Bulgaria.

Art. 3 O listă anexată cu numele ostroavelor atribuite celor două părți interese în delimitarea sus citată e conformă cu indicațiile hărții stabilite în 1830 pentru înțelegerea ziselor operații și al cărui original e depus la Sublima Poartă;

Art. 4 Talvegul Dunării odată recunoscut (conform art. 1 și 2 și cu restricțiile art. 3) va fi limita de suveranitate până la recunoșterea următoare, oricare ar fi schimbările ce ar suferi talvegul real în intervalul de la o recunoaștere la alta.

Art. 5 Cât despre drepturile de proprietate de folosire și de uz din partea particularilor, comunelor sau statului asupra ostroavelor și apelor fluviului, ele vor trebui să facă obiectul unei convenții între cele două guverne riverane fără prejudiciul art. 4 al tratatului de la Berlin care lasă Comisiei Europene, (asistată de delegații statelor riverane) elaborarea regulamentelor de navigație de poliție fluvială și de supraveghere de la Porțile de fier, până la Galați. ¹⁰⁾

Această convenție va determina în viitor principiile pe care se va sprijini proprietatea depunerilor și acele a insulelor ce ar putea să se formeze pe cursul fluviului.

Ea va enumera lucrările, în cursul și pe marginile fluviului, care fiind de natură a determina în urma schimbării de talveg, nu vor putea fi executate decât prin consimțământul unanim al celor două guverne riverane.

(Conform art. 3, comisia a întocmit lista cu ostroavele având de bază listele de la 1830).

NOTE

1. **Istoria României în date**, Chişinău, Mica întreprindere - editorial - poligrafică „Crai Nou”, 1992, p. 235.
2. **România în relaţiile internaţionale 1699-1939**, Iaşi, Editura Junimea 1980, p. 293.
3. **Documente privind istoria României. Războiul pentru independenţă**, Vol. 9., Bucureşti, 1955, p. 371.
4. **Ibidem**, p. 384.
* talveg – linia care uneşte cele mai mari adâncimi de pe cursul unui fluviu sau râu.
5. Fondul documentar al Muzeului Marinei Române (M.M.R.), Mss. Locotenent comandor Boerescu, Inspector silvic, Chihaiia, **Memorii asupra posesiunii ostroavelor de pe Dunăre de la Silistra la gura Văei**, 1890, f. 1.
6. **Politica externă a României. Dicţionar cronologic**, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1986, p. 100.
7. **Politica externă a României...** p. 101.
8. Fondul documentar al M.M.R., loc. cit., f. 1-4.

Les difficultés du tracement de la frontière danubienne entre la Roumanie et la Bulgarie, effet des vices de texte, rédaction et procédure du traité de Berlin

- Résumé -

Le traité de Berlin n'a pas résolu la multitude de problèmes avec lesquels le Sud-Est européen se confrontait. L'article 46 de ce traité, par son ambiguïté, a créé un état de tension entre la Roumanie et la Bulgarie culminant avec des actions armées et une activité diplomatique effervescente. Les vices de texte, rédaction et procédure du contenu de l'article en question ont représenté le lest qui, ultérieurement, a pesé lourd et négativement dans le déroulement des rapports roumaino-bulgares pendant une longue période.

ÎNCEPUTURILE ADMINISTRAȚIEI ROMÂNEȘTI ÎN DOBROGEA (1878-1880)

Între anii 1878-1880 Dobrogea va fi administrată printr-un regim de regulamente cu putere de lege, regim justificat de starea dezastruoasă moștenită de la Imperiul otoman și de imensa responsabilitate asumată de statul român prin restabilirea suveranității sale asupra vechiului ținut românesc dintre Dunăre și Mare. Regimul special aplicat Dobrogei după 1878 nu va însemna abaterea de la scopul primordial urmărit de statul român și anume, cuprinderea provinciei în structura unitară a statului din care făcea parte. La elaborarea regulamentelor și a decretelor-lege au colaborat valoroși oameni de stat, Mihail Kogălniceanu, C.A. Rosetti, Eugen Stănescu, toți sub controlul și cu acordul domnitorului Carol, numit pe drept cuvânt „părinte al Dobrogei”. Prin aceste măsuri, pregătită cu optimism și diplomatie, dorită și așteptată de marea majoritate a populației dobrogene, s-a înfăptuit reintegrarea Dobrogei, al doilea pas în procesul de edificare a statului unitar român.

La ședința din 6/18 noiembrie 1878 a consiliului de miniștri a fost aprobată comisia pentru preluarea administrativă a Dobrogei. La propunerea lui Mihail Kogălniceanu, comisia a fost alcătuită din cinci delegați, reprezentând diferite ministere cu atribuția de a „proceda la luarea în posesiune a Dobrogei și la instalarea autorităților noastre militare și civile din această provincie”¹.

Comisia era alcătuită din Nicolae Catargi, delegat principal din partea Ministerului de Externe, cu funcția de comisar român pe lângă armata rusă, Simion Mihăilescu din partea Ministerului de Justiție și colonelul Pilat din partea Ministerului de Război. Ulterior, S. Mihăilescu și M. Poenaru Bordea primind alte însărcinări vor fi înlocuiți cu Ghe. Persiceanu, ca reprezentant al Ministerului de Interne, al culturii și Instrucțiunii publice și cu Ghe. Liciu, președintele curții de Apel Focșani, ca reprezentant al Ministerului de Justiție². Peste două zile această comisie era deja prezentă în Dobrogea.

La data de 13/25 noiembrie 1878, domnitorul Carol a semnat decretul pentru „Regulamentul pentru împărțirea și organizarea administrativă a Dobrogei”³. Redactat de ministerul de interne C.A. Rosetti, regulamentul stabilea în cele 30 de articole, dispoziții despre modul de organizare și administrare a teritoriului dobrogean și atribuțiile ce decurgeau de aici. Astfel, în prima parte se stabilea împărțirea Dobrogei în trei județe (distincte) Tulcea, Constanța și Silistra Nouă. Județul Tulcea se împărțea în patru plăși: plasa Tulcea, Sulina, Măcin și Babadag; județul Constanța se împărțea în trei plăși: plasa Constanța, Mangalia și Hârșova; județul Silistra Nouă se

impărtea în plasa Medgidia și plasa Silistra Nouă.

În partea a doua, regulamentul prezenta atribuțiile primarilor, administratorilor de plasă, prefectilor și polițaiilor; în fiecare oraș sau târg se înființa un serviciu de poliție. Fiecare sat alcătuia o comună care era administrată de un primar, asistat de un consiliu comunal compus din patru membri și ales după obiceiul locului, dintre săteni. Prefectul era reprezentantul guvernului și se îngrijea de ordinea publică, garantarea proprietății și a averii, a onoarei și libertății individuale, ocrotirea drepturilor și libertăților tuturor cultelor religioase (art. 10). Prefectul administra după legile țării și obiceiurile locale (art. 11) ⁴⁾, având în subordinea sa toți funcționarii administrativi și polițienesti. De asemenea el îi numea pe primari și avea obligația să raporteze guvernului la cincisprezece zile „asupra activității și asupra îmbunătățirilor și reformelor ce ar fi necesare de introdus în legislația locală pentru a se apropia cât mai mult de legislația generală a țării” ⁵⁾, deoarece se prevedea în articolul 17 „menținerea iubirii și frăției între diferitele naționalități și culte prin respectarea datinilor și dogmelor fiecărui cult va face prima ocupațiune a prefectului” ⁶⁾. Aceleași îndatoriri le avea și administratorul de plasă. Primari erau numiți de către prefect dintre cei cinci membri aleși în consiliul comunei de către locuitori. Deoarece religia nu constituia un obstacol în promovarea funcțiilor, de obicei primarul era ales din rândul cultului cel mai numeros.

În ziua de 13/25 noiembrie 1878 a fost numit și personalul administrativ pentru fiecare prefectură, respectiv prefecti, administratorii de plăși, polițaii, șefii de birou, arhivari și translatorii, aceștia din urmă necesari pentru a asigura înțelegerea cu locuitorii care nu vorbeau românește. Prefect al județului Constanța a fost numit Remus Opreanu fost procuror general la curtea de apel București, iar ca director al prefecturii Luca Elefterescu, fost procuror la tribunalul Muscel. Prefect al județului Tulcea a fost numit Gheorghe M. Ghica, fost ministru, iar ca director al prefecturii, N. Burchi, fost director în minister. Prefect al județului Silistra Nouă cu reședința la Rasova, a fost numit generalul Tobia Gherghely, fost ministru, iar ca director al prefecturii a fost numit Alexandru Macedonski, fost director de prefectură în Basarabia sudică ⁷⁾. Cei numiți vor fi instalați în funcții în perioada 18-28 noiembrie 1878 și vor depune jurământul de credință față de statul român. În perioada următoare acest personal se va confrunța de multe ori cu situații dificile care necesitau mult tact, pricepere și principialitate, calități datorită cărora greutățile au fost depășite iar aplicarea prevederilor regulamentare a fost rezolvată favorabil.

La data de 23 noiembrie 1878 a început operațiunea de preluare a administrației românești de la autoritățile ruse care erau staționate în Dobrogea din data de 8 iunie 1877, exercitând în regiune prerogativele de ordine publică și fiscală caracteristice unui regim de ocupație. Deși până la 28 noiembrie 1878 preluarea administrației de autoritățile românești a fost

incheiată, totuși trupele rusești au părăsit provincia abia în aprilie 1879 ⁹⁸. La 29 noiembrie 1878 Nicolae Catargi telegrafia Ministerului de interne că „mis-iunea a fost îndeplinită și comisia a părăsit Dobrogea” ⁹⁹. La 22 aprilie 1879 prefectul de Tulcea Ghe. M. Ghica telegrafia la rândul său la București, raportând plecarea ultimilor soldați ruși ¹⁰⁰.

După preluarea administrației românești se va trece la organizarea primelor alegeri comunale pentru alcătuirea consiliilor locale și desemnarea primarilor în cele trei județe. În județul Constanța prefectul Remus Opreanu a preluat, imediat după instalare, girarea afacerilor municipale până la instituirea noului consiliu municipal.¹⁰¹ În județul Tulcea, prefectul Gh. M. Ghica a fost nevoit să dizolve vechiul consiliu și să-l înlăture pe primarul Gheorghe Ghenoglu, de origine bulgară care nu-și ascunsese sentimentele antiromânești, încercând să le transmită și comunității bulgare din oraș. Consiliul rămăsese fidel autorităților ruse care îl numise în funcții. A fost numit un nou consiliu alcătuit din Mihai Petrescu, primar, bulgarul Ceauzoglu, mai receptiv la evenimente, V. Sotirescu episcop al bisericii românești și Izet Efendi, fost primar. Propunerile vizau personalități de seamă ale orașului, din toate etniile, cărora li se recunoșteau meritele personale și experiența dobândită în conducerea orașului ¹⁰².

Pentru organizarea alegerilor locale, prefectii au studiat și aplicat dispozițiile legii electorale, comunale și județene din țară, ținând seama în aplicarea lor de afinitățile majorității populației și de obiceiurile locale. Urmărindu-se efectuarea alegerilor în condiții optime se făceau apeluri către forurile superioare pentru obținerea de fonduri suplimentare și se solicitau precizări de natură organizatorică, în vederea întăririi autorității comunale. La alegeri au participat toți contribuabilii, cetățeni stabili, cu un venit de cincizeci de lei, dreptul de a fi aleși avându-l cei care depășeau un venit de o sută de lei ¹⁰³. Fiecare comunitate și-a alcătuit liste separate, având dreptul la un reprezentant în consiliul comunal. În urma alegerilor desfășurate în județul Constanța au fost aleși : în plasa Constanța 4 primari români, 27 primari musulmani și un primar bulgar; în plasa Mangalia, în cele 48 de comune au fost aleși 45 primari musulmani și 3 primari români. La Mangalia, deși majoritatea populației era musulmană a fost numit primar românul Florea Iacob, originar din Transilvania, „om cu mare greutate, stabilit acolo de mulți ani, singurul de naționalitatea noastră” ¹⁰⁴, cum era recomandat de prefectul Remus Opreanu. În plasa Hârșova, în cele 15 comune au fost aleși 7 primari români, 7 primari musulmani și un primar bulgar. La 12 decembrie 1878, prefectul Remus Opreanu a constituit consiliul comunal al orașului Constanța din rândul căruia l-a numit primar pe Antonio Alexandridi. Consilieri erau bulgarul Vasile Gambu, musulmanii Ali Cadâr și Hafuz Regep și israelitul Bahor Seni ¹⁰⁵. Cancelaria primăriei era formată din perceptor, copist, arhivar și secretar.

Alegerile pentru consiliile comunale din județul Silistra-Nouă s-au

desfășurat conform mărturiilor „în liniște”. Raportul prefecturii din 10 decembrie 1878 relatează modul de desfășurare al acestora la Cernavodă și Medgidia. „La Cernavodă, întâi au votat românii, imensa majoritate, al doilea musulmanii, iar (în) al treilea rând grecii și celelalte naționalități care sunt minoritatea”. În consiliul comunal au fost aleși preotul Dimitrie Chirescu, Vasile Stancu, Sahir Mustafa și Ismail Ceauși, fost locotenent în armata otomană. La Mangalia au fost aleși 3 musulmani și 2 bulgari ¹⁶⁾. În plasa Medgidia erau 8 primari români, 21 musulmani și 2 bulgari. În plasa Silistra-Nouă erau 14 primari români, 19 musulmani și 6 bulgari ¹⁷⁾.

În județul Tulcea alegerile începute la sfârșitul anului 1878 s-au terminat în martie 1879. În general, alegerile s-au desfășurat pașnic, o situație mai tensionată înregistrându-se în orașul Sulina ¹⁸⁾. În funcția de primar al orașului Tulcea a fost numit Teodorof, reprezentant al comunității bulgare, om capabil și priceput în probleme de administrație, marginalizat de fostele autorități rusești, pentru că în timpul stăpânirii otomane, remarcat pentru activitatea sa, fusese răsplătit cu titlul de bei ¹⁹⁾. Ajutor de primar a fost ales Mhail Petrescu, transilvănean așezat în Dobrogea din 1848, înflăcărat patriot care ridicase pe propria cheltuială unul dintre arcurile de triumf pe care a trecut armata română în Tulcea. De asemenea, cum mărturisea el însuși, l-a însoțit pe colonelul Ștefan Fălcoianu în misiunea sa prin Dobrogea ²⁰⁾. Din arhivele vremii desprindem și alte nume de primari: la Babadag a fost numit primar bulgarul Stoian Tanasov, iar ajutor de primar românul Manole Ion; la Măcin a fost numit primar Ioan Anton; la Isaccea în funcția de primar a fost numit Neocli Carantino ²¹⁾.

Autoritățile române sub supravegherea și coordonarea permanentă și directă a guvernului au căutat cele mai eficiente mijloace de administrare a teritoriului recent reintegrat în granițele statului român, impunând unele modificări în organizarea administrativă. Astfel reședința județului Silistra Nouă a fost stabilită în satul Rasova pe motiv că acesta era locuit de români, dar neavând condițiile și imobilele necesare pentru funcționarea aparatului administrativ, reședința a fost mutată începând cu data de 1 ianuarie 1879 la Cernavodă. În luna aprilie 1879 se va desființa și județul respectiv acesta fiind alipit județului Constanța ²²⁾.

NOTE

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale, București, **Fond Ministerul de Interne-Administrative**, dosar nr. 226/1878, f. 104.
2. Loc. cit., **Fond Casa Regală**, dosar 41/1878, f. 62-63.
3. Loc. cit., **Fond Ministerul de interne-Administrative**, dosar 264/1878, f. 9.
4. Loc. cit., f. 10.
5. **Ibidem**
6. **Ibidem**.
7. „Monitorul Oficial”, nr. 258, din 19 noiembrie / 1 decembrie 1878, p. 7225-7226.
8. N. Ciachir, **Controlul privind istoria Dobrogei** (aprilie 1877 - noiembrie 1878), în „Revista de istorie”, an V, nr. 1, 1962, p. 167 și urm.

9. Arhivele Naționale Istorice Centrale, București, **Fond Ministerul de Interne-Administrative**, dosar 226/1878, f.1
10. Loc. cit., f.10; N. Ciachir, **op. cit.**, p. 175.
11. Arhivele naționale Istorice Centrale, **Fond Ministerul de interne-Comunale**, dosar 222/1878, f. 7.
12. Loc. cit., f. 1-2.
13. Loc. cit. dosar 34/1878, f.87-94.
14. Loc. cit. dosar 222/1878, f.8.
15. Arhivele Statului Constanța, **Fond Primăria Constanța**, dosar 1/1878, f. 35.
16. Arhivele Naționale Istorice Centrale, București, **Fond Ministerul de interne Administrative**, dosar 223/1878, f. 1-3
17. Loc. cit., **Fond Ministerul de Interne-Comunale**, dosar 134/1878, f. 48-51.
18. Loc. cit., dosar 222/1878, f. 11-16.
19. Loc. cit., f. 61-62.
20. Loc. cit., f. 144. Pentru meritele sale Mihail Petrescu va fi distins de guvernul roman cu „Steaua României”.
21. Loc. cit., f. 5 și f.10.
22. **Statistica din România**, Tipografia statului, București, 1879, p. 1 și p. XII.
23. **Legea pentru organizarea Dobrogei**, Imprimeria statului București, 1880, p. 1-26.

Les débuts de l'administration roumaine en Dobroudja (1878-1880)

Entre les années 1878-1880, la Dobroudja est administrée par un régime de règlements à rang de loi à même de préparer la réintégration totale de la province dans la structure unitaire de l'Etat roumain. A cette fin, le "**Règlement pour la division et l'organisation administrative de la Dobroudja**" est entré en vigueur.

Au 23 novembre 1878, les autorités roumaines se sont installées et s'est déclenchée l'opération de transfert de l'administration des autorités russes vers les autorités roumaines. A la fin de 1878 et au début de 1879, se sont organisées et déroulées les premières élections communales pour les conseils locaux et pour la désignation des maires dans les départements dobroudjiens.

Les élections se sont déroulées de manière démocratique, étant élus des citoyens roumains, représentants de toutes les ethnies de la province, dans l'esprit du "modèle interethnique dobroudjien", caractéristique pour la province située entre le Danube et la Mer Noire.

On est sorti du provisoire par la promulgation au 9 mars 1880 de la "**Lai por l'organisation de la Dobroudja**", considérée par le grand homme politique Mihail Kogălniceanu "la constitution" de la Dobroudja.

CONSECINȚELE REVENIRII DOBROGEI ÎN GRANIȚELE ROMÂNIEI ASUPRA CREȘTERII POTENȚIALULUI NAVAL DE APĂRARE A MARINEI MILITARE

Bazele marinei naționale au fost puse după pacea de la Adrianopol din anul 1829, când s-au înființat primele formațiuni de marină militară, în Muntenia și Moldova, dotate cu nave, ce aveau misiunea de „... priveghea cu cel mai mare amănunt, atât în liman cât și pe toată însemnata linie a Dunării”. Firește, erau nave specifice timpului caice cu vâsle, șalupe cu rame și vele.

După unirea Principatelor, flotilele țărilor române au cunoscut o perioadă de progres, fiind unite într-o singură flotilă prin decretul emis de domnitorul Alexandru Ioan Cuza la 22 octombrie 1860.

În anii premergători războiului pentru independență al României au intrat în dotarea flotei române câteva nave moderne cum au fost „România” prima navă cu aburi lansată la Giurgiu în anul 1864 apoi „Ștefan cel Mare” în 1867, canoniera „Fulgerul” în 1873 și șalupa torpiloare „Rândunica” în 1875.

Printr-o convenție încheiată cu Rusia, aceste nave au fost închiriate armatei țariste, aceasta neavând nave militare la Dunăre. Ele au participat la nenumărate misiuni, printre care transporturi de trupe și materiale de luptă, la sprijinirea amplasării podurilor de vase de la Siliștioara – Măgura și Turnu Măgurele – Nicopole, a barajelor de mine de la Nedeea, Reni și Brâila. Dar cel mai important eveniment naval a fost legat de șalupa torpiloare „Rândunica” care în noaptea 25-26 mai 1877, având la bord un cunosător al zonei pe maiorul Ioan Murgescu, viitor amiral și comandant al Flotei române, a scufundat pe canalul Măcin monitorul otoman SEIFI cu un deplasament de 2500 t. în timp ce „Rândunica” avea numai 9 t. Marinarii și ofițerii debarcați de pe navele închiriate au deservit cele 8 baterii de coastă de la Calafat în fața puternicei cetăți otomane Vidin.

Revenirea Dobrogei în granițele României a avut o însemnătate foarte mare pentru poporul român și a viitorului lui.

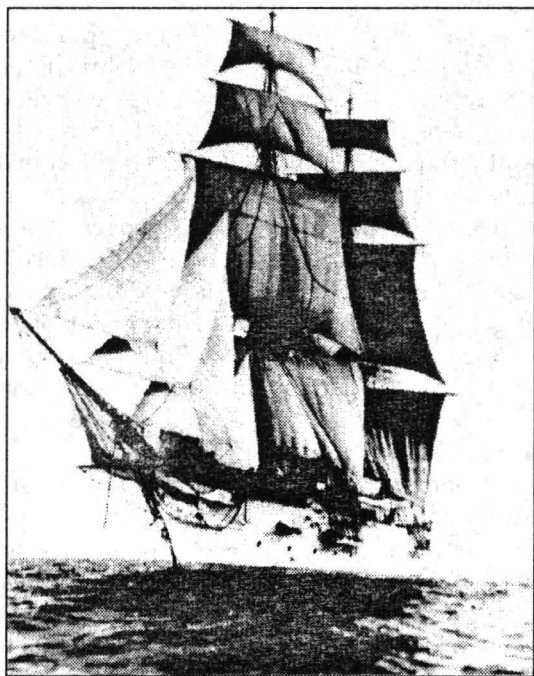
Ieșirea la mare, după atâtea secole, a dus la creșterea deosebită a potențialului naval de apărare fluvial și maritim, dar mai ales a legăturilor pe apă a României cu lumea.

După războiul de independență, marina militară a României a cunoscut o dezvoltare însemnată. Ea a fost mărită corespunzător sarcinilor mari care stăteau în fața statului român independent: apărarea granițelor pe apă ale țării, asigurarea poliției pe Dunăre și pe coastele mării, asigurarea legăturii cu Dobrogea. În acest scop s-au realizat până la primul război mon-

dial trei programe de dotări cu nave, totalizând 37 de unități dintre care 18 destinate atacului cu torpile, 11 pentru atacul cu artileria navală și 7 de poliție.

S-a avut în vedere în perspectiva creșterii unităților navale și asigurarea cu cadre specializate necesare la bordul navelor. În acest scop în anul 1881 se înființează „Școala copiilor de marină” de la Galați pentru pregătirea viitorilor ofițeri. Până la această dată aceștia urmau academile navale de la Livorno (Italia) și Brest (Franța). Dar adevărata marinărie se învață la bordul unui velier. De aceea în anul 1882 se achiziționează un bric construit la Londra și botezat de ambasadorul român în Anglia, scriitorul Ion Ghica, cu numele marelui voievod Mircea. Această navă, având ca prim comandant pe C-dorul Vasile Urseanu, a pregătit la bordul său 40 de promoții de viitori ofițeri pentru marina militară și comercială. Aflat la Galați în anul 1944, după ce fusese ofițeri pentru marina militară și comercială. Aflat la Galați în anul 1944, după ce fusese scos din serviciu cu mulți ani în urmă, nava servea depozitarea materialelor sanitare.

Explodând o bombă în apropiere, parâma de legătură cu cheul este ruptă, se aprind câteva butoaie cu spirit, iar nava arzând, în derivă dispăre



Bricul "Mircea" 1882-1994

in Dunăre.

Același șantier londonez contruiește pentru Dunăre între 1882-1884 3 șalupe canoniere, 6 șalupe de poliție și 3 torpiloare, toate servind în marina română până în al II-lea deceniu al secolului nostru.

În programul al doilea de dotări navale din anul 1888 a intrat în serviciul flotei militare maritime crucișătorul „Elisabeta”, navă foarte modernă, bine armată și de mare viteză. În același program se construiesc în Franța 3 torpiloare „Sborul”, „Zmeul” și „Năluca” pentru fluviu. Se mai adaugă flotei dunărene după 1894 4 șalupe torpiloare care pe sectoare făceau poliția porturilor de la Brăila la Turnu Severin.

Creșterea parcului naval a atras după sine perfecționarea și modernizarea mijloacelor de întreținere și reparare, chiar de construcție de nave militare.

Drept urmare, încă din 1879 se promulgă un decret prin care fostelor ateliere ale flotilei din Galați li se dau o organizare proprie, constituindu-se într-o întreprindere de construcții și reparații care de la această dată va funcționa sub denumirea de „Arsenalul Flotilei”.

Un moment important în succesele dotări și organizări ale marinei militare îl constituie Decretul din 26 februarie 1896 când comandantul Flotilei de Război, cum va fi de acum numit, se constituie în două mari formațiuni navale: Divizia de mare cu sediul la Constanța și Divizia de Dunăre cu sediul la Galați, urmând ca acest decret să fie legiferat prin Legea de organizare a Marinei militare din 22 mai 1898.

Cu aceeași lege se introduc gradele specifice de marină, față de cele anterioare împrumutate de la trupele de uscat, atât sub aspectul terminologiei cât și al epoletului cu truse.

A fost necesar să se întreprindă și măsuri pentru asigurarea de navigație pe Dunăre și pe litoralul românesc al Mării Negre.

Prin asigurarea hidrografică a navigației se înțelege ansamblul de lucrări executate în scopul creșterii condițiilor optime necesare deplasării în siguranță a navelor maritime și fluviale. În acest scop se editează „cărți pilot” care conțin informații despre condițiile de navigație, se construiesc semnale de navigație pe țârm pentru orientare într-un anumit sector, sunt realizate hărți de navigație.

De asemenea se realizează o informare permanentă și orientativă prin „avize pentru navigatori” în buletinul hidrometeorologic.

Lucrările de amenajare de navigație a coastei românești au început în a II-a jumătate de secol XIX, având ca obiectiv asigurarea intrării pe gurile Dunării.

În marina noastră primele lucrări hidrografice s-au executat în anul

1882 pe Dunăre în campaniile întreprinse de maiorul de marină Mihail Drăghicescu, director al Școlii Copiilor de marină. Harta de navigație întocmită a fost prima care s-a folosit în navigația pe Dunăre în sectorul românesc. În 1895 a fost reprodusă stând apoi la baza Rutierii Dunării editată în anul 1915.

La mare în anul 1897 un grup de ofițeri români de marină sub comanda Lt. C-dor. Cătuneanu Alexandru a început ridicarea topografică a coastei României folosind în acest scop bricul „Mircea”. Lucrarea a durat 3 ani în care s-au făcut sondeaje până la 10 km. în larg la distanțe de 250 m, unele de altele. Originalul hărții a fost desenat de ofițeri de marină, iar prima ediție a hărții s-a litografiat la Paris unde a câștigat medalia de aur în anul 1900, într-un concurs de hidrografie la care au participat reprezentanții unor țări cu tradiții în acest domeniu.

Această hartă a coastelor României a fost cunoscută în marină sub numele de „Harta Cătuneanu”, servind în navigație până în anii '50, cu mici corecturi făcute în timp.

Asigurarea de navigație a presupus, desigur și construcțiile terestre cum sunt farurile. Primul apare la Sulina în 1856 care luminează și astăzi, fiind restaurat recent, apoi la Constanța, așa numitul „Far Genovez”, care a funcționat până în 1909 când se construiește Farul Carol în capul digului de larg a portului Constanța, Farul Sfântul Gheorghe în 1897, Farul Tuzla în 1900.

Potențialul naval al flotei militare se întărește la începutul secolului nostru când în 1907 se assemblează în Arsenalul marinei de la Galați 4 nave blindate fluviale cunoscute sub numele de monitoare și 8 vedete fluviale. Pentru mare se comandă în Italia 4 torpiloare și 3 submarine dintre care intră în serviciu în 1920 numai distrugătoarele „Mărăști” și „Mărășești”. În același an din Franța se cumpără 4 canoniere și 9 hidroavioane care vor constitui Flotila de hidroaviație având baze pe locul Siut-Ghiol, de la Mamaia.

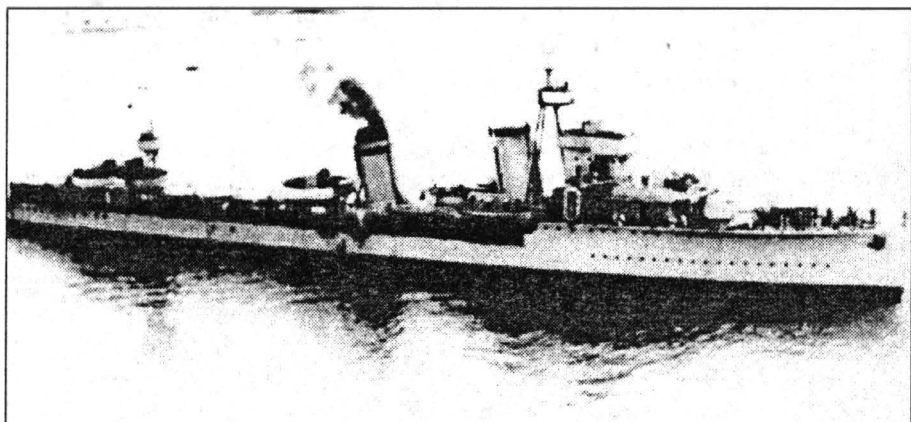
Misiunile marinei militare cresc după Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 având în vedere lungimea litoralului de la Capul Caliacra la Limanul Nistrului.

Se elaborează noi programe de dotări navale, mai importante fiind cel din 1930-1950 când se cumpără din Italia distrugătoarele „Regele Ferdinand” și „Regina Maria” submarinul „Delfinul” și nava bază de submarine „Constanța.”

În preajma celui de al II-lea război mondial Șantierul naval Galați este amenajat și dotat cu instalații pentru a permite să construiască și nave militare. Drept urmare în 1939 se construiește puitorul de mine „Murgescu” pentru ca în anii următori să fie asamblate 2 submarine „Rechinul” și

„Marsuinul“.

După 1944 soarta acestor nave a fost tristă. Unele au fost luate de sovietici, nemaifiind înapoiate iar celelalte au fost tăiate și trimise la topit în anii 1958-1960, din rațiuni politico-militare cum se preciza în documentele vremii.



Distrugătorul "Regina Maria"

Les conséquences de la réunification de la Dobroudja dans les frontières de la Roumanie sur l'augmentation du potentiel naval de défense de la marine militaire

- Résumé -

Après la guerre d'indépendance, la marine militaire de la Roumanie a connu un essor important. Elle s'est fait développer conformément aux grandes tâches qui revenaient à l'Etat roumain indépendant: la défense des frontières sur l'eau, la présence de la police sur le Danube et sur les côtes de la mer, la communication avec la Dobroudja.

Dans perspective de l'augmentation des unités navales, on a eu en vue, également, la formation du personnel de spécialité au bord des navires (en 1887 on crée "L'Ecole des enfants de la marine" de Galatzi et en 1882 on fait l'acquisition du brick "Mircea").

On a pris des mesures pour assurer la navigation sur le Danube et le long du littoral roumain de la Mer Noire. On a établi une information permanente et efficace par des "avis pour les navigateurs" et par le bulletin hydro-météorologique.

Les mesures de la marine militaire augmentent après la Grande Réunification du 1-er Décembre 1918 ayant en vue la distance comprise entre le Cap Caliacra et Limanul Nistrului.

FLOTA ROMÂNĂ ÎN LUMINA RAPOARTELOR CONSULARE FRANCEZE DE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI TRECUT

Statutul de independență obținut de România după războiul din 1877-1878 și modificările teritoriale generate de acesta, au determinat, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, o creștere a interesului statelor din zonă față de politica militară românească.

Evoluția flotei române de război și progresele înregistrate de aceasta ca urmare a obținerii ieșirii la mare, s-au aflat, așa cum era și firesc, în atenția puterilor străine interesate din multiple motive de locul și poziția tinerei marine române în plan european. Aceasta, prin reprezentanții lor diplomați, au reușit, ca în toată această perioadă să fie la curent cu problemele militare ale statului român, în speță ale marinei, aspect ce va fi evidențiat în continuare. Informația documentară provine, din rapoarte consulare franceze sau al Legației Franței în România, adresate Ministerului Afacerilor Străine francez. Asemenea surse documentare este de presupus a avea un grad de credibilitate apreciabil, dacă avem în vedere obiectivitatea observatorului străin și aprecierile realiste, uneori critice ale acestuia.

De notat este faptul că acest gen de corespondență, acoperă o largă paletă de probleme ale flotei române de război începând cu cele privind dotarea, efectivele, activitățile specifice, pregătirea de luptă, și încheind cu informații diverse din marină, care sunt menite a crea o imagine completă asupra stadiului de dezvoltare și capacități de luptă acestei arme.

Desigur, o primă problemă de interes pentru analiștii străini din domeniul militar, a reprezentat-o potențialul flotei de război. Sub aspectul dotării cu unități de război. Sub aspectul dotării cu unități de luptă și al înzestrării acestora, rapoartele referitoare la această problemă datează din perioada imediat următoare dobândirii independenței naționale. Așa de exemplu, la 27 februarie 1883, Legația Franței din România transmitea printr-o adresă ministrului francez al afacerilor străine o listă a comenzilor de material și muniții de război, făcut de guvernul român în Anglia, încă din anul 1882. În această listă pe lângă piesele de artilerie cu muniția aferentă erau menționate și navele comandate șantierelor engleze, dintre care una măsurând 118 picioare lungime, una cu elice dublă în lungime de 75 picioare, 2 șalupe port-torpile de 62 picioare, 2 șalupe destinate poliției portuare și 3 șalupe de 55 picioare prevăzute cu motoare e 100 C.P.

În același an, 1883, consulul Franței la Galați, Gaston Wiet, autor al majorității rapoartelor consulare referitoare la flotila română, transmitea ministrului francez al afacerilor străine o listă a navelor de război ale marinei

române, pentru a oferi o imagine completă asupra potențialului de luptă al acestei arme. Dar nu numai numărul unităților navale de care dispunea flota română trezea interesul observatorilor străini. În aceeași măsură ei erau interesați de atragerea comenzilor de nave și tehnică de luptă în șantierele proprii. Acest aspect al interesului manifestat din punct de vedere concurențial se relevă într-o serie de rapoarte referitoare la dotări cu armament specific sau la comenzi de noi nave. Un raport din 23 august 1886 redactat de același Gaston Wiet oferea informații despre modul de procurare al torpilor în flota română. „Este de remarcat faptul – se spunea în raport – că torpilele care sunt folosite numai la experiențe sunt fabricate de secția de pirotehnie atașată marinei de război româneș; cât privește torpilele de război odinioară ele erau comandate la arsenalul din Fiume iar în prezent sunt furnizate de industria germană”.

Câteva luni mai târziu, la 14 octombrie, printr-un alt raport, Gaston Wiet venea cu informații suplimentare, privind numărul torpilor folosite în marea română: „Trei sute de torpile defensive, provenind de la arsenalul din Fiume sunt pregătite cu toate accesoriile și s-a dat ordinul să se comande încă trei sute pentru apărare și șaptezeci pentru atac”. Același raport făcea referiri și la o serie de amenințări efectuate la Galați menite a facilita serviciul în marină, precum erau portul excavat la Țiglina apărat de un spargeval plutitor, cinci cazărmi, depozite, un hangar pentru adăpostirea a 150 de bărci pontoane .

În anul următor, 1887, un raport al consulului francez, din 11 mai, anunțând obținerea comenzi a trei torpiloare pentru flota română de către firma „Société des Forges et Chantiers de la Méditerranée” aprecia succesul demersurilor părții franceze în următorii termeni: „Important pentru firma noastră era de a se clasa printre furnizorii marinei de război a țării reședinței mele”. Oferind detalii tehnice amănunțite asupra celor trei torpiloare comandate, raportul informa totodată despre livrarea către marina română de către firma „Claparède” din Nantes, a navei „Constanța” destinată serviciului de supraveghere și de remorcare de-a lungul coastei maritime.

Printr-un alt raport din 1 octombrie 1887, Gaston Wiet revenea asupra problemei torpilor, anunțând că inspectorul șef al flotilei române a dat ordin agentului său Caranfil, să plece în Franța și Anglia, cu misiunea de a cumpăra patru sute de torpile fixe a 450 franci bucata.

În anul următor, 1888, printr-un raport din 11 mai, același consul francez informa despre constituirea unei comisii compusă din col. Murgescu, mr. Isvoranu și cpt. Coandă, care urma să se deplaseze în Franța și Anglia pentru a se interesa de navele și torpilele comandate în urmă cu un an și de a face noi comenzi de torpile, posibil firemelor din Paris și St. Chamond.

Revenind asupra problemei torpilor, un raport al consulului francez din 27 mai 1893 informa că arsenalul din Fiume furniza multe torpile marinei române, iar un altul din 5 octombrie același an se referea la sporirea

unităților de luptă ale flotei de război cu 5 șalupe de poliție fluvială, construite în șantierul din Hamburg.

O altă serie de rapoarte consulare vizează aspecte privind activitățile specifice flotei, precum pregătirea de luptă, pregătirea marinărească în școli, voiajele efectuate de navele militare, chestiuni organizatorice. așa de pildă, un raport al consulului francez de la Galați, datat 6 septembrie 1883 informa despre voiajul din acest an al bricului „Mircea” care vizitase porturile constantinopol, Sinope, Trebizonda și Odesa „Se poate spune – afirma autorul raportului – că aceasta este prima încercare de navigație efectivă pe care marina română a făcut-o pe Marea Neagră, încercare care a dat rezultate excelente”.

În continuare, diplomatul francez aprecia favorabil atitudinea guvernului român față de probleme legate de marină, subliniind că acesta „acordă întreaga sa atenție perfecționării acestei arme care, la un moment dat, ar putea să aducă servicii serioase pe Dunăre” .

Doi ani mai târziu, în 1885, un raport din 19 mai al aceluiași Gaston Wiet furniza informații despre un nou voiaj al bricului „Mircea” și sublinia din nou importanța pe care autoritățile române o acordau flotei militare, afirmând că „guvernul nu conține să-și arate grija pentru dezvoltarea marinei sale de război” .

În același raport se făceau aprecieri laudative și la adresa personalului marinăresc: „Ofițerii și trupa au o ținută excelentă și dovedesc în munca lor un zel și o atenție care merită să fie scoase în evidență”.

Un alt raport din 24 septembrie 1886, semnat de această dată de viceconsulul „Mircea” care tocmai intrase în portul maritim, întorcându-se dintr-o cursă de patru luni în Marea Neagră și Arhipelag. „Acest bric – spune autorul raportului – va pleca din nou, peste câteva zile, la Galați, unde elevii vor relua cursurile teoretice care au loc din luna octombrie până în luna mai „Mircea” primește la bord elevi care și-au terminat cu succes studiile primare și le dă instrucția necesară pentru a-i face buni mateloți. Elevii sunt întreținuți și instruiți pe cheltuiala statului” .

La 14 octombrie 1886, Gaston Wiet furniza ministrului afacerilor străine francez, date despre o altă navă din dotarea flotei de război române: „Canoniera română „Fulgerul” se află în prezent în cursă între Brăila și Giurgiu. Această navă de fier, cu pinten, construită de „Forges et Chantiers de la Méditerranée” este considerată cea mai rapidă navă din flotilă” .

Un alt raport provenit din aceeași sursă, datat 1 octombrie 1887, aducea informații despre „un nou voiaj al bricului „Mircea”, care tocmai ancorase la Galați, întorcându-se dintr-o lungă croazieră care i-a permis să viziteze principalele porturi ale Mării Negre și ale Mării Egee” .

Noi informații în legătură cu activitatea navelor flotei sunt consemnate într-un raport al consulului francez din 25 septembrie 1891: „Flotila română își continuă manevrele în Marea Neagră „Mircea” a plecat la Pireu

unde a fost primită cu căldură, fapt pe care îl relevă presa locală; acest bric de război, având la bord pe elevii Școlii de muși din Galați, trebuie să se întoarcă la Constanța. Cele trei canoniere, „Oltul”, „Siretul” și „Bistrița” evoluează în rada Sulinei; crucișătorul „Elisabeta” cu restul flotei, li se va alătura, curând”. Același raport conține și date interesante despre învățământul de marină românesc. Menționând faptul că Școala copiilor de marină de la Galați fusese desființată, autorul raportului oferă informații în legătură cu înființarea unei școli navale de aplicații în locul celei de muși, ale cărei cursuri urmau să înceapă în anul viitor. „Noii elevi – subliniază raportul – vor veni de la școlile militare din țară; la încheierea stagiului de doi ani, ei vor ieși sublocotenenți de marină, iar cei mai capabili vor, merge să-și completeze studiile în Franța sau Italia” .

Trimiterea la studii de specialitate în străinătate a tinerilor ofițeri de marină români a stat de asemenea în atenția diplomaților francezi. Un exemplu în acest sens îl constituie raportul din 14 decembrie 1892 al consulului francez care informa că: „La 10 octombrie trecut, trei sublocotenenți din flota română au plecat la Școala de marină din Livorno. Aceasta pare să fie preferată în prezent; printre motive așa indica doar aprecierea și costul mai scăzut al învățământului. Conform regulamentului, elevii disponibili sunt trimiși școlilor de la Brest și Livorno în număr egal” .

Un raport din 17 mai 1893 provenind din aceeași sursă, după ce anunță apropiatul voiaj în Marea Neagră al celor două nave maritime românești, „Mircea” și „Elisabeta” și avansarea colonelului Murgescu la gradul de general de brigadă, se lansează într-o serie de aprecieri laudative la adresa personalului marinăresc și al gradului atins în dezvoltarea de flota română. „Ofițerii – spune raportul – sunt binecrescuți și sunt animați de o reală emulație; ei sunt antrenați continuu prin cursuri de trageri, de torpile și de electricitate (iarna se face teoria și vara practica pe Dunăre și pe mare). Marinarii sunt de asemenea instruiți în vederea formării cadrelor de caporali și de subofițeri” .

Referindu-se la evoluția marinei române și constatând progresele serioase ale acesteia, autorul subliniază că „flota română este în stare să manevreze pe Dunăre, superioritatea sa rămânând incontestabilă față de alte state riverane” .

Aceeași idee, a superiorității flotei fluviale române, va fi subliniată de consulul francez într-un raport din 5 martie, care comenta temerile rușilor legate de dezvoltarea marinei de război române, exprimate într-un articol publicat de gazeta „Novoia Vremia”. Constatând forța crescândă a flotei de război române autorul articolului din publicația rusă pune întrebarea: „acum zece ani cine ar fi putut presupune că astăzi în Marea Neagră ar putea exista și o flotă română în afară de una rusă și una turcă ?” Răspunzând acestei întrebări, consulul francez arată că forțele maritime românești „sunt departe de a inspira temeri rusești din Marea Neagră”. În schimb, spunea

acesta „in mod incontestabil, România deține acum primul loc pe fluviu, pentru că Bulgaria cu un iaht, patru vapoare, șase șalupe, două șalupe-torpi-loare și un velier, Serbia fără a avea vrea șalupă de război, în sfârșit Austro-Ungaria cu cele patru monitoare fluviale ale sale, n-ar putea intra la socoteală. Cât despre Rusia, ea nu dispune în mod permanent pe Dunăre și pe brațul Chilia de nici o navă de război; doar o goeletă, având 2 sau 4 tunuri, sosește în fiecare primăvară din Nicolaiev pentru a staționa în aceste locuri până în toamnă”.

În același an, la 26 mai, Gaston Wiet furniza noi date despre activitatea flotei: „Crucișătorul Elisabeta” sub comanda lt. col. Koslinski și bricul „Mircea” sub comanda maiorului Eustațiu formează o divizie navală, la care se vor adăuga torpiloarele și care va fi pusă sub comanda col. Urseanu. Aceste două nave vor pleca de aici și vor efectua o croazieră pe Marea Neagră ... O mare activitate se desfășoară în vederea dotării cu armament și a construcției de șalupe canoniere” .

După ce print-run raport din 29 martie 1895 consulul francez comunica iminenta deplasare spre Kiel a celor două nave maritime de război românești și itinerariul pe care acesta urmau să-l parcurgă, la 4 mai același an, într-un nou raport înaintat ministrului Hanotaux, Gaston Wiet comenta în termeni critici necorelarea de program a celor două nave în voiajul spre Kiel: „Desigur nu este de așteptat o riguroasă regularitate de itinerar atunci când este vorba de navele flotilei române; că aceasta a făcut progrese enorme, sunt primul care s-o atest, dar îi mai rămân multe de făcut pentru a fi la înălțimea navelor de război străine. La începutul fiecărei călătorii, marinarii în parte cel puțin – nu au mai văzut marea și suferă mult înainte de a se obișnui” .

Întoarcerea navelor de la Kiel avea să-i prilejuiască diplomatului francez ocazia trimiterii unui nou raport, la 19 iunie 1895 în care nota: „Informațiile primite asupra deplasării care tocmai s-a încheiat, a navelor „Elisabeta” și „Mircea” în drum spre Kiel, au produs la cartierul general o impresie foarte bună... Mi-aș permite să subliniez că de câțiva ani guvernul român caută mereu să-și arate pavilionul în străinătate” .

Activitatea flotei române de război în anul 1896 este de asemenea reflectată pe larg, de rapoartele consulare franceze, începând cu manevrele Diviziei de Mare descrise într-un raport din 10 iulie, continuând cu legea de organizare a flotilei promulgată prin Decretul dn 26 februarie, prezentată în același raport, completată cu efectivul de nave al Diviziei de Mare și al Diviziei de Dunăre și cu prezentarea ofițerilor superiori comandanți, și încheind cu pregătirea navelor pentru iernat. În urma manevrelor desfășurate pe mare în zilele de 12 și 13 octombrie, la 20 octombrie 1896, consulul francez trimitea un nou raport la Paris, în care comenta pe larg aceste manevre și rezultatele lor. Concluzia raportului, care poate servi ca încheiere a subiectului tratat, vorbește de la sine despre impresia favorabilă pe care

reprezentanța consulară franceză și-a format-o asupra evoluției flotei române în primele decenii ale României independente, care a reieșit din rapoartele consulare folosite pentru exemplificări. Această impresie este la fel de pregnantă și în acest ultim raport, conținând paragraful de mai jos: „Indiscutabil marina de război română a făcut progrese serioase, dacă vorbim de disciplină și instruirea oamenilor din echipaje... Cât despre nave ele sunt în prezent în stare foarte bună. Puterea navală a României este prima pe Dunăre” .

**Romanian fleet reflected by the french consular reports
from late 19-th century
- Abstract -**

The development of the Roumanian Navy in late 19-th century, when Romania became a maritime country, was a national problem. but in the same time, an interesting matter for European diplomacy. From this point of view, the author brings out the informations concerning the endowment, the effectives, the specific activities of the Roumanian Navy, coming from the French consular reports of that time, which represent an important documentary source for the researcher of these days.

REVISTA "FAMILIA" DIN ORADEA DESPRE EVENIMENTELE ȘI REALITĂȚILE DIN DOBROGEA DE LA 1878

Războiul pentru independența de stat a României, reprezintă un moment fundamental al trecutului național, întregul popor român aflându-se, în acei ani, pe baricadele luptei pentru neatârnamare.

Presa românească din teritoriile aflate sub stăpânirea Imperiului austro-ungar, a avut o notabilă contribuție la sprijinirea războiului, remarcându-se în acest sens, *Gazeta Transilvanei* din Brașov, *Telegraful român* din Sibiu și *Familia* din Oradea.

Revista *Familia*, continuatoare fidelă a *Foii pentru minte, inimă și literatură* (1838-1865) s-a afirmat convingător pe tărâmul militantismului cultural, devenind una din cele mai reprezentative publicații românești ale veacului precedent. Rolul important pe care l-a avut această revistă – ce a apărut la Budapesta (1865 - 1880) și Oradea (1880 - 1906), a fost remarcat de personalități de seamă ale vieții noastre științifice și culturale. „Această revistă – scria Nicolae Iorga – ține seamă de nevoia de a citi a oamenilor fără pretenții și fără mofturi, care înțeleg de atâtea ori mai drept și simt mai adânc decât ceilalți.”¹⁾ Iar Octavian Goga considera revista *Familia* un palpitant monitor al ideii naționale, care aduce verbul mântuirii“, al încrederii în viitor, în eliberarea de de sub dominația străină.²⁾

Într-adevăr, acestea au fost rosturile culturale și politice ale revistei, scoasă de scriitorul și avocatul orădean Iosif Vulcan (1841-1907), cu o tenacitate specific transilvană. Redactorul responsabil al revistei mărturisea în 1904, cu prilejul aniversării a patru decenii de apariție a acesteia, că a intenționat să o transforme într-o „oglină fidelă a evoluție noastre intelectuale“. Altfel spus, în paginile ei să se reflecte cu exactitate realitățile sociale, culturale și politice ale vremii, îndeosebi cele legate de poporul român. Este vorba de un program de informare și educare cultural-națională, lesne sesizabil în profitul *Familiei*.

Datorită concepției moderne a redactorului său, revista *Familia* nu s-a cantonat într-un localism transilvan, cum s-a întâmplat cu alte publicații, ci a avut o largă deschidere spre evenimentele din România, pe care le-a prezentat cu o consecvență neabătută.

Punând mai presus de orice apărarea ființei naționale, *Familia* a susținut cu perseverență opera de unificare spirituală, de consolidare a unității culturale românești. din numeroasele exemplare ce pot fi depistate în paginile sale, îl amintim doar pe următorul: „Ca două râurile pornite din același izvor, ca două raze ale unui soare, ca fii aceluiași neam, ne interesăm

și noi de toate păsurile fraților noștri de peste Carpați. Cu ei ne bucurăm când soarele libertății începe a le surânde, inima noastră e asemenea încântată văzând pe frumoasele văi și dealuri ale României falfăind stindardul pe care stă scris : Înainte !; ochii noștri sunt inundați de lacrimile bucuriei când dâșii fac un pas pe spinoasa cale a înaintării și a dezvoltării naționale; și noi, cei dedați a suferi, împărtășim cu dâșii suferințele lor, căci sângele apă nu se face, frate pe frate nu-l poate renega. Deci, o înaintare făcută, sau măcar o idee bună, ce se naște între noi, aici sau acolo, trebuie adusă la cunoștința tuturor fraților noștri, astfel toți să ne bucurăm și să ne veselim într-însa”³⁾.

Acesta a fost modul în care redactorul – responsabil al revistei, Iosif Vulcan, a înțeles necesitatea consolidării unității spirituale, din care și-a făcut un comandament al propriilor preocupări.

Cu tot programul său declarat apolitic, revista *Familia* a făcut o notabilă propagandă de factură politică. Sub aparentul ei veșmânt cultural, se ascundeau uneori cele mai acute și obiective considerații politice. Er aun mod eficient de a contracara consecințele obișnuite ale aplicării autoritare a legii presei, al cărei caracter antidemocratic a fsot deseori combătut de publicității vremii.

N-au fost ocolite, așadar, evenimentele sociale și politice, despre care sunt publicate note, scurte comentarii și uneori articole temeinic concepute, toate având menirea de a informa cititorii despre evenimentele și faptele contemporane mai deosebite. Prezentarea acestora este făcută cu mult respect față de adevăr, rareori apărând interpretări neadecvate, criticabile.

Din șirul evenimentelor asupra cărora s-a stăruit în paginile revistei *Familia* se detașează în mod justificat, Războiul pentru cucerirea independenței de stat a României, ca moment culminant al luptei pentru eliberare de sub dominația otomană. Cu siguranță că nici un alt eveniment contemporan, nu s-a bucurat de o prezentare atât de cuprinzătoare ca acest război, prin care România și-a dobândit neatârarea. Acest lucru se datorează solidarității redactorilor revistei, ca și a cititorilor săi, cu frații lor de peste Carpați, emanciparea acestora constituind un imbold pentru mișcarea națională a românilor din teritoriile aflate sub stăpânire străină.

Prin modul în care a reflectat războiul în paginile sale, cât și prin numărul impresionat al materialelor publicate revista *Familia* se situează alături de *Gazeta Transilvaniei* și *Telegraful român*, evident păstrând proporțiile, deoarece ultimele două, apărând la Brașov, respectiv Sibiu, dispuneau de personalități de informare multiple asupra realităților din România.

O prezentare amănunțită a materialului referitor la războiul de independență publicat în paginile revistei *Familia*, a făcut-o profesorul Viorel Faur în lucrarea *Războiul de independență și revista Familia*.⁴⁾ Cu titlu informativ, menționăm doar faptul că revista a urmărit constant, mai întâi demer-

surile diplomatice ale României dinainte de război, apoi proclamarea independenței și participarea sa la războiul din Balcani (într-o rubrică permanentă intitulată *Știri de pe câmpul de luptă*), acțiunile de ajutorare ale românilor transilvăneni și evident, urmările, faste și nefaste, ale războiului pentru România.

Pe lângă recunoașterea independenței, una dintre consecințele fericite pentru România ale acestui război a fost reincorporarea Dobrogei în cadrul statului național român, evident care împlinește acum 120 de ani.

Devenind o certitudine, ca urmare a hotărârii Congresului de la Berlin, evenimentul va intra în atenția redactorilor revistei și va fi consemnat ca atare în paginile acesteia. Deși se aflau la mare depărtare de evenimente, iar posibilitățile de informare ale redactorilor revistei erau limitate din cauza măsurilor restrictive, mai ales când era vorba de români, ale autorităților austro-ungare, evenimentele și realitățile din Dobrogea încep să fie tot mai prezente în paginile revistei, la început mai timid, în sensul că informațiile sunt vagi, dar cu timpul vor deveni din ce în ce mai consistente.

Pentru o informare cât mai exactă a cititorilor săi asupra evenimentelor și realităților din Dobrogea, revista apelează la presa din București (*Românul, Timpul, România liberă*), la cea din provincie, dar apropiată evenimentelor și locului (*Vocea Covurluiului din Galați*), la presa străină (ziarul francez *l'Orient*). De asemenea revista a beneficiat de sprijinul generos al unor corespondenți din Ploiești, Constanța, Tulcea, Brăila, Galați, care, în marea lor majoritate și-au păstrat anonimatul. De regulă informațiile privind evenimentele și realitățile dobrogene sunt inserate în cadrul rubrici intitulate *Ce e nou ?*

Problema Dobrogei își face apariția în paginile revistei încă de la începutul lunii februarie 1878, în strânsă legătură cu cea a Basarabiei de sud. Ingratitudinea Rusiei față de România este făcută cunoscută într-un articol publicat în numărul din 2 / 14 februarie 1878, în care este relatată misiunea generalului rus Ignatieff la București, care a propus guvernului român cedarea sudului Basarabiei (lăsând României Chilia și gurile Dunării), în schimbul Dobrogei cu portul Constanța (Küstenge).⁵⁹ În articol se arată atitudinea fermă a guvernului român, care a respins propunerile Rusiei, ședințele secrete în care cele două corpuri legiuitoare, Senatul și Camera, au discutat această propunere și cele publice în care le-au respins oficial. „O națiune care se respectă nici nu putea hotări altfel”, încheia autorul articolului, mândru că poate consemna atitudinea demnă pe care a avut-o statul român.⁶⁰

Deși condițiile impuse Turciei prin pacea de la San Stefano erau ținute cât mai în secret de către ruși datorită intențiilor neloiale și neamicale pe care aceștia le nutreau față de România, o știre de la sfârșitul lunii februarie aunța cititorii că despăgubirea fixată de Rusia se ridică la 1410 milioane ruble și că aceasta ceruse Dobrogea numai pentru a o da în schimb României

Hotărârea Congresului de la Berlin privind problema sudului Basarabiei și cea a Dobrogei este admisă la cunoștință cititorilor revistei într-un articol din 25 iunie / 7 iulie 1878. Se menționa că „România va primi Dobrogea, la miazăzi dincolo de valea lui Traian până la Mangalia, iar la apus până către Silistra, adică mai mult decât îi oferise Rusia”⁸¹. Articolul consemna, totodată și faptul că românii și grecii, „națiunile cele mai vitale și mai civilizate din Peninsula Balcanică”, au fost cele mai nedreptățite de hotărârile Congresului.

Din acest moment atenția revistei și a redactorilor săi se îndreaptă tot mai mult asupra pregătirilor pe care le face România în vederea ocupării Dobrogei, asupra realităților și evenimentelor de aici.

Un corespondent de lângă Ploiești trimite revistei informația, publicată la mijlocul lunii iulie 1878, potrivit căreia „s-au și luat măsuri militare pentru ocuparea Dobrogei”⁹. Acolo vor merge regimentele de linie numerele 3, 4, și 5, două batalioane de vânători și un regiment de artileri. Se estima că ocuparea Dobrogei va avea loc pe la mijlocul lunii august, că guvernatorul acesteia va fi colonelul Anghelescu, cel care condusese asaltul asupra Griviței, iar capitala Dobrogei va fi Babadag.¹⁰⁰

Două săptămâni mai târziu, o telegramă trimisă revistei din Constanța, făcea cunoscut faptul că rușii din Dobrogea s-au apucat să efectueze noi lucrări de fortificații la Constanța și Cernavodă, pe care le-au întărit cu tunuri Krupp de mare calibru.¹⁰¹ Telegrama mai comunica reaua purtare a rușilor cu populația locală, care „așteaptă cu dor” ziua în care teritoriul va fi luat în stăpânire de către România.¹⁰² În vederea apropiatei ocupări, revista informa că o companie de pontonieri români a început construirea unui pod peste Dunăre la Checetea, vis-a-vis de Brăila, pentru a permite trecerea trupelor române și că funcționari români de la *Telegraf* sunt transferați la Brăila, fiind foarte posibil ca ei să fie întrebuințați în Dobrogea.¹⁰³

Într-o serie de articole, revista se ocupă de populația română din Dobrogea, care, potrivit aprecierilor acesteia „este nu numai cea mai cultă, cea mai vivace, ci și cea mai numeroasă „în comparație cu celelalte.”¹⁰⁴ Articolul, preluat din *Românul*, prilejuiește autorului constatarea că „sub raport demografic, prin urmare, Dobrogea aparține, fără contestațiune, naționalității române”. Se arată că de la 1370 până la 1406, Dobrogea împreună cu Silistra, au făcut parte integrantă din posesiunile lui Mircea cel Mare și a predecesorilor săi, chiar după ce Bulgaria căzuse sub jugul otoman. Turcii au cucerit Dobrogea de la români, nu de la altcineva și prin urmare „tot Românilor și numai Românilor trebuie să o inapoieze”.¹⁰⁵

Într-un alt articol se arată că populația română a Dobrogei, alcătuită din treizeci și trei de mii de moldoveni și câteva mii de ardeleni, cuprindea atât orașele cât și satele. În număr mare, se arăta, sunt în Tulcea (cca. 5000),

Măcin (1000), Mahmudia și Isaccea.¹⁶⁾ În frumosul sat Greci sunt 400-500; apoi neamestecați sunt în marile sate Niculițel, Topalu și Rasova; tot aproape neamestecați sunt și în satele Saranus, Caraibel, Sarighiol (Lacul galben), Agighiol (Lacul amar), Calica, Sabangi, Cataluiu, Nalband, Căsla, Somova, Perchisiu, Richel, Lungavița; la munte în Tiufirca și Jaitia; în fața Galaților, la Văcăreni, Garbina și Jijila; spre sud de Măcin în Turcoaia, Satu-Nou și Peceneaga. Amestecați (moldoveni cu ardeleni) sunt în marele sat Dăienii, la Fântâna berbecului (Coiunbunar) la Igrumat, Cemsiler, Aroclar și altele. Curat românești sunt de asemenea, satele din împrejurimile Rasovei, Cocârlenii și Satul român ((Ohlakioi). Ardelenii, deoarece sunt așezați și nu umblă cu turmele, ocupă satele Gârlice, Groapa Ciobanului și Varusiu. Apoi românii se întind departe în țară, amestecați, mai mult sau mai puțin cu tătarii și bulgarii. Ei au, pe lângă biserici și multe școli românești, și două mănăstiri: Cocoșu și Niculițel.¹⁷⁾

Un alt articol se ocupă de denumirile românești din Delta Dunării, arătând că acestea sunt foarte numeroase pe cele trei insule: Letti – Ciatal, St. George și Franova, unde sunt menționate: insula Cașlei, a Dracului, Rotundului, Popei, gârlele Păpădiei, Donovețului, Ciungei, Cernețului, Terentia, râul Călugărului, lacurile Oul, Porcul, Porculețul, Roșu, Sălașului și altele. La fel de numeroase sunt numirile românești spre sud de Galați până la Rasova, pe valea fluviului ce nu ține de Delta; între Isaccea și Măcin găsim lacul Cracăului, cel Lung, al Lebedei; în jos de Brăila, între Măcin și Hârșova, găsim insulele Caroteștilor, a Lupului, a Țăganului, lacul lui Șerban, al Ulmului, al Caprei, al Peștilor, al Scroafei, al Românului, insulele Cremenii, a Popii etc.¹⁸⁾

În ce privește starea de spirit a populației dobrogene și modul în care vor fi primite trupele române aici, revista consemnează într-un articol că românii, turcii, tătarii, grecii și armenii, care împreună formează aproape totalitatea populației Dobrogei, nu numai că așteaptă grabnica ocupație românească, dar fac și pregătiri pentru a le primi într-un mod solemn. În acest scop se fac subscripții, la Constanța adunându-se, până la începutul lunii septembrie, peste 50.000 de florini¹⁹⁾.

Ocupația iminentă a Basarabiei de către Rusia, a făcut ca mulți locuitori de aici să se mute la Galați și în Dobrogea, la Constanța și Tulcea, deși rușii împiedicau această emigrare.

Într-o serie de articole revista se ocupă de avantajele economice pe care Dobrogea le putea aduce României. Teritoriul Dobrogei, se arată într-un articol, este atât de întins încât ar putea să hrănească o populație de trei ori mai numeroasă decât cea existentă. Revista, face astfel sugestia, că oriunde va fi un prisos de români, aceștia vor putea să meargă în Dobrogea, sporind astfel tot mai mult elementul românesc. Frumosul litoral maritim va putea să atragă acele colonii italiene, care emigrează cu toții în America.²⁰⁾

Într-un alt articol se estimează avantajele unei posibile colonizări cu

italieni in Dobrogea; se arată că mai mulți italieni ce trăiesc in România, au înființat un comitet care și-a propus să se ocupe de așezarea in Dobrogea a acelor italieni care pleacă in țări îndepărtate.²¹⁾ Colonii italieni ar putea să-i învețe pe țărani români cum să schimbe stepele nemărginite in livezi artificiale folosind sistemul irigațiilor, să schimbe bălțile in orezării, să îmbunătățească modul de a crește viermii de mătase. În felul acesta ar veni o zi in care brânza, vinul, orezul și mătasea, ar forma patru produse de export pentru România. Pe lângă aceasta țăranul italian pus in contact cu țăranul român ar deveni român chiar de la generația a doua.²²⁾

În legătură cu portul Constanța, într-un articol se arată că, el ar putea aduce României mari avantaje, însă pentru aceasta era nevoie ca imediat după ocuparea Dobrogei să înceapă lucrările pentru modernizarea lui. O rețea de linii ferate care să lege liniile române cu linia Cernavoda – Constanța, imbinarea acestora să se facă la Cernavoda printr-un pod stabil pe Dunăre. Constanța ar putea deveni un antrepozit al comerțului dintre Europa Centrală și cea Orientală, căci atunci linia Vârciorova – Constanta și mai târziu poate linia Turnu – Roșu – Constanța, vor fi pentru Austro – Ungaria și pentru Germania calea cea mai directă pentru a ajunge la Marea Neagră.²³⁾

În legătură cu viitorul pod peste Dunăre care să lege Dobrogea de România, revista informează că, in vederea construirii acestuia, statul român a primit din partea unei companii străine, reprezentată de inginerul L. Zwiedinec, oferta de a face studiile necesare pentru construirea unei căi ferate, fie de la București la Cernavodă, fie de la Buzău sau Făurei la Cernavodă.²⁴⁾ Preluând o știre din *Vocea Covurluiului*, revista informează că o companie belgiană ar fi făcut statului român propunerea de a construi nu mai puțin de 12 poduri peste Dunăre prin care Dobrogea să fie legată de România.²⁵⁾

O altă problemă de care se ocupă revista pentru a o aduce la conștiință cititorilor săi, a fost aceea a delimitării Dobrogei de Bulgaria. În câteva articole este menționat faptul că la sfârșitul lunii octombrie, o comisie europeană constituită in acest scop, a sosit la Silistra, unde-și va începe lucrările la 1 noiembrie 1878. Înaintea acesteia sosise aici o comisie română, însoțită de primul ministru I.C.Brătianu și de ministrul de externe M. Kogălniceanu.²⁶⁾ Se arată că linia de democrație va începe de la Silistra și va urma o linie dreaptă până la Mangalia, făcându-se precizarea că românii nu vor ocupa teritoriul decât după ce delimitarea va fi încheiată, iar comisia europeană va preda Dobrogea României.²⁷⁾

Un interes special manifestă revista față de momentul ocupării Dobrogei de către România, acțiunilor care au premers și au urmat acestui moment, căruia îi dedică numărul cel mai mare de articole.

Arătând că in curând armata română va trece Dunărea, iar primii care vor intra in Dobrogea vor fi soldatii și funcționarii, revista atrage atenția asupra faptului că soldații trebuie să fie echipați și foarte disciplinați, iar funcționarii să fie cei mai buni, deoarece este necesar ca ei să facă o bună

impresie populației dobrogene, impresie care se va extinde asupra întregului popor român.²⁸⁾

Trecerea Dunării, se arată în câteva articole, s-a făcut la Brăila în ziua de 14/26 noiembrie 1878²⁹⁾ cu o zi înainte de a sosi aici Domnitorul Carol I, însoțit de primul ministru I.C. Brătăinu. La gară au fost întâmpinați de oficialitățile orașului și de o numeroasă populație. În dimineața zilei de 14/26 noiembrie un Te-Deum a fost oficiat de episcopul Melchisedec în afara orașului, la Movila, în fața Domnitorului și a armatei române, așezată în linie de bătaie. S-a dat apoi citire Proclamației Domnitorului și guvernului român adresată populației Dobrogei, în care se spunea: „Marile puteri europene, prin tratatul din Berlin, au unit țara voastră cu România. Noi nu intrăm în hotarele voastre, trase de Europa, ca cuceritori; dar, o știți și voi, mult sânge românesc s-a vărsat pentru dezrobirea popoarelor din dreapta Dunării. Locuitorilor de orice naționalitate și religie. Dobrogea, vechea posesiune a lui Mircea cel Bătrân și a lui Ștefan cel Mare, de astăzi face parte din România. Voi de acum atârnați de un stat unde nu voința arbitrară, ci numai legea, dezbătută și încuviințată de națiune, hotărâsc și cârmuiesc“.³⁰⁾

Promițând apoi populației dobrogene respectarea religiei și datinilor străbune, Proclamația continua: „Salutați dar cu iubire drapelul român, care va fi pentru voi drapelul libertății, drapelul dreptății și al păcii.“

În fine, accentuându-se iertarea unor dări, incheia astfel: „Și, dar, chemând binecuvântarea celui A-Tot-Puternic, în numele și cu învoirea Europei, Noi luăm astăzi în stăpânire provincia Dobrogei, care devine și este țară românească și trimițându-vă domneasca Noastră salutare, vă urăm ca această zi să devină pentru această nouă parte a României, începutul unui viitor de pace și de înflorire, începutul bunului trai și a înfrățirii între fiii aceleiași țări.“³¹⁾

La ora 13⁰⁰, după inspectarea trupelor de către domn și defilarea acestora, a început trecerea Dunării în zona Brăila – Ghecet. Acțiunea, care a durat 2 ore, este urmărită de Carol de la ferestrele hotelului *Ștefan cel Mare*. Strada ce ducea la Dunăre, denumită *strada Dobrogei*, era plină de flori. Cei dintâi au trecut Dunărea regimentul 5 călărași și 3 baterii de artilerie. După ce întreaga armată s-a aflat pe malul celălalt, a trecut Dunărea și Principele Carol, care a inspectat trupele debarcate, le-a urat călătorie bună și lăund o bucată de pământ a dat-o generalului Davila s-o ducă în România ca amintire a acelei zile mărețe.³²⁾ Apoi Principele Carol a adresat soldaților Înaltul Ordin de zi, în care se spunea: „Ostași ! Marile puteri europene, prin tratatul din Berlin, au unit cu România Dobrogea, posesiunea vechilor noștri Domni. Astăzi voi puneți piciorul pe acest pământ care redevine țară română. Voi nu intrați în Dobrogea ca cuceritori, ci intrați ca amici, ca frați ai unor locuitori care de acum sunt concetățenii voștri.

Ostași ! În noua Românie veți găsi o populație în cea mai mare parte română. Da veți găsi și locuitori de alt neam, de altă religie. Toți aceștia,

devenind membri ai Statului român, au dreptul deopotrivă la protecțiunea, la iubirea voastră. Între acestea veți afla și populații musulmane, a căror religie, familie, moravuri, se deosebesc de ale noastre. Eu cu dinadinsu' vă recomand de a le respecta. Fiți în mijlocul noilor voștri concetățeni ceea ce ați fost până acum și în timp de pace și pe câmpul de onoare, ceea ce cu mândrie constat, că vă recunosc astăzi Europa întreagă, adică model de bravură și de disciplină, apărătorii drepturilor României și înainte – mergătorii legalității și civilizațiunii europene. Cale bună dară, ostașilor și D-zeu să vă protejeze. Cugetările Mele cele mai afectuoase sunt nedespărțite de voi. Să trăiască România.“³³⁾

O altă armată română, compusă din trupe de linie, infanterie, cavalerie și artilerie, a fost transportată pe Dunăre cu vasele Ștefan cel Mare, Arpad, Tescoletto și Aneta, la Tulcea, de unde s-a îndreptat spre Babadag și Sulina.³⁴⁾ În același timp la Călărași, trei companii de vânători, au trecut Dunărea în localitatea Ostrov, unde au fost primite cu cel mai mare entuziasm. De aici, acestea s-au îndreptat, o parte spre Constanța, iar o altă parte spre Cernavodă.³⁵⁾

Ațiunea de ocupare a Dobrogei este îngreuiată de dificultatea comunicațiilor telegrafice. Rușii tergiversau predarea liniilor telegrafice românilor, iar țara era legată cu Dobrogea prin fire electrice doar cu Măcin și isaccea și se lucra la linia Măcin – Hârșova – Cernavodă.

Entuziasmul cu care au fost primite trupele române de cea mai mare parte a populației dobrogene, este surprins de revistă în câteva articole. La Tulcea, comisia română ce urma să preia localitatea, a fost așteptată în întreaga populație a orașului, în frunte cu primarul Nicolae Catargi, care i-a întâmpinat în mod tradițional cu pâine și sare. Nu mai puțin de 5 arcuri de triumf fuseseră ridicate în oraș, două de către români, iar câte unul de greci, musulmani și israeliți.³⁶⁾ Locuitorii din Tulcea, români, turci, bulgari, greci, armeni, israeliți și ruși, au trimis Domnitorului României o telegramă de mulțumire și felicitare, în care își exprimau satisfacția de a vedea în drapelul oștenaului român un simbol al civilizației.“ De astăzi înainte – se spunea în telegramă – începe o viață nouă pentru noi. Vom privi dar, cu încredere și iubire în viitor uitând trecutul. Ridicăm rugi călduroase către A-Tot-Părintele pentru ca să binecuvânteze opera românismului dincoace de Dunăre“.³⁷⁾

La Constanța, în cinstea armatelor române, s-a celebrat un Te-Deum în toate bisericile. Tot orașul era în picioare, casele erau împodobite cu ghirlande de flori și stindarde tricolore. Seara, orașul a fost iluminat feeric, iar colonia elenă din oraș a făcut o manifestație impozantă. Un cortegiu cu muzica în frunte, s-a îndreptat spre arcul de triumf ridicat în oraș, aclamându-i pe Domnul și Doamna.³⁸⁾

Predarea definitivă a Dobrogei autorităților române a avut loc la 23 noiembrie / 5 decembrie 1878³⁹⁾. Actul s-a săvârșit la Tulcea, cu multă pompă. S-a celebrat un Te-Deum; drapelul național a fost abrodad pe palatul

Prefecturii și salutat, în mijlocul salvelor de artilerie și aclamațiilor populației. Primarul orașului, Nicolae Catargi, l-a invitat pe prefectul Tulcei să dea citire Proclamația Domnitorului către populația Dobrogei, care, de asemenea, a fost aclamată cu entuziasm. Guvernatorul imperial rus a dat citire, la rândul său, unei proclamații către populația Dobrogei, prin care anunța că armata și autoritățile administrative române au sosit pentru a lua țara în posesie. Apoi acesta l-a felicitat pe primarul Nicolae Catargi, căruia i-a predat Prefectura orașului.⁴⁰⁾

Primele măsuri de organizare a Dobrogei, ce vizau incorporarea acestui teritoriu statului român, sunt, de asemenea, consemnate în paginile revistei.

Din punct de vedere administrativ, teritoriul Dobrogei a fost împărțit în trei județe, Constanța, Tulcea și Silistra-Nouă, conduse de prefecți, fiecare județ fiind subîmpărțit în trei plase, conduse de subprefecți.⁴¹⁾ Guvernul român a numit ca prefecți în cele trei județe, pe Remus Opreanu la Constanța, Tobias Gherghely la Silistra-Nouă, și Gheorghe Ghica la Tulcea.⁴²⁾

În domeniul justiției s-a înființat în fiecare comună câte o judecătorească de pace, în reședințele de plasă câte un tribunal de ocol și câte un tribunal de apel la Constanța și Tulcea.⁴³⁾ Tribunalul de apel Constanța avea sub jurisdicția sa tribunalele de ocol din Hârșova, Constanța, Medgidia, Mangalia și Rasova, iar tribunalul de apel Tulcea, tribunalele de ocol Sulina, Tulcea, Măcin și Babadag.⁴⁴⁾ A fost înființat și un Tribunal militar de război pentru întreaga Dobrogea, cu reședința la Tulcea. Recursurile împotriva sentinței acestui tribunal urmau să se judece la București.⁴⁵⁾

Pe Dunăre și țărmul Mării Negre au fost înființate șapte birouri vamale, câte un birou vamal clasa I la Constanța (cu o sucursală la Mangalia) și Tulcea (cu sucursale la Isaccea și Chilia Veche), câte un birou vamal clasa a III-a la Sulina, Hârșova, Cernavoda și Sfântu Gheorghe și în birou vamal clasa a IV-a la Măcin.⁴⁶⁾

S-a efectuat o statistică a populației Dobrogei care, la finele anului 1878, era de 117.850 locuitori⁴⁷⁾, a fost înființată prima tipografie românească la Tulcea,⁴⁸⁾ iar un delegat al Ministerului Instrucțiunii Publice a fost trimis pentru a vedea situația învățământului din Dobrogea.⁴⁹⁾

Seria evenimentelor referitoare la Dobrogea aului 1878, prezentate de revista Familia, se încheie cu știrea că Prefectura Silistrei a trebuit să se stabilească la Constanța,⁵⁰⁾ deoarece la Silistra n-au găsit nici clădire, nici masă, nici scaun, nici un registru, nici sigiliu, nimic cu care autoritățile să poată să-și înceapă activitatea.⁵¹⁾ Era consecința spiritului comerciant al rușilor, care vânduseră tot înainte de a pleca.

1. Viorel Faur, **Nicolae Iorga și revista Familia**, in **Semicentenarul P.C.R.**, in Bihor, Oradea, 1971, p. 323.
2. Octavian Goga, **Un precursor al unității: Iosif Vulcan (1841-1907)**, Ed. Cele Trei Crișuri, Oradea, 1926, p. 12.
3. **Familia**, nr. 5, 29 ianuarie/10 februarie 1867, p. 57.
4. Viorel Faur, **Războiul de independență și revista Familia**, Oradea, 1977.
5. **Familia**, nr. 10, 2/14 februarie 1878, p. 59.
6. Ibidem.
7. Condițiunile păcii, in **Familia**, nr. 17, 27 februarie / 10 martie 1878, p. 104.
8. Congresul de la Berlin, in **Familia**, nr. 47, 25 iunie/ iulie 1878, p. 307.
9. **Armata română în Dobrogea**, in **Familia**, nr. 92, 13/25 iulie 1878, p. 335-336.
10. Ibidem.
11. **Rușii în Dobrogea**, in **Familia**, nr. 54, 20 iulie/1 august 1878, p. 351.
12. Ibidem
13. **Familia**, nr. 81, 26 octombrie / 7 noiembrie 1878, p. 516; nr. 82, 29 octombrie / 10 noiembrie 1878, p. 524.
14. **Poporațiunea română a Dobrogei**, in **Familia**, nr. 52, 13/25 iulie 1878, p. 336.
15. Ibidem.
16. **Elementul românesc în Dobrogea**, in **Familia**, nr. 70, 17 / 29 septembrie 1878, p. 450
17. Ibidem.
18. **Numirile române în Delta Dunării**, in **Familia**, nr. 70 , p. 451.
19. **Primirea trupelor române în Dobrogea**, in **Familia**, nr. 67, 7/19 septembrie 1878, p. 432.
20. **Pute-va România ține Dobrogea ?**, in **Familia**, nr. 70, p. 452.
21. **Colonizarea italiană în Dobrogea**, in **Familia**, nr. 83,2/14 noiembrie 1878, p. 528.
22. Ibidem.
23. **Podul peste Dunăre la Cernavodă**, in **Familia**, nr. 70, p. 451.
24. **România cu Dobrogea**, in **Familia**, nr. 62, 20 august / 1 septembrie, 1878, p.403.
25. **Familia**, nr. 74, 1/13 octombrie 1878, p. 476.
26. **Delimitarea Dobrogei de Bulgaria**, in **Familia**, nr. 82, 29 octombrie / 10 noiembrie 1878, p. 524.
27. Ibidem.
28. **Ocuparea Dobrogei**, in **Familia**, nr. 77, 12/24 octombrie 1878, p. 488.
29. Idem, in **Familia**, nr. 88, 19 noiembrie/1 decembrie, 1878, p. 560.
30. **Proclamațiunea Domnitorului**, in **Familia**, nr. 89, p. 564.
31. Ibidem.
32. **Trecerea trupelor române în Dobrogea**, in **Familia**, nr. 90, 26 noiembrie / 8 decembrie 1878, p. 572.
33. **Înaltul Ordin de zi dat de principele Carol oștenilor care au trecut în Dobrogea**, in **Familia**, nr. 90, p. 572.
34. **Ocuparea Dobrogei**, in **Familia**, nr. 91, 30 noiembrie / 12 decembrie 1878, p. 580.
35. Ibidem.
36. **Primirea în Dobrogea a trupelor române**, in **Familia**, nr. 92,3/15 decembrie 1878, p. 588.
37. **Locuitorii din Tulcea**, in **Familia**, nr. 92, p. 588.
38. **Ocuparea Dobrogei**, in **Familia**, nr. 93, 7/19 decembrie 1878, p. 595.
39. **Familia**, nr. 92, p. 588.
40. Ibidem.
41. **Împărțirea administrativă a Dobrogei**, in **Familia**, nr. 90, p. 572.
42. **Personalul administrativ în Dobrogea**, in **Familia**, nr. 93, p. 595.
43. **Autoritățile judecătorești în Dobrogea**, in **Familia**, nr. 90, p. 572.
44. Ibidem.

45. **Din Dobrogea**, in **Familia**, nr. 95, 17/29 decembrie 1878, p. 611.
46. **Vămile in Dobrogea**, in **Familia**, nr. 93, p. 595.
47. **Din Dobrogea**, in **Familia**, nr. 95, p. 611.
48. **Familia**, nr. 80, 22 octombrie / 3 noiembrie 1878, p. 512.
49. **Idem**, nr. 95, p. 611.
50. de unde apoi se va muta la Cernavodá.
51. **Din Dobrogea**, in **Familia**, nr. 96, 21 decembrie 1878 / 2 ianuarie 1879, p. 620.

La revue "Familia" (La Famille) d'Orades à propos de la situation locale et des événements de 1878 en Dobroudja

- Résumé -

L'auteur fait passer en revue les informations les plus significatives sur la Dobroudja, pendant la guerre d'indépendance (1877-1878), publiés dans la revue "Familia" (La Famille), une des publications roumaines les plus représentatives du siècle passé.

Le problème de la Dobroudja est mis en relation avec celui du sud de Basarabie et on en reconnaît l'importance. Des informations concernent la terre dobroudjienne, les richesses, la toponymie, la démographie, l'état d'esprit de la population de Dobroudja, la délimitation de la frontière avec la Bulgarie, l'installation des autorités roumaines et de l'armée roumaine, les premières mesures d'organisation de la province, quelques données statistiques.

La revue "Familia" d'Oradea a représenté à son époque une source transylvaine très importante de renseignements sur la Dobroudja.

DOBROGEA ÎNTRE ANII 1877-1886 ÎN OPINIILE UNUI DIPLOMAT FRANCEZ

La 16 martie 1886, U. Chausserie – viceconsulul Franței la Küstenge – trimetea Ministrului Afacerilor Externe un amplu raport (36 pagini) cupinzând o descriere generală a Dobrogei (aspectul geografic, organizarea administrativă, dezvoltarea economică, învățământul, viața cotidiană a locuitorilor din această provincie).

Multe dintre informațiile conținute le dublează pe cele aflate în circuitul științific actual,¹⁾ dar sunt și aspecte mai puțin cunoscute.

În primul rând ne vom opri la explicația dată pentru originea numelui de Dobrogea. Cu siguranță, ea exprimă nivelul de cunoștințe acumulat de colectivitatea din care U. Chausserie făcea parte din prezentarea la post. „Numele de Dobrogea, atribuit vechii Moesii Inferioare, se pare că provine din două cuvinte: unul slav, dobro(bun), altul tătar, bugeac (loc necunoscut) sau ogeac (teritoriu locuit de o hoardă, un trib)”²⁾. Dovedind cunoștințele referitoare la istoria și structura etnică a populației, U. Chausserie detaliază subiectul pentru a se face mai bine înțeles: „Rușii [lipovenii], fugind de persecuțiile religioase din țara lor, vor găsi un adăpost sigur în mlaștinile pustii ale Dobrogei de est numită chiar și azi Bugeac și pentru a deosebi acest Bugeac mlăștinos și sterp în care ei s-au așezat de Bugeacul sau Ogeacul muntos și fertil locuit de bulgari și tătari, ei îl vor numi pe acesta din urmă Dobro Bugeac (loc necunoscut fertil) sau Dobro ogeac (loc bun de locuit de hoarde)”³⁾. Explicația acceptată de U. Chausserie îl face să confunde sub numele de Bugeac partea de nord-est și est a provinciei (Delta Dunării, zona litorală între Mahmudia-Ovidiu), când, de fapt, toponimul se referea la teritoriul de dincolo de fluviu, în sudul Basarabiei⁴⁾. Pentru autorul raportului termenul de bugeac însemna, de fapt, un loc mlăștinos, nesănătos din punct de vedere climateric; de altfel, el se dovedește neplăcut impresionat de suprafața întinsă pe care o ocupa ochiurile de apă în raport cu solul dobrogean și numărul mare al bolnavilor de friguri.

În ciuda caracterului predominant agrar al economiei zonale, diplomatul francez constata că existau și „bazele industriale din Dobrogea” prin care înțelegerea instalațiilor pentru fabricarea brânzei, morile de vânt sau cu aburi, tăbăcării, fabrici de spirt, săpun, lumânări, dimie⁵⁾.

Potrivit datelor puse la dispoziție de către autoritățile locale, agricultura și atelierele menționate mai sus obțineau cantități apreciabile de produse, cu mult peste necesarul intern; acest fapt permitea susținerea unui export considerabil ca volum și valoare: cereale (orz, grâu, proumb), semințe (linte, rapită, mei, fasole), brânză, lemn pentru construcții, pește proaspăt și

sărat, piei de animale sălbatice, lână, icre, animale vii ⁶⁾.

Marele inconvenient îl reprezenta prețul de vânzare; din cauza lipsei căilor de comunicații, transportul dificil ridica prețul de cost al produselor cu mult peste limita admisă. Prin coroborare cu alte documente contemporane ⁷⁾ constatăm că între prețurile produselor pentru export și cele de pe piața internă diferențele sunt foarte mici (0,02 - 0,3 lei) și doar la cereale (grâu, orz, porumb), ceea ce explica puterea de cumpărare foarte redusă a populației dobrogene. Așa și înțelegem de ce multimea negustorilor semnalati în zonă nu se profilau pe mărfuri mai scumpe, dar de bună calitate, precum textil sau confecții, obiectele de artă, mobilier, piese din fier forjat, lenjerie, produse chimice, de marochinărie, băuturi alcoolice (importate din Austria sau Germania), orez, ulei cafea (aduse din Anglia), lumânări și pahare de sticlă (din Belgia), produse superioare celor fabricate în țară și care puteau fi procurate de la Galați sau București ⁸⁾.

Importante informații ne sunt oferite cu privire la populația provinciei. Potrivit datelor oficiale, în 1886, ea ajunsese la 185.634 locuitori; mai mult de jumătate, adică 106.900 locuitori, trăiau în județul Tulcea, iar restul de 78.734 (42,4%), în județul Constanța. Era urmarea firească a forței economice menținută în partea de nord a teritoriului până la construirea podului de la Cernavodă și a portului Constanța.

Cât privește structura numerică după originea etnică, situația se prezenta în felul următor: ⁹⁾

	Tulcea	Constanța	Total	[Procentual]
– români	25.840	20.300	46.140	24,8%
– tătari	11.030	30.681	41.711	22,4%
– bulgari	27.920	10.500	38.420	20,6%
– turci	12.800	13.757	26.557	14,3%
– ruși	16.336	709	17.045	9,1%
– greci	3.681	1.087	4.768	2,5%
– evrei	3.405	142	3.547	1,9%
– germani	2.310	714	3.024	1,6%
– țigani	2.030	148	2.178	1,1%
– străini	725	499	1.224	0,6%
Total	106.900	78.734	185.634	[100%]
	[57,6%]	[42,4%]	[100%]	

Datele statistice demonstrează că românii reprezentau un sfert din populația provinciei, dar elementul musulman rămânea într-o majoritate absolută (37,7%), raportul dintre români și bulgari fiind foarte apropiat (24,8% – 22,4%). Situația era absolut normală după patru secole și jumătate de stăpânire otomană, interval în care a fost susținută imigrarea masivă a turcilor, tătarilor și bulgarilor. Aceștia s-au așezat, cu precădere, în partea de

nord și centrală a Dobrogei, românii locuind compact pe malul drept al fluviului. ¹⁰⁾

Spre deosebire de alte documente semnate de U. Chousserie, raportul înaintat Ministerului Afacerilor Externe al Franței la 16 martie 1886 ne apropie foarte mult de viața cotidiană a locuitorilor Constanței.

Contrar preferințelor culinare manifestate de diplomatul francez, cașcavalul constituia baza alimentației pentru populația din zonă. Se poate aprecia că era fabricat în cantități apreciabile; în afara consumului intern se exportau până la 600 tone anual în Constantinopol, în Grecia sau Asia Mică. Mesele principale se mai „îmboğăteau“ cu pește sărat, pepene (vara), ceapă sau praz (iarna). Sărăcia meniului explica standardul de viață scăzut al majorității familiilor care se reunea „în jurul unei mese din lemn de brad, ridicată la o jumătate de picior de-asupra solului“, adică aproximativ 15 centimetri. În mod normal, o astfel de alimentație determina o sănătate precară, scrofuloza (inflamarea ganglionilor cervicali), tuberculoza, rahitismul, fiind boli obișnuite în această parte a Dobrogei.

Diplomatul francez a mai observat că unii bărbați își continuau după amiezele „în jurul meselor grosolane ale unei cafenele turcești, bând, cu aer de fericire, din mici cupe aburinde, o băutură neagră obținută nu din boabe de cafea arabică, ci, în mod periculos, din orz prăjit“. Ca toți oamenii pe jumătate înfomețați, ei vorbeau despre meniuri rafinate „descriind, de parcă ar fi fost pe masa lor, pulpele de berbec puse la proțap și stropite cu un suc concentrat de roșii, numără bucățile de vânat îmboğățite cu un suc de portocale din care se ospătează și descriu meniul lor de mâine în care pun la un loc bucatele cele mai alese“ ¹¹⁾. Un sublim exercițiu de „imaginație și lăudăroșenie“ care trebuia să completeze sărăcăciosul meniu înghițit cu stoicism puțin mai devreme. Fin observator, U. Chousserie constata cu malițiozitate: „În timpul discuțiilor, toți au apă în gură și ochii strălucind de plăcere, dar nimeni nu reușește să-și înșele vecinii, ceea ce nu-i împiedică pe nici unul dintre ei de a se retrage satisfăcut și cu un aer care arată de ce este el în stare“ ¹²⁾.

Alții, mai comozi, își continuau siesta la adăpostul „caselor închise ca și fortărețele și în porțile cărora sunt montate mici ferestre care permit a privi pe nepoftitul care se hazardează la o oră atât de nepotrivită, să ridice ciocânelul“ (să bată la poartă) ¹³⁾. Aceste citadele personale erau interzise ochiului curios al oricărui străin, motiv pentru care afacerile se tratau la cafe-nea sau în stradă.

De altfel, potrivit reluărilor semnate de U. Chousserie, întâlnirile cu rudele sau cei cunoscuți erau destul de rare; mai exact, cu ocazia marilor sărbători. În aceste momente deosebite locul central al casei devenea salonul, spațiu ce exprima gustul și forța materială a gazdei: „mobile demodate și desperecheate, o sofa turcească, scaune din paie acoperite cu o dantelă de bumbac lucrată cu croșeta de stăpâna casei, covoare de lână grosieră în

tonuri țipătoare, gravuri prost luminate cu subiecte religioase, perdele persane și câteodată, un pian care nu există acolo decât de formă și de a cărei prezență gazdele se mândresc ca și cum ar fi ultima expresie a unei civilizații foarte rafinate și ar ascunde cele mai deosebite gusturi aristocratice ale stăpânului casei”¹⁴⁾. Și pentru ca totul să fie conform standardelor spre care se aspira, spălătoreasa – transformată, pentru un franc și o bucată de pâine, în fata din casă – aducea pe un platou de metal alb (care ar fi trebuit să imite, fără succes, argintul) ceștile de cafea și farfurioarele de dulceață dar, mai ales, multă apă în pahare colorate. Pentru gazde și musafiri era o plăcută ocazie de a rememora toate cele întâmplate de-a lungul lunilor în care nu s-au mai vizitat.

La sfârșitul zilei, deși „cu mâhnire se ștergea praful de pe mobilele din salonul a cărei ușe rămânea închisă până la o nouă sărbătoare”¹⁵⁾, ultimul musafir nici nu apuca bine să treacă pragul casei că și începeau aprinse comentarii le adresa celor care încercaseră să-și epateze interlocutorii cu un lux strălucitor. Totul se datora concurenței și luptei pentru a se ajunge la standardele convenite. După părerea diplomatului francez aceste sacrificii erau fără rost deoarece fardarea lipsită de gust accentua, în loc să ascundă, ridurile înghesuite pe fețele obosite ale femeilor; culoarea țipătoare a rochiilor sublinia și mai mult croiala învechită. Cât despre coafură, încercarea de a copia imaginea oferită de jurnalele de modă o transforma într-un adevărat „momentul etajat unde botaniștii ar putea face o seră de plante și flori noi”. Bijuterii din aur cu puține carate acopereau mari părți ale corpului prin dimensiunile lor neobișnuite (la urechi, pe piept și brațe, pe toate degetele mâinilor), împiedicând mișcarea naturală a articulațiilor. Un colier de mărime impresionantă înconjura gâtul descoperit și cobora în buzunarul stâng pentru a susține un ceas privit cu ostentație de către posesoare. Materializare a sentimentelor nutrite față de capul familiei, portretul soțului este așezat într-o broșe mare plasată pe mijlocul pieptului... căci el este cel care și-a creat soția așa cum este, adică un magazin ambulant de bijuterii destinat să ascundă toate greutățile cu care s-a realizat falsa sa strălucire” deoarece, cantitatea de bijuterii purtată de soție este cea care indică poziția socială și bogăția soțului”¹⁶⁾. Acesta, fiind iarnă, purta o căciulă de miel, haine de dimie, ghete din piele de Rusia bine impregnate cu ulei de pește. Deși mergea cu un pas (sau doi) înaintea soției, ca semn al respectului pe care aceasta i-l datora, bărbatul era total eclipsat de strălucirea etalată de propria consoartă.

Impresia negativă pe care ne-o transmite autorul acestui raport considerăm că nu se justifică integral. Scopul prezenței sale la Küstenge, interesele economice ale cercurilor locale ne face să credem că viceconsulul Franței a pătruns în intimitatea notabililor din zonă (funcționari de stat, negustori, proprietari de mici întreprinderi sau ateliere). Tonul sarcastic al unora dintre descrieri nu-l înțelegem mai ales când privim capodopere ale picturii uni-

versale (semnate de A. Renoir, N. Grigorescu, I. Andreescu), fotografiile și vederi de la sfârșitul secolului trecut care au immortalizat o linie vestimentară foarte încărcată, ciudată, dar nu pentru un contemporan.

În ciuda subiectivismului manifestat de autor, rezultat firesc al diferențelor dintre lumea pe care o reprezintă și colțul de țară în care abia se forma o nouă civilizație, raportul întocmit de U. Chousserie ne ajută a ne apropia de realități mai puțin surprinse de documentele cunoscute până în prezent.

NOTE

1. C. Scheletti, **Dobrogea. Organizare**, Tulcea, 1879; Baron d'Hogguer, **Renseignement la Dobrouja, son état actuel, ses ressources et son avenir**, Bucarest, 1879; J. Jooris, **La situation économique de la Roumanie et de la Dobroudja**, Bruxelles, 1881; Gh. Dumitrașcu, **Un document privitor la Situația județului Tulcea în 1879**, în „Peuce”, IV, 1973-1974, p. 273-275; Direcția Generală a Arhivelor statului București, **Din tezaurul documentar dobrogean**, București, 1988, p. 112-126.
2. Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita ANIC), Xerografii Franta, pachet III, document 2, fila 2. În limba tătară, Bugeac înseamnă unghi. Toponimul se referă la colțul sud-estic al spațiului carpato-nistrean cunoscut sub numele de „Stepa getică”, Caravlahia (Țara Românească de la Marea Neagră) în secolele al XIII-lea XIV-lea, Basarabia (secolul al XVI-lea), Bugeac (secolul al XVII-lea), după instalarea nogailor, cf. Ion Chirtoagă, **Din istoria Moldovei de sud-est și diferitele semnificații teritoriale ale noțiunii de Bugeac**, în „Revista istorică”, Serie nouă, tom 6, 1995, nr. 7-8, iulie-august, p. 633-651.
3. ANIC, **loc. cit.**, fila 2-3.
4. Toponimul Bugeac mai desemna o culme a Munților Măcin, satele Canlă Bugec (județul Tulcea) și Bugeac (județul Constanța).
5. Vezi și Direcția județeană Constanța a Arhivelor Naționale (în continuare se va cita DJCAN), fond Primăria Constanța, dosar 14/1879-1883, *passim*.
6. ANIC, **loc. cit.**, fila 16-17; așa se explică numărul mare al reprezentanților diplomatice care funcționau în acea perioadă (Tulcea: consulatele Austro-Ungariei, Franței, Angliei, S.U.A., Italiei; Sulina: viceconsulatele Italiei, Olandei, Suediei, Norvegiei, Austro-Ungariei; Constanța: consulatul Austro-Ungariei, viceconsulatele Germaniei, Franței, Angliei, Suediei, Norvegiei).
7. DJCAN, fond Primăria Constanța, dosar 10/1885, *passim*.
8. **Ibidem**, dosar 1/1886, f. 62.
9. ANIC, **loc. cit.**, f. 17.
10. DJCAN, Colectia Registre de stare civilă, 1879-1886, *passim*; Direcția județeană Tulcea a Arhivelor Naționale, colectia Registre de stare civilă, 1879-1886, *passim*.
11. ANIC, **loc. cit.**, f. 22.
12. **Ibidem**.
13. **Ibidem**, f. 21.
14. **Ibidem**, f. 23.
15. **Ibidem**, f. 25.
16. **Ibidem**, f. 27.

- Résumé -

En 1886, le 16 mars, U. Chousserie, vice-consul de la France à Küistandje, envoyait au Ministère des Affaires ~Etrangères un vaste rapport (36 pages) qui comprenait une description générale de la Dobroudja (aspect géographique, organisation administrative, développement économique, enseignement).

Les unes des informations contenues corroborent les sources du circuit scientifique actuel, mais il y a aussi des aspects moins connus, par exemple la vie quotidienne des habitants de cette province, les causes de l'état précaire de santé, les rapports sociaux, l'institution du mariage.

Malgré la subjectivité manifestée par l'auteur, conséquence de la différence qui existait entre le monde qu'il représentait et ce coin de pays où c'était à peine qu'une nouvelle civilisation se formait, le document nous aide à comprendre les réalités spécifiques de cette contrée pendant les premières années de l'administration roumaine.

DOBROGEA OGLINDITĂ ÎN MEDALISTICĂ

Pornind de la medaliile aflate în colecția numismatică a M.I.N.A. Constanța am încercat să fac o prezentare a acelor piese care sunt legate prin subiectul lor de istoria multiseculară a acestui ținut, bogat în evenimente istorice, politice, economice și militare, parte integrantă din istoria poporului român. Articolul prezintă o serie de medalii care se referă la teritoriul dintre Dunăre și Mare, unele inedite, altele deja publicate și care se integrează temei abordate.

Deși medalistica românească, și implicit cea din Dobrogea, se remarcă abia după 1859, totuși în numeroasele piese emise până în epoca contemporană (cu prilejul a diferite jubilee, aniversări etc.), au fost surprinse diferite momente semnificative, prin conținutul lor corespunzând diverselor perioade istorice.

Demersul se datorește în sine, o continuare a prezentării materialului aflat în colecția M.I.N.A.C., începută de colegii M. Bălăbănescu și G. Custurea ¹⁾, respectându-se ordonarea cronologică a emiterii pieselor dar ținându-se seama și de evenimentul marcat. Medaliiile luate în discuție începută cu anul 1878 și ajung până în 1996, ale reușind să surprindă diferite etape din istoria acestui țărm. Reprezentările au o sferă largă de cuprindere, ca monumentul de la Adamclisi, ²⁾ război de independență și momentul recuperării de către România a Dobrogei, ³⁾ respectiv la Cadrilater, ⁴⁾ dar și agricultură, ⁵⁾ creșterea animalelor și păsărilor, ⁶⁾ industrie, ⁷⁾ expoziții, ⁸⁾ etc. O parte importantă a lor ilustrează două evenimente importante din istoria Dobrogei și anume dezvoltarea și modernizarea portului constănțean și realizarea podului de cale ferată de la Cernavodă, de către inginerul Anghel Saligny. Este normală preponderența lor în iconografie ținând seama de specificul zonei și de contribuția celor două evenimente la dezvoltarea vieții sociale, politice și economice pentru populația din aceste locuri.

Portul Constanța a reprezentat și reprezintă locul de maximă afinență și intensitate ocupațională, din cele mai vechi timpuri ⁹⁾ și cu atât mai mult în etapele ulterioare de dezvoltare. ¹⁰⁾ Începerca lucrărilor de modernizare este marcată de data de 16 octombrie 1896, ¹¹⁾ fiind de față la festivități și familia regală. Inaugurarea și ceremoniile oficiale pentru portul Constanța au avut loc abia la 27 septembrie 1909, ¹²⁾ tot în cadrul unei largi participări a principalelor personalități ale statului. Medalistica a înregistrat aceste evenimente, ale anilor 1896 ¹³⁾ și 1909 ¹⁴⁾, în mod fidel, întregind la acele momente valoarea lucrărilor și amploarea festivităților.

Al doilea moment este construirea podului de la Cernavodă, operă arhitectonică a inginerului A. Saligny, ¹⁵⁾ cel care de altfel, va fi desemnat să

conducă și lucrările de construire ale portului Constanța, la 10 august 1899. ¹⁶⁾

În data de 14/26 septembrie 1895 ¹⁷⁾ se trece pentru prima dată peste pod (numit la acea dată „Podul Regele Carol I”) ¹⁸⁾ cu o garnitură formată din 15 locomotive și cu o viteză de 80 km. pe oră. ¹⁹⁾ Evenimentul a fost considerat ca unul din marile momente ale sfârșitului sec. XIX, din nou medalistica făcându-și datoria prin imortalizarea lui. ²⁰⁾

În 1896, Carol I arăta că „Săvârșirea podului peste Dunăre dorit de un sfert de veac de mine, este astăzi un fapt implinit... Prin portul de la Constanța, podul de la Constanța, podul de peste Dunăre ne deschide această cale largă care va spori într-un mod neașteptat relațiilor noastre comerciale și va asigura dezvoltarea noastră maritimă.” ²¹⁾

Pentru istoria învățământului dobrogean, de o mare însemnătate este înființarea și apoi activitatea cunoscutului liceu „Mircea cel Bătrân”, instituție de certă recunoaștere profesională internă și externă ²²⁾. Nu a fost vorba de la început despre un liceu, ci de un gimnaziu, înființat în 1896, ²³⁾ atingând următoarea fază în 1911. ²⁴⁾

Anii 1995-1996 au însemnat pentru Constanța sărbătorirea a trei evenimente importante: centenarul înființării portului modern, centenarul înființării liceului „Mircea cel Bătrân” și centenarul inaugurării podului de la Cernavodă. Pentru ultimele două au fost emise medalii jubiliare ²⁵⁾, adăugându-se și pe această cale dovada cinstirii și prețuirii lor de către contemporani. Tot din punctul de vedere al învățământului se remarcă și împlinirea în 1993 a 100 de ani de la înființarea școlii normale pedagogice „Constantin Brătescu” din Constanța. ²⁶⁾

În colecția prezentată se mai adaugă ca memorie în metal și evenimente religioase ²⁷⁾, turistice ²⁸⁾, agricole, industriale militar-navale ²⁹⁾, inclusiv din punct de vedere istoric, prin medalia jubiliară, a împrinderii a 2500 de ani de existență a Tomisului. ³⁰⁾

Lucrarea își propune să stabilească din punct de vedere medalistic o legătură între epocile istorice dobrogene, subliniind importanța unor fapte, expoziții, concursuri etc. ce și-au adus o contribuție deosebită la bunul mers al societății civile dobrogene. Ne-am folosit de cataloage și articole de specialitate, ³¹⁾ încercând să aduc o contribuție la cunoașterea artei medalistice, născută și ilustrată din evenimente cu tentă istorică dobrogeană.

CATALOG

- 1878 1. Medalia ocupării Dobrogei. (aramă, 47 mm). BSNR, 1906, p. 46-47; Pontica, 26, 1993, p. 275.
- 1895 2. Medalia Podului Regele Carol I (aramă, 70 mm). A. Scharff, BSNR, 1906, p. 82-83; Pontica, 16, 1993, p. 280; MPR, p. 246.
3. Medalia Podului Regele Carol I, (aramă, 58 mm). Kullrich. BSNR, 1906, p. 83; MPR, p. 246; Pontica, 1993, p. 280.

4. Medalia Podului Regele Carol I. (aramă, 30 mm). Kullrich. BSNR, 1906, p.84; MPR, p. 246; Pontica, 1993, p. 280.
5. Medalia Podului Regele Carol I (aramă, 28 mm) Kullrich. BSNR, 1906, p. 84 (cu capetele perechii regale pe avers).
6. Medalia „Monumentului anexiunii Dobrogei la România. (argint, 76 mm). M. Carniol fiul. BSNR, 1906, p. 85; MPR, p. 246; Pontica, 1993, p. 282.
- 1896 7. Medalia Punerii pietrei fundamentale a portului Constanța. (bronz, 50 mm). A. Scharff. BSNR, 1906, p. 92; MPR, p. 247; Politica, 26 1993, p. 282.
8. Medalia Punerii pietrei fundamentale a portului Constanța. (bronz, 64,5 mm). M. Carniol fiul BSNR, 1906, p. 92; MPR, p. 81-82; Pontica, 1993, p. 282.
9. Medalia Gr. G. Tocilescu - Adamclisi. (bronz, 50 mm). Telge. BSNR, 1906, p. 92; MPR, p. 247; Pontica, 1993, p. 282.
- 1898 10. Medalia Expoziției de la Constanța – atribuită lui Vasile Cotovu (bronz, 65 mm). Carniol fiul. BSNR, 1906, p. 98; MPR, p. 248; Pontica, 1993, p.282.
11. Medalia Expoziției de la Constanța, cu inscripția pe revers Vasile Cotovu. (bronz, 65 mm). Carniol fiul BSNR, 1906, p. 98.
- 1901 12. Medalia Școlii germane evanghelice din Constanța (argint, 30 mm). BSNR, 1906, p. 117; MPR, p. 250; Pontica, 1993, p. 284.
- 1909 13. Placheta Portului Constanța. (argint, 70 x 100 mm). T. Szirmai. BSNR, 1915, p. 98; Pontica, 1993, p. 291.
- 1913 14. Medalia Cadrilaterului. (bronz, 40 mm). C. Neli, BSNR, 1914, p. 29; Pontica, 1993, p. 295.
15. Medalia Silistrei (argint, 63 mm) Saraga. BSNR, 1915, p. 104; MPR, p. 261; Pontica, 1993, p. 293.
- 1924 16. Medalia Jubileului de 25 de ani de la înființarea stațiunii Movila-Techirghiol. (bronz, 50 mm). MPR, p. 114; Pontica, 1993, p. 298.
- 1926 17. Medalia Expoziției Camerei de Agricultură. (bronz aurit, 60 mm). C.D. MPR, p.115; Pontica, 1993, p. 229
- 1927 18. Medalia industriașului E. Wolff. (bronz, 50 mm). Huguenin. MPR, p. 266; Pontica, 1993, p. 300
19. Placheta Stella Maris. (bronz, 74 x 80 mm). Ileana, unifacies, foarte rară. O corabie cu pânze, pe o mare agitată pe care se suprapune figura din profil, spre stânga a unei prințese încoronate cu voal lung. Pontica, 1993, p. 300.
1928. 20 Medalia (oficială) Semicentenarului Dobrogei (bronz, 70 mm). Huguenin. CNA, 8, 1928, 77-82, p. 41-42; Pontica, 1993, p. 301.
21. Medalia (populară) Semicentenarului Dobrogei. Bronz, 50 mm). Huguenin, CNA, 8, 1928, 77-82, p. 42.
- 1929 22. Placheta Stella Maris. (bronz, 75 x 90 mm). Ileana. Foarte

rară. Av. bustul unei femei aureolate, cu voal lung peste umeri, ține în mâini o corabie. În stânga jos, pe trei rânduri: DEI MATER/ STELLA MARIS / ORA PRO NOBIS. În dreapta sus, pe două rânduri: Ileana /MCMXXIX; Rv. Faleză străjuită de coloane ionice în fața mării. În jumătatea de sus legendă pe patru rânduri: NĂDEJDE PENTRU CEI ÎN PRAJMA VIETII / APA PENTRU CEI ÎNSETAȚI/ PACE PENTRU CEI SBUCIUMAȚI.

1940 23. Medalia Stella Maris. Balcic. (bronz, 60 mm). E.W. Becker, at1. Fäsler. CNA, 15, 1940, 117-118, p. 240; MPR, p. 275; Pontica, 1993, p. 302.

24. Medalia Digului Regele Carol II – Balcic (bronz, 60 mm) E.W. Becker, CNA, 15, 1940, 117-118, p. 240; MPR, p. 275; Pontica, 1993, p. 302.

F.A. 25. Medalia Gimnaziului „Traian” – Adamclisi, Constanța (bronz, 30 mm). inedită. Av. Cunună de lauri. În centru legendă pe trei rânduri: PER ASPERA/AD/ASTRA; Rv. Legendă circulară: GIMNAZIUL „TRAIAN” ADAMCLISI CONSTANȚA. În câmpul central o carte deschisă.

1964 26. Medalia Concursului Consiliului Agricol Dobrogea pentru porumb. (bronz, 60 mm) Grudinschi. MPR, p. 282

1965 27. Medalia Concursului Consiliului Agricol Dobrogea pentru creșterea păsărilor. (bronz, 60 mm). Grudinschi. MPR, p. 192, p. 283

1970 28. Medalia jubiliară – 75 de ani „NAVROM” (bronz, 60 mm) M. Ionescu, MPR, p. 296.

1977. 29 Medalia Monumentului Triumfal de la Adamclisi. (bronz, 56 mm). Grudinschi. Inedită. Av. Legendă circulară: MONUMENTUL TRIUMFAL TROPAEUM TRAIANI/109 - 1977. În câmpul central capetele lui Decebal și Traian. Între ele, Monumentul de la Tropaeum Traiani. Rv. Legendă circulară: ••• MUNICIPIUM TROPAEUM TRAIANI. În câmpul central planul cetății Tropaeum Traiani.

1983 30. Medalia bătută cu ocazia împlinirii a 25 de ani de activitate A.F.R., filiala Constanța. (bronz, 60 mm). Av. În câmp, în plan central se află inscripția : A.F.R. FILIALA CONSTANȚA, sub un cerc cu soarele, pescăruș și insemnul A.F.R. De o parte și de alta a scutului, în stânga jos anul 1958 iar dreapta jos anul 1983. Rv. În câmp, un colț de timbru pe care apare spre dreapta semicircular inscripția: A.F.R. FILIALA CONSTANȚA, iar sub ea: 25 DE ANI DE ACTIVITATE/ 1958-1983 și emblema A.F.R.

1991 31. Medalie bătută cu ocazia împlinirii a 2500 de ani de evoluție neîntreruptă la Tomis-Constanța. (bronz, 50 mm). Av. Legendă circulară: CONSTANȚA-MMCCCL-TOMIS-. În centru statuia zeiței Fortuna cu zeul Pontos. Rv. În câmp central farul din Constanța, iar în stânga anul 260 i.e.n., în dreapta anul 1991. Inedită.

1993 32. Medalia bătută cu ocazia împlinirii a 200 de ani de la moartea mitropolitului Andrei Șaguna. Inedită. (bronz, 60 mm). Av. Legendă circulară: MITROPOLITUL ANDREI ȘAGUNA 1873-COMEMORARE - 120 ANI - 1993. În câmp bustul lui Andrei Șaguna, de o parte și de alta a acestu-

ia anii 1809-1873. Rv. În câmp, în prima jumătate de sus legenda: FUNDAȚIA CULTURAL-ȘTIINȚIFICĂ AROMÂNĂ / ANDREI ȘAGUNA. În a doua jumătate legenda: UNIVERSITATEA +++ FONDATA ÎN CONSTANȚA 1992. Sub ea, două ramuri de lauri.

33. Medalie bătută cu ocazia împlinirii a două milenii de viață creștină în România. (bronz, 60 mm). Inedită. Av. Legenda circulară: DOUĂ MILENII DE VIAȚĂ CREȘTINĂ ÎN ROMÂNIA. În câmp catedrala ortodoxă din Constanța, sub ea o cruce și anul 1993. Rv. Legenda circulară: BISERICA DOBRGEANĂ. PECETEA APOSTOLIEI SFÂNTULUI ANDREI+. În câmp Sfântul Andrei, crucea răstignirii.

34. Medalia jubileului împlinirii a 100 de ani a Școlii Normale C. Brătescu din Constanța. (bronz, 50 mm). Inedită. Av. În câmp, sus inscripția : ȘCOALA NORMALĂ CONSTANTIN BRĂTESCU, sub ea o carte deschisă în care apare emblema liceului iar dedesubt cuvântul CENTENAR. Rv. În câmp imaginea Monumentului Triumfal de la Adamclisi.

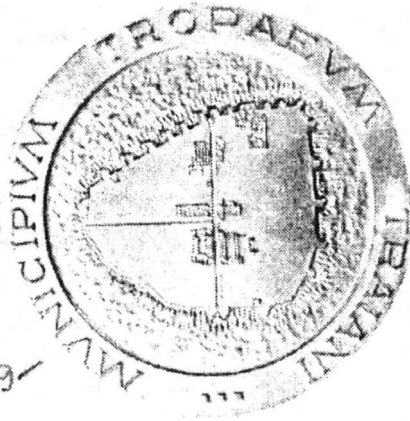
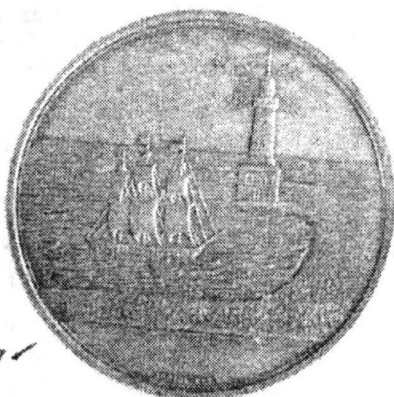
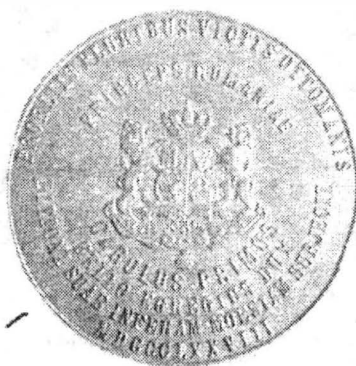
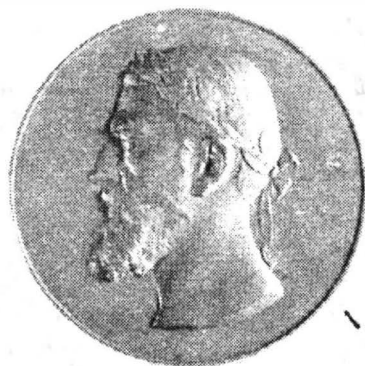
1996. 35. Medalia bătută cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la înființarea liceului „Mircea cel Bătrân” din Constanța. (bronz, 60 mm). Inedită. Av. Legenda circulară: 100 DE ANI DE LA ÎNFINȚARE 1896-1996. În câmp central bustul voievodului Mircea cel Bătrân. Rv. Legenda circulară. LICEUL TEORETIC MIRCEA CEL BĂTRÂN CONSTANȚA. În centrul câmpului imaginea liceului și sub ea două ramuri de lauri.

36. Medalia bătută cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la inaugurarea podului de la Cernavodă (bronz, 60 mm). C. Dumitrescu. Inedită. Av. În câmp central bustul lui A. Saligny, în stânga este inscripția ANGHEL SALIGNY / ASOCIAȚIA FILATELICĂ TOMIS / 1854-1925. În dreapta sa, S.N.R. SECȚIA CONSTANȚA. Rv. Legenda circulară: CENTENARUL INAUGURĂRII PODULUI DE LA CERNAVODĂ * 14 SEPTEMBRIE 1895 *. În câmp central imaginea podului de la Cernavodă.

F.A. 37. Medalia bătută cu ocazia inaugurării podului de la Giurgeni Vadul Oii (bronz, 60 mm). Inedită. Av. Stema județului Constanța prezentată ca un scut, în interior stema R.S.R. pe centru, apoi o corabie în stânga, farul constănțean deasupra, în dreapta un spic de grâu și un ciorchine de strugure. Sub stemă monumentul de la Adamclisi. Sub scut o panglică cu inscripția JUDEȚULUI CONSTANȚA. Rv. Podul Vadul-Oii. Sub pod, pe Dunăre, un remorcher cu o barjă în amonte.

NOTE

1. G. Custurea, M. Bălăbănescu, Pontica, 26, 1993, p. 273-304;
2. Vezi catalog nr. 29; apare doar o fotografie avers-revers a acestei medalii în articol închinat activității medalistului Ștefan Grudinschi, vezi, V.I.Ciofu, BSNR, 1992-1993, p. 274;
3. Catalog, nr. 6, 20, 1, 21;
4. Catalog, nr. 14;
5. Catalog, nr. 10, 17, 20;
6. Catalog, nr. 27;
7. Catalog, nr. 18;
8. Catalog, nr. 10, 11, 17;
9. G. Talmățchi, în „România de la Mare”, Constanța, 1996, 5, nr. 7, p. 13;
10. A. Rădulescu, I. Bitoleanu, **Istoria românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea**. București, 1979, p. 292;
11. L. Arsenie, **Muzeul portului Constanța**, Constanța, 1996, p. 31;
12. V. Ciorbea, **Portul Constanța de la antichitate la mileniul III**, Constanța, 1995, p. 105; Idem, în „România de la Mare”, 1996, 5, nr. 7, p. 17;
13. Catalog, nr. 7 și 8’
14. Catalog, nr. 13;
15. Gh. Dumitrașcu, M. Bălăbănescu, Comunicări de Istorie a Dobrogei, 1980, 1, p. 126;
16. V. Ciorbea, **Portul Constanța, 1896-1996**, Constanța, p. 72;
17. Gh. Dumitrașcu, M. Bălăbănescu, op. cit., p. 128;
18. C. Dominuț, I. Pădureanu, Opera lui Anghel Saligny și implicațiile sale pentru dezvoltarea economică a Dobrogei, în volumul „**Cernavodă**”, 1995, p. 124;
19. D. Moroianu, M. Ștefan, **Maestrii ingeniozității românești**, București, 1976, p. 160-164;
20. Catalog, nr. 2, 3, 4, 5;
21. „Constanța”, III, nr. 136 din 17 septembrie 1895, p. 1-3;
22. Stoica Lascu, în „România de la Mare”, Constanța, 1996, 5, nr. 6, p. 1;
23. C. Vitanos, în „România de la Mare”, 5, nr. 6, p. 2;
24. I. Făiter, **Monografia Liceului „Mircea cel Bătrân”**, Constanța, 1996, p. 28;
25. Catalog, nr. 35 și 36;
26. Catalog, nr. 34; emblema domnitorului Mircea cel Bătrân a fost de multe ori preferată pe diferite medalii cu tematică destul de largă. Vezi V.L. Ciofu, BSNR, 1986-1991, p. 232-246;
27. Catalog, nr. 12, 32, 33;
28. Catalog, nr. 16;
29. Catalog, nr. 28;
30. Catalog, nr. 31;
31. Vezi între altele G. Severeanu, BSNR, 3, 1905-1906, p. 1-156; G. Buzdugan, Gh. Niculiță, **Medalii și plăchete românești**, București, 1971.



Plansa I



-2



Plansa II



Plansa III



35-



40-



5-



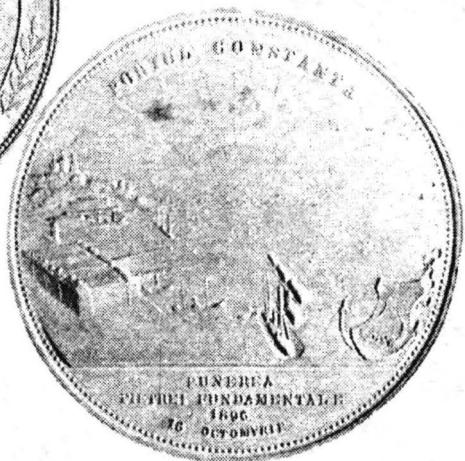
Planșa IV



-11



-8



Plansa V



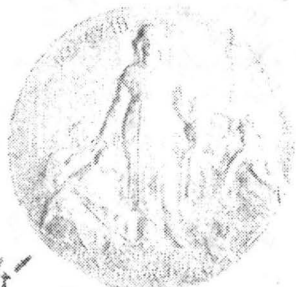
1
13
1



Plansa VI



13



14



15

Plansa VII



20



Plasa VIII



26



24



30



Plasa IX



36



23
1



Plansa X

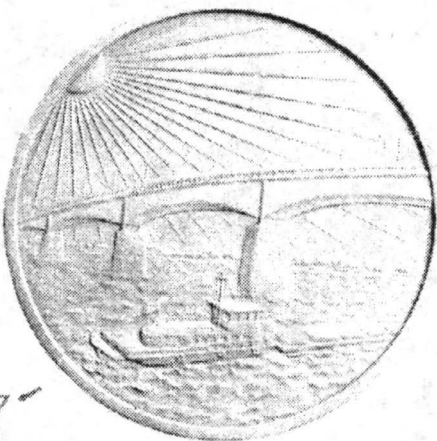


- 28

Plansa XI



27



37

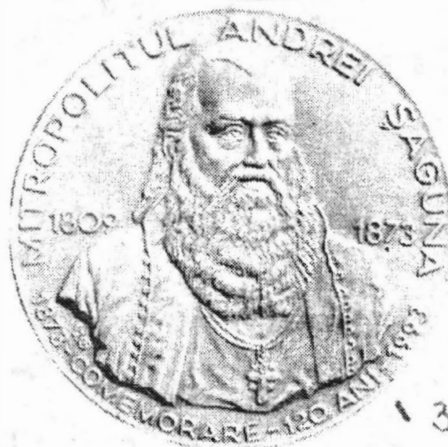


4

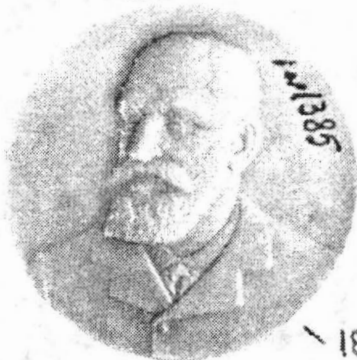
Plansa XII



16



32



18

Plasa XIII



35-



10-



5-



Plansa XIV

La Dobroudja reflétée dans les médailles

- Résumé -

L'auteur présente un lot de 37 médailles de la collection M.I.N.A.C. étroitement liées aux moments historiques, économiques et militaires qui se sont déroulés sur ce territoire situé entre le Danube et la Mer Noire. Aussi réussit-on de recouvrir une période comprise entre les années 1878-1996 (les unes des médailles sont déjà publiées, d'autres sont inédites). L'article représente une contribution importante à la connaissance de l'art des médailles roumaines, notamment cette séquence née et illustrée des événements ayant un cachet historique dobroujien.

RĂZBOIL DE INDEPENDENȚĂ REFLECTAT ÎN MEDALISTICA NAȚIONALĂ

Evoluția societății românești în epoca modernă a fost marcată printr-alte și de apariția primelor elemente de medalistică, fenomen firesc, petrecut în toate statele europene, odată cu afirmarea națiunilor. Și, așa cum s-a întâmplat pretutindeni, și la noi, piesele din domeniul medalisticii au fost create pe fondul unor evenimente, care, în plan național, au avut începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Din rândul acestor evenimente nu au lipsit războaiele, iar un conflict armat de genul celui care a adus independența României și deschiderea țării către lume, prin obținerea ieșirii la mare, nu putea trece neobservat. Un război de o asemenea anvergură cum a fost cel al neatârării noastre, avea să-și găsească o reflectare corespunzătoare în medalistica românească, încă din prima sa fază, căci meritele militare ale combatanților de pe câmpul de luptă, urmau să fie răsplătite prin decorații adecvate momentului, deci create special în acest scop.

Alături de mai vechea medalie „Virtutea militară”, instituită în 1872 prin legea organizării puterii armate, și care deși creată pentru perioada de pace, a fost conferită cu precădere în timpul războiului de independență, ca urmare a Decretului nr. 1192 din 24 mai 1877¹⁾, au fost instituite o serie de noi decorații, chiar din momentul angajării noastre militare în conflictul armat. Imediat după proclamarea independenței naționale, domnitorul Carol a instituit prin legea din 11 mai 1877²⁾ ordinul „Steaua României”, cel mai vechi ordin național, apărut într-o primă formă încă din timpul domniei lui Cuza. Acesta însă, nefiind domn independent, nu a putut determina votarea unei legi speciale de instituire a ordinului respectiv. Lucrul acesta a fost posibil abia la 10 mai 1877, când ordinul a fost creat în mod definitiv. Organizat pe 5 clase, ordinul „Steaua României” se prezintă sub forma unei cruci bizantine de culoare albastră, pe al cărei revers este înscris anul 1877. El a fost decernat pentru prima dată în septembrie – octombrie 1877, cu ocazia luptelor de la Plevna³⁾.

Tot în anul 1877, printr-un decret din 7 octombrie se stabilea regulamentul Crucii comemorative „Elisabeta”⁴⁾, creată în anul următor, pentru a fi conferită femeilor, care în timpul campaniei din 1877-1878, au servit ca infirmiere în spitale, îngrijind bolnavii și răniții de pe front.

În anul 1878 au mai fost create trei decorații, menite a răsplăti faptele de arme săvârșite pe câmpul de luptă în războiul neatârării.

La 23 martie 1878 se stabilea prin decret, regulamentul crucii „Trecerea Dunării”.⁵⁾

Având la bază un prototip de decorație proiectat de Cuza, acest însemn, realizat din oțel oxidat sub formă de cruce bizantină, având pe avers inscripția: „Trecerea Dunării 1877”, iar pe revers cifra domnului Carol, s-a acordat atât militarilor, cât și asimilaților (medici, infirmieri, personal telegrafo-poștal, preoți militari) care au luat parte efectiv la campania din 1877-1878.

La 8 aprilie 1878, printr-un alt decret se stabilea regulamentul medaliei „serviciul credincios”⁶⁾, care a fost instituită la propunerea ministrului Afacerilor Străine, Mihail Kogălniceanu, pentru a răsplăti serviciile aduse țării în timpul războiului de independență.

Cel de-al treilea însemn creat în anul 1878, a fost tot o medalie, numită „Apărătorii independenței”, al cărei regulament a fost stabilit printr-un decret din 5 iunie⁷⁾. Confectionată din bronz, această medalie de format rotund, prezenta pe avers o femeie simbolizând România, având la picioare trofee de luptă (drapele și arme) și ținând în mâna dreaptă cununa de lauri a victoriei, iar în cea stângă spada prin care s-a cucerit victoria. Inscripția de pe reversul medaliei: „Apărătorilor independenței în resbelul 1877-1878”, explică chiar destinația acesteia, medalia fiind conferită civililor și militarilor care au îndeplinit servicii importante pe lângă armată, atât în interiorul țării, cât și peste Dunăre⁸⁾.

Pe lângă aceste decorații de război a căror apariție a fost ocazionată de însăși desfășurarea conflictului militar, o altă serie importantă de piese medalistice, și anume cele cu caracter comemorativ, au fost create ulterior, ca un ecou al războiului, cu implicații atât de importante pentru țară. Reintrarea Dobrogei în fruntariile țării era un eveniment benefic pentru întreaga națiune care nu putea fi ignorat de români, cu atât mai mult de cei care trăiau pe teritoriul dintre Dunăre și Mare.

Atunci când în 1899, pentru a-și exprima gratitudinea față de jertfa soldaților români în campania din 1877-1878, cetățenii orașului Tulcea au înălțat un monument închinat eroilor războiului de independență, s-a considerat oportun să fie emisă și o medalie comemorativă. Prezentând pe avers monumentul de la Tulcea, această medalie avea și două inscripții cu următorul conținut: „Omagiu armatei române” și „Țara și dobrogenii recunoscători”.

Aniversarea unui sfert de veac de la dobândirea independenței naționale, în anul 1902, a fost marcată atât de emiterea unei plachete comemorative cât și a unei medalii jubiliare. Dedicată regelui Carol I de către ofițerii de artilerie veterani ai războiului de independență, placheta era confectionată din bronz argintat și avea format dreptunghiular. Pe aversul plachetei era reliefată bateria „Carol”, în care fusese prezent chiar domnitorul Carol, atunci când rostise celebra replică „Asta-i muzica ce-mi place”, la auzul salvelor de tun trase din baterie, ca ripostă la tirul artileriei turcești.

Cât privește medalia jubiliară, aceasta avea format rotund și prezen-

ta pe avers efigiile regilor României CAROL și Elisabeta, sub domnia cărora se cucerise independența, iar pe revers stema regatului român, înconjurată de trofee de luptă și inscripția „Glorioasei armate române”.

Jubileul de 30 de ani al independenței, sărbătorit în anul 1907, a fost marcat și el de o emisiune de plachete și medalii jubiliare. Una dintre aceste plachete, de format rotund, prezintă pe avers monumentul eroilor independenței ridicat în anul 1907 și inscripția: „În amintirea eroilor căzuți pe câmpiile Bulgariei”.

O altă plachetă, tot de format rotund, prezintă pe avers efigia domnitorului Carol alături de cea a țarului Alexandru al II-lea cei doi aliați ai războiului, iar pe revers stemele României, Rusiei și Bulgariei și inscripția: „În amintirea luării Griviței și a eliberării Bulgariei”, tradusă și în limbile bulgară și rusă. Contribuția decisivă a luptătorilor români la cucerirea cetăților de pe teritoriul Bulgariei, aflate în stăpânirea otomanilor, a fost reliefată în 1907 și prin două medalii comemorative. Una dintre ele rememorează efortul depus de combatanții români în cucerirea Plevnei, prezentând inscripția: „Independența română” și „Luarea Plevnei – 28 noiembrie 1877” iar cealaltă comemorează luarea Griviței. Aceasta din urmă, prezintă pe avers o „Victorie” ținând în mâini o cunună de lauri și un scut, iar de jur împrejurul acesteia, scene de luptă din război.

Împlinirea unei jumătăți de secol de la războiul de independență a fost marcată de instituirea prin decret regal, în anul 1927, a unei medalii comemorative a proclamării independenței⁹⁾, iar aniversarea în 1928 a 50 de ani de la realipirea Dobrogei la țară, a ocazionat emisiunea a două plachete.

Una dintre ele, de format rotund, prezintă pe avers efigiile regilor Carol I și Ferdinand I, alături de inscripția „Regii României liberatori, apărători și ocrotitori ai Dobrogei”, iar pe revers stema României mari cu efigia regelui Mihai și inscripția „Aniversarea realipirii Dobrogei 1878-1928. Libertate, dreptate, cultură românească”.

Cea de-a doua plachetă care comemorează același eveniment, prezintă pe avers efigiile regilor Carol I, Ferdinand și Mihai, iar pe revers, pe un fundal format din monumentul de la Adamclisi, farul Carol din portul Constanța, podul de la Cernavodă și monumentul independenței de la Tulcea, se reliefează silueta împăratului Traian și cea a domnitorului Mircea cel Bătrân, stăpânitor al Dobrogei.

În sfârșit, centenarul independenței naționale, a fost marcat în 1977 de apariția unei plachete jubiliare intitulată „Centenarul independenței de stat a României”. Având format rotund, ea prezintă pe avers atacul de la Smârdan, înconjurat de o cunună de lauri, iar pe revers stema țării, încadrată de ramuri de laur și stejar.

Desigur că pe lângă aceste piese medalistice descrise mai sus, care în cea mai mare parte se regăsesc în bogata colecție de medalistică a Muzeului Marinei Române, pot fi în alte colecții și alte piese asemănătoare, emise în

NOTE

1. „Monitorul Oastei“ nr. 13 din 30 iunie 1877.
2. Arh. St. București, fond Casa Regală, dos. 78/1877, f. 78.
3. „Enciclopedia României“, vol. I, București, ed. 1938, p. 87.
4. Arh. St. București, fond Casa Regală, dos. 78/1877, f. 94, f.95.
5. Ibidem, f.109, f. 109. v.
6. Ibidem, f. 113.
7. Ibidem, f. 118, f. 188 v.
8. „Enciclopedia României“, vol. I, București, 1938, p. 91.
9. „Monitorul Oficial“, partea I, nr. 101/10.05.1927.

The independence war in the national system of decorations and commemorative insignia

- Abstract -

The development of the Romanian state during the modern epoch, included among others, the creation of the national system of decorations and commemorative insignia in the latter half of the 19th century. This system appeared in connection with most important events of the Romanian society.

One of these events was the Independence War, reflected by a big number of pieces: war decorations like: "Military Virtute", "The Star of Romania", "The Defenders of Independence", "The Loyal Service", instituted by the occasion of Independence War from 1877-1878, and many commemorative insignia appeared after the war.

All these pieces which find again in the collections of the Naval Roumanian Museum constitute the subject of present communication.

MONUMENTE ALE RĂZBOIULUI DE INDEPENDENȚĂ

Marele nostru istoric Nicolae Iorga, spunea că „monumentele sunt istoria vie a neamului”. Printr-o astfel de apreciere ¹⁾, reputatul nostru istoric exprima un adevăr evident. Pentru că ce sunt, de fapt, monumentele care innobilează astăzi sute și mii de așezări de pe întinsul patriei? Ele sunt, simbolic vorbind, cronici în bronz și în piatră ale istoriei neamului românesc. Prin ele se reconstituie și se glorifică monumentele de referință ale multimilenarei noastre istorii, bărbăția și vitejia poporului român, jertfele date de ei în lupta dreaptă și necurmată pentru apărarea gliei strămoșești, pentru libertate socială, pentru independență și unitate național-statală.

Acțiunea ²⁾ de ridicare de monumente în scopul de a evoca și eterniza pagini înălțătoare din istoria neamului ori de a elogia iluștri bărbați de stat și eroi ai poporului român a fost întotdeauna la noi, la români, un act de profundă pietate, de aleasă și binemeritată cinstire a faptelor mărețe ale acelor care, în vremuri de restriște, au pus mai presus de orice idealurile permanente ale libertății, unității și independenței țării. Cele peste 300 de monumente, obeliscuri, busturi și alte însemne memoriale cu tematică istorică, înălțate pe cuprinsul României, cinstesc și preamăresc legendara rezistență opusă unor adversari de temut de către luptătorii conduși de Burebista și Decebal, curajul, vitejia și dăruirea celor care au alcătuit „oastea cea mică” și „oastea cea mare” a românilor în bătăliile și luptele care i-au avut ca strategii și conducători politici pe Gelu, Glad, Menumorut și Dobrotită, Dragoș și Bogdan, Basarab I, Mircea cel Mare, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ioan Vodă, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și mulți alții, sau în aprigile înclăștări de la 1877-1878, din timpul primului război mondial ori din epopeea revoluției din august 1944 și a întregului război antihitlerist.

Oprindu-ne în fața monumentelor istorice ridicate pe pământul românesc, auzim parcă aievea vuietului luptelor de la Tapae, Adamclisi și Sarmizegetusa, de la Posada și Rovine, de la Baia, Podul Înalt, Călugăreni și Șelimbăr, glasurile revoluționarilor de sub conducerea lui Horia, chemările vibrante din proclamația lui Tudor, cuvintele pătrunse de un fierbinte patriotism ale lui Bălcescu, freamătul asalturilor de la Grivita și Plevna, tumultul mâniei țăranilor răsculați la 1907, srigătul devizei – jurământ „Pe aici nu se trece!”, care a însuflețit în luptă pe oștenii de la Oituz și Mărășești, amintirea acțiunilor purtate de forțele patriotice în epopeea insurecției, iuresul atacurilor și contraatacurilor executate de trupele române la Oarba de Mureș și Carei, la Debrețin și Budapesta, și în atâtea alte zone de pe itinerariul de luptă parcurs în războiul antihitlerist.

Monumentele evocate ale luptelor, dărzeniei și eroismului

inaintașilor aduc astfel: „mărturie faptului că poporul român nu a plecat niciodată capul sub jugul asupra străine, nu a considerat nici un preț prea mare pentru a-și apăra libertatea și demnitatea“.

Fiecare mare monument sau eveniment din istoria multimilenară a poporului nostru și-a avut cronicari de vază care i-au consemnat semnificația prin veacuri. În această privință, un loc aparte l-a ocupat războiul pentru cucerirea independenței de stat a României. Istorici și memorialiști, poeți, prozatori și artiști plastici au închinat evenimentului lucrări de certă valoare, imortalizând pe cei care s-au jertfit „pentru o patrie adevărată, pentru deșteptarea trecutului glorios al României“. Ne vom referi, în cele ce urmează, doar la câteva monumente ridicate în cinstea acestui eveniment.

Monumentul „Tropaeum Traiani“³⁾ de la Adamclisi, se înalță pe locul în care, în anul 102 e.n., geto-dacii s-au confruntat cu oștile romane. A fost construit în anii 108-109 din porunca împăratului Traian. Pentru noi, românii, acest monument are o semnificație majoră. El constituie un simbol al dăruirii, vitejiei și spiritului de sacrificiu, al unității de gând și de acțiune a strămoșilor noștri geto-daci în lupta pentru apărarea pământului străbun, a independenței și libertății Daciei. În forma sa actuală, monumentul de la Adamclisi reprezintă o reconstituire realizată pe baza datelor furnizate de săpăturile arheologice întreprinse în zonă. Restaurarea s-a încheiat în anul 1977, când a avut loc, o însuflețitoare festivitate prin care s-a marcat redarea celui mai vechi monument înălțat de înaintași pe teritoriul României patrimoniului nostru cultural. Cu acest prilej, pe monument a fost montată o placă de marmură pe care a fost gravat următorul text:

„Monumentul Tropaeum Traiani reconstituit pe temelia edificiului ridicat de romani în 109 e.n. a fost redat patrimoniului cultural național, ca mărturie peste milenii a istoriei glorioase a poporului român“.

În 1879⁴⁾, pe colnicul Hora – loc stâncos care domină apele bătrânului Danubiu – a fost pusă piatra fundamentală a unui monument care să amintească generațiilor viitoare jertfe de sânge și vitejia tinerei armate romane în războiul care a redat României, odată cu neatârarea și străvechea vatră românească dintre Dunăre și Mare. Împreună cu un pergament, au fost îngropate aici și decorațiile generalului medic Carol Davila. Ulterior, prin străduința „Ligii pentru propășirea Dobrogei“, s-a trecut la strângerea de fonduri bănești prin colectă publică, incredințând execuția monumentului sculptorului român George Vasilescu, iar după moartea acestuia, sculptorului Constantin Bălăcescu. Monumentul a fost conceput sub forma unui obelisc de 22 m, la baza căruia se aflau statuile unui dorobanț și a unui vultur cu aripile întredeschise. El a fost terminat în anul 1900 și inaugurat în prezența regelui Carol I în 1904. În timpul primului război mondial monumentul a fost distrus de trupele de ocupație, iar în anul 1932, a fost refăcut parțial. Refacerea monumentului în forma sa inițială a fost aprobată în 1974, iar la 9 mai 1977 a fost inaugurat. La reconstituirea lui și-a adus contribuția

sculptorul dobrogean Cristea Grosu. Tot cu prilejul sărbătoririi Centenarului cuceririi independenței de stat a fost refăcut într-o concepție artistică nouă, monumentul de la Smârdan, simbol al eroismului și vitejiei marinarilor români din flota de Dunăre care au participat la războiul de independență.

În anul 1902 a fost ridicat „Mausoleul eroilor români ai războiului de independență”⁵⁾ de la Grivița, în cinstea luptătorilor care în vara și toamna anului 1877 au luptat cu o dăruire exemplară pe câmpul de onoare de dincolo de Dunăre, sute și sute dintre ei căzând eroic la datorie în asalturile asupra redutei Grivița 1, Grivița 2 sau a altor întărituri din zonă. Mausoleul seamănă cu un turn de cetate. Ziduri drepte și masive din piatră, adăpostesc osemintele celor care și-au dăruit ce aveau mai scump – sângele și viața, pentru consfințirea independenței noastre de stat și pentru sprijinirea luptei de independență a poporului bulgar. În incinta mausoleului, pe un frontispiciu, stă scris: „Cine luptă vitejește, nepieritor îi rămâne numele”. Alături, pe o lespede de piatră, stă scris în limbile română și bulgară: „În amintirea bătăliei incununată de izbândă, de la 30 august și a luptelor de la 31 august, 6 septembrie și 7 octombrie 1877”. În zilele consemnate pe acea lespede, ostașii români s-au luptat cu vitejie legendară. După unele aprecieri, peste 3000 de soldați, gradați, subofitieri și ofitieri români au fost secerăți de plumbi ori împunși de baionete în așa numita vale a „Plângerii” sau vale a „Sângelui”, în fața sau șanțurile redutelor de la Grivița. Numele multora dintre ei sunt încrustate pe plăcile comemorative din incinta mausoleului. În fața mausoleului eroilor români de la Grivița, pe un zid în formă de arc de cerc, sunt așezate trei medalioane cu chipurile celor trei fii ai României care au căzut la datorie în înclăștirile din acea zonă. Sunt maiorul George Șonțu, căpitanul Nicolae Valter Mărăcineanu și soldatul Ion Melinte. Pe toți trei i-au ajuns plumbii doar la câteva sute de metri de locul în care se înalță insemnul memorial.

În anul 1915, locuitorii orașului Râmnicu Vâlcea⁶⁾, citeau următorul anunț: „Se aduce la cunoștința publicului râmcean că Duminică, 17 mai 1915, la orele 10 și 1/2 dimineața va avea loc dezvelirea Monumentului ridicat în orașul nostru, pe dealul Capela, în amintirea eroilor vâlceni căzuți în războiul independenței din 77-78”. Monumentul Independenței devenise parte a patrimoniului orașului de pe Olt.

Așezat într-un loc pitoresc, la poalele unui deal, monumentul înfățișează o femeie tânără – care semnifică România – cu chipul îndurerat pentru fiii ei, doborâți de plumbi și schije, dar și luminat de mândrie pentru faptele lor de arme. Privind întreaga compoziție – opera sculptorului I. Lordăchescu – gândul te duce la renumitul tablou „România revoluționară”, a pictorului Rosenthal. Pe postament o „carte” deschisă invocă aproape 200 de nume de eroi, în majoritatea lor soldați, caporali, sergenți.

Ostașii în cinstea cărora a fost ridicat acest monument – feciorii Gorjului și cei ai Vâlcei – au făcut parte – primii din Batalionul 1, iar ceilalți

din Batalionul 2 ai Regimentului 2 dorobanți: 800 combatanți de pe plaiurile districtului Vâlcei au luptat în campania din 1877-78, sub faldurile acestui regiment. Pe monument a fost dăltuită inscripția: „1877-1878. Poporul nostru aduce prinosul său de adâncă recunoștință întregii armat române, prin lupta căreia a triumfat cauza nobilă a eliberării de sub dominația otomană. El va păstra întotdeauna în amintire jertfa celor căzuți pe câmpul de bătălie”.

Monumentul independenței din Iași ⁷⁾ care împodobește și dă strălucire străvechiului și veșnic tânărului oraș din partea de nord-est a țării, este un cald omagiu adus de generația zilelor noastre străluciților lor înaintași ce ne-au consfințit pe câmpul de onoare independenta de stat. El se înalță în Piața Independenței și este creația sculptorilor Gabriela și Manole Adoc. A fost dezvelit în ziua de 15 septembrie 1980. Însemnul memorial este compus dintr-un pedestal masiv și o statuie impozantă, ronde-bosse, din bronz, reprezentând o femeie frumoasă, cu chip solar, optimist, plină de mândrie, care reprezintă Patria. Femeia ține în mână, ca un fel de cunună deasupra capului, un steag în falduri care semnifică măreția idealului împlinit de poporul român în neuitatul an 1877. Prin felul cum este desfășurat, steagul descrie în mod simbolic, conturul geografic al patriei noastre.

Pe fațada pedestatului, pe care este fixată statuia, sunt incrustate cuvintele: „Eroismul înaintașilor de acum un secol va trăi veșnic în conștiința profund recunoscătoare a întregii națiuni iar opera făurită cu sângele lor de generațiile de la 1877 va străluci întotdeauna în istoria noastră ca una din cele mai mari izbânzi pe drumul libertății, independenței și fericirii poporului român”.

Pe părțile laterale ale pedestalului sunt montate frumoase basoreliefuluri din bronz, cu suprafața de peste 100 m², ilustrând scene semnificative din zbuciumata istorie a patriei, între care Unirea Principatelor dn 1859, sub glorioasa domnie a lui Alexandru Ioan Cuza, războiul de independență din 1877-1878 și Marea Unire din 1918 care a dus la făurirea statului național unitar român.

Tot în 1980, pe 21 august, a fost inaugurat la Calafat: ⁸⁾ „Monumentul Independenței”, Operă a cunoscutului sculptor Pavel Bucur, monumentul este amplasat pe malul Dunării, în chiar locul unde în 1877-1878 se afla poziția bateriei de artilerie „Ștefan cel Mare”. Monumentul, impresionant printr înălțimea totală – 15 m – și prin suprafața basoreliefulurilor – circa 25 m² – este alcătuit din două elemente distincte: un soclu masiv, realizat din beton armat placat cu travertin, de formă paralelipipedică, tratat artistic; un grup statuar impozant, adosat, lucrat în piatră albă, înfățișând trei personaje – un tunar (în centru), un vânător (în dreapta) și un dorobanț (în stânga), simbolizând cele două arme principale ale armatei române, care au dus greul războiului de independență – infanteria și artileria. Vânătorul este prezentat cu arma la picior, în poziție de veghe, tunarul ține în mâini un drapel ale cărui falduri sunt larg desfășurate, iar dorobanțul este surprins sunând din

goarnă semnalul de atac. Liniile mulajului sunt ferme, esențializate, întregul grup sculptural, prin statica sa, degajând forță. Grupul statuar este flancat de piese de artilerie, sugerate prin elementele lor caracteristice: roțile afetului și țevi. Pe soclul monumentului sunt montate ample basoreliefuri redând scene sugestive ale trecerii Dunării de către trupele române, pentru a consolida pe câmpurile de bătălie, proclamarea independenței de stat a României. La partea superioară a soclului sunt incrustați anii centenarului independenței: „1877 - 1977”.

În parcul cenral al frumosului oraș de pe malul bătrânului Danubiu – Giurgiu – pe „Aleea eroilor”, se află „Complexul de busturi”¹⁰ ale unor eroi din războiul pentru independență.

Realizate în bronz, având o înălțime între 0,90 și 1 m, busturile sunt montate pe câte un pedestal paralelipipedic, din travertin, pe fațada căruia sunt inscise cu litere de tipar gradul și numele eroilor pe care-i reprezintă. În mijlocul complexului de busturi, se află o placă de marmură (1,74 x 0,94 m) montată pe un bloc de beton acoperit cu mozaic negru, pe care este săpat, în relief, următorul text omagial: „1877 - 1878. Glorie eternă ostașilor români, tuturor patrioților, maselor populare care, cu eroism și dărzenie, au înfăptuit idealurile sacre de libertate, unitate și independență națională, punând temelii trainice mărețului edificiu al României”.

Busturile reprezintă 23 eroi: 4 maiori, 7 căpitani, 5 locotenenți, 4 sublocotenenți, 2 sergenți și un caporal. Printre aceștia nume cunoscute: maiorii Gheorghe Șonțu, Constantin Ene, Ion Nicolae, căpitanul Valter Mărăcineanu, sublocotenentul Dumitru Lemnea.

La Constanța, pe esplanada Casei de Cultură a Sindicatelor, se află un monument¹¹ închinat aceluiași eveniment – independența.

Înălțat pe un vast platou de mozaic – cu dimensiuni de 60 x 60 m, cu borduri de marmură, grupul statuar, turnat în bronz, reprezintă un dorobanț în poziție de atac și un ofițer cu drapelul într-o mână și sabia în cealaltă, îndemnând ostașii la luptă. Pe partea superioară a soclului de formă paralelipipedică, sunt gravate numele localităților unde s-au acoperit de glorie ostașii români: Plevna, Grivița, Rahova, Smârdan. Pe același platou, 15 m mai în spate este amplasată o coloană placată în marmură albă, urcând parcă spre infinit, având pe două laturi turnată inscripția: 1877-1977”, iar pe celelalte două laturi – doi delfini – însemnul emblematic al pământului românesc dintre Dunăre și Mare. Monumentul este opera sculptorului Marius Butunoiu.

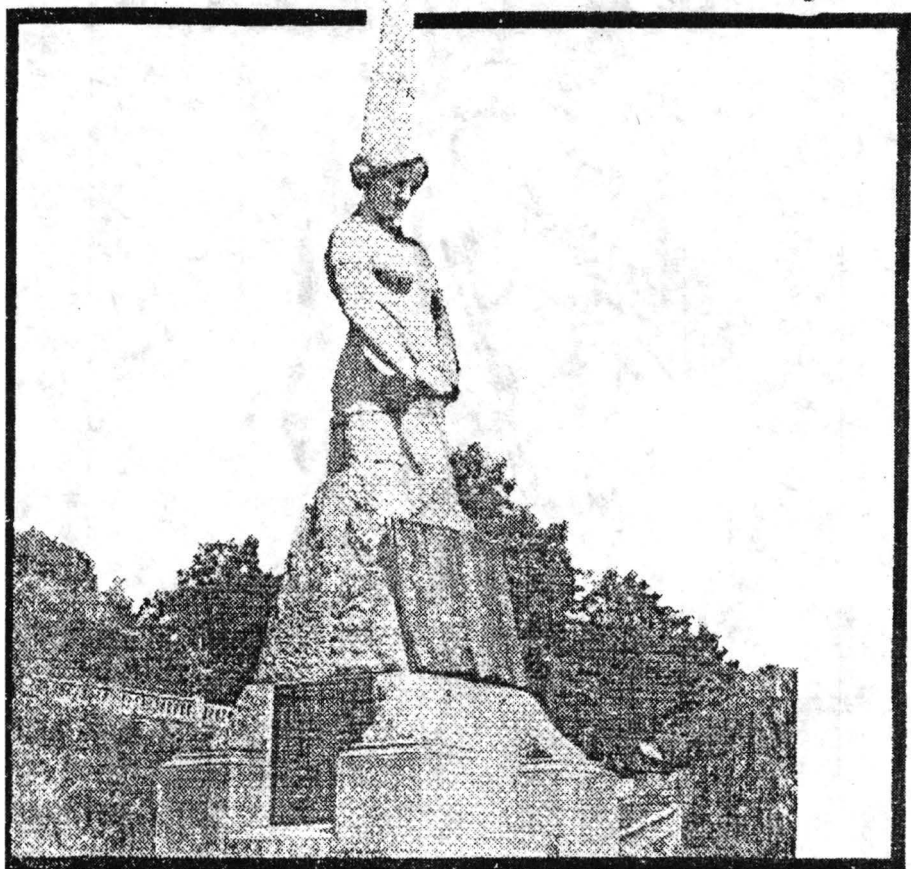
Trecând în revistă aceste monumente, rememorăm pildele de sacrificiu, de eroism, de demnitate, ce au dat măreție actelor istorice, de dăruire generoasă, ce înalță spiritul uman și dau sens vieții. Ne simțim mai întăriți în efortul constructiv în care este angajată țara. Pe cei mulți, care prin vrednicia faptei lor au înscris în istorie Independența României, îi simțim atât în noi, prin ceea ce am știut să luăm de la ei, cât și alături de noi, mergând pe același drum, spre ținta întăririi, prin muncă, a independenței patriei.

NOTE

1. Mircea Cociu – Monumentele luptei in „Lupta intregului popor” – Revista română de istorie militară, Buc. 1/1984.
2. dr. Florian Tucă – Monumentele luptei in „Lupta intregului popor” in Revista română de istorie militară, Buc., 4(14), 1987.
3. dr. Florian Tucă – Monumentele luptei in „Lupta intregului popor” in Revista română de istorie militară, Buc., 1987.
4. Tulcea – Monografie.
5. dr. Florian Tucă – Monumentele luptei in „Lupta intregului popor”, Revista română de istorie militară, Buc., 1987.
6. dr. Florian Tucă – Cronici in piatra ale independentei, Magazin istoric – anul X, nr. 8 (113) august 1976.
7. F. Argeșeanu – Monumentele luptei in „Lupta intregului popor” in Revista română de istorie militară, Buc., 2(4) 1985.
8. Marin Bârboi – Monumentele luptei in „Lupta intregului popor”, in Revista română de istorie militară, număr special, 1986.
9. Florian Tucă – Monumentele luptei in „Lupta intregului popor” in Revista română de istorie militară, Buc., 2(12) 1987.
10. Ghid oraș Constanța – A. Rădulescu, S. Lascu, P. Hașotti.

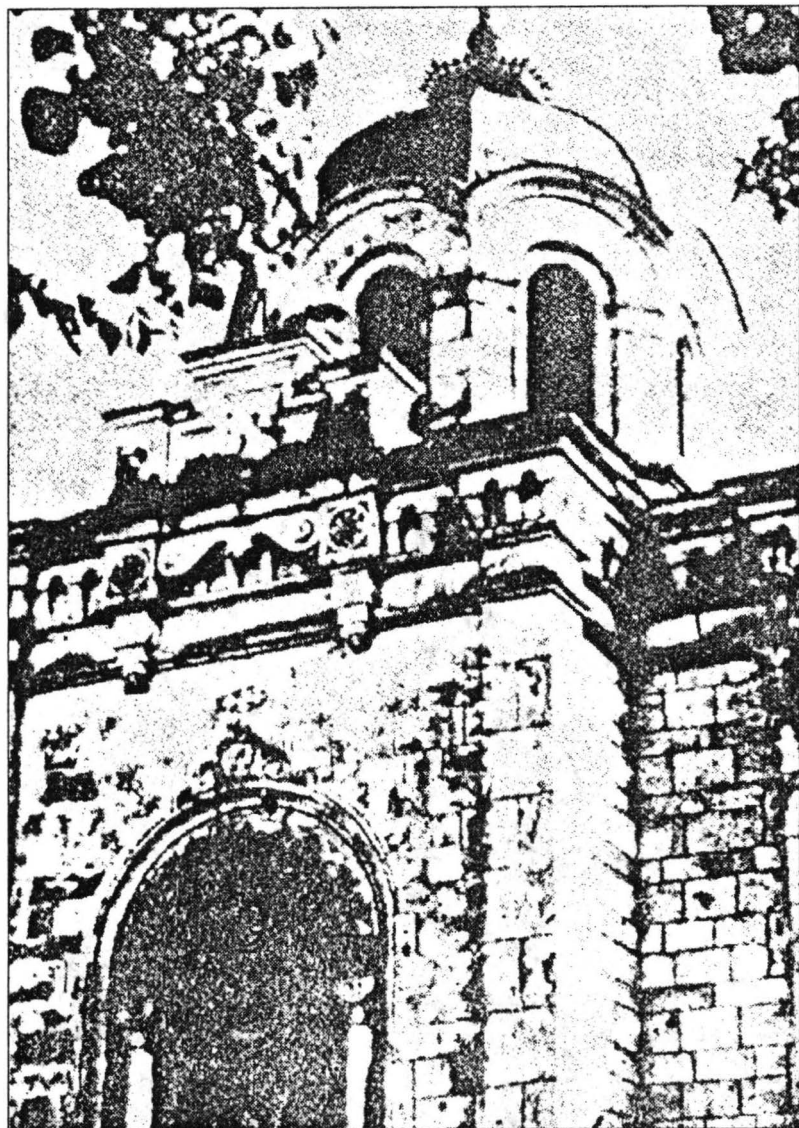
RÂMNICU VÂLCEA

CRONICI ÎN PIATRĂ ALE INDEPENDENȚEI





Monumentul Independenței din Iași



Mausoleul ostașilor români
înălțat la Grivița



Monumentul Independenței (Calafat)



Monumentul Independenței (Tulcea)



Monumentul Independenței (Constanța)

Monuments de la guerre d'indépendance

- Résumé -

Notre grand historien Nicolae Iorga disait que "les monuments sont l'histoire vivante du peuple". De manière symbolique, ils sont en effet des chroniques en bronze et en pierre de l'histoire du peuple roumain. Par ceux-ci, on glorifie les sacrifices du peuple roumain dans la lutte pour la défense de sa terre, pour la liberté sociale, pour l'indépendance et l'unité nationale et d'Etat.

Chaque moment de l'histoire a eu ses chroniqueurs de marque qui ont enregistré la signification à travers les siècles. La guerre pour l'indépendance d'Etat de la Roumanie a toujours occupé une place prépondérante et les artistes plastiques ont dédié à cet événement des œuvres de valeur importante. Dans l'ouvrage ci-présent nous allons nous référer seulement à quelques monuments érigés en l'honneur de cet événement.

Nous allons mentionner: le monument "Traianus" d'Adamclisi; le monument de la colline de Hora, de Tulcea; le "Mausolée des héros roumains de la guerre d'indépendance de Grivița"; le monument de l'indépendance de Râmnicu-Vâlcea; le monument de l'indépendance d'Yassi; le monument de Calafat; le complexe de bustes de l'"Allée des héros" de Giurgiu; le monument, dédié toujours à l'indépendance, de Constanța.

Tout en passant en revue ces monuments, nous ne faisons que nous remémorer les hauts faits d'héroïsme, de sacrifice et de dignité de notre peuple.

PROBLEMA REVENIRII DOBROGEI LA ROMÂNIA ÎN CONTEXT INTERN ȘI INTERNAȚIONAL

În baza tratatului de pace ruso-turc încheiat la San Stefano în data de 19 februarie / 3 martie 1878, România trebuia să reintre în posesia vechiului său teritoriu de peste Dunăre, Dobrogea. Prin articolul 19 al tratatului, Rusia obliga Turcia să-i plătească despăgubiri de război în valoare de 1410 milioane ruble ¹⁾, dar ținând cont de greutățile financiare ale Imperiului otoman, acesta consimte ca o parte din sumă să fie înlocuită cu o serie de teritorii, printre care și sangeacul Tulcea cu cazalele Chilia, Sulina, Mahmudia, Isaccea, Tulcea, Măcin, Babadag, Hârșova, Küstenge și Medgidia ²⁾. Imperiul otoman nu s-a opus prea mult cedării sangeacului Tulcea deoarece prin principatul autonom bulgar, acesta nu mai putea fi controlat direct, legătura urmând să se facă pe mare. Diplomatia rusă nedorind anexarea acestui teritoriu și-a rezervat dreptul de schimb cu cele trei județe din sudul Basarabiei, teritoriu ce revenise României în urma hotărârii Congresului de la Paris din 1856. Diplomatia românească nu și-a dat acordul în privința anexării Basarabiei sudice de către Rusia și a socotit că prin acest act a fost încălcată convenția romano-rusă din 4 aprilie 1877, care prevedea garantarea „*institutiilor și a integrității fruntariilor actuale ale României*” ³⁾. Din această cauză, România a protestat imediat și a aderat la grupul statelor europene care cereau revizuirea Tratatului de la San Stefano. După tratative îndelungate și furtunoase, desfășurate între cabinele Marilor Puteri, Rusia pentru a evita un război ce ar fi opus-o unei coaliții europene, a fost nevoită să accepte Congresul de la Berlin care urma să modifice stipulațiile Tratatului la San Stefano.

Statutul de biruitoare în războiul ruso-româno-turc din 1877-1878 îndreptăteau România să ocupe la masa tratatelor un loc pe măsura sacrificiilor făcute. Dar ca întotdeauna, Marile Puteri în disprețul față de drepturile legitime ale țărilor mici, s-au înțeles, peste capul acestora ceea ce Mihail Kogălniceanu a numit-o „*o tranzacțiune*” ⁴⁾. După nesfârșite tratative delegația română a fost primită numai pentru a-și prezenta memoriul și pentru a-și pleda cauza în fața congresului de la Berlin și a fost doar „*auzită*” dar nu și „*ascultată*” cum aprecia cu obidă ministrul nostru de externe Mihail Kogălniceanu ⁵⁾. Basarabia a fost dată Rusiei pentru că țarul Alexandru al II-lea avea de apărut memoria tatălui său - țarul Nicolae, cel care pierduse sudul provinciei în urma tratatului de pace de la Paris din anul 1856. Totuși „*un interes european*” făcuse ca Dobrogea să revină în hotarele românești pentru că, răspundeau plenipotențiarilor Europei la memoriul românesc: „*nu este vorba de un schimb. Basarabia este pierdută, acesta este un sacrificiu pe*

care România trebuie să-l facă păcii. Dobrogea dacă v-o dăm, nu v-o dăm ca compensațiune ci din contră, să se întărească; pentru că este un interes european ca gurile Dunării să nu fie în mâinile Rusiei; pentru că este în interesul Europei ca Bulgaria care prin Tratatul de la San Stefano se întindea peste Balcani până la Constantinopol să fie restrânsă în hotarele sale".⁽⁶⁾

Congresul de la Berlin desfășurat între 1 iunie - 1 iulie 1878, prevedea în articolul 46: „insulele formând Delta Dunării... Insula Șerpilor, sangeacul Tulcea cuprinzând districtele (cazalele) Chilia, Sulina, Mahmudia, Isaccea, Tulcea, Măcin, Babadag, Hârșova, Küstenge, Medgidia, sunt reunite cu România. Principatul primește de asemenea teritoriul situat la sudul Dobrogei până la o linie care plecând de la est de Silistra, ajunge la vestul Mării Negre, la sud de Mangalia. Linia frontierei va fi fixată la fața locului de o comisie europeană instituită pentru delimitarea Bulgariei”⁷⁾ Deci, Congresul de la Berlin stipulează în tratatul de pace că Dobrogea se reunea (reunis à la Roumanie) și nu se da, cum pretindea diplomația țaristă, cu titlu de compensație. De altfel Congresul a acceptat condiția ca Rusia să primească Basarabia de sud și o parte din controlul asupra gurilor Dunării, pentru ca astfel Dobrogea, aparținând României, țară latină, devenea un tampon între Rusia și slavii de sud.

În condițiile dificile ale României, create de evenimentele anului 1878, oamenii politici ai țării, dovedind maturitate și clarviziune au înțeles contextul și complexitatea situației în care se găsea Dobrogea, regiune asupra căreia „dreptul nostru este istoric”⁽⁸⁾. Presa străină, bine informată cuprindea știri și extrase semnificative, referitoare la poziția rezervată României în cadrul congreselor de pace, dar mai ales comentau atitudinea Marilor Puteri față de interesele ei legitime. Ziarele „La France”⁹⁾ și „Allgemeine Zeitung”¹⁰⁾ comentau locul României în cadrul convorbirilor ce se desfășurau între Marile Puteri vis-à-vis de Dobrogea. Gazetarii de la „Le Mesager d'Athenes”, consemnând încetineala redării Dobrogei către România de către autoritățile militare rusești, sesizau confirmarea bănuielii că „slavismului n-a renunțat încă la pretențiile sale, iar românii au fost răsplătiți prin știrbirea teritoriilor lor”¹¹⁾. Presa occidentală a urmărit îndeaproape și a comentat deschiderea adunării Corpurilor Legiuitoare din București pe probleme de organizare a Dobrogei și de preluare a administrației românești în această regiune. Ziarul „L'Italia Militare” referind-se la aceste evenimente enumera proiectele de legi de ordin intern și proiectul urgent din punct de vedere politic și comercial al unirii rețelei feroviare cu linia Cernavodă – Küstenge¹²⁾.

În țară, încă din perioada care prefigura hotărârile tratatelor de pace, opinia publică a luat atitudine pro sau contra reunirii Dobrogei cu România. Majoritatea ziarelor se manifestau răspicat împotriva afirmând ferm „Nu cedăm nimic și nu primim nimic. Chiar când forța brutală ne-ar răpi Basarabia, nu vom accepta Dobrogea”. Caracterul opozant dovedea că mulți

nu au înțeles rolul care ni se rezervase și nici calea impusă de Marile Puteri, cale ce nu mai putea fi ocolită. Un fin observator, având o mare putere de pătrundere a evenimentelor vremii s-a dovedit marele nostru poet Mihail Eminescu, pe atunci gazetar la „Timpul”. Începând cu editorialul din 2 august 1878, el a deschis seria articolelor consacrate Dobrogei. În rândurile sale, prin documente invocate, autorul demonstra apartenența Dobrogei la teritoriul național, subliniind că nu este vorba de o „anexare” termen în uz în presa vremii pentru a arăta reintegrarea, ci este „o unire a Dobrogei cu România”¹³⁾. Eminescu în afara rolului de informare a opiniei publice și-a asumat de asemenea și riscul de a sugestiona guvernul în mod pertinent cu privire la administrarea viitoare a Dobrogei. El propunea în spiritul toleranței de care a dat dovadă poporul român, administrația din Dobrogea să se facă după dorințele populației locale, consultându-se în prealabil reprezentanții fiecărei naționalități și cult”¹⁴⁾. Conștient că atitudinea potrivnică Dobrogei se datora în mare parte necunoașterii acestei vechi provincii românești, ruptă de peste cinci secole de trupul țării, Eminescu a publicat începând cu 6 septembrie 1878 în coloanele „Timpului” o bibliografie intitulată „Literatura privitoare la Dobrogea”. Ziarul a intrat în polemică cu ziarul oficial al guvernului, „Românul” considerând afirmatia acestuia „foarte mulți se uită la Dobrogea ca la o nouă Californie”¹⁵⁾, drept o declarație oficială a deschiderii unui nou câmp de exploatare pentru elementele care urmăreau o îmbogățire grabnică. Ziarul independent „România liberă” aprecia și examina propunerile lui M. Eminescu, considerând în același timp că această zonă reprezintă un izvor de afaceri atrăgătoare¹⁶⁾. Un consecvent informator al acțiunilor pro și contra Dobrogei a fost și ziarul „Presa”, care comenta opțiunile ambelor tabere aflate în disputele politice românești declanșate de prevederile Congresului de la Berlin¹⁷⁾.

Presa transilvăneană a urmărit indeaproape evenimentele legate de Dobrogea, preocupările ei pentru această provincie – așezată în extremitatea opusă a țării – datorându-se și faptului că au împărțit aceeași soartă de opresiune străină multe secole, dar și aspirațiilor de unire cu țara. Numeroase ziare și reviste care apăreau în limba română „Gazeta Transilvană”¹⁸⁾, „Amicul Familiei”¹⁹⁾, „Observatorul”, „Familia”, „Cărțile”, „Săteanul român”, prezentau proiecte de legi pentru organizarea juridică, bisericească, agricolă, economică, recomandând cadre cu înaltă profesionalitate și o morală exemplară²⁰⁾.

În afara presei, problema Dobrogei a fost mediatizată și în câteva publicații, scopul fiind de a motiva acceptarea sau refuzarea Dobrogei de către grupările politice. Apariția broșurii „Dobrogea” scrisă de deputatul de Romaniți, Nicolae Locusteanu dovedea că autorul, ca de altfel și ceilalți susținători ai săi, nu avea nici măcar vagi cunoștințe despre această provincie transdanubiană. De multe ori în spatele falsului patriotism se ascundeau interesele mărunte de clasă. Autorul broșurii, nu numai că refuza categoric

revenirea Dobrogei, dar aducea acuze grave guvernului și însuși domnitorului Carol. În mod nefondat, părtinitor, I. C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu erau învinuți că ar fi pledat indeajuns de convingător pentru păstrarea Basarabiei, iar Carol era învinuit că a urmat politica dictată de Marile Puteri. Locusteanu, lipsit de viziunea politică și nesusizând interesul național, susținea că „*Dobrogea ce ne este dată prin grația Rusiei, este un dar funest*”²¹⁾. Evitând recunoașterea apartenenței istorice a Dobrogei la spațiul românesc, prin tertipuri avocățesti se făcea un deserviciu cauzei naționale române. Afirmatia că Dobrogea nu ne aparține „nici geograficește nici etnograficește”, dovedea ignoranța sa în privința continuității populației românești de aici²²⁾. Împătimit și obtuz în idei, N. Locusteanu nega rolul civilizator al statului român și efectele viitoarelor prefaceri dobrogene²³⁾. Această atitudine refractară se explică prin faptul că Dobrogea deși era situată în partea de răsărit a țării, fiind despărțită doar de marele fluviu, deși era locuită de o populație românească însemnată numeric și cu o continuitate neîntreruptă din cele mai vechi timpuri, nu fusese studiată până atunci în mod special. Chiar dacă a făcut parte din Țara Românească, provincia a stârnit interesul intelectualității românești a vremii, care nu a reușit să-i înțeleagă trecutul și nu i-a prefigurat viitorul Astfel, Vasile Conta, propunea la începutul lui 1878 o soluție originală care după aprecierea sa ar fi adus la atribuirea întregii Basarabii către România, refuzându-se totodată Dobrogea²⁴⁾.

Alături de aceste poziții dar în contradicție cu ele se vor manifesta și atitudini mult mai realiste care înțelegeau conduita tânărului stat independent român, în acord cu satisfacerea intereselor naționale prin prisma Marilor Puteri.

În acest sens trebuie amintită opinia lui Nicolae Krețulescu, fost prim-ministru, exprimată în martie 1878, care susținea necesitatea acceptării fără rezerve a Dobrogei. Lucid și prevăzător, acesta recomanda luarea deciziei „în liniște, fără să se întărească întreaga țară ... deoarece ... Dobrogea prezintă un port însemnat pe Dunăre, Tulcea care sub o administrație inteligentă are un viitor din cele mai mari și două porturi în Marea Neagră, Mangaliua și Küstenge”²⁵⁾.

Aspectele difuzate în presă și publicistică vor fi analizate larg în debaterile parlamentare. În sesiunea Corpurilor Legiuitoare desfășurată în perioada 15/27 septembrie – 8/20 octombrie 1878, într-o atmosferă incitantă și furtunoasă vor ieși la iveală laturile pozitive și negative ale politicianismului românesc în condițiile luării de decizii majore pentru viitorul țării. Această situație era motivată prin aspecte de o mare complexitate. Până la intrarea Dobrogei în atenția tratativelor europene s-a acordat prea puțină importanță acestei zone, deși legăturile dintre românii din dreapta și stânga Dunării erau permanente. În circumstanțele create de către hotărârile forurilor europene, Dobrogea nu prezenta interes economic sau politic pen-

tru majoritatea oamenilor politici. Formalismul și conservatorismul era completat de viziunea limitată a altora. Se adăuga de asemenea și rutina opoziției de a contesta acțiunile grupărilor aflate la guvernare. Apoi starea dezolantă a provinciei, greu încercată de războiul devastator din 1877-1878, nu-i atrăgea pe oamenii de afaceri români, ce urmăreau rentabilitatea imediată a plasării capitalurilor și beneficiilor. Și nu în ultimul rând, Dobrogea nu era dorită din cauza Basarabiei, asupra căreia Rusia crease imaginea schimbului de teritorii. Realitatea istorică și interesul superior național erau umbrite de temerea că revenirea acestui străvechi teritoriu românesc la statul nostru ar fi înălăturat pentru totdeauna posibilitatea revendicării Basarabiei în schimbul cedării Dobrogei. Considerând că acest mod de revenire a Dobrogei impietează asupra viitorului românesc al Basarabiei, unii parlamentari s-au opus oficial și în scris. Astfel la 26 ianuarie 1878 Corpurile Legiuitoare au votat următoarea motiune: „Adunarea și Senatul declară că sunt hotărâte a menține integritatea teritoriului țării și nu admite nici o înstrăinare din pământul ei sub nici o denumire și nici o compensație sau desdăunare”²⁶¹. Această decizie va fi urmată de Moțiunea celor 46 deputați liberali, mai ales moldoveni, protestarea la anexarea celor trei județe basarabene la Rusia și în aceeași ordine de idei, împotriva schimbării acestora cu un teritoriu dobrogean, cum susținea guvernul țarist. Se afirma: „considerând că orice anexiune de teritoriu dincolo de Dunăre nu este în interesul României și ar fi o cauză de complicațiuni și perturbațiuni viitoare, nu primește anexarea Dobrogei la România sub nici un cuvânt și sub nici un titlu”²⁷¹. Idei din această motiune vor reveni în discuția parlamentului culminând în sesiunea deschisă din 15/27 septembrie 1878. Deși mesajul domnitorului clarifica toate aspectele legate de Dobrogea precizând că: „*Europa a primit România în familia statelor independente inapoindu-i gurile Dunării și întregindu-i posesiunile până la mare*”²⁸¹, totuși discuțiile au continuat într-o atmosferă tensionată. Personalități remarcabile ale vieții politice românești au adresat de la tribuna Corpurilor legiuitoare interpelări prin care în mod intransigent, refuzau soluțiile înainte de Marile Puteri. Fostul prim-ministru D.A. Sturdza, în cuvântarea rostită în Senat la data de 28 septembrie / 1 octombrie 1878 se pronunța hotărât în defavoarea Dobrogei²⁹¹. În aceeași ședință, conservatorul P.P. Carp făcea un adevărat rechizitoriu din rolul „nefast” pentru nevoile țării pe care l-ar avea portul Küstenge³⁰¹. Alți parlamentari, în frunte cu Manolache Costache Epureanu, reprezentant de marcă al opoziției, cerea convocarea Adunării Constituante, singura în măsură să adopte o hotărâre³¹¹. Pe poziții asemănătoare se situau D. Ghica, Titu Maiorescu, I. Strat, Vasile Boerescu și alții.

Temerile parlamentarilor vor fi liniștite prin atitudinea energică a prim-ministrului I.C. Brătianu și a ministrului de externe Mihail Kogălniceanu. Cei doi oameni de stat, prin discursurile lor au încercat să explice ițele incurcate ale jocului politic european ce avea drept scop rea-

justarea granițelor în limitele unui echilibru continental absolut necesar. De la tribuna Parlamentului I. C. Brătianu afirma: „Europa întreagă a făcut acest act, fiindcă nu este nici o putere, cum a zis M. Kogălniceanu, care să fie mulțumită de tratatul de la Berlin, decât toți au fost nevoiți să-și plece capul în fața unei trebuințe care era impusă de pacea generală. Cu drept sau fără drept Europa a voit pacea” (32). Argumentând apartenența istorică a provinciei transdanubiene la aria de viață românească, marele politician combătea energic părerile eronate, precum faptul că Dobrogea a făcut parte din statul bulgar subliniind: să nu mi se zică dară că Dobrogea a făcut parte din statul Bulgariei. Noi am posedat-o cu sângele nostru, am pierdut-o cu sabia și acum s-a reintors la noi iarăși cu sabia” (33).

Alături de I.C. Brătianu și M. Kogălniceanu va sublinia dreptul istoric al statului român asupra Dobrogei, afirmând că „Dobrogea nu a făcut parte din Bulgaria. Da, domnilor Dobrogea nu este țară a bulgarilor, la fiecă păs unde se va săpa în pământul ei vom da de osemintele strămoșilor, de urmele, de monumentele strămoșilor noștri români”. Astfel, în ședința din 30 septembrie 1878, cel mai infocat susținător al Dobrogei, a intuit increzător importanța acestui ținut pentru țară și deschiderea lui către lume în viitor, prin porturile de la mare. Marele politician dovedindu-se și un bun istoric, a studiat indeaproape trecutul pământului pontic, al locuitorilor săi, reprezentați în primul rând de masa vechilor dobrogeni, dicienii (34), ce au locuit neîntrerupt pământurile mănoase ale provinciei și „populația tătară care practica agricultura cu hârnicie” (35).

Intervențiile repetate ale celor doi mari susținători au elucidat multe din aspectele trecute și viitoare ale Dobrogei. Sesiunea parlametară se va încheia la 8/20 octombrie 1878, dată la care Dobrogea și Delta Dunării vor intra oficial în componența statului român. Așadar, după patru secole și jumătate, Dobrogea va fi reintegrată sistemului politico-administrativ al statului român.

NOTE

1. **Documente privind istoria României (Războiul pentru independență)**, Editura Academiei R.P.R. București, 1955, vol. IX, op. 360-364.
2. **Ibidem**, p. 367; N. Ciachir, **Războiul pentru independența României în context european**, Editura științifică și enciclopedică, București, 1977, p. 280-297; **România în războiul de independență, 1877-1878**, Editura militară, București, 1977, p. 373-376.
3. **Documente privind istoria României**, vol. II, p. 112.
4. „Monitorul Oficial”, nr. 219 din 3/15 octombrie 1878
5. Vasile M. Kogălniceanu, **Acte și corepondență din corepondența diplomatică a lui Mihail Kogălniceanu relative la războiul independenței României (1877-1878)**, București 1893, p. 186; **Independența României**. Documente, Editura Academiei R.S.R., București, 1977, vol. 2, partea I, p. 169-173.
6. „Monitorul Oficial”, nr. 220, din 4/16 octombrie 1878, p. 5612.
7. **Documents diplomatiques. Affaires d'Orient. Congres de Berlin 1878**. Imprimerie Nationale, Paris, 1878, p. 291; „Monitorul Oficial” nr. 151 din 11/23 iulie 1878, p. 4056-

8. „Timpul” III, nr. 165, 2 august 1878, p. 1: *„din punct de vedere istoric dreptul nostru a supra Dobrogei era incontestabil... nu există compensații pentru Basarabia, precum nu există niciodată vreo plată pentru o palmă măcar din pământul patriei...”*; N. Adâniloiaie, **Independența națională a României**, Editura R.S.R. București, 1986, p. 362-363.
9. „La France”, 16, 2 noiembrie 1877, p. 3 și 13 decembrie 1877, p. 3., apud **Independența României. Documente. Presa străină**, Editura Academiei R.S.R., București, 1977, vol. III, p. 198 și 218.
10. „Allegemeine Zeitung”, Ausburg, 346, 12 decembrie 1877, p. 5185, apud **Independența României**, vol. III, p. 217.
11. Le Mesager d’Athènes”, nr. 44, 7 noiembrie 1878, p. 353 apud **Independența României**, vol. III, p. 298.
12. L’Italia militare”, 17 144 din 30 noiembrie 1878, apud **Independența României** vol. III, p. 300.
13. „Timpul, III, nr. 182, 19 august 1878, p. 1-2: *„peste Dunăre, România n-a dus un război de cuceriri, ci a întins acțiunea noastră decisivă”*.
14. „Timpul” nr. 195, 5 septembrie 1878, nr. 183, 20 august 1878; nr. 218, 4 octombrie 1878.
15. „Românul” XXII, 25 august, 1878, p. 791.
16. „România liberă”, nr. 389, 7 septembrie 1878, p. 3.
17. „Pressa”, articole apărute în luna octombrie-noiembrie 1878, majoritatea provenite de la subdirecția „Pressa” din Tulcea.
18. „Gazeta Transilvaniei”, XLI, nr. 73, 14/26 septembrie 1878.
19. „Amicul Familiei”, I, nr. 3, 1/13 septembrie 1878, p. 35.
20. Gh. Dumitrașcu și M. Lupu, **Documente privind istoria Dobrogei în 1877-1878 și pregătirea unirii cu România**, în „Muzeul Național”, IV, 1978, p. 611.
21. N. Locusteanu, Dobrogea, Tipografia Curtii, proprietar F. Gobl, București, p. 21; în prefață autorul afirmă: *„locuită de triburi de origine străină”*; la pagina 38: *„grea sarcină pentru tezaurul românesc...”*
22. **Ibidem**, p. 24.
23. N. Locusteanu, op. cit., p. 73: *„Dobrogea ni se va da ca această milady care se numește calca ferată Küstenge-Cernavodă... Dulcinea seducătoare pentru Donchisotistii noștri...”*
24. V. Conta, **Opere complete**, editia de O. Minar – C. Ștefca, Librăria Școalelor, București, f.a.p. 708-709.
25. N. Krețulescu, **Cugetări asupra retrocedării judeciilor din Basarabia**, Tipografia Curtii, proprietar F. Gobl, București, 1878, p. 8-9
26. Vasile M. Kogălniceanu, **Dobrogea, (1879-1909). Drepturi politice fără libertăți**. București, Librăria Socec and comp. București, 1910, p. 22: „Monitorul Oficial”, nr. 22, 27 ian. 7 februarie 1878, p. 450-451; N. Adâniloiaie, op. cit., p. 359, Motiunea este propusă de deputatul Ghe. Voiculescu.
27. „Monitorul Oficial” nr. 218 din 1/13 octombrie 1878, p. 5544; N. Locusteanu, op. cit., pp. I-II în (prefață).
28. „Monitorul Oficial”, nr. 204, din 15/27 septembrie 1878 p. 5223.
29. **Ibidem**, nr. 218, din 1/13 octombrie 1878, p. 5540.
30. **Ibidem**, p. 5520; S. Lascu, **Specificul vieții politice dobrogene după 1878 în viziunea oamenilor de stat și începuturile activității partidelor la Constața. I, Valori ale civilizației românești în Dobrogea**, Constanța, 1993, p. 288-289.
31. „Monitorul Oficial”, nr. 218, din 1/13 octombrie 1878, p. 5530-5532.
32. „Monitorul Oficial”, nr. 219, din 3/15 octombrie 1878, p. 5381-5382.
33. **Ibidem**, p. 5382-5383.
34. M. Kogălniceanu socotea că numele de dicieni, acordat vechilor locuitori dobrogeni este derivat din numele dacilor.
35. „Monitorul Oficial” nr. 218 din 1/13 octombrie 1878, p. 5368-5374.

Le problème de la réintégration de la Dobroudja à la Roumanie en contexte national et international

- Résumé -

Le Congrès de Berlin, déroulé entre le 1-er juin et le 1-er juillet 1878, stipulait dans l'article 46 du traité de paix que la Dobroudja se réunissait à la Roumanie, il ne s'agissait donc nullement d'une compensation comme la diplomatie tsariste le prétendait. Dans les conditions créées par les événements de 1878, les hommes politiques roumains ont bien compris le contexte et la complexité de la situation où se trouvait la Dobroudja, région sur laquelle "notre droit est historique".

Le problème de la Dobroudja a été fait connaître par la presse et les publications du temps autant sur le territoire roumain tout entier qu'à l'étranger. Mihai Eminescu, journaliste à l'époque, a procédé à une intense campagne pour l'information de l'opinion publique dans le journal "Le Temps" ("Tompul" prenant le risque de faire des suggestions pertinentes au gouvernement à l'égard de la prochaine administration de la Dobroudja.

Au cours des débats parlementaires, le premier ministre I.C. Br`tianu et le ministre des affaires étrangères M. Kog`lniceanu ont expliqué l'intérêt des Grandes Puissances qui avaient pour but le réajustement des frontières entre les limites d'un équilibre européen nécessaire.

La réinstallation de l'autorité de l'Etat roumain sur la Dobroudja, très ancienne province historique roumaine, représente la deuxième étape du processus d'accomplissement de l'unité d'Etat de la Roumanie.

INTORNO AI MOTIVI DELLA „RELEGATIO“ DI OVIDIO A TOMI

Dopo i contributi di tanti illustri studiosi e le migliaia di pagine scritte fin'ora sulle cause della **relegatio** di Publio Ovidio Nasone, sarebbe ovviamente illusoria la pretesa di portare una miracolosa „Chiave di Sesame“ del problema. Tuttavia, non mi sembra del tutto inutile dare uno sguardo sullo stato attuale della questione, cercare di scartare decisamente le soluzioni fantasiose, di sottolineare quelle verosimili, di mettere in risalto alcuni testi ovidiani significativi in merito, ed in fine di suggerire alcune correzioni di metodo nell'interpretazione dei fatti.

Incominciamo appunto con i fatti.

Nel mese di dicembre dell'anno 8 d. C. Augusto firmò l'editto di **relegatio** del cavaliere P. O. Nasone, che, dopo la morte di Orazio avvenuta sedici anni prima, era rimasto il più famoso poeta latino in vita. Si trattava dunque di **relegatio**, e non di **exilium**; e sappiamo quale era la differenza: Ovidio non perdeva nè i beni materiali, nè i diritti civili. La pena inflittagli non era perpetua, ma una **relegatio ad tempus**. Sappiamo, inoltre, quali erano i posti di relegazione: undici isole e dieci località in sede continentale (1), – tutte sedi di pena più miti di Tomi, località che non figurava tra i posti giuridicamente annessi. Da questo punto di vista, la punizione – decisa da Augusto stesso, non dal Senato, nè dai tribunali, – era non solo molto dura, ma anche abusiva. Ciò nonostante, Ovidio stesso riconosce (e, come vedremo, forse aveva ragione) che rispetto alla gravità della sua colpa, Augusto è stato piuttosto clemente. – Ma quale è stata la colpa ?

I motivi specificati nel decreto di relegazione erano, a quanto ci dice il poeta, due: **carmen** ed **error**; cioè, la sua poesia d'amore e un certo errore che egli avrebbe commesso. Nella sua ben conosciuta elegia che costituisce da sola il secondo libro dei **Tristia**, Ovidio insiste a lungo sulla prima accusa; ed è ovvio che la fa per non essere obbligato di parlare del secondo motivo, dell'**error**. E infatti, riesce – riconosciamolo – a disculparsi, con una logica perfetta, con un'argomentazione (non solo difensiva, ma anche offensiva, accusatrice) impeccabile, – degna dell'ex-discepolo dei grandi retori Porcio Latro e Arellio Fusco. Infatti, la suddetta elegia è una perfetta **suasoria** e difensiva e offensiva. E' questo un aspetto (sul quale ritorneremo) che ci impone una certa rettifica dell'erronea e – purtroppo – frequente affermazione estesa a tutte le elegie ovidiane dell'esilio, – nel senso che queste „lamentele“ dimostrerebbero, dicesi, nel loro autore, un carattere non dignitoso, bensì debole, se non addirittura servile ¹⁾.

Quali motivi avrebbe avuto Augusto nel rimproverargli un **crimen carnis** ?

Cercando di disculparsi, Ovidio si sofferma a lungo sull' *Ars amatoria*, ribattendo ogni accusa d'immoralità e proclamandosi decisamente innocente. Gli argomenti del poeta in merito sono ormai ben noti, di modo che non è affatto il caso di ripeterli. Invece, bisogna ricordare che Ovidio non accenna al fatto che „l'immoralità“ dell' *Ars amatoria* (nonchè degli **Amores**) era considerata dall'imperatore **sub specie politicae**, – giacchè Augusto aveva instaurato ormai da tempo, con le sue leggi di risanamento morale, una specie di dittatura della moralità pubblica; di modo che, il reato di immoralità diventava implicitamente un reato politico, dal momento che Augusto considerava il comportamento morale di ciascuno non come un affare privato, bensì come un fatto sociale, chiaramente inquadrato giuridicamente e dunque sancito dalle leggi.

Bisogna tener conto anche di un altro aspetto del problema, non sufficientemente (per quanto mi risulta) messo in risalto fin'ora.

Cioè, del fatto che il **crimen carnis** che gli veniva posto a carico non deve esser inteso – come di solito si fa – come una colpa limitata al lato morale (o, meglio, immorale) e all'atteggiamento libertino di Ovidio; ma va ben oltre, oltrepassa il campo della morale, – giacchè il poeta si permette di esprimere certe opinioni troppo rischiose (o, perlomeno, certe allusioni, sia critiche, sia ironiche) su alcuni aspetti della vita religiosa, della vita civica, oppure direttamente della vita politica del suo tempo.

Passiamo dunque brevemente in rassegna, appoggiati dai testi ovidiani, alcuni esempi di anticonformismo (per non dire di opposizione, – anche se, in realtà, di opposizione si tratta) del poeta nei confronti della politica generale dell'imperatore.

Per quanto riguarda la vita religiosa, sappiamo che Augusto si era profondamente impegnato a riportare la società del suo tempo non solo sulla scia del **mos maiorum**, cioè di una moralità simile a quella degli antenati, ma anche della **vetus pietas**. Perseguiva non solo il raddrizzamento dei costumi, ma anche la restaurazione della religione nazionale. A tale scopo, dopo esser stato eletto, cinque anni prima, Pontefice Massimo, nell'anno 13 a.C., Augusto aveva fatto riparare un centinaio di templi lasciati in abbandono; aveva ordinato che il Senato iniziasse le adunanze con la cerimonia di un sacrificio; aveva fatto risorgere molti riti e vecchie cerimonie; aveva aumentato il privilegi dei collegi sacerdotali, e si era preso cura dei libri sacri, rituali, sibillini e fasti.

Di fronte a questa politica, Ovidio rifiuta apertamente tale indirizzo augusteo, morale e religioso. „Lodino gli altri il passato !“ – esclama vivacemente il poeta, alludendo forse ai poeti ufficiali, come Vergilio e Orazio; dichiarandosi invece ben lieto che il modo di vivere rustico e grossolano degli antenati non reggeva più:

**Prisca iuvent alios; ego me nunc denique natum
Gratular; haec aetas moribus apta meis ! ²⁾.**

Ma Ovidio va oltre, „manifestando un' incredulità aperta, sferzante, inconoclasta“, fino ad „un atteggiamento atto – in practica, se non in teoria“ ³⁾, – lasciando intendere il suo disprezzo verso le antiche credenze, verso il tradizionalismo insistentemente sostenuto e promosso dal nuovo Pontifex Maximus:

**Ista vetus pietas, aevo moritura futuro,
Rustica Saturno regna tenete fuit ⁴⁾**

E, mentre l'imperatore aveva vietato la pratica di alcuni culti orientali e aveva punito con l'esilio il fondatore del primo nucleo pitagorico a Roma, il senatore Nigidio Figulo, nonchè il filosofo pitagorico Anassilao, Ovidio osa concludere le sue Metamorfosi con un esaltato inno pitagorico; pur sapendo, senza dubbio, che la rapida diffusione a Roma del pitagorismo irritava moltissimo il Pontifex Maximus, e che questi non vedeva di buon occhio un culto profondo che minava sempre più il prestigio della religione ufficiale; e, pur anche sapendo che Augusto vedeva, in tutti i culti orientali in generale, una pericolosa – perchè abilmente nascosta – forma di opposizione politica.

Oltre al suo anticonformismo nel campo religioso, Ovidio esprimeva nelle sue poesie anche diverse allusioni, perlomeno ironiche. In questo modo, egli aveva incominciato a guadagnarsi l'antipatia di Augusto fin dalle sue prime poesie, riunite poi sotto il titolo Amores.

L'imperatore faceva del suo meglio per risanare i costumi, far scomparire l'imoralità, promuovere una vita di famiglia onesta, secondo il modello degli antenati; ed ecco Ovidio che ironizza tutti questi sforzi, dicendo che gli stessi fondatori dell'Urbs, Romolo e Remo, erano figli di Rhea Silvia e di Marte, nacquero dunque di un amore colpevole:

**Et notos mores non satis Urbis habet,
In qua Martigenae, non sunt sine crimine nati
Romulus Iliades Iliadesque Remus ⁵⁾.**

Augusto, poi, lottava per il ritorno del vecchio spirito militare e stava preparando una grande campagna contro i Germani in rivolta, – mentre i due figli di Livia (dal suo primo matrimonio), Tiberio e Druso, ritornavano vittoriosi dalla Gallia; ed ecco Ovidio che prende in giro questa politica militarista, istituendo il grazioso ed ironico parallelo tra la guerra e l'amore, – preferendo, s'intende, il secondo e lodando l'amante, che ha più qualità del soldato:

**Militat omnis amans et habet sua castra Cupido;
Attice, crede mihi, militat omnis amans ⁶⁾. Eccetera.**

Semplice scherzo ? Può anche darsi. Però il dittatore non aveva il senso dell'umorismo. – Ed ecco in che modo il poeta, il popolarissimo poeta (soprattutto negli ambienti di opposizione) tirava l'acqua al mulino dei nero-

sissimi giovani appartenenti alla nobiltà, che, evitando il servizio militare (come d'altronde l'aveva evitato lo stesso cavaliere P. Ovidio Nasone !), disprezzando ed ironizzando tale attività, dava di nuovo filo da torcere al regime augusteo.

Naturalmente, le cose non finivano qui.

Augusto aveva fatto votare, una legge in favore della ricca aristocrazia; legge secondo la quale non era permesso a chiunque di porre la sua candidatura per il Senato, come una volta, ma solo a quelli che avevano un censo di almeno quattrocento mila sesterzi. – Ed ecco di nuovo Ovidio osar criticare questa legge che chiudevà la Curia ai poveri e che ammetteva la scelta dei giudici solo sulla base del censo:

Possidet inventas sanguine miles opes;

Curia pauperibus clausa est; dat census honores;

Inde gravis iudex, inde severus eques ⁷¹.

Poteva forse questa nuova audacia passare inosservata dal pubblico, e senza commenti da parte dell'opposizione?

Oppure, ecco, un'altra audacia, più dura ancora, e molto più spiacevole all'imperatore, cui il poeta ricordava pubblicamente, la sua crudele ingiustizia nei confronti del suo ex-amico, Gallo. – Cornelio Gallo, poeta elegiaco molto noto, generale ed amico di Augusto, era stato incaricato, dopo la battaglia di Azio, di seguire Antonio. Nominato poi governatore dell'Egitto, Gallo si era lasciato sedurre dall'ebbrezza della grandezza; il Senato lo aveva richiamato, gli era inscenato un processo, era stato condannato all'esilio, – finché poi, disperato, a Gallo non era rimasto che suicidarsi. Il suo vecchio amico, Ottaviano Augusto, invece di intervenire, ringraziò il Senato che aveva preso simili misure drastiche contro – come si esprimeva l'imperatore – „l'amico che l'aveva offeso“. – Ed ecco Ovidio che, pur sapendo che anche Vergilio aveva dovuto cancellare – forse per richiesta dell'imperatore - il nome di Gallo dalla sua ultima „Georgica“, ecco Ovidio che osava scrivere che „ingiustamente“ era stato accusato Gallo di aver offeso un amico:

Tu quoque, si falsum est temerati crimen amici,

Sanguinis atque animae prodige Galle tuae ⁷².

E tutto questo, prima che Ovidio abbia incominciato l'incriminata **Ars amatoria**; cioè l'opera che, tutta, „è negazione dei valori morali della restaurazione augustea cantati da Orazio nel **Carmen Saeculare**“, – e dove „non mancano /.../ spunti polemici che possono essere considerati di natura politica“ ⁷³.

Era quanto mai chiaro che Augusto – da tutti ben noto come uomo molto vendicativo – non poteva affatto considerare il cavaliere Publio Ovidio Nasone come suo alleato. Tutt'altro ! – E tantomeno l'imperatrice Livia. Ed ecco perchè:

Di recente (cioè, negli anni 2 e 4 d.C.) i due nipoti ed eredi diretti di

Augusto al trono, muoiono misteriosamente. Lucio, in cammino verso le legioni di Spagna, muore a Marsiglia, dopo una leggera e brevissima malattia. Un anno e mezzo più tardi, Caio, mandato in Licia, muore anche lui, altrettanto rapidamente e misteriosamente, per una leggera ferita. Siccome tutti sapevano che Livia voleva ad ogni costo imporre come successore al trono suo figlio dal primo matrimonio Tiberio, i fatti sembrano molto strani, le coincidenze sembrano troppo sospette; incominciano – con insistenza sempre maggiore – a correre le voci di un avvelenamento dei due fratelli; la gente (e persino lo storico Tacito !) dice che in questi strani avvenimenti ci sarebbe stata la mano di Livia ! – Ed ecco di nuovo Ovidio che non perde l'occasione di indirizzare alla cattiva matrigna una pungente allusione, introducendo nel primo libro delle sue **Metamorfosi** due versi, che ricordavano ai lettori la morte misteriosa di Caio e Lucio, parlando di veleni preparati dalla loro matrigna, e degli scopi perseguiti dall'impaziente Tiberio circa la successione al trono:

Lurida terribiles miscent aconita novercae;

Filius ante diem patrios inquit in annos ¹⁰⁰.

Come avrebbe potuto perdonargli Livia questi versi, pieni di chiare e terribili insinuazioni ?

Soffermiamoci, a questo punto, per trarre alcune conclusioni.

I passi citati sopra, per quanto pochi, ci sembrano tuttavia assai concludenti. Inoltre, non si deve dimenticare che Ovidio, con la sua natura socievole, loquace, spiritosa, ironica, non doveva certamente lasciar perdere l'occasione di fare, anche verbalmente, numerose simili insinuazioni, allusioni, ironie, critiche, contro il regime, contro Augusto e Livia, negli ambienti da lui frequentati, tra i suoi amici, quasi tutti appartenenti (come vedremo) al partito di opposizione, – mentre le spie dell'imperatore pullulavano dappertutto ¹¹. Di modo che, il **crimen carninis** che gli era esplicitamente messo a carico, era raddoppiato da un **crimen linguae**.

Tornando alle cause della sua relegazione – da lui stesso indicate: **carmen et error**, – possiamo concludere che, se queste possono essere considerate (come lo vuole anche Ovidio) due cause **distinte**, esse invece non devono essere intese come esclusive, bensì come complementari e **interferenti** tra di loro. Nelle sue poesie, nel suo **carmen** si possono facilmente identificare, come abbiamo già visto, tanti **errores**, di un genere o di un altro, – ma, in fin dei conti, di natura politica; cioè, di natura molto più di quella morale, imputata alla **Ars amatoria**. Lo riconosce Ovidio stesso, quando afferma che gli sarebbe ben difficile scolparsi degli „altri“ errori, che sono più gravi:

Utque hoc, sic utinam defendere posses !

Scis aliud, quod te laeserit, esse magis ¹².

Fatto sta che la seconda motivazione contenuta nel decreto di relegazione – l'**error** – e che rimarrà forse per sempre un mistero, era solo un

motivo occasionale, la goccia che ha fatto traboccare il vaso ! Da anni ed anni l'imperatore aspettava l'occasione di sbarazzarsi di P. Ovidio Nasone, persona tanto scomoda, poeta ironico tanto „en vogue“, un aristocratico molto ben accolto e tanto influente negli ambienti di opposizione.

Per Augusto, la prima motivazione contenuta nel decreto di relegazione, cioè quella di immoralità della sua poesia, „rendeva possibile l'accusa e facile la condanna“, metre „la sua politica in difesa della moralità usciva singolarmente rafforzata“¹³⁾.

Allo stesso tempo però, nel decreto si aggiungeva anche l'imputazione di un certo **error**.

A proposito di questo **error** sono state formulate alcune ipotesi fantasiose. Già Sidone Apollinare supponeva che Corina, il personaggio degli Amores, fosse proprio la figlia di Augusto, Julia. Molto più tardi l'ipotesi formulata da Voltaire si avvertì veramente degna dell'autore della Pucelle d'Orléans: la colpa di Ovidio (l'**error**) sarebbe stata quella di aver sorpreso i rapporti incestuosi di Augusto con sua figlia ! Altre ipotesi sull'**error** commesso da Ovidio – quella di aver visto la sessantacinquenne Livia nuda nel bagno; no quella di averla vista, sempre nuda, celebrando i misteri della Bona Dea; o quella di esser stato Ovidio testimone dell'accesso di disperazione e di furia di Augusto per la sconfitta del suo generale Varo, – sono tutte fantasie, tutte ipotesi da scartare, per motivi sia di cronologia, che di un elementare buon senso¹⁴⁾.

Da prendere in considerazione, invece, è la spiegazione – formulata già alla fine del Settecento e accettata in seguito da grandi studiosi, da Boissier e Cartault fino a Wilkinson ed Ettore Paratore, – secondo la quale l'**error** di Ovidio sarebbe stato di aver favorito gli amori adulterini di Julia Minor e il giovane patrizio Decimo Giunio Silano. Come è noto, la nipote di Augusto, Julia Minor, intorno alla quale si erano raggruppati diversi avversari e nemici di Livia, fu mandata nell'isola Trimerò, vicino alle coste pugliesi, mentre Silano abbandonò volontariamente Roma. – Che Ovidio abbia saputo degli amori colpevoli di Julia Minor e che li abbia taciuti – errore che il poeta qualifica una semplice **stultitia, furor, simplicitas**, ecc.¹⁵⁾, – non è del tutto escluso. Ma, che fosse stato proprio questo – e solo questo ! – l'**error** per cui il poeta fu relegato, non mi sembra assolutamente una spiegazione valida; in quanto resta una prima obiezione, logica: come mai punire il confidente più duramente degli amanti, dei colpevoli stessi ? E la seconda obiezione: se Ovidio fosse stato veramente implicato in una faccenda del genere, la *lex de adulteriis* l'avrebbe colpito anche con la confisca, totale o parziale, dei suoi beni; ciò che, invece, come lo sappiamo, non è successo.

Un'altra soluzione suggerita per spiegare l'**error** di Ovidio è quella formulata per la prima volta da S. Reinach e adottata in seguito, ed ampiamente sviluppata, da Jérôme Carcopino¹⁶⁾. Secondo questa ipotesi, Ovidio sarebbe stato punito a causa dei suoi rapporti con i culti orientali di Roma,

perseguitati dall'imperatore; rapporti che si sarebbero manifestati sia nella sua partecipazione a diverse cerimonie segrete, sia nella sua partecipazione ad una seduta di divinazione durante la quale il poeta avrebbe „visto“ il sacerdote interpretando i balbettii del fanciulo in stato ipnotico che „vedeva“ il futuro (cioè: la data della morte dell'imperatore ed il nome del suo successore – una colpa estremamente grave). – Solo che, il fatto che Ovidio stesso ci dice che la sua colpa fu „di aver visto“ –

Peccatumque oculos est habuisse meum ¹⁷⁾

– non ci conduce **necessariamente** alla conclusione che egli abbia „visto“ nell'ombra profonda di una cappella pitagorica costruita a forma di grotta, proprio una tale seduta segreta di divinazione ! D'altra parte, l'ipotesi di Carcopino ci sembra inaccettabile, soprattutto se ci ricordiamo che, sotto Augusto, la divinazione circa la vita dell'imperatore e la sue famiglia non era ancora considerata della legge come un **crimen**; sarà invece qualificata come tale sotto Tiberio ¹⁸⁾.

L'**error**, dunque, non fu un singolo, bensì tanti **errores** commessi da Ovidio. Errori attinenti sia al campo religioso, sia al campo morale, sia al campo politico. „Politico“ – nel doppio senso della parola. Nel senso lato, cioè: comportamento pubblico generale, ambienti politici preferiti, amici, allusioni e critiche e i problemi ed aspetti diversi della vita; insomma, tutto ciò che nelle sua attività – di uomo e di scrittore – contrastava, ostacolava, combatteva lo spirito, l'indirizzo generale o addirittura le disposizioni ufficiali del regime, compreso quelle sancite dalle leggi. In un regime dittatoriale, come quello di Augusto, gli aspetti più diversi (letterari, morali, religiosi, politici) si incontravano, si scontravano, qualunque errore era suscettibile di interpretazione politica e, pertanto, di diventare un errore „politico“, vero e proprio. – Ma, è probabile che nel caso di Ovidio fossero stati anche errori politici nel senso ristretto della parola.

Ed eccoci arrivati alla categoria di soluzioni di carattere prettamente politico, generalmente proposti negli ultimi tempi per spiegare il mistero dell'**error**.

Che Ovidio fosse stato vittima di alcuni intrighi politici, questa è un'ipotesi formulata già fin dall'inizio dell'Ottocento, e più volte ripresa ulteriormente, in varianti diverse, da noti studiosi ¹⁹⁾. Da tutte questi varianti, prendiamo in considerazione solo quelle che hanno una indubbia consistenza, conferitale dalla logica dei fatti storicamente attestati, nonché dai tasti ovidiani stessi in merito.

La prima variante è in relazione con il „caso“ Agrippa Postumo.

Nell'autunno dell'anno 8 d.C. Augusto inviò in esilio perpetuo il suo ultimo erede diretto, il suo successore diritto, al trono, il frivolo e dissoluto Agrippa Postumo, nell'isola Planasia. I contemporanei sapevano che fu proprio Livia – sempre molto preoccupata di fare tutto il possibile per assicurare

a suo figlio Tiberio la successione al trono – ad istigare e convincere suo marito che egli non doveva più essere indulgente nei conforti della vita dissoluta del giovane Agrippa; ma neanche nei confronti di quelli che, come Ovidio, appartenevano al gruppo degli amici di Agrippa, e che erano in genere avversari ben noti della linea politica augustea. – Ancora una volta, il poeta si trovava coinvolto, sia pur indirettamente, in un affare che offendeva allo stesso tempo Augusto, Livia e Tiberio !

Un altro successore possibile al trono era considerato Germanico, discendente diretto di Augusto, suo nipote che aveva ottenuto, tempo addietro, il privilegio di esser nominato console prima dell'età legale, e che in seguito era diventato tra i generali più festeggiati. La profonda simpatia di Ovidio verso Germanico e la cordiale amicizia che li univa sono evidenti: nelle sue poesie dell'esilio Ovidio lo nomina direttamente ben undici volte; gli dedica la versione definitiva dei suoi Fasti, e inserisce alcuni passi in onore del brillante giovane che tutti i nemici di Tiberio avrebbero desiderato vedere a capo dell'impero. „Ovidio dunque – osserva uno studioso – è sotto la suggestione di quel Germanico, che costituirà l'idolo e il mito dell'opposizione senatoriale contro Tiberio“ ²⁰⁾. – E, infatti, non appena diventato imperatore, Tiberio, che voleva a tutti i costi sbarazzarsi di Germanico, lo mandò come alto commissario dell'Imperio nelle regioni orientali, dove poi la fece avvelenare.

Si trattava dunque, per Ovidio, di aver fatto l'error di appartenere e di frequentare un ampio gruppo di amici che manifestavano, sia pur in modi diversi, atteggiamenti chiari di opposizione verso Augusto, nonché verso Livia e Tiberio. Tra questi amici e oppositori, molti sono i destinatari delle sue elegie-lettere dall'esilio: un fatto quanto mai significativo. In questo senso sappiamo, ad esempio, che Giunio Gallio sarà, sotto Tiberio, esiliato ed incarcerato; che Rufo apparteneva al circolo opposizionista di Fabio Massimo; che Suilio, Caro, Albinovano, avevano rapporti di intimità-familiarità con Germanico, l'avversario di Tiberio; che Pompeo Marco, sotto Tiberio verrà sospettato e sarà obbligato di darsi la morte; che Cotta Messalinus finirà la vita avvelenato; Caio Gallo, caduto in disgrazia, si suiciderà; Cassio Severo, relegato, morirà in miseria; Clutorio Prisco sarà condannato a morte; Igino cadrà in disgrazia; Sempronio Gracco verrà assassinato, per ordine di Tiberio; Fabio Massimo si suiciderà. – Paolo Fabio Massimo, il grande amico di Ovidio, parente di sua moglie, importantissimo personaggio del mondo politico, nella cui casa si tenevano riunioni e si criticava non di rado il regime (ed è inconcepibile che l'imperatore non l'abbia saputo !), – era diventato la mano destra di Augusto. Questi, accompagnato da Fabio Massimo, visitò, col più rigoroso segreto, il suo caro nipote esiliato, Agrippa Postumo, forse allo scopo di mutare la successione al trono e raccomandare come suo erede e successore Agrippa. Per l'indiscrezione di Fabio, Livia ha appreso tutto; e l'indomani, quando Fabio, il suo consigliere intimo, si presentò da lui, Augusto

gli voltò le spalle, pronunciando la terribile parola: „Addio!“. Fabio comprese che cosa gli restava da fare; e, arrivato a casa, l'amico più caro di Ovidio capì che l'imperatore non lo perdonerà mai, e si dette la morte.

Questi erano dunque gli amici di Ovidio: tutti, noti oppositori al regime; e questi i suoi tre grandi nemici: Augusto, Livia e Tiberio.

Arrivati a questo punto, possiamo concludere.

Dopo aver tracciato un quadro storico del problema, credo sia diventato chiaro che la relegazione di Ovidio non fu dovuta (se non in sussidiario) ad una vita personale diciamo „dissoluta“, oppure ad un **crimen carminis** di carattere morale, – anche se il poeta preferirebbe essere inculpatato solo per la sua **Ars amatoria**:

Ut pateat sola culpa sub „Arte“ mea ²¹⁾.

comunque, Ovidio preferisce parlare solo di questa colpa, – perchè „l'altra“ la deve tacere:

Alterius facti culpa silenda mihi ²²⁾.

Ad ogni caso, è inutile cercare di stabilire un confine chiaro e preciso tra la sua attività poetica e quella politica, cioè tra **carmen** e **error**, in quanto anche la sua poesia comprendeva – in modo sia implicito, sia esplicito – atteggiamenti politici (o considerati come tale). Per quanto riguarda il misterioso **error** specificato nel decreto di relegazione, questa parola doveva indicare non una vera ed esclusiva **causa determinante**, ma solo la **causa occasionale**, – giacché la vita privata e sociale del poeta, nonchè la sua opera poetica (in complesso, e non solo l'**Ars amatoria**), includono tanti e tanti motivi di antipatia e di inimicizia da parte dei vendicativi Augusto e Livia, e tante prove di anticonformismo e di opposizionismo aperto nei riguardi del regime. Dunque: in realtà si trattava non di un singolo **error**, ma da tanti **errores**.

Tra questi errori, un'importanza particolare hanno certamente avuto i suoi attacchi contro la persona, contro le idee, gli interessi, le manovre – magari criminali – di Livia, l'ambiziosa e l'abilissima, l'energica e la cattiva Livia, che per cinquant'anni aveva dominato il suo marito, ispirandogli tante riforme ed altre decisioni. Forse non si prende, di solito, abbastanza in considerazione il peso che, nella condanna di Ovidio, ha avuto contro di lui anche l'avversione di Livia e di Tiberio. E' ovvio che essi non potevano essere indifferenti al fatto che il poeta aveva tanti amici che erano allo stesso tempo anche amici di Germanico, il candidato **in spe** al trono, contro Tiberio. Ciò potrebbe spiegare l'indifferenza totale del successore di Augusto per la sorte e la suppliche mandate a Roma dal poeta relegato a Tomi. Ciò potrebbe spiegare anche la rinuncia totale di Ovidio ad ogni speranza, dopo l'avvento al trono di Tiberio, da cui egli sapeva benissimo che non c'era da aspettare nessuna indulgenza o benevolenza ²³⁾.

In diverse occasioni e in diversi modi Ovidio aveva mostrato una vera e propria ostilità verso l'imperatore. Questi lo avrebbe potuto facilmente

accusare di ingiurie e di calunnie nei suoi confronti, – di un **crimen laesae maiestatis**; e avrebbe anche potuto invocare delitti per i quali le leggi prevedevano non solo la **relegatio**, ma anche la pena di morte. La riconosce lo stesso Ovidio, dicendo che, date le offese da lui fatte all'imperatore (**offensas tuas**), questi tuttavia è stato indulgente (**in poenae nomine lene fuit**) (24); e dominando la sua ira, gli aveva lasciato la vita:

Vita data est, citraque necem tua constitit ira ²⁵⁾.

La relegazione di Ovidio, dunque, ed i motivi che la determinarono – i **veri** motivi, e non solo la **causa occasionale**, – sono da considerare in rapporto al clima generale di opposizione contro il regime augusteo. Già da molti anni l'imperatore lo odiava (ed il suo odio era senz'altro alimentato e incoraggiato dalla sua moglie, Livia) e avrebbe voluto sbarazzarsi di lui.

Ma l'antipatia era reciproca, – evidente e incontenibile (nonostante le parole di adulazione – nella speranza di una **captatio benevolentiae**) persino quando il poeta gli chiede una mitigazione della pena. Infatti, non mancano nel secondo libro dei **Tristia** nè un chiaro sentimento di rivolta contro l'ingiustizia di una condanna dei suoi **carmina**, nè la protesta contro il tentativo imperiale di subordinare la letteratura agli scopi morali, sociali e politici; nè le insinuazioni alla discutibile moralità dell'imperatore, nè l'accusa di essere Augusto il primo sovrano che, abusando del suo potere, si osa di attaccare la poesia e di istituire la censura ²⁶⁾.

L'imperatore poteva avere anche altri motivi di antipatia contro Ovidio, giacché questi, ad esempio, „nei **Fasti** si proponeva di esaltare la figura di P. Fabio Massimo e la sua **domus** al di sopra di quella di Augusto stesso“; o quando il poeta, esaltando „l'origine antica e nobile dei destinatari delle sue lettere“, voleva ricordargli che il padre di Augusto era un plebeo, e il bisnonno, un ex-schiavo negoziante di cordami“, o quando, insistendo „sulla libertà di cui disponevano tutte le manifestazioni artistiche“ nel passato, „implicitamente rivolge una critica severa ad Augusto per avere egli soppresso tale libertà“; o quando lo sfidava dicendogli che la fama del poeta è al di là della volontà dell'imperatore:

Caesar in oc potuit iuris habere nihil ²⁷⁾.

Ovidio resta, fino alla fine, tutt'altro che un aduttore. Non riesce a nascondere la sua antipatia contro Augusto, non la sa veramente adulare, non la sa lusingare neppure quando gli sollecita che gli venga cambiato il posto di pena. – Ma, persino nel suo epitaffio ben noto, nel quale Ovidio tiene a dire che, per l'eternità, egli rimarrà il poeta, non delle **Metamorfosi**, nè dei **Fasti**, ma proprio dell'**Ars amatoria**, cioè l'opera per la quale il tiranno l'aveva punito, – persino quest'epitaffio, non ha forse l'aria di una sfida ²⁸⁾ lanciata all'imperatore ?

1. Cf. lo studio, fondamentale in merito, di D. MARIN, „Ovidio fu relegato per la sua opposizione al regime augusteo?” In ACTA PHILOLOGICA, tomus I. Societas Academica Dacoromana, Romae, 1958, pp. 99-252.
2. **Ars amatoria**, III, 121-122.
3. D. MARIN, **Intorno alle cause dell'esilio di Ovidio**. In OVIDIANA. Recherches sur Ovide. Les Belles Lettres, Paris, 1958, p. 409.
4. **Heroides**, IV, vv. 131-132.
5. **Amores**, III, 4, vv. 38-40.
6. **Amores**, I, 9, vv. 1-2.
7. **Amores**, III, 8, vv. 54-56.
8. **Amores**, III, 9, vv. 63-64.
9. EM. PIANEZZOLA, **Conformismo e anticonformismo politico nell'ARS AMATORIA di Ovidio**. – In: QUADERNI DELL'ISTITUTO DI FILOLOGIA LATINA, Nr.2, 1972 (edit. patron, Bologna).
10. **Metam.**, I, vv. 147-148.
11. „Ovide fréquentait les cercles hostiles aux réformes d'Auguste; l'ordre équestre haïssait les lois sur les moeurs, et Auguste se montrait extrêmement froissé de cette hostilité”. H. BARDON, **Les empereurs et les belles lettres d'Auguste à Hadrien**, IIe éd. Paris, 1968, p. 90.
12. **Ex Ponto**, III, 3, vv. 71-12.
13. NINO SALANITRO, **Contributi all'interpretazione dell'error di Ovidio**. – In: IL MONDO CLASSICO, XI (1941), nr. 4-6, p. 20.
14. Cf. tra gli altri: J. CARCOPINO, **Rencontres de l'histoire et de la littérature romaines**, Flammarion, Paris, 1963, pp. 115-129; D. MARIN, **Ovidio fu relegato...**, p. 100 sqq.
15. **Tr.**, III, 6, v.35; **Ex Ponto**, II, 3, v. 46; **Tr.**, I,5, v. 42, ecc. – Cf. A. Cartault, **Encore sur le causes de la rélegation d'Ovide**. In: MELANGES... CHARELAIN, Champion, Paris 1910, p. 49.
16. **L'exil d'Ovide, poète néopythagoricien**. In: OP. Cit., specie pp. 130-170. – A questa ipotesi aderiscono R. ELLIS, E. RIPERT, ecc.
17. **Tr.**, III, 5, v. 50.
18. S.G. OWEN (vedi sotto, nota 23).
19. VILLENAVE (1809), MERKEL (1837), NAGEOTTE (1872), f. PLESSIS (1909), RIPERT (1921), NEMETHY (1922), ZIMMERMANN (1932), ecc. -C. D. MARIN, **Op. cit.**, loc. cit.
20. S.D'ELIA, **L'esilio di Ovidio e alcuni aspetti della storia augustea** – In: ANNALI DELLA FAC. DI LETTERE E FILOSOFIA DELL'UNIV. DI NAPOLI, V. (1955), p. 152.
21. **Ex Ponto**, II, 9, v. 76.
22. **Tr.**, II, v. 208.
23. S.G. OWEN, **P. Ovidi Nasonis Tristium liber secundus**. Introduction. Ad. M. Hakkert, Amesterdam, 1967, pp. 34-35.
24. **Tr.**, II, v. 136.
25. **Tr.**, II, v. 127.
26. R. MARACHE, **La révolte d'Ovide contre Auguste**. – In Ovidiana, pp. 412-419.
27. **Tr.**, II, v. 48. Cf. D. MARIN, **Op. cit.**, pp. 237, 241, 245.
28. N.I. HERESCU, **Le sens de l'építape ovidienne**. – In : OVIDIANA, pp. 420 sqq.

VALORI UMANE ÎN OPERA LUI OVIDIU

Omul, ca „măsură a tuturor lucrurilor“ (pantón métron ánthropos) – după cunoscuta expresie a sofistului Protagoras – se află și în centrul creației ovidiene, căci Sulmonezul surprinde, în scrierile sale, trăiri, sentimente profunde, etern-umane. De fapt, întreaga existență a lui Ovidiu poate sta sub semnul terențianului adagiu: „Sunt om și nimic din ceea ce este omenesc nu îmi e străin“ (**Homo sum: humani nihil a me alienum puto**). ”

Personajele ovidiene din **Heroide** și **Metamorfoze** și-au pierdut caracterul hieratic, solemn, specific epopeii și poemelor mitologice tradiționale și au căpătat dimensiuni firești, adânc omenesti, renunțându-se la idealizarea, la schematizarea lor, după anumite canoane. Putem vorbi de o permanentă tendință a lui Ovidiu de a demitiza, de a desacraliza spațiul mitologic și istoric tradițional. Demitizarea și, în același timp, umanizarea personajelor se face mai ales prin intermediul Erosului.

Dintre valorile umane ovidiene menționăm câteva: iubirea (**amor**), prietenia (**amicitia**), omenia (**humanitas**), iubirea față de pământul natal (**patriae dulcis amor**).

Ne vom opri, în rândurile următoare, la una dintre valorile morale ovidiene: omenia.

După cum se știe, termenul latinesc **humanitas** este plurivalent, bogat în semnificații. El este luat astăzi mai ales în accepția ciceroniană și renescentistă de „cultură, educație, cultivarea minții, formație spirituală, viață civilizată“, studiu, literatură, arte“. Dar, inițial, **humanitas** se referea la tot ceea ce ține de om, adică: fire, natură umană, caracter, sentimente omenesti“, însemnând, totodată : „speță umană, omenire“.

Humanitas avea însă și un sens moral și psihologic, cu următoarele conotații: „bunătate, bunăvoință, altruism, generozitate, blândete, înțelegere, omenie, politete, eleganță, finețe“.

La Ovidiu, termenul apare cu ambele sensuri: cel de „educație prin cultură, prin literatură și arte“ și cel de „bunătate, compasiune, omenie“.

Ca și Cicero, în **Pro Archia poëta**, Sulmonezul este convins că arta îi umanizează, îi transformă pe oameni. Într-o epistolă adresată lui Graecinus, el afirmă, cu convingere:

„Adde quod ingenuas didicisse fideliter artes,
Emollit mores, nec sinit esse ferox“. ²⁾

(Căci artele frumoase – pasiunea ta cea mare –
Asprimea o alungă și inima-mblânzesc).

(Trad. Th. Naum) ³⁾

Omenia – ca valoare psiho-morală – apare mai ales în Ponticele ovi-

diene. Poetul latin consideră acest nobil sentiment ca ceva firesc, izvorând din natura umană. În epistola adresată regelui trac Cotys, el spune, în chip aforistic:

„Convensiens hominum est hominem servare voluptas”⁴

(A-i ajuta pe oameni e-a omului plăcere).

În acest context, **humanitas** echivalează cu **magnanimitas**, **liberalitas**.

Dar generozitatea trebuie arătată la momentul potrivit, când îl poți ajuta pe cineva care se află în restriște, nu atunci când este prea târziu. Într-o epistolă adresată lui Rufinus, Ovidiu face următoarea reflecție:

„Gratique officio, quod mora tardat, abest”.⁵

(De-un bine nu mă bucur când prea târziu mi-l faci).

După cum se știe, în acest sens, la romani circula proverbul: „Bis dat qui cito dat”⁶ (Cine dă repede dă de două ori).

Humanitas poate echivala uneori cu **misericordia**, „omenia” fiind identificată, în acest caz, cu „mila, compasiunea”.

Descriind asprimea geților, Ovidiu le scoate în evidență totodată omenia, capacitatea de a înțelege suferința cuiva:

„Nulla Getis toto gens est truculentior orbe:

Sed tamen hi nostris ingemuere malis”⁷

(Nu este neam mai barbar pe lume decât geții,

Și totuși, chiar și geții durerea mea o plâng).

De fapt, adevărații „barbari” – în sensul modern al cuvântului – erau foștii prieteni ai lui Ovidiu, cei care aveau inima impietrită față de imensa sa suferință, față de nefericita sa soartă. Auzind despre dușmănia, ura sau totala indiferență manifestată față de el de mulți dintre cei rămași la Roma, poetul exclamă, cu amărăciune și revoltă:

„Nec mala te reddunt mitem placidumve jacenti

Nostra, quibus possint illacrimare ferae ?”⁸:

„Mitius est lasso digitum supponere mento;

Mergere quam liquidis ora natantis aquis”.⁹

(Când ar putea să-mi plângă și fiarele de milă,

Pe tine-a mele chinuri deloc nu te-mblânzesc ?;

Ești om de omenie ? Ajuți inotătorul

Și capul lui în valuri nu i-l cufunzi mai rău).

Dar omenia, blândețea nu trebuie confundate cu lipsa de energie, de voință; ele se pot imbrina cu fermitatea, cu intransigența, așa cum reiese dintr-un fragmet din Pontice.¹⁰

În scrisorile din exil ale lui Ovidiu, **humanitas** echivalează de multe ori, cu **clementia** și cu **venia**, însemnând „omenia” în acest context. „iertare, îndurare, clementă”. Ovidiu se referă mereu, după cum se știe, la clementa manifestată față de el de împăratul Augustus, omenia acestuia fiind amplificată, exagerată în mod intenționat de către poet, cu scopul de a obține, până la urmă, iertarea deplină și rechemarea sa din exil. Iată câteva versuri semni-

ficative:

„His precor exemplis tua nunc, mitissime Caesar,
Fiat ab ingenio mollior ira meo !
Illa quidem iusta est, nec me meruisse negabo:
Non adeo nostro fugit ab ore pudor.
Sed, nisi peccassem quid tu concedere posses ?
Materiam veniae sors tibi nostra dedit“. ¹¹
(Și eu la tine Zeus, cu-nchinăciune vin,
Cu cântecele mele mânia să-ți alin !
Sunt pedepsit pe sfânta dreptate și nu pot
Minti să simt rușinea roșind obrazu-mi tot,
Dar cum mai poți iertarea s-o dai, de n-am greși ?
Te-arată-a mea osândă cât de milos poți fi !).

(Trad. Eusebiu Camilar).

De fapt, avem de-a face cu o pseudo-clementă, o pseudo-omenie.

Neinduplecarea, lipsa de înțelegere, de omenie a împăratului (**inhumanitas**) se metamorfozează, sub pana lui Ovidiu, în **humanitas, clementia**, în sensul în care Eriniile (zeițele răzbunării) erau numite „Eumenides“ (Zeițele Binevoitoare), cu speranța că, în felul acesta, vor putea fi induplecate.

NOTE

1. **Heautontimoroumenos**, actul I, scena 1.
2. **Ex Ponto**, II, 9, v. 47-48.
3. Vom folosi, în continuare, traducerea lui Theodor Naum, din volumul: Ovidiu, **Tristele. Ponticele**. București, 1972.
4. **Ex Ponto**, II, 9, v. 39.
5. *Ibidem*, III, 4, v. 52.
6. Vezi: **Latine dicta. Citate și expresii latinești**, București, 1992, p. 27.
7. **Ex Ponto**, II, 7, v. 31-32.
8. **Tristia**, V, 8, v.5-6.
9. **Ex Ponto**, II, 3, v. 39-40.
10. *Ibidem*, IV, 6, v. 31-32.
11. **Tristia**, II, v. 27-32.

ELEMENTE DE ISTORIE ROMANĂ ÎN „METAMORFOZELE” LUI OVIDIU

„Metamorfozele” se constituie într-un poem epic, de inspirație mitică, scris în epoca de maturitate a lui Ovidiu. Ele sunt o splendidă ilustrare poetică a unor mituri ancestrale. Se acceptă, în general, că meritul cel mai mare a lui Ovidiu este acela de a fi umanizat mitul.

Noi încercăm o demonstrație inversă: capacitatea poetului de a fi mitizat individul. Date fiind incidente ale evenimentelor istorice, avem în vedere nu individul obișnuit, ci eroul sau personalitatea istorică.

„Metamorfozele” rămân în continuare o operă poetică sau o istorie a miturilor. Prezența faptului istoric este accidentală și intervine spre finalul operei (c. XIII-XV), când Ovidiu realizează că trebuie să-i dea acesteia o unitate: începută cu organizarea haosului natural (sau originar) prin intervenția unui zeu, cartea se va sfârși cu organizarea spațiului apropiat, terestru, prin acțiunea unui **imperator**.

Evenimentele la care se referă sunt puține și de valori diferite: unele legendare, altele autentice. Ele se concentrează în jurul a patru personalități (numite de noi momente): Aeneas – Romulus – Caesar și Augustus.

Simpla catalogare a numelor în ordinea enunțată crează deja ideea unei replici poetice la celebra deja **Ab Urbe condita** liviene.

Momentul Aeneas este tributar variantei troiene cu rol în geneza Romei. Momentul se compune din trei episoade:

- a. fuga lui Aeneas;
- b. călătoria lui Aeneas;
- c. apoteoza lui Aeneas,

dintre care numai primul intră în sfera interesului nostru.

Fuga lui Aeneas este pusă sub semnul destinului (**fata**), care „nu îngăduie să se fi prăbușit și speranța Troiei odată cu zidurile ei”:

*Non tamen eversam Troiae cum moenibus esse
Spem quoque fata sinunt.*

(v. 623-624)

Aeneas este desemnat prin descendența maternă – **Cythereius heros**), singura care îi certifică descendența divină. Singurul epitet atribuit lui Aeneas este **pius** (piosul), explicat prin acțiunea eroului: el poartă, într-o atitudine cunoscută și la Vergilius și pe care, mai târziu, Lepautre și Carle Vanloo o vor immortaliza, zeii Illionului și pe tatăl său, Anchise și îl ține de mână pe Ascanius.

De remarcat că epitetul **pius** ține de natura umană a eroului și traduce reacția pe care individul primitiv o are față de **fatum**. Termenul este de

pus în legătură cu **sacra** (**sacra** et **sacra** altera, v. 624), regăsit și la Vergilius, **Aeneida**, 2,293:

Sacra suosque tibi commendat Troia penates.

Cei doi termeni vor fi dezvoltăți tot de Ovidius în **Fasti** (1,527): *pius Aeneas sacra et sacra altera, patrem, adferet.*

Starea de fugă a lui Aeneas (**profugus** la Ovidius sau **fato profugus** din proemionul **Aeneidei**) reclamă intervenția destinului, fie sub forma unor prevestiri (vezi mai departe oracolul din Delfi), fie prin intervenția directă a Venerei sau a lui Anchise. În conotația evenimentului, trioul format din Anchise – Aeneas – Ascanius reprezintă cele trei verigi temporale de bază : trecutul – prezentul – viitorul.

Episoadele ulterioare sunt comprimate. Între acestea, războiul cu rutulii beneficiază de un spațiu mai mare; momentul prezent și în epopeea lui Vergilius, are o parte legendară – cea a alianței dintre regele Latinus și Aeneas îndreptate împotriva rutulilor – și o parte istorică reală : rutulii au fost printre primele neamuri supuse de romani în Latium.

Misiunea lui Aeneas a fost de a pune bazele împărăției lui Iulius. Odată această misiune indeplinită prin vitejie (**virtus Aeneia**), Aeneas este deificat: are loc prima apoteoză romană, care este în esență o metamorfoză.

Odată cu acest act, eroul nu mai este simțit ca „Troianul Aeneas”, ci ca „localnicul”, „băștinașul” (de unde și numele nou, Indigetes, pe care îl dobândește în noua ipostază). Numele este împrumutat ca apelativ de la alte divinități – Pater Indiges sau Juppiter Indiges. Pe de altă parte, informația lui Ovidius o putem compara cu inscripția de pe baza statuii lui Aeneas ridicată de Augustus (CIL, I, p. 189):

„appellatus est Indigens pater et in deorum numero relatus”.

Perioada ulterioară, de domeniul legendei, este inaugurată de Ascanius, care a domnit peste Alba și Latium și continuată de un șir lung de regi, ultimul citat fiind Numitor. Cele mai multe legende care se referă la preistoria romană le regăsim în ultimele cărți ale „Metamorfozelor” lui Ovidius și parțial în „Fasti”, scrise, probabil, cam în aceeași perioadă. Despre o serie de regi albi, scrierea istorică, romană nu știe nimic. Numele lor au fost inventate pentru a acoperi lacuna dintre distrugerea Troiei și fondarea Romei. Lista lor, aflată mai întâi la Alexandros Polyhistor (cca. 80 a. Chr.), ajunge la o recunoaștere generală la începutul perioadei lui Augustus, ca genealogie a casei domnitoare a Iuliilor. Catalogul regilor albi îl aflăm la Ovidius în două rânduri: **Metamorfoze**, XIV, 609-622 și **Fasti**, IV, 37, și urm., cu ușoare modificări: în ultima lucrare numește pe Ascanius – Iulius, pe Silvius – Postumus Silvius, pe Capetus – Calpetus. În „Metamorfoze” dă întâietate lui Romulus : **Romulus redivivus**. Preocupările lui Ovidius referitoare la istoria legendară romană le regăsim la Titus Livius și Varro. (vezi, de exemplu, la ultimul legătura etimologică stabilită între Tiberius, rege și Tiberis, apa Tibrului sau între Aventinus, tot rege, și colina Aventin din Roma).

Lui Numitor, tot după legendă, îi urmează Romulus; întemeierea Romei de către Romulus reprezintă varianta eroică a unui act sângeros, soldat cu un fratricid; sau, depășind semnificația evenimentului, are valoare ca „a doua întemeiere“, prin Romulus. Fundalul istoric este cel al războaielor cu sabinii: Tatius și senatul sabin pornesc război împotriva orașului; episoadele trădării Tarpeei și răpirii sabinelor, dezvoltate la Titus Livius, la Ovidius sunt mai mult aluzive. Ceea ce se reușește să se pună în evidență este participarea sabinilor ca element formativ al poporului roman; Tatius este asociat la domnie (*Tatiumque accedere regno*).

Mai republican în gândire, Titus Livius va scrie: „Statul roman este așezat pe temelie puternică și soarta lui nu mai atârână de un singur conducător“.

Lui Romulus îi se recunoaște activitatea de legiuitor: el a dat celor două popoare, latin și sabin, aceleași legi (*iura aequata*, Metam., XIV, 805-806). În relația **Romulus – legi**, Titus Livius va accentua valoarea acestora din urmă: „Romulus (...) a chemat poporul la adunare și i-a dat legiuiri (...) pentru că o asemenea gloată de oameni nu putea să se contopească într-un popor decât numai prin legi“ (I,8).

Are loc a doua apoteoză: cea a lui Romulus sub numele de Quirinus. Numele este de pus în legătură cu orașul sabin **Cures** și cu numele de **Quirites**, dat romanilor: „toți cetățenii romani au fost denumiți **Quirites**, de la numele fortăreței sabine Cures“, va preciza Titus Livius, I,13.

Artificiul literar pe care îl reprezintă mesajul lui Romulus – conform căruia voința zeilor este de a face din Roma capitala lumii, coincide momentului istoric inaugurat de Augustus, iar scriitorii vremii înțeleg să-l susțină.

Următoarele două momente, pe care le desemnăm prin numele ilustrate care le-au reprezentat – Caesar și Augustus –, depășesc sfera legendarului și intră deja în aceea a faptului istoric autentic.

Momentul Caesar

Ovidiu preferă o formulă de elogiu: „Caesar este zeu în orașul său“ (Caesar in urbe sua deus est). Elogiul conține, în enunțuri scurte, **res gestae divi Iulii Caesaris**:

- triumfuri în războaie (**bella finita triumphis**);
- fapte strălucite în timp de pace (**res domi gestae**);
- glorie timpurie (**properata gloria**).

Elogiul lui Caesar se bazează pe merite personale și, mai ales, pe relația de paternitate dintre el și Octavian Augustus.

Ovidiu ignoră adopția și îl prezintă pe Augustus ca fiu natural al lui Caesar. Sunt enumerate faptele mai importante ale lui Caesar:

- expedițiile în Britania și Egipt;
- supunerea Numidiei și a regelui Iuba din Cinyps;
- înfrângerea fulgerătoare a lui Pharnakes, fiul lui Mithridates, care

voia să reocupe Pontul.

Nu putem să nu remarcăm faptul că alte acțiuni importante, care, probabil, nu au beneficiat de aprecierea unanimă a contemporanilor, sunt trecute sub tăcere: avem în vedere aici primul triumvirat, războaiele din Gallia, războiul civil, dictatura.

Apoteoza lui Caesar se explică prin necesitatea ca Augustus să aibă confirmată o dată în plus originea divină. Actul complotului (sau **idele lui Martie**), asociat cu **mirabilia**, interpretate ca prevestiri ale zeilor, este desemnat prin termenii de „crimă” (**facinus**), „moarte tristă” (**triste letum**) și „groaznic omor” (**dira caedes**).

Formula de compromis conține:

a) aspect poetic: momentul este depășit prin cunoașterea destinului poporului roman;

b) atitudinea civică a poetului: Caesar și-a împlinit timpul său, sfârșindu-și anii pe care i-a datorat pământului. Va trece în cer ca un zeu nou și va fi cinstit în temple.

Momentul Augustus – este plasat la sfârșitul cărții a XV-a și la sfârșitul ciclului de **Metamorphose**. În accepția poetului, **finis coronat opus**; momentul final este o **laudatio** la adresa lui Augustus, căreia, din păcate, nu îi recunoaștem și o valoare poetică. „Mostenitor al numelui lui Caesar”, Octavian Augustus va purta sarcina conducerii Romei și a Imperiului. „Faptele divinului Augustus” (**res gestae divi Augusti**) constau în :

– victoria de la Mutina (împotriva lui Antonius; 43 a. Chr.).

– bătălia de la Pharsalos (marcând înfrângerea lui Pompei de către

Caesar; participarea la luptă a lui Augustus „nu a putut fi însă atunci decât simbolică);

– victoria de la Philippi (împotriva lui Cassius și Brutus);

– lupta de la Actium și înfrângerea lui Antonius în apele siciliene (31

a. Chr.);

– anexarea Egiptului (în 30 a. Chr.).

În două versuri Ovidius va rezuma: „tot ce este pământ locuit va fi al lui / chiar și mările i se vor supune” (**quodcumque habitabile tellus/ sustinet, huius erit; pontus quoque serviet illi**; v. 829-830).

În plan civic, Augustus va fi un reformator: va institui pacea, va da legi pentru care va fi prețuit ca **iustissimus auctor** și va îndrepta moravurile prin exemplul personal; în sfârșit, ca o măsură de supremă prevedere, va adopta pe Tiberius.

Sunt acțiuni ale împăratului pe care Ovidius, la data scrierii **Metamorfozelor**, le cunoștea foarte bine și le accepta. Așa se explică formula de **adulatio**, pe care cititorul modern o acceptă mai greu. Noi ignorând-o, putem fi de acord cu testamentul literar al poetului:

*„Iamque opus exegi, quod nec Iovis ira nec ignis
nec poterit ferrum nec edax abolere vetustas.”*

(Am sfârșit o operă pe care nici mânia lui Jupiter, nici focul, nici fierul, nici dintele vremii, nu vor putea s-o distrugă).

L'ATESTAZIONE DELLA PRESENZA DEGLI ITALIANI, – GENOVESI E VENEZIANI – SULLE SPONDE DEL PONTO EUSINO (MAR NERO)

Il popolo romeno ha la sua origine in quelli che furono per la prima volta presenti in questo spazio geografico, cioè nei Daci, ed in quelli che sono venuti ulteriormente, nei primi decenni della nostra era, prima, come conquistatori di queste regioni, e poi come pacifici coabitanti degli autoctoni, cioè i Romani.

Come popolo autoctono, i Daci sono ricordati, per la prima volta, dal geografo Strabone (63 a.C. – 19 d.C.), secondo il quale, abitavano la parte montagnosa, situata a sinistra del Danubio, esattamente nella odierna regione della Transilvania, esistenti ugualmente fino al Mar Nero, il Ponto Eusino di una volta, ai tempi di Ovidio stesso.

La colonizzazione di tutto questo territorio, avvenuta subito dopo 103 d. C., grazie all'imperatore Traiano, è confermata sulla Colonna di Traiano, simbolo della lotta fra i due popoli, ugualmente bravi, eretta proprio alla fine di questa coesistenza, nel 113, ed è l'opera di uno dei più grandi architetti e scultori del tempo, Apollodoro di Damasco, impiantata nel mezzo del Foro di Traiano a Roma, durevole per saecula saeculorum.

Fissata nel pieno centro di Roma, essa rappresenta uno dei più importanti punti d'attrazione d'Italia. Modello d'ispirazione per la maggior parte degli artisti del Rinascimento – scultori e pittori – essa, è nello stesso tempo, un documento di pietra di tutto il periodo storico contemporaneo.

La costituzione della Provincia della Dacia è stata proclamata dall'imperatore stesso, il quale nominò governatore Terentius Scaurianus, con una **lex provinciae**, promulgata da Traiano ancor **presente in Dacia**, fu allora che fu creata la **colonia dacica**, (Strabone, VII, 3, cap. 13) col nome completo, „Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica“, e subito dopo, **Dacia Felix**.

Lo stato morale ed intellettuale dei Daco-romani dev'essere stato quello degli abitanti dell'Impero Romano. Innumerevoli sono le iscrizioni esistenti in tutta la Dacia di allora e di ora, con le quali gli imperatori romani erano ricompensati per le loro iniziative edilizie su tutto il territorio della Transilvania sino a Tomis sul Mar Nero. L'imperatore Adriano è quello che supera tutti gli altri, con la sua effigie sulle pietre elogiative trovate: Esso appare – per di più – per le prime vittorie contro i primi barbari che invasero la Dacia, – come „*restitutor Daciae*“, ed in suo onore, furono coniate serie intere di medaglie e monete.

La colonizzazione della Dacia è stata realizzata in proporzioni mas-

sicce, concentrandosi, qui, in un assai breve periodo – 164 anni – forse e numero immane di coloni romani. Lo stesso numero di imperatori che vi si susseguirono uno dopo l'altro, è edificatore: Traiano, Adriano Septimio Severo, suo figlio Caracalla, che venne in queste parti dell'Impero, per difendere il Danubio dalle invasioni dei Germani, Gordianus Dacius, Gallus, Valerianus, Gallianus, Claudius ed Aureliano.

Aureliano, l'ultimo imperatore romano nella Dacia, imperatore che lo storico Sextus Aurelius Victor paragona ad Alessandro il Grande, ed il quale, sulle monete, appare come un **Deus et dominus natus**, era figlio di un contadino, colono del senatore Aurelius della Dacia vicina al Danubio. La protezione di questa provincia ormai romana, ereditata da Traiano, imperatore modello, ha costituito per lui, una mèta permanente, in virtù della quale ha fatto manovrare molte legioni in ambedue le parti del Danubio, su un unico fronte.

L'opera più persistente – secondo il patriarca della storia romana, Nicolae Iorga – non spetta nella formazione dell'elemento etnico predominante, ai coloni, bensì ai soldati e alla popolazione rustica di antica immigrazione, che da sé si riunì con la classe rurale della Dacia. La lingua volgare latina è stata portata in Dacia già formata ed intrattenuta da questi.

Il consolidamento delle forme flottanti su questo territorio non si è potuto realizzare che in una formazione politica certa, di carattere urbano e rurale, in ugual misura. I cambiamenti intervenuti più tardi, sono dovuti indubbiamente alle capacità poetiche, creative, del popolo romano, dipendentemente dal cerchio di visione, di occupazioni e di esperienza quotidiana.

Sin dal VII secolo, l'Impero romano d'Oriente – dopo la Caduta di quello d'Occidente – sebbene acquistasse un nuovo aspetto, quello della grecità era chiamato Romania e Rumenia, e gli abitanti romeni, più tardi Romeni, i Romeni di oggi.

Nel periodo delle Crociate, l'Impero Romeion diventa l'Impero Latino di Constantinopoli, detto anche franco e greco-latino o Impero Latino di Romania. Lo storico francese Villehardouin era chiamato, per esempio, „Marèchal de Roumanie“.

La romanità fu continuata pienamente, quindi, nell'Est dell'Europa, tramite i Romeni, tanto dal punto di vista etnico, che linguistico.

A proposito dell'esistenza „geografica“ dei daco-romani su queste regioni attuali, essa è confermata sin del secondo secolo dopo Cristo, dall'astronomo, matematico e geografo greco, Tolomèo, nato in Egitto nel 138 e morto nel 180, d. C., le carte di cui furono scoperte dall'umanista italiano Francesco Berlinghieri e fatte note nella sua **Geographia**, vero e ideale documento cartografico. La fedeltà della sua Geographia si è rivelata indubitabile, tenendo conto, innanzitutto, che il Manuale di Tolomeo rappresenta la sintesi delle conoscenze geografiche dell'Antichità, nel momento in cui l'espansione romana aveva raggiunto i confini più lontani.

Rileggendo la „*Tabula nona Europae*“ di Francesco Berlinghieri, apparsa nel 1490, la conclusione è quindi che la provincia romana della Dacia Felix si estendeva dall'occidente estremo della Transilvania, fino al litorale del Mar Nero, formando così un'unità organica per sé stessa.

Più tardi, in seguito alle invasioni dei popoli orientali e settentrionali, il Commercio, con le sue conseguenze, ha confermato in pieno, l'esistenza delle località stesse, fiorenti anche nei nostri giorni.

Le prime carte nautiche, realiste, dei navigatori veneziani e genovesi dimostrano persino plasticamente e policromi, la posizione esattamente odierna di esse, che Ovidio senz'altro avrà conosciuto a suo tempo.

Le ricchezze del suolo e del sottosuolo romeno hanno attirato sempre negozianti stranieri, e, fra i primi, gli italiani. Un primo periodo di prosperità commerciale è quello fino alla conquista di Bisanzio delle rive del Mar Nero, cioè dal 1200 fino al 1453, la Caduta di Constantinopoli, realtà visibili nelle carte nautiche, nonché nei documenti consolari, appartenendo ai coloni genovesi e veneti, di vicina Caffa, Moncastro e Licostomo, le ultime due città pròspere costruite dai genovesi stessi sul Mar Nero, con l'accordo e l'appoggio dei Principi romeni.¹⁾

Se pensiamo che i portolani o le carte nautiche erano vere descrizioni letterarie delle coste marittime – simili ai pèripli antichi – e che le carte geografiche, in genere, ci confermano questa realtà, l'Italia possiede, per il periodo dei secoli XIII-XIV-esimo, sufficienti esemplari, di un interesse inestimabile. Il loro valore sta nel fatto che essi erano concepiti *in situ*, cioè sul posto, tanto da poter costituire per gli interessati, l'intera storia della regione, o sviluppo dei rapporti diplomatici ed economici, fra noi e gli stati limitrofi, ma soprattutto italiani – Genova e Venezia – ma anche una visione generale di una zona ben determinata. Non poche volte, sulla carta geografica è rilevante, a colori, una località con la rispettiva bandiera o lo stemma, dominante. La fonte storica è così assicurata plasticamente, a colori!

Una di queste carte appartiene ad un pisano, del XIII-esimo secolo, con le località di oggi, Mangalia, Constanza e Moncastro (Cetatea Albă di oggi). Si deve ricordare poi il portolano di Giovanni da Carignano del 1309, sul quale figurano tutte le città di oggi. Uno dei più famosi cartògrafi è stato il genovese Pietro Vesconti, a cui sono dovute le carte di Firenze, di Parigi, di Vienna e di Venezia, sulle quali le località marittime sono ancor più precise e numerose, e fra queste Licòstomo (Chilia, dei nostri giorni).

Ma anche il famoso autore di un *Opus Terrae Sanctae* (1320-1321) e di una *Storia di Romània* (1328-1333), scritta per l'unione dei popoli cristiani contro l'invasione ottomana dell'arcipelàgo egeo...

Nella Biblioteca del Vaticano si possono vedere tutti i suoi còdici, di una realtà commovente.

Una grande importanza hanno anche le carte di Angelino Dulcerto,

o dei fratelli Pizigani (1367), o il planisfero della Biblioteca Nazionale di Parma, o pure le carte di Grazioso Benincasa, o di Giorgio Calàpoda o di Nicola de Cusa, in cui viene presentato anche il Delta del Danubio.

Il più importante documento di quel periodo medievale è il Mappamondo di Fra Mauro – Frater Maurus, „cosmògraphus incomparabilis“, morto intorno al 1459. Il mappamondo è stato trasportato nel 1811 alla Biblioteca Marciana, da un prete del Convento di San Michele di Murano. concepito in una forma quasi circolare, piuttosto ellittica, con un dimaetro di 1,69 m e verticale 1,93 m l’opus è sovrapieno di didascàlie di ordine geografico e cosmografico.

E’ stato lavorato su pergamena, a colori. Molte delle sue indicazioni sono simili, in parte, con quelle del Milione di Marco Polo. In bellissime lettere sono presenti su questo meraviglioso mappamondo, i nomi di Pontus Euxinus, Caffa, Callatis, Caliacra, Danubio, Licostomo, Moncastro, Vlachia.

Nel Palazzo Vecchio di Firenze, vicino alla Sala dei Gigli, sugli scaffali a colori, si iscrivono ugualmente numerose carte geografiche a colori, che parlano di noi, Romeni, quasi, a viva voce.

Attestazioni, più evidenti di così, non possono esistere. Esse sono vere testimonianze che rimarranno lungo i secoli e che offriranno ai nostri due popoli, – romeno e italiano – la certezza di una fratellanza, gemellaggio, sempre più e sempre più pròspero.

NOTE

1. Geo Pistarino, Genovesi d’Oriente, Civico Istituto Colombiano, Genova, 1990, 523 p.

ROMANIA DEL DANUBIO E BISANZIO E FIRENZE

Due città, due civiltà, due epoche decisive per l'evoluzione brillante dell'umanità, lungo i secoli, e speriamo... per saecula saeculorum.

Bisanzio – dal greco Bysantion e latino Bysantium – è l'antica denominazione di Constantinopoli, fondata dai coloni di Megara nel VII- secolo a.C. Essa assunse col tempo una grande importanza per la sua posizione all'imboccatura del Mar Nero, attraverso lo stretto del Bòsforo, efficiente oggi, ancora, per i traffici commerciali di vantaggiosi benefici per l'economia internazionale.

Dopo la scomparsa di Alessandro Magno nel 323 a.C., la colònia si alleò con i Romani, anche se formalmente. Dopo quasi sei cento anni, Costantino il Grande, creò il suo impero romano d'Oriente, nel 330 d.c., che prese da Bisanzio, che era la nuova capitale romana, la denominazione di Impero bizantino, divenuto, per una massima prosperità – quale vero collegamento fra l'Oriente e l'Occidente – un notevole centro politico, militare e strategico; in più, divenne nello stesso tempo, la sede di una brillante civiltà che ha influito moltissimo sui popoli orientali e su quelli occidentali in ugual misura.

I rapporti politici, economici ed artistici fra Bisanzio e Venezia risalgono alle origini stesse della città lagunare. E non è affatto strano e, tanto meno incredibile, il fatto che i negozianti di un mondo e di un altro – bizantino ed europeo – furono promotori basilari di tutte le due apparizioni civili, grazie ai loro fondamentali scambi economici, innanzitutto.

Per ciò che riguarda la cultura – sulla quale ci soffermeremo particolarmente, si ha notizia di opere greche a Venezia, già nei secoli XI-esimo e XII-esimo. Codici greci con sontuose rilegature, vengono riposti nel Tesoro di San Marco, sin d'allora. A partire dal Quattrocento, grazie al risveglio dell'interesse per la cultura classica, le raccolte di codici greci aumentano di numero e d'importanza. Nell'entusiasmo della riscoperta dell'antico, patrizi e cittadini veneziani, fanno a gara nell'assicurarsi le preziose testimonianze di quella cultura.

Nel 1468, il grande cardinale umanista bizantino, Giovanni Bessarione, donò alla Repubblica di Venezia la sua inestimabile biblioteca, in cui egli aveva raccolto, con titanica passione, i testi più importanti della greicità; ciò, al fine di conservare per l'umanità il meglio della cultura classica, che correva allora il pericolo di una totale distruzione a causa dell'avanzata ottomana. E' nata così la Libreria di San Marco, nota come Biblioteca Nazionale Marciana, nella quale quei codici preziosi sono conservati ancor oggi. Venezia è diventata così il maggior centro della cultura greca, soprat-

tuto dopo la Caduta di Costantinopoli, del 1453, cioè dell'antico Bisanzio.

E non fu un semplice caso la denominazione che il cardinale Bessarione diede alla Città, scelta da tutti gli eruditi greci, come una nuova Patria, e cioè „Venezia, quasi àlterum Bisanzium“, parole che accompagnano il dono del cardinale al doge di Venezia nel 1468, in un codice esistente alla Marciana della Città Serenissima. E questo codice è proprio l'atto di nascita della famosa Biblioteca. Oltre all'elenco dei libri donati, vi è la celebre lettera al Doge e al Senato veneziano, a cui il cardinale spiega i motivi della sua scelta. La rilegatura coeva è in pelle decorata e colorata in verde; il codice è esposto tuttora nella Sala Maggiore della Libreria Marciana.

(Del resto, a questo codice e a molti altri esposti per un mese dell'anno scorso, 16 settembre-15 ottobre) alla Marciana, verrà dedicata anche quest'anno, 1994, nel mese di marzo, una Mostra, avente tutti i diritti di essere chiamata storica.

I dotti greci, supèrstiti dopo la Caduta di Costantinopoli, formarono, prima, una loro diaspora sempre a Venezia, l'alterum Bysantium“, portando con loro, oltre la loro saggezza classica, antica, ellenica, anche molti dei manoscritti, non conosciuti fino allora in Europa. Bessarione offrì, prima, mille codici, che poi arrivarono fino alla cifra di 13.000. Immaginiamoci anche l'avidità dei nuovi cittadini veneziani, ormai favolosi banchieri, per appropriarsene più di quanto ne avevano bisogno per la loro cultura.

Importante è che Venezia – la Serenissima – divenne, grazie a questi ospiti – scappati per forza dalla loro Patria – la porta dell'Oriente, dell'Europa e del mondo, epicentro della cultura greca in Europa.

Le due mostre dedicate ai codici greci, a Venezia, nel settembre del 1994, furono già considerate epocali, la prima alla Biblioteca Marciana (il 216 settembre) con un'inaugurazione artificiale, nel Palazzo dei Dogi, che ha celebrato anche il magnifico restauro della Monumentale Scala della Libreria Sansoviniana-Marciana, e l'altra (il 17 settembre) alla Fondazione per la Cultura Greca. Ad ambedue le manifestazioni, furono pertècipi numerosissimi illustri cittadini greci, venuti dalla Grecia appositamente, spinti dal desiderio di rivedere, con un febbrile entusiasmo, i loro antichi tesori.

In ciò che riguarda la Scala della Libreria, questa – come si sa – è l'opera dell'artichitetto-scultore Iacopo Sansovino (1486-1570), come pure le sale entrambe della stessa libreria, edificata da questo artista tra il 1537 e il 1553. La decorazione pittorica fu eseguita successivamente, e la biblioteca fu aperta al pubblico nel 1560.

La decorazione stupenda della Scala e delle aule, è opera dei pittori Tiziano (1560), Veronese, Tintoretto ed altri loro scolari. Nella sala maggiore erano collocati originariamente i libri donati nel 1468 dal Cardinale Bessarione alla Repubblica.

Nelle due mostre del 1994, c'erano edizioni princeps delle opere di Platone, Pindaro, Xenofonte, Thucidide, Aristotele, Emanuele Crisolora,

Dimitrie Calcondilas, e c'era pure l'Albero genealogico dell'editore **Aldo Manuzio**, tutte, opere incomparabili per la raffinatezza dei caratteri tipografici – le squisite, raffinate, lettere aldine, con rilegature da veri tesori d'arte monumentale, in pelle, gioielli finissimi, in oro, perle, argento, smalti, tutti questi codici arrivano oggi a somme inestimabili, opere stampate per la prima volta da questo maniaco ed abilissimo artista tipografo, opere fra le quali figurano autori come Omèro, Cicero, Ovidio, Catullo, Tibullo, Propertio, Heròdoto, il testo originale di Demostene su una carta eccezionale, la Grammatica latina di Costantino Lascaris, gli Idilli di Teòcrito, un'edizione magnifica delle opere di Poliziano e perfino una piccola Divina Commedia, con l'emblema, divenuto celebre, di in delfino con un'àncora, ispirato da una moneta d'argento dell'imperatore Traiano.

Non dimentichiamo che Aldo Manuzio, il mirabile tipografo, nato a Velletri nel 1449, fu discepolo del nostro sacro della cultura Pico della Mirandola, dopo di che, si è trasferito a Venezia, attirato dalla fama del cardinale Bessarione che aveva già partecipato al Concilio di Ferrara e Firenze degli anni 1437-1439; e non dimentichiamo neanche il fatto che, dopo la prima edizione delle opere di Sòfole, lo stesso Aldo Manuzio fondò l'**Accademia Aldina**, cenacolo qualificato come il primo esempio di larga collaborazione scientifica per azioni tipografiche. Fra i soci c'erano: Marin Sanudo, Pietro Bembo, Marc Antonio Sabellico, e pure Erasmo di Rotterdam.

Si sa poi che molti degli eruditi greci, pròfughi da Bisanzio, cioè dopo la Caduta di Costantinopoli del 1453, trovarono asilo, sia a Roma – come fra altri, Bessarione stesso – che a Firenze, ricompensati, o dai ricchi clerici, papi, cardinali ecc., o dagli intellettuali della solida cultura importata direttamente dall'antica Èllade, e fortunati scopritori dei manoscritti dell'antica cultura romana, italiana.

La prima metà del Quattrocento italiano fu un periodo più che propizio per una collaborazione ideale fra i due mondi e le due civiltà, quella antica e quella moderna. E non altrimenti che così, apparvero e il Rinascimento della nuova mentalità, spiritualità e arte italiana.

Con il Quattrocento, infatti, comincia l'età moderna. In essa prevale essenzialmente un concetto che all'uomo era il più caro: cioè la valutazione della sua vita terrestre che ha già in sé qualche cosa di eterno, e questo perché imperiture e assolute sono le grandi espressioni del suo spirito, e imperituri e assoluti sono i valori universali in cui vive, e cioè le bellezze che egli raggiunge con la sue arte, l'armonia che egli scorge nell'arte, nella scienza e nell'universo.

I grandi poeti-vati del Trecento – Dante, Petrarca e Boccaccio – avevano già anticipato questo risveglio, ricorrendo al mondo antico – anch'essi – non solo per prendere modelli, ma anche per lanciare nuove teorie e nuovi motivi di affer mazione della dignità e dell'uomo:

„Considerate la vostra semenza:

fatti non foste a viver come bruti,
ma per seguir virtute e conoscenza”,

ammoniva l’Ulisse di Dante i suoi compagni, e Ulisse è forse la più significativa espressione dell’umanesimo che già battè alle porte dell’umanità, fortemente intuita dal genio dantesco, e implicitamente elaborata dalla mentalità medioevale, in anticipo, ... „ a divenir del mondo esperti”.

Non dimentichiamo neanche le parole di Petrarca, della sua Lettera ai Posterì: „piacquemi sopra ogni altra cosa, lo studio dell’antichità, poichè la presente età nostra io ebbi sempre per tal modo in fastidio che, s’agli on fosse l’amore dei miei cari, in tutt’altro tempo che in questo, esser nato vorrei. E del quale cerco farmi dimentico, e vivo col pensiero in mezzo agli antichi.”

E neanche le esaltanti parole del tribuno romano, Cola di Rienzo, discepolo dello stesso Petrarca: „esultino intorno i monti, i colli si vestano di gioia, e tutte le pianure e le valli fioriscano di pace, germolino feconde, e siano piene di eterne letizia. Risorga il popolo romano dalla sua lunga prostrazione, ascendendo al trono dell’usata maestà; deponga il vestito di vedovanza, rivesta la porpora nuziale, adorni il libero capo di un diadema, cinga il collo di monili, riprenda lo scettro di giustizia; e, circondato e rigenerato con ogni virtù si offra come uno sposo adorno, per piacere alla sua sposa. Si destino i suoi sacerdoti e i suoi grandi, gli anziani e i suoi grandi, gli anziani e i giovani, le matrone, i fanciulli e le fanciulle; e tutto l’esercito romano in voce di salvezza, attonito, piegati a terra i ginocchi, fissi gli occhi al cielo, alte le mani alle stelle, cogli animi gioiosi, con menti piissime, renda grazie a Dio e canti gloria nei cieli.”

Venezia – l’ „alterum Byzantium” – è stata invasa, quindi, dopo la caduta di Constantinopoli – e anche prima – dai più saggi rappresentanti della cultura antica, greca; numerosi di questi, poi, senza abbandonarla definitivamente, invasero Roma e Firenze, città già ridestate, grazie ai loro codici e alla loro onniscienza, alla nuova vita. Segretari dei Papi, precettori di questi o di famosi Principi, e soprattutto ricercatori febbrili di altri ed altri codici e manoscritti, scavavano ininterrottamente, le benedette *litterae humanae ex abyssu tenebrarum*.

E questi furono – oltre il cardinale Bessarione – un Costantino Lascaris, un Giovanni Aurispa, Teodor Gaza, Giovanni Crisostomo, Gemistro Pletone, Andronico Callisto, e moltissimi altri, senza la dottrina dei quali, forse, Roma, e soprattutto Firenze, sarebbero rimaste prive irrimediabilmente della mirabile civiltà antica originaria.

E così – soprattutto con la loro presenza a Firenze - attirati dallo splendore della Corte Medicea – l’avidità per le conoscenze dei testi della civiltà romana ed ellenica, crebbe immensamente, con un formidabile pathos che pervase tutti, al massimo.

„Io, caro Niccoli – scriveva Poggio Bracciolini, al papa Niccolò V (1397-1455) – ho un po’ rallentato la ricerca delle opere antiche. Ormai è

tempo di svegliarci e di fare in modo che i libri che possediamo e che leggiamo tutti i giorni, rechino un'utilità pratica all'umano vivere".

E tutto ciò, dopo la conoscenza di migliaia di manoscritti portati alla luce dai più accaniti umanisti greci e fiorentini, in ugual misura. Il cardinale Besarione aveva già elaborato la sua celebre difesa di Platone, nel suo libro **In calumniatorem Platonis**, contro Giorgio di Trebisonda, nonché la traduzione dal greco in latino, **De factis et dictis memorabilibus Socratis**, mentre Marsilio Ficino, il fiorentino, fondatore dell'Accademia Platonica, era già autore della **Theologia platonica**, delle **Istituzioni platonicae**, della **Vita di Platone**, **De cristiana religione**, aspirando ad accordare filosofia e religione, platonismo e cristianesimo, nella stessa misura in cui, nel suo neoplatonismo, Besarione, il cardinale bizantino, esaltava la teoria del **Kalokagaton**, cioè del Buono, del Bello e del Vero.

Del resto, anche a Roma, il papa Niccolò V accolse una fitta schiera di umanisti, greci, e fra questi il grande maestro della lingua greca, Teodoro Gaza, il migliore fra gli studiosi di Aristotele, a cui il Papa affidò, la traduzione dell'opera di Teofrasto.

Il Gaza, anche nella vita pratica, cercava di riprodurre l'ambiente ed il clima della sua Grecia, patria natia, facendo lunghe passeggiate e meditando sull'esistenza umana e sulla filosofia antica e moderna, tale e quale Marsilio Ficino, a Firenze, accompagnato dai più eruditi greci bizantini, in lunghe discussioni su Platone.

Gaza fu profondamente compianto alla sua morte, e le testimonianze sono molte. Ecco quella di Angelo Poliziano, il più erudito dei fiorentini, perfetto possessore della lingua greca e latina, amicissimo di Ficino, di Lorenzo e di Pico della Mirandola: „O, Teodoro, l'Ellade pianse di più la tua morte, che quando la razza turca la devastò, infatti, una volta il barbaro re le tolse lo scettro, ora la morte funesta le sottrasse la gloria della lingua“.

E come Gaza fu anche il greco **Andronico Callisto** che si stabilì a Firenze per 4 anni - 1471-1474 - come successore immediato di Argirculo e seguìto, a sua volta, da Calcondila.

Discepoli di Callisto furono Poliziano stesso, un certo Bartolomeo della Fonte, noto col nome di Fonziò Donato e Pietro Acciaiuoli, Rinuccini, Pandolfini, Francesco di Lorenzo Filarete, Filippo Valori, Vespasiano da Bisticci, tutti membri dell'Accademia Platonica di Lorenzo e di Ficino.

E non mancò a Firenze, in questo periodo, una discordanza fra i discepoli di Aristotele e quelli di Platone. Riteniamo la parole di Argiropulos: „Aristotele, non c'è nessuno che non lo conosca, poichè le ali sublimi della fama ne hanno portato il nome su tutta la faccia della terra, e non vi è gente che non lo pronunzi con la dovuta venerazione; egli riuscì così grande in ogni ramo dello scibile, che non v'è chi lo uguali, fra quanti sapienti furono prima e dopo di lui. Ma bisogna fare sempre un'eccezione per il divino Platone, che, a memoria d'uomo, sorpassò tanto, in ingegno, gli ingegni umani, che nes-

suno può esser creduto simile a lui, degli uomini passati, e nessuno lo sarà dei futuri”.

La disputa continuò anche durante la presenza di Andronico Callisto a Firenze, fra gli anni 1471-1474. E se la presenza dell'Argiropulo a Firenze e le sue simpatie per Platone avevano concorso a risvegliare nel vecchio Cosimo dei Medici (spento nel 1464) il desiderio di fondare in Firenze un'Accademia Platonica, fu proprio in quei quattro anni che intecorsero fra la partenza dell'Argiropulos e la nomina di Demetrio Calcondila, cioè nell'interregno, in Firenze, di Andronico Callisto, che le cose mutarono; infatti, il periodo del maggiore splendore della reciproca simpatia e di mutua comprensione che già si era accentuato durante gli ultimi anni del soggiorno dell'Argiropulo, continuò più veloce il suo rapido svolgimento progressivo e finì quasi col fondere la vecchia Accademia Fiorentina, consacrata al culto di Aristotele, colla nuova, consacrata al culto di Platone.

In effetti, fu il fiorentino Cristoforo Landino, dello stesso periodo, il commentatore di Dante e docente nello Studio fiorentino, che consigliò il Ficino a comporre le **Institutiones Platonicae**; Cosimo il Vecchio – Padre della Patria – alternava alle conversazioni col discepolato di Argiropulos i colloqui col Ficino, e a quello ordinava la traduzione di Aristotele, mentre a quest'altro la versione di Platone, e poco prima di morire, Bartolomeo Scala gli leggeva il commento all'Etica dell'Acciaiuoli, nello stesso tempo in cui il Ficino gli faceva capire le supreme bellezze dei dialoghi platonici.

Nelle famose *Disputationes* dello stesso Landino, che uscirono nel 1468, si profilano ben definiti i contorni delle due Accademie. A dire di L. B. Alberti, „il chiamarsi aristotelici gli uni e platonici gli altri, non impedisce affatto lo scambio delle idee e degli studi, e nè a quelli è interdetta l'Accademia, nè a questo, il Liceo“.

Ed ecco un'altra prova della acuta e raffinata sensibilità di uno dei tanti eruditi bizantini trovatisi allora a Firenze. Si tratta di un'Antologia di elegie, dedicate dai più dotti umanisti – fiorentini e bizantini – alla fidanzata di un nobile fiorentino, Sigismondo della Stufa, spenta nel 1473, elegie firmate da Poliziano, Marsilio Ficino, Naldo dei Naldi, Ugolino Verino, Bartolomeo della Fonte, Bartolomeo Scala e dal più erudito dei greci, famiglia degli Albizi:

„Albiera, o straniero, vedi in questa tomba; quella degli Albizi, la figlia di Maso; poichè così immatura ahimè nell'Ade discese, si tagliarono i ricci le Muse, le Grazie, Venere“.

– Sigismond, perchè piangi ? quale lutto ti coglie ? – La fidanzata Albiera dalle bianche braccia, o straniero, della stirpe degli Albizi, io piango, immaturamente scomparsa. – Ma non è morta, o amico; l'anima non muore mai“.

Queste parole furono scritte nel 1473.

Ma il più significativo ed eloquente momento dell'unione dei due

mondi – bizantino e fiorentino – è stato messo in luce da uno dei più ispirati pittori del Rinascimento italiano, e cioè da Benozzo Gozzoli, il quale, all'età di 39 anni, nel 1459, ha affrescato le pareti della graziosa Cappella Medicea, con la famosa Processione – o corteo, e Cavalcata – dei Re Magi, che è non è altro che una sfilata brillante dei più importanti protagonisti degli anni 1437-1439, anni in cui fu tenuto il concilio ecumenico per l'unione delle due Chiese, ortodossa e cattolica, prima a Ferrara e poi, a Firenze per furibonda volontà dei fiorentini, avidi di fasto e di celebrità, che si avevano già davanti agli occhi, tutto lo spettacolo, colmo di storia e di magnificenza.

E anche se il Concilio fallì, lo spettacolo rimase e rimarrà, grazie al geniale pittore fiorentino, uno dei più fedeli della storia stessa.

I commentatori degli affreschi riconobbero quasi tutti i personaggi c'è infatti la famiglia maschile dei Medici: Cosimo il Vecchio, Piero il Gottoso, Lorenzo, Giuliano, suo fratello, Giovanni, Carlo, il figlio naturale, Galeazzo Maria Sforza di Milano, Sigismondo Malatesta, nonché i due protagonisti del mondo bizantino, l'imperatore Giovanni VIII e il Patriarca Giuseppe di Costantinopoli (che morì l'anno dopo, 1440, a Firenze, e fu sepolto in Santa Maria Novella).

Il lungo corteo è sorpreso in lento movimento, tutto profano, come inconsapevole del suo scopo sacro. E intorno è il paesaggio toscano condensato, in ciò che il pittore vi ha colto d'impressioni e ha reso liricamente: boschetti, case, castelli, siepi, alberi. Si sonda lungo e attraverso tutto quel paesaggio; l'occhio vi discerne viso da viso, personaggio da personaggio, particolare da particolare,

Ma l'attenzione di chi guarda, viene fissata dal gruppo in primo piano. Il più giovane dei tre re – che sarebbe Lorenzo dei Medici, adolescente di bellezza fiabesca idealizzata (in realtà aveva nel 1459, soli 10 anni), con una corona preziosa, in gioiello splendido, posata sui riccioli biondi, il vestito tempestato di rubini, come la cintura lavorata di oro, di rubini e di zaffiri.

E c'è anche il pittore, Benozzo Gozzoli, in autoritratto, sperduto fra la folla, con un berretto rosso sul quale sta scritto semplicemente „opus Benotti“, c'è il dotto bizantino Argiropulo, che in quel tempo teneva cattedra a Firenze, ci sono anche le ville medicee dei dintorni di Firenze, in cui in diversi tempi, poetavano e filosofavano, insieme ai loro padroni, gli umanisti Landino, Ficino Calcondila, Poggio Bracciolini, L-B. Alberti, Vespasiano da Bisticci ecc. ecc., ville come quella di Trebbio, Cafaggiolo e Careggi, da cui ebbe origine l'Accademia Platonica, senza dire di altre ville minori.

La cappella di Benozzo Gozzoli, tuttora in ottimo stato di incomparabile splendore, è senz'altro l'immagine più eloquente di un connubio, sia esso idealizzato, dei due mondi, bizantino-veneziano e fiorentino, così come l'Umanesimo e il Rinascimento sono veri capolavori della mentalità dei due mondi e due civiltà.

Ci domandiamo se il concilio ecumenico di Ferrara e di Firenze di

alcuni anni prima, non avesse potuto impedire l'immane tragedia di Costantinopoli, nel caso in cui sarebbe raggiunta la tanto ambita intesa tra le due Chiese.

Ma ecco anche il contenuto della lettera esortatoris che il papa Pio II – Enea Silvio Piccolomini – ha inviato al Sultano turco, dopo la caduta della grande Città bizantina:

„Se farai questo, non vi sarà nel mondo un principe che ti superi in gloria o possa uguagliarti in potenza. Noi ti chiameremo imperatore dei Greci a dell'Oriente, e possederai con diritto ciò che occupi con la forza e tieni con ingiuria. Gli oppressi si rifuggeranno a te da ogni parte, come a comune difensore, tutto il mondo ti invocherà, molti spontaneamente ti si assoggetteranno, seguiranno la tua legge, ti pagheranno i tributi. L'amore della prima sede di Roma, verso di te, sarà quale gli altri sovrani; anzi, tanto più grande, quanto tu sarai più grande...“

Una lettera che certamente è collegata a quell'anelito di umana concordia a cui tendevano gli spiriti nuovi.

Pur pensando ad una crociata – sempre dopo la caduta di Costantinopoli, e sempre dopo l'inefficienza della lettera – e cioè nel 1464, nonostante la sua puntualità ad Ancona, i monarchi crociati assentarono in gran parte. La morte del Papa avvenne nello stesso anno, 1464, 15 agosto, sul colle di San Cirlaco.

Intanto, l'Umanesimo e il Rinascimento avevano il raggiunto l'apogeo, sia a Venezia – „quasi alterum Bysantium“ che a Firenze.

Lo storico romeno Nicolae Iorga – l'autore, fra l'altro, di un libro il cui valore esplicativo sul mondo bizantino, è stato riconosciuto largamente, e cioè il libro intitolato giustamente **Bysance après Bysance** – ha messo chiaramente in rilievo il ruolo di questa immensa civiltà, alla quale ha associato anche la storia dei romeni, suoi compatrioti.

Nel 1930, vero patriarca delle storia romena, inaugurava a Venezia un'istituzione che ci onora anche oggi, istituzione situata nella piazzetta Santa Fosca, in un palazzo settecentesco.

L'inaugurazione ha avuto luogo il 2 aprile del 1930 e, da una fedele testimonianza di un discepolo dello studioso, risulta che nella sala dell'Ateneo Veneto, sono intervenute allora 1300 persone, fra rappresentanti di più dicasteri e varie università con i loro magnifici Rettori. „Quella sera si riunirono qui il fior fiore dell'intellettualità veneta, perchè la Casa Romena in quel momento era diventatolli centro culturale della Città in cui risuonava il nome di un romeno: Nicolae Iorga“.

Ed ecco un frammento dell discorso dello stesso Iorga: „Venezia istruttrice, questo è un concetto di cui noi romeni siamo fieri di pensare, aspettando che anche altri stranieri vengano qui, per la stessa ammirazione seria e nobile, qui, più di ogni altrà città“.

Dopo una rassegna dei rapporti romeno-veneziani, lungo i secoli,

evocando la storia brillante del Palazzo Corèr, Iorga, quasi come un padre di futuri discepoli, si àugura che in questo edificio verranno a completare dalle larghe finestre, il colore rosso dei bei tetti, fino lontano nel largo orizzonte. Essi, qli studenti romeni, i piú eletti, scenderanno nelle piú belle vie del mondo e resteranno ore intere davanti alle pietre protetto dalla divinità eterna. E al ritorno nel loro Paese romeno, porteranno con essi, l'anima stessa di Venezia, cosi come alla stessa Venezia, loro porteranno, in cambio, la sensibilità e la spiritualità del loro popolo, già conosciuto e amato dai veneziani del Medioevo, E i nostri libri saranno alla disposizione degli studiosi veneziani, come le carte nautiche, i portolani e i mappamondi del Medioevo saranno ricercati con avidità dagli studiosi romeni, per i riconoscimento dei tesori commerciali, prodotti dalla ricca terra romena”.

Iorga, infatti, era dominato dalla convinzione della nostra presenza nel mondo; così si spiega anche il suo accanito impeto, dimostrato in tutti i suoi lavori scritti ed esposti a viva voce in tutte le grandi città europee.

Ugualmente legato alla civiltà bizantina-costantinopolitana e fiorentina-veneziana, il popolo romeno appartiene, con tutti i diritti a un mondo che la fa essere fortemente fiero delle sue origini e della sua fatale collaborazione di superiore umanità e chiaroveggenza.

RAPPORTI CULTURALI ITALO-ROMENI ATTRAVERSO I SECOLI

Prima di tutto è il nostro profondo dovere di rivolgere parole di assoluta gratitudine alla municipalità di Constanza, questa magnifica città colma di storia e di arte, all'Università Ovidius, al Museo di Storia e di Archeologia, ai Centri di studi italiani, per aver inteso a promuovere questo importante Convegno destinato a rinsaldare l'affermazione dello spirito europeistico e della collaborazione tra studiosi italiani e romeni.

A questa finalità di carattere generale vi è, nel caso della Romania e dell'Italia, una specifica finalità determinata da una solidarietà, da una fraternità che rimane sempre viva, risalendo sulla scala della storia fino alla comune origine. La reciproca stima e le relazioni di collaborazione che sempre troviamo nella stima dei nostri popoli hanno dunque alla base la comune origine latina, le incidenze del loro sviluppo sincronico e diacronico, le fonti comuni della lingua e della cultura.

Il tesoro dei valori culturali creati dalle genti dei nostri paesi lungo i secoli, sotto l'egida nobile della spiritualità latina, le realizzazioni e i progressi attuali della scienza, della tecnica, della letteratura e dell'arte, rendono possibile e, possiamo dirlo, doverosa, una migliore conoscenza reciproca.

„... Chi, nato in Italia valica l'Alpe o il mare varcando il Danubio, e seguendone il Corso, prende il cammino verso l'Oriente, quando passante molte genti varie di lingua e di costume, s'apparecchia a sentir il guido di tartare parole, vede invece con grande meraviglia accenti a lui note sicché par gli essere venuto in contrada italiana, dove il bellissimo idioma preso abbia sembranze severe...“

Queste parole che esprimo la sorpresa dalla scoperta della lingua romena appartengono al famoso poliglotta, il cardinale Giuseppe Mezzofanti e furono pronunziate il 13 luglio del 1815, in un discorso tenuto all'Accademia delle Scienze di Bologna e possono essere ricordate come un simbolo dei nostri reciproci, secolari, rapporti culturali. Perché...

RAPPORTI CULTURALI ITALO-ROMENI

Per il mio paese, per la Romania, nel corso dei secoli, l'Italia è sempre stata il simbolo della latinità. Sotto questo alto e luminoso segno tutelare si sono sviluppati i rapporti tra i nostri popoli, coscienti della loro comune origine di sangue e di lingua. La cultura italiana e quella romena sono sempre state legate da numerosi contatti, nel passato per il tramite delle grandi repubbliche marinare, Venezia e Genova; della Polonia, dove già nel

Rinascimento vivono molti italiani, della Grecia, da cui entravano soprattutto le traduzioni, nel Seicento per il tramite della Francia.

Per l'esattezza cronologica, si suole datare il primo contatto al 1439, anno del Concilio di Firenze, dove è testimoniata la presenza di tre rappresentanti romeni. Del resto, nel Quattrocento erano numerosi gli architetti, gli artisti, gli artigiani, i medici che arrivavano dall'Italia in Romania e numerosi erano i delegati dei principi romeni i quali chiedevano di essere aiutati, nella loro continua lotta per la difesa della civiltà e contro l'espansione dei Turchi che minacciava l'intera Europa. Questi messaggeri si recavano soprattutto a Venezia e a Roma.

Molto numerosi e allo stesso tempo molto minuziosi sono i resoconti dei missionari francescani che arrivano in Valacchia e in Moldavia per propagare il cattolicesimo. In particolare, avevano modo di costatare e sottolineare nelle loro dettagliate relazioni alla Curia Papale che nella terre dei Romeni „si parlava quasi da tutti in italiano“.

Del resto, la lotta dei Romeni contro i Turchi alle foci del Danubio, erano argomento di numerosi **Avvise**, oppure costituivano la tematica di certi lavori letterari e storici, opera di scrittori italiani.

Nel Cinquecento hanno viaggiato ed hanno avuto un'educazione in Italia i figli di alcuni boiari o di principi romeni. Una figura rappresentativa è Petru Cercel (la cui vita romanesca aveva interessato molto i contemporanei occidentali), autore di un **Inno** scritto in italiano e inserito nei **Dialoghi piacevoli** di Stefano Guazzo.

Uno dei primi impulsi alla cultura laica, dopo il lungo predominio della letteratura religiosa, venne dall'Italia, con la traduzione in romeno di alcune opere come **Romanzo d'Alessandro, Fiore di virtù, Fiore di filosofi e d'altri savi**. Gherman il Valacco, traduceva dall'italiano **Fiore di virtù** del bolognese Tommaso Gazzodini, contemporaneo di Dante, aprirà una finestra sull'umanesimo. Simili opere, stampate e ristampate in numerose edizioni, avevano esercitato un forte influsso sugli uomini colti, che talvolta le conoscevano a memoria, poiché erano diffuse anche nelle più lontane provincie romene.

Sempre in questi anni avevano peso considerevole su progetti, abbozzi di leggi romene, i testi europei più autorevoli in materia, quelli del famoso giureconsulto italiano, Prospero Farinaccio.

Gli umanisti italiani hanno avuto il merito di affermare in tutta l'Europa, con le loro opere filologiche e storiche, la latinità romena. Poggio Bracciolini, Antonio Bonfini, Enea Silvio Piccolomini (Papa Pio 1), accanto ai nostri primi storiografi, avevano sostenuto, con la più seria convinzione, questa grande e luminosa verità. Un insigne storiografo romeno, lo stolnic Constantin Cantacuzio aveva, del resto, studiato a Padova e aveva potuto approfondire le sue conoscenze nelle biblioteche italiane. Egli stesso ne possedeva una assai ricca, che comprendeva la opere di Dante, Petrarca,

Lorenzo Valla, Caesare Cremonini ecc.; molti di questi volumi portano a margine le sue preziose annotazioni. Constantin Cantacuzino e più tardi, Dimitrie Cantemir, uno dei più grandi eruditi del tempo, avevano dimostrato, a loro volta, con più convincenti argomenti scientifici, l'ininterrotta presenza del popolo romeno sull'intero territorio della Dacia Traiana e la sua diretta discendenza latina.

Motivati dalle ricerche degli storiografi italiani, i giovani transilvani che nel 1700 avevano studiato presso l'Istituto **De propaganda Fide**, rientrati in Romania, sostenevano le origini latine del loro paese. Così, per diffendere, tali preziose conoscenze, nella sua **Storia dei Romeni**, Petru Maior, corifeo della Scuola latinista, si serviva abilmente anche di argomenti tratti dalle opere di insigni storici e studiosi italiani come Lucio Dalmata, Filippo Callimaco, Pietro Ranzano, Ludovico Antonio Muratori ecc.

Inoltre, il Maior sosteneva, anticipando di molti anni F. Diez, che le lingue romanze rappresentano l'evoluzione del latino volgare. Gli altri rappresentanti della Scuola latinista romena, invece, compresi Samuil Micu e Gheorghe Sincai, ne avevano affermato la derivazione dal latino classico. I „latinisti“ transilvani avevano anche elaborato per il romeno il progetto d'un sistema ortografico, basato su quello italiano.

Del resto, a Blaj, l'importante centro culturale soprannominato „la piccola Roma“, doveva apparire nel 1764 la prima grammatica romeno-italiana, opera di Alessandro Mureseanu, exstudente dell'istituto romano De Propaganda Fide.

Nel Settecento la letteratura italiana era assai conosciuta in Transilvania: un personaggio come il Bertoldo di Giulio Cesare Circa della Lira, divenne un eroe popolare romeno; Ion Budai-Deleanu, autore di **Tiganiada**, capolavoro europeo del genere eroicomico dimostra profonda conoscenza di certi modelli che gli derivano dei più validi testi dell'epica rinascimentale d'Italia, dalle opere di Ludovico Ariosto, Torquato Tasso, Alessandro Tassini.

Nei Principati danubiani, amministrati dai Fanarioti, buoni conoscitori della lingua e della letteratura italiana, (l'italiano era del resto, da molti secoli, la lingua dei diplomatici in queste regioni orientali dell'Europa), veniva diffusa, sempre di più, la cultura italiana. Per esempio, un principe fanariota, Nicolae Mavrocordat era in possesso della più importante biblioteca, per quel tempo, dell'Est europeo, biblioteca in cui, i libri italiani di filologia, di letteratura, d'arte e di storia erano i più numerosi.

Ricordiamo inoltre che alle origini del teatro romeno stanno anche le rappresentazioni di opere drammatiche italiane tradotte; come i melodrammi **Achille in Scira** o la **Clemenza di Titio** di Metastasio, e che l'italiano costituiva la lingua intermediaria per lo studio del tedesco.

Bancini, Vincenzo e Leonardo Panzini, professore di italiano alla Corti del'Principi, informavano con la loro corrispondenza gli italiani sulla

situazione della Romania. Giornali e riviste come **Notizie del Mondo** oppure il **redattore italiano**, entravano in Romania attraverso il circolo del poeta Ienăchită Văcărescu, ottimo conoscitore dell'italiano.

Autore di una grammatica, nella introduzione ricorda con grande ammirazione Petrarca, Ariosto, Tasso e Metastasio, mentre nella sua **Storia degli Ottomani** utilizza le fonti storiche di Sansorini e Cambini. Il vescovo Anfilochie Hotiniul, che aveva viaggiato in Italia, nelle sue opere scolastiche utilizzava fonti italiane, arricchendo così il lessico scientifico romeno con vocaboli italiani.

Nella prima metà dell'Ottocento, elementi dinamici nell'evoluzione della cultura romena erano Gh. Asachi in Moldavia e I.H. Rădulescu in Valacchia. Il poeta Asachi aveva pubblicato numerosi articoli sull'arte e sulla cultura italiana, aveva parzialmente tradotto Dante, Petrarca, Tasso e Foscolo; aveva scritto in italiano versi ispirati dal suo profondo amore per la romana Bianca Milesi, e in lingua romena, molti liriche dedicate alla storia e all'arte italiana. Traduttore dell'opera di Dante, Ariosto e Tasso, quello che può essere considerato come il primo grande „italianista“ romeno, I. H. Rădulescu aveva tentato, in nome della comune origine latina, di riformare il romeno **italianizzandolo**, specie nel lessico. Da tale intento era generato il suo famoso lavoro, **Parallelo fra i dialetti romeno e italiano**.

Traduttori, specialmente delle opere drammatiche italiane, erano in questo periodo gli exstudenti della facoltà di legge di Pisa, Constantin Moroiu e Simion Marcovici. Nei teatri romeni dell'epoca erano frequentemente rappresentate, ad esempio, **La vedova scoltra e il servo di due padroni** di Carlo Goldoni, oppure **Virginia e Saul** di Vittorio Alfieri, opere che esaltarono l'odio contro la tirannide, l'eroismo civico, la profonda aspirazione alla libertà, elementi che saranno caratteristici dei rivoluzionari „quarantottisti“.

In quest'epoca venivano redatti molti manuali di grammatica, di conversazione, di corrispondenza commerciale italiana; si tenevano presso le scuole superiori Corsi di lingua italiana; la Biblioteca del Collegio di San Sava, infine, conteneva oltre due mila libri italiani. Autori di questi manuali erano i romeni Iancu e Grădinaru e gli italiani Abeatici, Spinazzola e il notissimo Gian Luigi Frollo, autore anche di un vasto Dizionario italo-romeno.

I moti del 1848 ebbero in Valacchia il loro promotore in Nicolae Bălcescu, il Nazionale romeno, nobile figura di rivoluzionario, legato di vincoli di amicizia a Giuseppe Mazzini e all'Italia. Per le sue insigne opere storiche egli si servì di centinaia di fonti ed in particolare delle opere di eruditi italiani come Doglioni, Spintoni, Giovio. Il grande storico romeno è sepolto in una tomba non identificata a Palermo, come un simbolo delle Convergenze spirituali italo-romene.

L'influsso italiano continua ad essere presente nell'opera di certi scrittori come Lăzărescu e Baronzi, che scrivevano drammi e novelle con

soggetti ispirati dalla storia italiana. Del resto, anche le prime opere dei classici della letteratura romena Vasile Alecsandri e Costache Negri, che fecero numerosi viaggi in Italia, sono caratterizzate da motivi e temi italiani.

Nell'Ottocento vennero in Italia come studenti nelle Università di Pavia e Padova anche i transilvani Iosif Hordos (autore di una prima storia della letteratura italiana), Simion Bărnutiu e Al. Papiu Ilarian. Nominati professori all'Università di Iasi, i due ultimi usavano per i loro corsi accademici le opere di giuristi e filosofi italiani come Cesare Beccaria, Alberico Gentili, Filangieri, Lampredi, Romagnosi, ecc.

Nel 1859-1860 i due popoli giungevano ad un punto conclusivo nella loro lotta per l'Unità. I poeti romeni Alecsandri, Crețeanu, Sion, avevano celebrato con fraterno entusiasmo lo storico avvenimento italiano, mentre lo statista Mihail Kogălniceanu inviava degli studenti a Torino con l'intento espresso: „di accelerare la diffusione delle idee italiane in Romania e di avvicinarla il più possibile all'Italia...”

In questo periodo Nicolae Filimon pubblicava le sue impressioni molto sensibili sull'Italia e nel 1865, in occasione del sesto centenario dantesco, apparivano in Romania numerosi articoli, studi sulla vita e l'opera del poeta italiano. I poeti B.D. Hasdeu, S. Bodnărescu, Al. Macedonski, traevano ispirazioni da episodi della **Div. Com.**, oppure scrivevano poemi originali dedicati al grande Fiorentino. Contemporaneamente apparivano anche le prime traduzioni del capolavoro dantesco, grazie al coraggio e all'entusiasmo di Aron Densusianu, N. Gane, Maria Chitu.

I più grandi creatori della letteratura romena conoscevano a fondo la cultura e l'arte del popolo italiano. Ne è prova splendida la poesia del geniale Mihai Eminescu, profondo conoscitore di Dante, Petrarca, Boccaccio, Macchiaveli, Tasso, Bruno, Leopardi. Non dimentichiamo che Eminescu ha relegato alla letteratura universale, con il sonetto **Venezia**, forse la più perfetta evocazione poetica della magnifica città. Uno dei più importanti scrittori del secolo, Ion Luca Caragiale, richiama in certe sue novelle che pure hanno argomenti tipicamente romeni, le novelle italiane come **l'Arcidiavolo Belfegor**, di Macchiavelli, oppure le **Facezie** di Poggio Bracciolini. Il nostro rappresentante diplomatico a Roma, il poeta e romanziere Dului Zamfirescu, traduttore di Leopardi e Carducci; ci ha lasciato dei versi vibranti di suoni e colori, riflettendo con profondo amore, i paesaggi e gli uomini d'Italia. A lui dobbiamo anche uno studio Comparativo sui due grandi poeti romantici, Leopardi e Eminescu.

Barbu Ștefănescu Delavrancea, famoso oratore, autore di una trilogia drammatica patriottica, per alcune sue novelle attingeva a motivi e temi italiani.

Moltissimo contribuiva alla diffusione della cultura italiana nel nostro paese, il più insigne storico romeno, Nicolae Iorga, cui dobbiamo la traduzione di poeti italiani di tutti i tempi, dalle origini fino ai contemporanei,

ed in particolare di Petrarca, Foscolo, Leopardi, Carducci, Pascoli e D'Annunzio. Vanno ricordati anche i suoi numerosi studi critici sugli scrittori italiani e sui rapporti storici e culturali tra due paesi e popoli fratelli.

Dobbiamo sottolineare anche l'attività di un classico della poesia romena, George Cosbuc che dedicava veni anni di infaticabile lavoro alla traduzione della *Div. Com.*, considerata una delle migliori del mondo. La accompagna un vasto commento in italiano, **Tavola Tonda** che offre una serie di interessanti spiegazioni ed audaci ipotesi sull'interpretazione di alcuni brani del capolavoro dantesco o sulla loro cronologia.

I poeti Panait Cerna, Dimitrie Anghel, Octavian Goga, Alexandru Vlahutà traducevano versi di Leopardi, Carducci, Pascali, Paolo Negri, oppure ne scrivevano di originali ispirati dalla realtà italiana.

Particolarmente importante per la diffusione della cultura italiana in Romania è stata la Cattedra di lingua e letteratura italiana creata novanta anni fa all'Università di Bucarest ed affidata al professore Ramiro Ortiz, direttore anche della rivista **Roma**.

E poi fu la creazione dell'Accademia di Romania in Roma e dell'Istituto Italiano di cultura a Bucarest per promuovere lo sviluppo di questi tradizionali rapporti italo-romeni.

Le antiche radici storiche delle relazioni di amicizia romeno-italiana, hanno alla base l'origine latina dei due popoli, le convergenze ed incidenze del loro sviluppo storico, le fonti comuni della lingua. Le relazioni fra i nostri popoli risalgono ai tempi dei grandi Traiano e Decebalo, illustri cittadini di Roma e della Dacia, delle cui gesta parlano le magnifiche sculture della Colonna Traiana e di Adamclisi.

Queste antiche tradizioni continuano a svilupparsi attualmente in condizioni storiche nuove. Negli ultimi anni esse hanno acquistato nuove valenze, attraverso l'intensificarsi delle relazioni economiche, politiche, culturali e scientifiche. Il tesoro dei valori culturali ed artistici creati dalle genti dei nostri paesi lungo i secoli, le realizzazioni e i progressi attuali della scienza, della tecnica, della letteratura e dell'arte rendono possibile e, possiamo dirlo, doverosa, una migliore conoscenza reciproca. La cultura del popolo romeno, fervido custode delle sue origini latine, è caratterizzata da una continua effervescenza, restando sul tronco della sua tradizione ormai milenaria, i fiori nuovi delle più moderne esperienze. Parte integrante della cultura universale, la cultura della Romania contemporanea, considera come suo patrimonio i capolavori dell'umanità, ed ecco per quali ragioni l'**Index Translationum** dell'UNESCO afferma la presenza del nostro paese fra i più grandi traduttori del mondo. Possiamo affermare, e con giusto orgoglio, che, in gran parte, i capolavori della letteratura italiana, dalle opere di Dante fino a quelle di Mora via, Ungaretti, Montale, Pasolini, Umberto Eco, Zanzotto ecc. Sono stati tradotti in romeno dai più insigni scrittori e stampati in centinaia di migliaia di copie che si esauriscono in maniera quasi stantanea.

A noi ci è molto gradito di ricevere tutti i messaggeri del mondo della cultura e di poter inviare quelli nostri in tutti i paesi, per ricevere e trasmettere la luce della spiritualità, luce umana, da ogni parte dove spunta una tale sorgente.

Noi siamo grati a tutti voi presenti per la partecipazione ad un atto di cultura emblematico, un atto di fede e di sincera amicizia, determinato da una solidarietà. Da una fraternità che rimane sempre viva, risalendo sulla scala della stima fino alla nostra comune origine storica. Avremo sempre a cuore il problema che rimarrà per sempre fondamentale per la migliore intesa tra le nazioni, il problema dei reciproci rapporti culturali sotto il segno di quella profonda comprensione umana ed universale, finalità estrema di noi tutti.

CORRISPONDENZE LINGUISTICHE E STORICHE TRA IL ROMENO ED IL CALABRESE

La Romania è l'unico paese latino d'Oriente, più latino dei latini d'Occidente.

Ogni volta che ritorniamo in Romania, prende forma dentro di noi una specie di scrupolo che fa scattare un senso di rimorso interiore a livello ancestrale per il continuo impoverimento nella nostra Italia di quella latinità che ritroviamo pienamente integra nella cultura e nella tradizione della Romania. Il processo di omologazione alla cultura dominante del consumismo occidentale, improntato all'incontrollato capitalismo americano, ha creato nel suo seno un'evoluzione orientata in tal senso anche nel campo prettamente linguistico con la dominanza della lingua americana, o se volete, più ancora, di quella inglese. L'Italia, specialmente la parte magno-greca, che è la più meridionale, la più mediterranea dell'Europa, si è trovata a assumere le sembianze di quella bella adolescente che non vede l'ora di liberarsi della sua verginale purezza per emanciparsi e concorrere più liberamente a questo spregiudicato processo di omogenità. Da tutto ciò deriva quel nostro senso di colpa perchè noi, che ci sentiamo romani a tutti gli effetti, dobbiamo venire qui, in Romania, per recuperare quel sentimento e quella cultura latina che si va perdendo in Italia.

Nel nostro soggiorno a Sinaya nel settembre 1996, ospiti il villaggio degli scrittori ad opera di Romeo Magherescu, insieme con Antonietta Da Angelis e Pina Lupoi, abbiamo avuto modo di entrare a contatto con diverse personalità della cultura romena ed abbiamo potuto constatare direttamente questo profondo substrato di latinità nella lingua romena.

Fra gli altri c'era un collega scrittore che parlava perfettamente la lingua italiana al punto che noi lo consideravamo un nostro connazionale che si era ritirato a vivere lì al villaggio di Sinaya. Invece era un giornalista romeno che era stato corrispondente dall'Italia per diversi anni. C'era poi uno scrittore della Bassarabia che non parlava l'italiano, ma tra noi riuscivamo lo stesso a comunicare anche perchè spesso interveniva l'altro collega (italo-romeno). Sull'uscio ci siamo ritrovati alle prese con un cane che voleva entrare a tutti i costi per ottenere qualcosa da mangiare e noi, parlando in dialetto calabrese, lo cacciavamo dicendo: „NESCI FORA“. Lo scrittore della Bassarabia ci venne in aiuto minacciando il cane con queste parole romene: „ESCI A-FARA“.

Sembrava che questi ci facesse il verso, ma poi, istantaneamente ci siamo resi conto che parlavamo lo stesso linguaggio e ci siamo abbracciati.

L'Italiano della Romania, che dal soggiorno-ingresso aveva seguito tutta la scena, si avvicinò a noi per partecipare di quella inconsapevole fratellanza ritrovata fra noi; ed abbiamo passata tutta la serata nella ricerca delle corrispondenze linguistiche che ci venivano in mente tra il ROMENO ed il CALABRESE:

cerase	cerase	
eu	eu	
bilbia	birbia	
un'esti	Poste	und'esti Posta
ficatèi	ficatèi	
porcu	porcu	
apa	acqua	
Gramada (de lemne)	gramagghia	(di ligna)
scuturà (fara)	scutulari	(fora)
buba	bua	(ferita)
zimbru	(buffalo dei Carpazzi)	zimbru (il maschio della capra)
vila	villa	
clasa	classe	
bagaje	bagagli	
garaj	garage	
oficiu	ufficio	
paine	pane	
mana	mano	
libraria	libreria	
scoala	scola	
portocale		purtuallu
salutamil		salutammillu
mama ta		mammita
		patrita
sora ta	sorita	

Con Romeo Magherescu abbiamo avuto modo di entrare un pochino nella grammatica della lingua romena ed abbiamo potuto notare che essa conserva integre le desinenze latine, mentre pone l'articolo determinativo a fine parola, diversamente dall'italiano che lo antepone al nome.

Rientrati in Italia abbiamo cercato di approfondire il discorso sulla corrispondenza linguistica del romeno, non dico con l'italiano, ma con il calabrese, sperando di trovare qualche studio già pubblicato.

Specificatamente, per quanto riguarda il dialetto calabrese, in questo secolo è venuto fuori lo studio del tedesco G. Rohlf, collezionista scrupoloso e fedele delle parole calabresi, dei loro significati e derivazioni, contenuti nel suo più completo e, scientificamente concepito, „**Vocabolario della lingua Calabrese**“. Al Rohlf sono seguiti tanti studi, tra cui, ultimamente il Mosino

che prende in esame le ascendenze greche del dialetto calabrese, ed il Pensabene che, invece, ne rivendica le derivazioni latine. Negli atti del „XXI CONGRESSO INTERNAZIONALE DI LINGUISTICA E FILOLOGIA ROMANZA“, tenutosi a Palermo dal 18 al 24 settembre 1995, sono registrate le comunicazioni di tutte le rappresentanze delle lingue romanze.

A proposito delle ascendenze linguistiche, è opportuno citare la comunicazione di Elena Toma (București), la quale afferma: „È possibile, allo stesso tempo, cambiare l'atteggiamento nell'analisi etimologica, nel senso di superare la concezione dell'**origine unica** delle parole: il fondo terminologico greco e latino già noto e ripreso da tutte le lingue europee moderne“.

Interessanti sono poi le comunicazioni di altri romeni (Niculescu, Reinheimer Rîpeanu, Avram A. Sanda Stăvrescu per la sezione „**Grammatica storica delle lingue romanze**“ – Poi: Iordache, Scurtu, Manoliu, Manea, per la sezione: **Morfologia e sintassi delle lingue romanze**. Ed ancora **Marius Sala, presidente della III sezione: Lessicologia e semantica delle lingue romanze**, con gli interventi, fra gli altri, di Tutescu, Scalaoiu, Cunita, Avram Moira, Oancea, Vasiluță, Sufletel, Moroianu, Onu, Cristea, Olteanu.

Altri illustri accademici romeni si sono susseguiti nel dibattito per le altre sezioni, tra cui, Saramandu per la V, Munteanu, Popeanga, Moraru, Tamayo per la VII.

In particolare Wolfgang Dahmen di Jena e Johannes Kramer di Siegen hanno sviluppato un discorso dal titolo: „**L'elemento greco nelle lingue romanze. Esperienze nel corso dell'elaborazione dell'„Etymologicum Graeco-Slavo-Romanicum**. In esso veniva comunicato che „da alcuni anni una squadra tedesca, composta da romanisti, ellenisti, e slavisti, sta compiendo un nuovo dizionario etimologico degli elementi greci e slavi presenti nelle lingue romanze“. Nel caso dei grecismi del rumeno non si deve solo differenziare fra prestiti diretti e indiretti, ma anche fra elementi di carattere popolare, penetrati attraverso contatti orali, e elementi eruditi, trasmessi attraverso la lettura di testi sacri“. Altra ricerca molto significativa è stata quella di Ileana Oancea e Livia Vasiluță dal titolo: „**Superstrato culturale e modelli lessicali di integrazione romanza**. In essa viene specificato che“ Lo studio comparativo di alcuni significativi monumenti di una coscienza linguistica di tradizione latineggiante-retorica rivela le modernità in cui ogni spazio romanzo ha costituita la propria azione unificatrice di un modellamento linguistico di essenza classicheggiante-retorica.

Inoltre si possono identificare anche nella direzione latineggiante della cultura romena, nella sua fase iniziale di manifestazione, i modelli di tipo purista, generando la dilatazione dell'azione di arricchimento mediante i neologismi latini e molti anche romanzi“. L'elevato numero di partecipanti a tale congresso ed a questo di oggi, qui a Costanza, comprensivi di tutte le lingue romanze del mondo, ci porta a considerare un generale risveglio d'in-

teresse verso lo studio filologico ed etimologico di esse.

Noi abbiamo cercato di portare il nostro modesto contributo a livello esperienziale auspicando che, confortati e coadiuvati da autorevoli studiosi nel campo, procedendo nella scia di quel dizionario etimologico su menzionato, se ne possa elaborare uno particolare sulle corrispondenze linguistiche tra il **Romeno** ed il **Calabrese**.

Gli strumenti essenziali di cui possiamo servirci sono: la conoscenza del latino; la conoscenza della storia; il dialetto calabrese di cui siamo impastati fin dalla nascita; la collaborazione e la guida di Romeo Magherescu, profondo conoscitore della lingua e della cultura romena, il quale ci incoraggia e ci guida nella ricerca e comparazione linguistico-culturale. Per quanto riguarda la conoscenza del latino, dobbiamo dire che essa è fondamentale per due lingue neolatine quali sono la Romena e la Calabrese, piu che l'Italiano.

Ed è proprio dal latino che scaturiscono le corrispondenze linguistiche. Così, abbiamo pensato di stilare un progetto per la creazione di un gruppo di studiosi Romeni e Calabresi al fine di compilare a „Disinariano dei termini corrispondenti tra il romeno e l'calabrese. Ulteriormente tale disinariano potrà essere completato. Il progetto sarà inviato alla Comunità Europea sperando di ottenere l'approvazione ed il finanziamento.

Per quanto riguarda la storia non possiamo non tener conto della parallela evoluzione degli eventi delle due nazioni fin dalla colonizzazione della Dacia da parte dei Romani avvenuta nei secoli I e II d.C. (memorabili sono le due campagne dell'imperatore TRAIANO avvenute nel 101-102 e 105-106 d.C).

Tale colonizzazione introdusse nel paese la lingua e la civiltà latina. Dopo il ritiro dei Romani, la Tracia subì, per quasi mille anni, le invasioni di Goti, Unni, Mongoli, Bulgari e Turchi. La stessa sorte toccava all'Italia, soprattutto meridionale che, alla caduta dell'Impero Romano, venne, di volta in volta, occupata prima dei Bizantini, che intendevano essere gli eredi dei romani e dei greci, sonesi di civiltà, poi da Arabo-Saraceni, Austro-Asburgici, Franscesi e Spagnoli. Nel XIV secolo la popolazione romanizzata dell'antica Dacia, che si era rifugiata sui monti della Transilvania, formò i Principati autonomi di Moldavia e Valacchia.

Alla fine del XVI secolo ci fu un tentativo di unificazione nazionale a cui seguì un lungo periodo di dominio turco e di guerre contro l'Austria e la Russia, le quali tra il XVII ed il XIX secolo, approfittando della debolezza dell'impero ottomano, occuparono vasti territori dell'attuale Romania.

Nel 1878 venne riconosciuta dalle potenze europee l'indipendenza di un primo nucleo romeno, formatesi nel 1861 dall'unione di Moldavia e Valacchia che assunse il nome di **REGNO DI ROMANIA**. Proprio nel XIV secolo l'Italia risorgeva con la triade: Dante Alighieri, Francesco Petrarca e Giovanni Boccaccio, che risvegliava il sentimento nazionale; e fu, poi, tra i secoli XVII e XIX, col Risorgimento Italiano e la guerre d'indipendenza con-

tro l'Austria, che si riuscì ad ottenere l'unità d'Italia nel 1861; per arrivare poi al 1871, quando venne proclamato e riconosciuto dalle potenze europee il **REGNO UNITO D'ITALIA con capitale ROMA**. Come vedete, anche il Risorgimento Italiano trova corrispondenza in quello Romeno, i cui principi sono intercomunicanti contro il medesimo nemico comune: l'**IMPERO AUSTRO-UNGARICO**. Il nostro GIUSEPPE MAZZINI, Apostolo del Risorgimento Italiano, così si esprimeva nei suoi pensieri politici riguardo i fratelli Romeni:

N. 188 - 189

188 - La Serbia, la Grecia e la Romania sono per me i tre elementi veramente importanti nella futura costituzione dell'Oriente europeo. Quei tre elementi possono formare barriera potente alla Russia. E tutta la nostra politica deve tendere ad aumentare i germi di fratellanza fra quei tre popoli.

189 - Roumains, vous êtes de la race de ceux qui ne périssent pas. Le nom qui vous vient de vos pères, votre langue, vos traditions, vos tendances, tout vous rappelle que vous sortez de ce peuple qui marquait, il y a siècles, le monde d'une empreinte e géant, sur la route de la civilisation européenne. Ce peuple revit aujourd'hui, vous aussi vous devez revivre; car vous avez, vous aussi, une mission à remplir en Europe, et jamais la conscience instinctive de cette mission ne s'est effacée en votre âme.

Vous êtes appelés à représenter, au sein de l'Europe orientale, la pensée de liberté individuelle et de progrès collectif qui nous a sacrés, nous Européens, apôtres de l'humanité. Vous êtes l'avantgarde de la race gréco-latine, et vous devez être un des anneaux de jonction destinés à relier son activité à celle des races slave et magyare.

C'est le sentiment de votre mission qui constitue et garantit votre nationalité.

Développez-le avec foi et constance; souffrez, travaillez, combattez pour lui. C'est votre devoir envers l'humanité; c'est votre droit vis-à-vis des nations qui la composent.

188 - A nciola Fabrizi, a Malta – 28 Mar. 1856 - LVI, E. XXXII, 158.

189 - Il Comitato Centr. Democr. Europeo alle popolazioni romene - 26 Giug. 1851 - XLVI, P. XVII, 83.

189 - Traduzione in Italiano:

Romeni, voi appartenete a una razza di coloro che non periscono. Il nome vi deriva dai vostri padri, la vostra lingua, le vostre tradizioni, le vostre tendenze, tutto vi rammenta che derivate da questo popolo segnato da venti secoli, il mondo d'una impronta della strada della civilizzazione europea ri-vive oggi e anche voi dovete rivivere, perchè anche voi avete da compiere in

Europa una missione e mai la coscienza istintiva di questa missione è stata cancellata dal vostro animo.

Voi siete chiamati a rappresentare in seno all'Europa Orientale il pensiero di libertà individuale e di progresso collettivo che ci ha consacrati Europei, apostoli dell'Umanità.

Voi siete l'avanguardia della razza greco-latina, e dovete essere uno degli anelli di congiunzione destinati ad unire la sua attività a quella delle razze slave e maghiare.

E' il sentimento della vostra missione che costituisce e garantisce la vostra nazionalità

Sviluppatelo con ardore e costanza: soffrite, lavorate, combattete per esso. E' il vostro dovere verso l'Umanità, è il vostro diritto accanto alle nazioni che la compongono.

La metà delle popolazioni slave e polacche aborrisce la zarismo. L'asse del mondo slavo è sulla Vistola e sul Danubio, non sulla Neva.

Parole profetiche di grande attualità queste del Mazzini esule, pronunciate a Malta nel 1851, al Comitato Centrale Democratico Europeo e rivolte alle popolazioni romene.

I DACI NEL TEATRO ITALIANO DEL PRIMO OTTOCENTO

Ouando, nel 1837, usciva dalla tipografia di Magheri in Firenze il volume di tragedie di Giuseppe Pellegrini, nessuno dei suoi concittadini dovette stupirsi: il noto avvocato lucchese aveva già manifesta la sua propensione per le lettere. Del resto le sue arringhe stesse tradivano un severo studio della parola ed il senso della responsabilità oratoria di chi in Curia doveva esibirsi. Un anno dopo, pubblicando *Della eloquenza forense*, iniziava una discussione pubblica su tale tema, che avrebbe trovato larga eco nell'Accademia Lucchese.

Le due tragedie del Pellegrini sono *Giovanna di Napoli* e *Decebal*. Se l'argomento della prima s'inquadra nell'epoca che il teatro italiano si propone di sfruttare, cioè il medioevo, la scelta di *Decebal* come protagonista della seconda tragedia ci rimanda all'antichità, ormai abbandonata dai vari generi letterari. Se non che la presenza sulla scena del fiero nemico dell'imperatore Traiano trova una motivazione, che vale a spiegare anche una sua anteriore apparizione.

Infatti, il 3 febbraio 1807, sulla scena del Teatro delle Dame a Roma, aveva avuto luogo la prima del melodramma **Traiano in Dacia**, uno tra i più applauditi dei circa 50 che il piacentino Giuseppe Niccolini aveva musicati. Il titolo non stona nell'insieme degli altri suoi melodrammi, perché vi troviamo anche un **Giulie Cesare nell Gallie**, **Annibale in Bitinia**, **Dario Istaspe** e **Gli Sciti**.

Del libretto di **Traiano in Dacia** conosco tre edizioni: due segnalate da Alexandru Marcu ¹, quelle cioè del 1807 e del 1812 (quest'ultima ha le seguenti indicazioni: **Traiano in Dacia** / dramma serio per musica / da rappresentarsi / nell'Imperial Teatro / di via della Pergola nell'autunno del 1812 / sotto la protezione di Sua Maestà / NAPOLENE I / Imperatore dei Francesi Re d'Italia / e protectore della Confederazione / del Reno, Firenze, per Giuseppe Fantasimi e figlio / 32 pp.

L'edizione che ho davanti è anteriore e **Traiano in Dacia** è detto: *Dramma per musica* / da rappresentarsi / nei Ces. Reg. Teatri di Corte / Vienna, 1810 / Presso Giov. Batta. Wallishausser. Done risulta che il fortunato melodramma godette be illustri applausi.

M. A. Prunetti, l'autore del libretto, avverte nelle due pagine introduttive (Argomento) che le notizie tramandate da storici (Dione, / sic / Cassio, Suetonio, Eutropio, Tacito e Plinio) sono „poche ed informi; ciò nonostante dalla colonna che il senato eresse a Traiano in sí celebrata occasione,

e che tuttora esiste in Roma, molte particolarità rilevansi, specialmente la fierazza de'Daci, e la sommissione di Decebalo”.

A questo proposito involontariamente torna nella memoria una pagina stampa poco prima „... Essendo appunto un giorno di festa e riguardando quei poveri abitanti, mi pareva di scorgervi quegli antichi liberti e schiavi a tempo di Traiano, i quali niente hanno degenerato dall'antica loro fisionomia ... come appunto rappresentati si vedono nella Colona Trajana a Roma“.

²⁾ E questa l'osservazione di Domenico Sestini, il quale nel 1779 aveva visitato la Valacchia. Egli, forse ossessionato da questa immagine, anche nell'altro suo libro ³⁾ spessissimo chiama i Valacchi, Daci; come anche Felice Caronni, ⁴⁾ al racconto del suo viaggio in Transilvania dà come titolo **In Dacia**.

Dacia e **Daci** sono dunque alla ribalta in questo periodo, siano essi moderni o antichi, ed attirano la simpatia dei lettori e spettatori italiani con quell'aura di esotismo, di popolo primitivo, che li avvolge e che il clima pre-romatico già esige.

Tanto più sarà giustificata la scelta di g. Pellegrini, in pieno romanticismo. E forse un'altra circostanza ve lo avrebbe spinto: all'attento lettore dell'Alfieri non sarà sfuggita la versione – bellissima – del Panegirico di Plinio a Traiano, e gli avrà dato a pensare.

Comunque, nel melodramma di Prunetti e Niccolini quanto nella tragedia del Pellegrini, Traiano, che è il simbolo della giustizia, magnanimità e clemenza, secondo la tradizione classica e medievale, riceve colore e vita appunto in contrasto con la forza primitiva e la rozzezza del suo nemico Decebalo.

Nel melodramma assistiamo alla conclusione della prima guerra dacica. Traiano, mortificato dalla vergognosa pace coi Daci, comprata da Domiziano, muove guerra. La fama delle sue virtù è già penetrata tra i nemici ed egli gode simpatie tra i capi daci, fra cui Zomusco, il suocero di Decebalo. Il „conflitto drammatico“ o quello che dovrebbe essere tale, ma non ne ha la forza, si svolge nell'anima di Colmira, tra l'amore per il marito Decebalo ed il rispetto filiale dovuto al padre che lo tradisce; nell'anima di Armonda, sua sorella, che ama un generale romano; in quella di Zomusco, tra l'ambizione che lo fa bramare il trono e i rimorsi; ed il conflitto esterno, tra Decebalo, animato dall'amor patrio e dall'odio verso i Romani e Traiano, personificazione della dignità e della clemenza. Il più piatto personaggio è Traiano, che altro non fa che ripetere ogni tanto le solite formule:

Traiano: ... Di mia gloria

Il trionfo più bel rimane ancora.

Zomusco: E qual è mai, signor ?

Traiano: La mia clemenza.

(1,4)

Traiano. Nemico sangue

Roma non vuol.

.....

Roma i superbi atterra,
gli umili abbraccia.

(II, 7)

Secondate, o Dei pietosi,
La clemenza del mio cor.

(II, 9).

mentre Decebalo è una ingenua mistura di formidabile orgoglio:

... da grande io vuo'morir

(II, 8)

– risponde alla moglie che lo vuol far evadere dal carcere – e di tenero amor coniugale e paterno:

Che pene ! ... Oh Dio !

Prendi un tenero amplesso, idolo mio !

.....

Tu sei il mio dolce amore,

La mia felicità

(I, 4)

dichiara a Colmira, e finisce col giurar fede ai Romani, per salvar la vita al pargoletto suo. Il melodrammā si conclude tra la contentezza generale:

Più felice e grato istante

No, di questo, non v'ha;

Bella gloria d'un regnante

La clemenza ognor sarà

(II, 10)

cantano Tutti e Coro.

Nel breve spazio di due atti assistiamo anche a un duello dei due sovrani che erano entrati a cavallo in scena ed alla caduta dei fulmini dal cielo: dunque nulla manca a dar fascino a questo spettacolo: eroismo e lacrimette, lotte, antri e fulmini; applaudito ma scialbo erede del melodramma metastasiano, di cui riprende solo gli espedienti e non la grazia e la musicalità.

La tragedia di Giuseppe Pellegrini ⁵⁾, è più complessa e contagiosa. Sin dal primo endecasillabo traspira la serietà del suo impegno letterario e civile. Nell'**Argomento** aveva esposto a lungo la materia che avrebbe svolta: la fine della seconda guerra dacica, gli antecedenti, le circostanze e l'alto significato: „Un fatto italiano che costituisce un'epoca memorabile nella storia, che mostra l'Italia per suo mezzo pervenuta al sommo della gloria e della potenza, che presenta un interesse non familiare, ma universale, e di conseguenze universali, che offra singolari e maravigliosi caratteri in quegli uomini che l'operarono, un fatto in somma comprendente un tragico non ristretto ad uno o pochi individuali, ma sì esteso ad una interna nazione è quello che forma argomento della presente tragedia“. (p. 67).

È ovvio che quell'Italia gloriosa e potente, non municipale ma uni-

versale, era quella che nel 1837 i migliori già vegheggiavano; ed i tratti dei maravigliosi caratteri che la attuarono li troviamo non solo nell'Ottimo Principe ma anche nell' "indole fiera e goraggiosa" di Decebalo e nei Daci, „intolleranti d'ogni giogo straniero“.

Alla fine dell'introduzione Pellegrini onestamente confessa che ciò che vi si trova diverso da quanto si è accennato è d'invenzione dell'Autore“; come, del resto, aveva concluso anche l'Argomento di Giovanna di Napoli: „Intorno alla morte della sventurata Regina si aggira il subietto di questa Tragedia; in che l'Autore, per ottenere maggiore effetto si è in parte allontanato dalla storia“ ⁴. Dunque „franca violenza“ alla storia, come direbbe Francesco Flora; e come fonti indica il libro di Brotier, la Vita di Traiano, e la Storia Universale de Letterati Inglesi, Storia Romana, cap. 20 e il Dizionario Istorico di una Società di Letterati Francesi.

L'azione della tragedia si svolge nella capitale dacia Sarmizegetusa (veramente Pellegrini dice Sarmigetusa) e nella tenda di Traiano. I personaggi sono, i più, caratteri intransigenti, però complessi, e vivono di propria vita; tra cui emerge Decebalo. Se i suoi tratti essenziali sono la fierezza e l'amore della libertà che gli fa preferire la morte al trono, ma suddito di Roma, egli consente però che se non può vincere il suo nemico „con l'impeto d'aperta forza“, forse questa „congiunta all'arte“, cioè col pungalar Traiano per sorpresa, riuscirà a salvar la Patria. L'animo suo freme d'amor paterno che lo spinge ad atti pazzeschi – fino a presentarsi davanti a Traiano nelle vesti di ambasciatore di Decebalo per cercar Emira – per trasformarsi poi in sdegno quando sa che la figlia, innamorata di Traiano, ha salvato questi dalla morte che doveva procurargli Bicilio e alla fine non esita di uccidere lei prima di suicidarsi.

Bicilio, il suo fedele, malgrado il suo assoluto attaccamento al Re e alla Patria, in un primo momento si rifiuta di divenire un sicario ed accetta il funesto incarico per ubbidire alla volontà di Zamolsi di salvare la Patria „a ogni guisa“, svelata in una visione“ a Decebalo, e per ottenere Emira. Malgrado la doppia delusione – da patriotta e da innamorato – che Emira gli produce, tenta di salvarla facendola passare per il suo giovinetto figlio.

Anche Emira si strugge tra sentimenti diversi; il suo animo retto riconosce la magnanimità di Traiano e aborrisce il vile attentato e nel momento supremo dice al padre:

... figlia

L'ultima volta mi chiama, e la mano

Contenta io bacio che mi squarcia il seno

(V.4).

Il più piatto personaggio è Traiano, il „tipo“ ben noto della clemenza. Ogni tanto lo sentiamo pronunciare le sue „sentenze“:

Ma pace è nome glorioso al paro

Della vittoria; anzi più eccelso, allora

Che provocato vincitor la dona

(II, 1).

... non unqua assai

Si ritarda il punire.

(III, 3)

... Anche al nemico

Franco linguaggio è dato. I suoi concetti

Libero esponga

(IV, 2)

e conclude la tragedia con un gesto teatrale:

A terra vai, malaugurato serto (getta la corona di alloro)

Se a cotanto di rei sangue commisto

Tu grondi pur d'un innocente sangue,

(V, 5).

Accanto ai singoli personaggi, e come un appoggio alla trama, freme la collettività del popolo dacò, ferito nella sua dignità e libertà, inseguito persino nel suo „nido“. La sua „bollente gioventù“ è pronta a sacrificarsi; le

... ferocissime alme

Cui non terribili, ma giocenda è morte

(II, 1).

Ma il Daco mai non si curvava.

.....

.... ma libertà qui muore,

Non cede, no. Volgete, empi, d'intorno,

Volgete il guardo e inorridite: tutto

Vedrete: sangue, uccision, ruina,

Delitti pur, ma servitù no mai

(V, 4).

Anche un sommario esame della tragedia ci permette di individuarvi elementi ed influenze accettati dal Pellegrini.

Prima di tutto, l'esperienza alfieriana che si fa sentire non solo nella scelta di personaggi antichi e negli intenti incitativi al patriottismo, bensì nel tono „togato“ (non si dimentichi che le epigrafi del Pellegrini godevano gran fama) e nel lessico e persino in passi interi, Basta confrontare l'esordio:

Decebalò...

... oh miei trascorsi

Felici tempi in che il latino orgoglio

questa destra fiaccava ! Oh sacri giorni

In cui di quelle esose vite a mucchio

Il brandò mio distruggitor fea scempio !

Ih spettacolo di gioia ! ...

... Oh sacri giorni

Della mia gloria, ove fuggiste ?

(I, 1).

con quello dell'alfieriano Saul per convincersene.

Non manca neppure il ricordo della più recente esperienza manzoniana, non solo nel dare un fondamento rigorosamente storico alla tragedia (l'introduzione in cui spiega gli eventi, le note al testo, le indicazioni bibliografiche) e nell'attribuire ai personaggi sentimenti e ragionamenti verisimili (p.e. Daci che riconoscono merito ai nemici e che vogliono cooperare), ma anche nei particolari:

Decebalo : Mosse colui / Traiano, giunsel e fu polve
Lo sfolgorato daco ...

(I,1).

che ci riporta al Cinque Maggio.

Vi troviamo anche concessioni fatte al romanticismo di minore valore, in situazioni inverisimili (i „travestis“, duelli ecce nell'indulgere al gusto del macabro (Daci che brindano dai teschi dei Romani vinti nella prima guerra).

Nel suo insieme il Decebalo del Pellegrini riassume aspirazioni, tradizioni, problemi del teatro dei suoi giorni e se l'autore non fu fortunato quanto il suo contemporaneo, lui pure lucchese, Giovanni Battista Niccolini, sarebbe ingiusto dimenticarlo, fosse solo il contributo suo, mediante l'esaltazione delle idee di libertà e dignità al Risorgimento.

NOTE

1. Alexandru Marcu, **Romanticii italiani și Români** (Academia Română, Memoriile secțiunii literare, Seria III, Tomul II, Mem.2. București, 1924. p. 48, n.1.
2. Domenico Sestini, **Viaggio da Constantinopoli a Bukuresti, fatto l'anno 1779**, Roma, Fulgoni, 1794, p. 48.
3. **Idem, Viaggio curioso-scientifico-antiquario per la Valachia, Transilvania e Ungheria fino a Vienna**. Firenze, Magheri, 1815.
4. Felice Caronni, **In Dacia. Mie osservazioni locali, nazionali, antiquarie sui Valacchi specialmente e Zingari transilvani, la mirabile analogia della lingua valacca colla italiana e la nessuna della zingara colle altre conosciute. Con un rapporto su le Miniere più ricche di quel Principato**. Milano. G. Pirotta, 1812. Il libro fornì a Leopardi le prime informazioni sui Romeni. V.G. Leopardi, **Pensieri di varia filosofia e di bella letteratura**. Firenze, Le Monnier, 1921, vol. I, p 336. (12-13-14 settembre 1820).
5. Per Giuseppe Pellegrini v. Guido Mazzoni, **L'Ottocento**, Milano, Vallardi, 1934, Storia letteraria d'Italia, 2 vol. Vol. I, pp. 431. sq.
6. Manzoni stesso si confessa colpevole di simili inesattezze, nella Prefazione al conte di Carmagnola.

CIVIS MEDITERRANEO

L'idea di Mircea Eliade e di altri grandi del secolo, fra i quali io annovererei Mario Luzi, è che una parte di storia non si spiega con la storia. Alfieri di un significativo antistoricismo, loro individuarono nella scoperta dell'uomo non europeo e del suo universo spirituale, il fenomeno capitale del nostro secolo. Il „mito“ come realtà storica sacra, „l'archetipo“ in senso platonico, a cui conformarsi sottraendo così l'agire umano alla dimensione profana e radicandola nel sacro „contradicono il rapporto di causa effetto valutato quasi infallibile dai materialisti“. C'è un mistero nella storia che fa parte esso stesso del processo conoscitivo ma che gli viene decifrabile solo dall'angolo metafisico e tramite cui il senso critico e la ragione devono superare la divisione tagliente fra laici e religiosi. Il problema non si mette fra comunisti o marxisti e religiosi ma si tratta di quella diagnosi della società moderna tanto razionale che si ferma a mezza strada nei percorsi della cultura dell'ultimo cinquantennio. Così chiude la parabola degli esperimenti e del tirocinio linguistico e filologico, niente affatto infantile, se pensiamo che viene accreditato da troppe accademie semiotiche e formalistiche, vuote di significato. Un abisso si stava creando fra le generazioni del contenuto morale e religioso e quelle autorizzate dai sistemi basati sulle divagazioni metaletterarie. La nebulosa semiologica, corazzata con dei codici estraletterari, oscurava un cielo intellettuale sereno su cui si faceva fatica avvistare perfino le stelle di autentica grandezza.

L'ineffabilità del discorso poetico andava di pari passo con quello mistero estromesso da un mondo troppo laicizzato rischiando di annullare la trasformazione esemplare delle coscienze. La realtà significava primordiale riguardante l'aspetto religioso è quella che ci guida e che interessa nei nostri studi sulle tracce degli studiosi di punta che incitano da ambedue le parti in un'epoca in cui l'accento cade sul „sì“ non sul „no“: su ciò che serve a costruire, o con un termine alla moda un insostituibile punto di riferimento per le popolazioni del sud e dell'est in cerca di standards migliori.

Ricordiamo, fra l'altro, come punto di riferimento la Dichiarazione Universale dei Diritti dell'uomo (ONU 1948) e poi la Convenzione Europea dei diritti dell'Uomo (195). L'Europa deve sviluppare non soltanto le dimensioni economiche, politica e sociali ma pure quella culturale e religiosa (T. ALTAN - Antropologia delle società complesse).

La grande sfida del terzo millennio è la parità fra le culture. Il contrasto a livello politico, economico e religioso.

Nella società multiculturale ci vuole un'educazione interculturale. La scoperta dell'alterità e quella di un rapporto non di una barriera – sostiene

il sociologo etnologo LEVI STRAUSS, non solo la dimensione spiegazioni „coreografiche approssimative“ – ma si deve scendere oltre nei tempi.

Ma il senso d'una visione universale del mondo e della sua storia vengono da altre numerose testimonianze. Nelle linee essenziali le conclusioni vanno in direzione di ampliare la visuale e di maturare le prospettive iniziali della scienza. L'universo è ierofania, esso manifesta e si evolve nel senso di un cristianesimo cosmico, fortemente riconciliata la natura con la sua sacralità. Ogni civiltà presuppone il pluralismo e Dio che ha rivelato la realtà ultima.

Da giovanissimo, intorno ai dieci anni mi capitò fra le mani un'opera sulla Grecia antica, un tomo ben nutrito sulla cultura epica e sulla civiltà scritta da un russo, Sergheev.

Mio padre stesso, nei suoi pellegrinaggi per Europa prese l'estrosità dalla fascia mediterranea e del Medioriente, conservando però l'ambiguità arabo-egizia ed india, filtrata dal Bisanzio. Ancora giovane, egli iniziò viaggi in Palestina, Egitto, Medio Oriente, però solo quando passò in Italia, da buon girovago, si sentiva a suo agio.

Ma, oltre questo, mi sentivo importante inseguire tutti curiosi ed illustri che si erano mossi come ad un richiamo irresistibile ed inefabile. Il mio spirito subiva le stesse suggestioni sottili di un fascino che oggi, come tempo fa, su Goethe e Lawrence, su tanti altri meno conosciuti però altrettanto importanti per aver assuefatto i loro sensi incantati alle radici di una grande civiltà, quella della Graecia Magna.

Ogni popolo è il risultato del suo processo storico per cui il rapporto con le proprie radici è di obbligo. Anzi, perderlo, vuol dire non avere la possibilità di conoscere se stessi, di autodefinirsi in rapporto al tempo ed allo spazio e può, di conseguenza produrre una crisi esistenziale. Non è il caso del Sud.

Il Sud con la sua tradizione di cultura e antica civiltà ma anche per la sua magia è la zona più ricca d'Italia e una delle più interessanti nel mondo con i siti archeologici e monumenti conservati. Calabria o Puglia, Sicilia e Sardegna, sono regioni nelle quali si sono sedimentate nel tempo molte culture, dando espressione a una incredibile varietà di oggetti diversi oltre che nelle funzioni nel colore, nella forma, nell'ascendenza.

Si può dire che l'arte della ceramica, come quella della tessitura, è una delle più importanti e ricche che accomuna la civiltà popolare italiana nella zona.

Oltre alla tessitura ed alla ceramica, altra classica espressione della società tradizionale calabrese, siciliano e sarda era l'artigianato del legno.

Per le altri e le figurazioni ornamentali dovute all'arte dei pastori – quei classici personaggi della vecchia civiltà contadina – vengono conservati oggetti d'uso agricolo e domestico, mobili che ricordano il buon livello dell'artigiano del legno, così come l'artigianato del ferro battuto e del rame già

fiorente.

Tutto questo tesoro viene conservato nei Musei o nei Centri di documentazione, come quelli che ebbi occasione di visitare, il Museo del folklore di Parma, il Centro di documentazione per le arti popolari di Reggio, il Museo della civiltà contadina e artigiana della Calabria di Monterosso, nel Museo etnografico di S. Giovanni in Fiore, di Longobucco di Montebello San Giorgio Morgetto ecc.

Un altro punto di convergenza fra le due culture di stampa contadina e la ricchezza folkloristica sulle quali insigni professori e appassionati raccoglitori tiravano più di trent'anni fa un segnale d'allarme (ricordiamo la bella figura dell'illustre Eugenio De Martino che mise in parallelo perfino costumi e riti popolari funebri in comune fra le popolazioni dei Carpazi e quelle aspromontane).

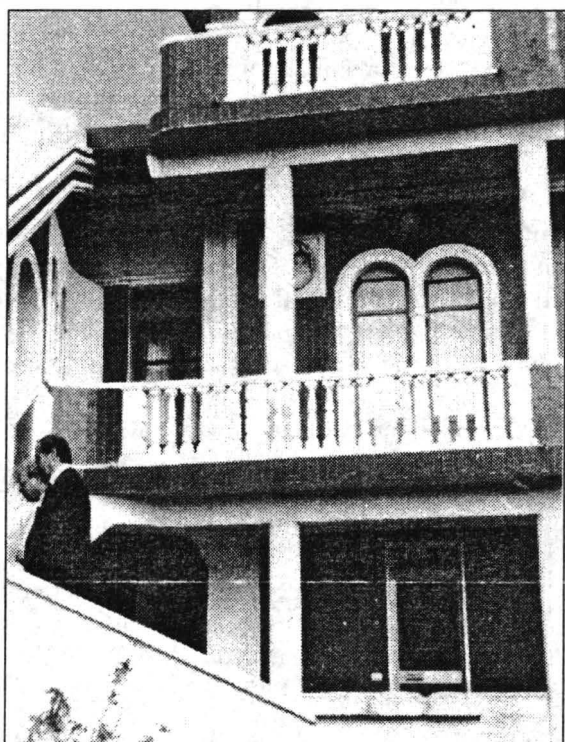
Entrare nella nuova Europa senza i tesori folkloristici rinomati, le due zone resterebbero come amputate da un glorioso passato col quale poche nazioni al mondo sopportano un conforto. Anzi, direi che pure in fatto di folklore le similitudini, vanno fino alle belle canzoni popolari della stessa tematica e dello stesso modo di interpretarle. I famosi tagliatori di legno romeni – teapinari – trovano riscontro nei boscaioli calabresi e nei „mulattieri“ – călăuze – in una regione spericolata, a crocevia degli invasori di ogni razza.

Le regioni del sud, esposte non soltanto alle violenze dei Turchi, ma anche alle continue lotte fra il Sacro Romano Impero e la Francia, furono costrette ad essere come i nostri principati danubiani l'avamposto dell'Europa cristiana. Tale funzione costò molto a queste regioni i cui abitanti venivano catturati, finivano come schiavi nell'Africa settentrionale o utilizzati alla fatica del remo, a meno che non fossero riscattati dai parenti o da qualche ordine religioso. Estremamente tipica la poesia e le canzoni delle raccoglitori di ulive come le melodie amorose delle nostre stesse categorie di donne impegnate a raccogliere soprattutto le susine per produrre grappa e le marmellate specifiche. Ci vuole, però, una menzione, la grande differenza già notata da Pier Paolo Pasolini che sottolineava della poesia popolare calabrese e, allo stesso tempo, l'atipicità e scarsa originalità di quella siciliana. Il fatto dimostrato anche dai monumenti della Sardegna o di Sicilia sta nel conservatorismo geloso con quale viene custodito il patrimonio di civiltà popolare nelle zone isolate. Col suo temperamento e con la rabbia repressa, che scatta nelle diverse composizioni, la poesia vernacolare calabrese sicula o campana si avvicina alle nostre ballate popolari, in cui anche il sesso è sempre sublimato in forme di sentimentalismo drammatico o ironico.

Al ritorno in Romania mi dedicai al riordino del materiale raccolto nel soggiorno a Reggio e altrove nei paraggi. Mi sentivo come rapito nel viaggio e nel lavoro dall'incatenata permanenza in Italia. Non mi disanimava né l'enormità dell'impresa, le ovvie difficoltà, né è il contatto con la realtà e il carattere malfidente degli italiani del Sud piuttosto chiusi di carattere anche se generosi.



Università per Stranieri "Dante Alighieri"



ALL'INSEGNA DELL'ECUMENISMO, PEREGRINANTE SOTTO I CIELI DELLA GRAECIA MAGNA

Mi sentii piuttosto un messaggero di mille anni fa. Portato dai venti dell'Est, trovo riparo, come loro, portatori di cultura e di icone, perdonatemi l'accostamento, in questa terra di un fascino indicibile, proprio sulle tracce dei grandi.

Sono arrivato in Calabria, per la prima volta nel 91, per una borsa di studio di tre mesi concessami dall'allora Rettore dell'Università per stranieri „Dante Aligheri“, prof. Giuseppe Reale. E da quel momento, qualcosa di forte mi fa approdare continuamente in Italia, oltre ad una interessante collaborazione di lavoro con la casa editrice Istar, bussando anche ad altre porte come i messaggeri di una volta. Il mio messaggio, fortunatamente, trova accoglienza, suscita curiosità.

I miei interessi per la cultura della Magna Grecia non sono recenti. Mi occupavo degli itinerari bizantini, in chiave piuttosto teologica, cioè con dei commenti sull'arte ecclesiastica bizantina in terra italiana, già negli anni '70/'80, come si vede dal mio curriculum :

1976 – La rivista „Mitropolia Olteniei“, nr. 6, faceva apparire un mio ampio studio sul mosaico a Ravenna; poi, un altro sulla vita di San Vitale e di Sant'Apollinare in Classe, in cui riferivo sull'area politica di dominazione bizantina (con dei riferimenti politici, economici e culturali al tempo dei bizantini).

Con la mia esperienza calabrese diretta, sto arricchendo ed ampliando le indagini in materia; il risultato viene fuori da due saggi apparsi nelle nostre riviste letterarie, di recente: „Influenze orientali nell'architettura paleocristiana“, N. 1 gennaio 1993, della rivista Ramuri, ed ancora un articolo descrittivo „Prima Italia, Calabria“ inserito nello stesso numero della rivista di Oltenia.

Un'altra presentazione di questa area interessante del Sud è apparsa sempre su Ramuri nei N.10, 11 e 12 del 93, sotto il titolo „Calabria al di sopra della storia“, in cui viene messa nella sua vera luce quella dei pregi e dei valori di una terra, satura di civiltà, autentica, non solo quella criminosa dei mass media.

Ho pubblicato degli squarci letterari sulla letteratura calabrese attuale (senza pretese di gerarchie e giudizi letterari), soprattutto sulla Associazione Culturale Rhegium Julii e alcuni dei suoi più attivi scrittori. Ho curato per la Istar un'antologia „Scrittori del Messaggio“ che contiene, oltre

ad autori del mezzogiorno d'Italia, anche nostri scrittori romeni. Molti di questi autori sono stati tradotti da me in lingua romena e sono apparsi sulla rivista Ramuri. Della scrittrice Pina Lupoi è apparso in Romania, da me tradotto „Femeia Lupilor“ e sta riscuotendo l'interesse della critica, oltre che per la vicenda, per il quadro esistenziale dei calabresi. Giuditta, la protagonista, è l'immagine e la controfigura della donna calabrese battagliaiera, indomita e salvata in estremo, dalla sua introspezione che io definirei piuttosto cristiana.

Sempre in linea di sviluppo e di incremento dei rapporti culturali fra i nostri paesi, fra due regioni di vocazione bizantina come la Calabria e l'Oltenia, ho avuto vari incontri e conferenze come segue:

– il 7 marzo del '92, con gli studenti dell'Istituto tecnico ragionieri di Villa San Giovanni sull'argomento I giovani romeni e la loro partecipazione alla rivoluzione del dicembre '89", cioè alla caduta del regime comunista di triste memoria:

– presso l'Università per stranieri e all'Accademia delle Belle Arti di Reggio Cal., in diverse occasioni, sono intervenuto sui rapporti Est-Ovest, in particolare sulle relazioni multiple culturali fra gli scrittori di Reggio Calabria presenti nelle pagine della rivista Ramuri, tradotti fra gli altri: Gilda Trisolini, Francesco Fiumara, Daniela e Pina Lupoi, Pino Pitasi, Antonietta de Angelis, Maria Teresa Liuzzo e altri.

– Presso, il Liceo Classico „Bernardino Telesio“ di Cosenza, insieme all'editrice di Istar Pina Lupoi, sul tema di un grande libro degli anni '20 di Pietro Larizza: „La Magna Grecia“;

– Sullo stesso argomento e sulla continuità di cultura e di analogie fra le nostre terre, cioè quella romena e il Mezzogiorno, per iniziativa di don Calarco, anche presso il liceo linguistico „Scuola dell' Avvenire“, destinato a promuovere quadri qualificati per la Nuova Europa;

– Presso una scuola media di un paese del graciano reggio: Montebello, su invito del Provveditorato agli Studi di Reggio cal., dove ho messo in risalto l'importanza di un momento come quello attuale, di avvicinamento fra l'Est e l'Ovest d'Europa.

In seguito, l'attività di interscambi si è arricchita e amplificata coinvolgendo zone come quella mirifica di Cassano allo Jonio. In quelle occasioni ho avuto modo di presentare il nostro folclore e le tradizioni etno-culturali agli alunni delle scuole medie, invitato da belle figure dell'insegnamento calabrese, tra cui, il preside Di Stasi, il professore poeta demologo Leonardo Alario. Lo stesso interesse ha riscuotato l'argomento dell'innesto di due culture simili e gli effetti benefici durante il predominio bizantino, nella struttura del liceo „Zaleuco“, scuola esemplare e innovatrice nel campo dell'insegnamento modenese. Non alla stessa maniera di solidarietà e di importanza, ma con quasi un clima di diffidenza, sono entrato nell'ateneo del liceo classico del Campanella, e di qualche altra scuola reggina.

Non perdiamoci di coraggio, però, con queste insoddisfazioni passeggiare, dato che ci siamo sentiti ripagati dall'occasione di manifestare la nostra gioia e la nostra ricchezza acquisita in terra calabrese, di fronte a tanta assistenza di spicco come quella del „Regium Julii“, delle associazioni e istituzioni „Anassilaos“, „Calarco“, l'Università della terza età,“ ottimi spazi dove il nostro messaggio e la nostra parola riscontrava udienza. Anche all'Accademia dell'Incontro, in una serata di raffinata suggestione e in un clima amichevole ho avuto modo di parlare del nostro filosofo Cioran, scomparso da poco. Da ringraziare per tutto questo i promotori delle varie associazioni (formule) moderne dell'espressione umana di convivenza e di confluenza di altre culture con la propria).

La cristianità veste oggi uno spirito innovatore, non tollerante, eccessivo a dirlo, ma piuttosto comprensivo e proficuo, ed è su questo che ho accennato nel recente articolo saggio: „l'Europa alla confluenza delle religioni“, apparso sulla rivista Ramuri all'inizio del '96.

La mia attività viene seguita e segnalata dalle riviste sia romene che italiane: oltre Ramuri, su Romania Letteraria, che è l'organo di cultura più importante dell'Unione degli Scrittori Romeni di cui io sono uno dei membri.

Questi incontri sono stati riportati dalla „Gazzetta del sud“, dalla „Procellaria“, sul Corriere di Reggio“ e in particolare dai mass-media palermitani, la rivista „Anno 2020“ e alcune televisioni regionali che mi hanno riservato ampi spazi. La stessa accoglienza a Roma, nel salotto selettivo, ma non elitario, dalla scrittrice prof. Anna Angrisani dove ci incontrammo con delle figure rappresentative del Sindacato Nazionale Scrittori ed ebbi così l'occasione di esprimere la nostra modesta visione di una movimentata storia letteraria sia italiana che romena, chiude all'insegna delle mode transeunti, varie scuole formaliste vuote di contenuto lasciano spazio alla rivalutazione. All'ora delle ritrattazioni, molti miti di cartapesta crollano, il gusto facile si deve rinfrescare, come si deve rinfrescare pure la memoria dei grandi e degli eventi che hanno determinato il nostro destino. Fra l'altro, torna su ampi versanti D'Annunzio ingiustamente trascurato e ristampato ora con frenesia nel mio paese. Lui diede un segnale di idealismo letterario indelebile, dell'eroe autentico, che mura la propria vita nell'edificio della parola, come nel leggendario nostro mito della Corte D'Argeş conveto capolavoro di arte ortodossa di tutti i tempi. Altrimenti, quello che costruisci di giorno crolla di notte, proprio come succede con le mode letterarie. Su questo, lascerei la parola a Mario Luzi, esponente di grande marchio di una intera generazione illustre, che si nutre alle fonti eterne del Bello e della Verità, di cui sono carenti le generazioni del postguerra che intendono fare a meno delle sorgenti classiche, di Dante stesso, facendo piazza pulita di tutto quello che è denso di contenuto morale a proprio danno. Con Luzi mi sono personalmente intrattenuto lo scorso anno, parlando nel proprio studio a

Firenze, sul destino letterario e sulla fragilità della scrittura. Proprio nelle settimane scorse, ho avuto il piacere e la sorpresa di incontrare nelle vie di Craiova il professore Claudio Mutti di Parma, ex docente bolognese, che da più di venti anni si dedica alla cultura romena. d'altronde, accanto ai grandi romenisti come Marco Cugno, capo cattedra all'Università di Torino, noto traduttore e conoscitore di tutta la letteratura romena, nostro lettore prediletto a Bucarest trent'anni fa, quello che per primo riprendeva la tradizione di stretti scambi fra le due culture sorelle, facciamo posto ad altri coi quali mi sono incontrato sia all'Accademia di Romania (il convegno su Mircea Eliade - fine giugno '95), in specie, i professori Scagno di Padova, Del Fabbro dell'ateneo fiorentino, incontrato pure nel settembre scorso a Bucarest, partecipe attivo ai nostri scambi culturali.

INTERFERENZE MUSICALI ROMENO-ITALIENE NEI SECOLI XIX-XX

„Da molti anni – fin da quando una fraterna amicizia mi legava con Giorgio Enescu (mio compagno di studi al Conservatorio di Parigi) ho imparato a conoscere la musica romena – e sono lieto di dire che considero questo popolo come uno dei più musicali d’Europa“; da questa confessione di Alfredo Casella, uno dei musicisti prominenti del nostro secolo, datata Cluj (Transilvania), 3 aprile 1938¹⁾, emerge una delle „affinità elettive“ degli italiani con i romeni, e che desta, in questi ultimi, una naturale reciprocità ricca di varie e profonde conseguenze. Se ora la fama della musica e dei musicisti italiani è nota, confermando la loro vocazione all’universalismo, gli scambi fra i due popoli, in campo dell’arte dei suoni – come, del resto, in molti altri settori della vita spirituale – essi riflettono nello stesso tempo la peculiarità di avere comuni tradizioni latine, ereditate dalle culture neolatine e poi sviluppate in maniere differenti e individuali di ciascun popolo in parte. La musica dell’Italia antica, giustamente ritenuta nelle enciclopedie, trattati e studi pubblicati nei secoli XIX-XX-, fondamento della musica italiana medioevale, rinascimentale, classica e moderna, essa è indubbiamente frutto del genio latino. Le sue radici affondano nell’arte etrusca, sviluppatasi nelle stesse zone, e ugualmente greca – dell’Ellade antica e della Magna Grecia – entrambe fiorenti nel perimetro italico, poi arricchitesi con vari apporti della cultura orientale, fecondi per tutto il bacino mediterraneo. In modo analogo, la cultura musicale sorta a nord del Danubio e ai piedi dei Carpazi, dalla quale deriva la musica romena, rappresenta una sintesi originale dello spirito traco-dacico, latino, ellenico e celtico. I documenti iconografici, epigrafici e storiografici, pervenuti dall’antichità, palesano alcune somiglianze della pratica musicale e della funzione assegnatale nella vita pubblica e privata nell’Italia antica e nella Dacia Traiana e Scythia Minor, il territorio su cui si è andato formando il popolo romeno. I cenni nella storiografia, i testi del *Corpus Inscriptionum Larinarum* e di altre raccolte del genere, in gran parte provenienti da città e fortezze romane della Dacia, attestano la partecipazione della musica e dei musicisti – secondo tradizioni, costumi religiosi, civili, militari – alla vita sociale e familiare in quest’area di romanità. I documenti iconografici ed epigrafici di soggetto musicale e coreografico rinvenuti in Dacia (statuette, alto- e bassorilievi, vasi, monete, iscrizioni votive e commemorative, strumenti musicali, monumenti raffiguranti eventi della storia daco-romana, come la *Columna Traiana*, il *Forum Traiani* e l’*Arcus Constantini* a Roma, il *Tropaeum Traiani* in Dobroga, il Palazzo di Augusto

a **Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa metropolis**, oggi nella provincia di Hunedoara in Transilvania, o le vestigia dei **ludi scaenici** romani in Dacia e di un **ludus dacicus** a Roma rivelano, tutti, premesse comuni alla cultura musicale dei due popoli. Il remoto sostrato mediterraneo, cui si sono sovrapposti il carpatico, il pontico e il Danubio, la civiltà del **Latium** e della **Romània orientalis**, i mutamenti dovuti alla nascita della chiesa cristiana nei primi secoli dopo Cristo sull'intera area della romanità spiegano la vicinanza della due culture. „Il contenuto lirico dei canti romeni sta in stretto rapporto con la struttura melodica“ sostiene Hans Joachim Moser nel suo documentato studio concernente la musica dei popoli neolatini, pubblicato nel 1960³⁾, portando ad esempio una **colinda**, canzone di Natale, di Capodanno ovvero per la Domenica delle Palme, che rivela il sentimento gradevole di una „**urbanitas romana**“ non priva di elementi di „**bel canto**“. Il motivo poetico caratteristico dei „**canti florali**“ fu studiato da Moser e da Béla Bartók, insigne musicista d'avanguardia e profondo conoscitore della lingua e del folclore romeno: „Sopravvive – scrive Bartók³⁾ – qualcosa nei testi romeni che tradisce il richiamo a quei tempi passati quando gli avi dei romeni dimoravano in Italia. Questo è la conclusione a cui sono giunto C'è anche un aspetto, per così dire tecnico, che si rispecchia nelle parole „ornamentali“ «fronda verde» oppure «foaia verde» (<fronda) (<follium) e non si riscontra in nessun'altra versificazione dell'Europa, ad eccezione di quella italiana. Ho a casa a Budapest n.n.' una raccolta di versi popolari dell'area fiorentina; vi si possono rintracciare versi con funzioni simili e che iniziano con «Fronda verde«“. Mettendo in luce queste somiglianze, che distinguono l'arte folclorica delle due etnie, rispetto a quella di altri popoli neolatini, Bartók concludeva: „Questo fattore si può ritenere probante della remota antichità di esse; e con certezza, le possiamo collocare in quella età passata in cui gli antenati dei romeni lasciarono la terra d'Italia“. Bartók non riscontra affinità solo nella propensione ad elaborare immagini poetiche di schema metrico simile, ma anche nella stessa sostanza melodica. In una lettera indirizzata a Cornelia Bușia di Beiuș, nella provincia di Bihor, e datata **Frascati, Venerdì Santo / 14/ aprilie 1911⁴⁾**, Barók precisava: „Ci troviamo molto bene nella terra dei loro avi / .../ sulle sponde del lago di Nemi ho annotato una canzone popolare; le stesse formule melodiche della canzone romena“. Da una descrizione di Diego Carpitella, rinomato etnomusicologo, professore all'Università di Roma, conosciamo anche particolari dell'episodio, frutto dei ricordi di Zoltán Kodály, un altro sensibile intenditore di musica popolare: „Mi ricordo – scrive Carpitella⁵⁾ – chel nel 1912 Bartók era venuto in Italia, a Roma, e nei pochi giorni di permanenza non volle perdere l'occasione di fare un piccolo giro esplorativo nelle campagne dei Castelli. Tra l'altro, andò ad Albano, e camminando intorno al lago, scrisse una cartolina postale a Kodály, che aveva sentito una canzone di un contadino le cui carat-

teristiche erano molto simili a quelle dell' *hora* romeno [dal latino *chorus*, ballo tondo, danza di cerchio n.n.]. Anzi, aggiungeva che sarebbe interessante approfondire lo studio della musica romana laziale per confrontarla con quella romena". Lo stesso Carpitella ci ha lasciato la sua indagine su una raccolta di canti popolari, fatta nel marzo del 1954: „In Calabria/.../ in un piccolo paese, a Feroleto antico, trovammo e registrammo un canto funebre che, mentre era eseguito, mi sorprese inaspettatamente. Aveva infatti un struttura pentatonica ed un arco melodico del tutto simile ad una lamentazione funebre della Transilvania, ascoltata qualche anno prima su un rullo di cera registrato da Bartók". Per ambedue le sfere melodiche, l'italiana e la romena, una testimonianza fondamentale potrebbe venire dal ritornello strumentale corrispondente al verso 861 della commedia *HECYRA* (Suocera) di Publius Terentius Afro, ascritta nel 165 a. Chr., del *Codex Victorianus Laurentianus XXXVIII-24*, secolo X, Biblioteca Laurenziana, Firenze s.1^o). La stessa struttura sonora mostrano una Canzona annotata a Capaci, Palermo, da Roberto Leydi e inserita nel volume *I CANTI POPOLARI ITALIANI*, Mondadori, 1973 Es. 2^o) e una ballata folcloristica romena trascritta il 16 novembre 1948 nella località di Lehliu, in provincia di Ialomitza Es. 3^o)

Nel secondo tomo della monografia *MUSICA DACO-ROMANA*, Bucarest 1982^o), dopo avere messo in luce il *VERSUS TRAIANI IMPERATORIS*, lavoro anonimo, circa l'anno mille, notazione neumatica su due manoscritti conservati alla Biblioteca Vaticana e rispettivamente alla Cambridge University Library Es.4 abbiamo commentato otto lavori italiani ispirati ai momenti del regno di Traiano e della fondazione della Dacia Traiana, come : *TRAIANO IMPERATORE, ROMANO*, dramma per musica di Giuseppe Felice Tosi, Venezia, Teatro Grimani, 1684; *TRAJANO*, dramma per musica di Francesco Mancini, Napoli, Teatro di San Bartolomeo, 1723; *TRAJANO EN DACIA Y CUMPLIR CON AMOR Y HONOR*, opera di Francesco Corradini Madrid, compagna Los Canos del Peral, 1735; *TRAJANO*, festa di camera di Giuseppe Giovanni Battista Bonno, Vienna, Teatro Imperiale, ottobre 1736, dalla quale abbiamo fatto registrare su disco *SINFONIA* ed *ARIA DI TRAJANO*; *TRAJANO IN DACIA*, dramma serio per musica di Giuseppe Nicolini, Roma, Teatro Argentina, 3 febbraio 1807 ed ulteriormente ai numerosi teatri d'Italia, Austria, Germania, Portogallo; di questo lavoro abbiamo fatto registrare su disco *IL BRACCIO MIO GUERRIERO TI SFIDA*, duetto di Decebalo e Traiano, Atto Primo, Scena III; *TRAIANO IN DACIA*, dramma eroico per musica di Giuseppe Marco Maria Blangini, Monaco, Baviera, Teatro Reale, 14 luglio 1814, del quale abbiamo fatto registrare su disco *AH ! SE MI LASCI, O CARA*, Aria di Decebalo, Atto Primo, Scena IV, e Taci, *SPIETATO IN VANO*, Aria di Colmira, Atto Primo, Scena VII; *TRAIANO*, dramma per musica di Domenico Tritto, Napoli, Teatro di San Carlo, 30 giugno 1818. Recentamente abbiamo scoperto la par-

titura integrale dell'opera DECEBALO attribuita al compositore Leonardo Leo, Vienna, Teatro Imperiale, 1743.

Uno dei documenti particolarmente interessanti per la storia dei rapporti musicali italo-romeni commentati dagli studiosi moderni e specialmente da E. Teza, in **Atti della Reale Accademia dei Lincei** 1891 Serie Quatra Rendiconti /.../ Volume VII, 1° Semestre, Roma, Classe di scienze morale, storiche e filologiche, p. 318, e Vladimir Drimba, nel volume SYNTAXE CUMANE, Bucarest e Leiden, Olanda, 1973, è il manoscritto che si trova nella Biblioteca Nazionale Marciana di Venezia, Ms. Lat. DXLIX, datato MCCCIII. die XI. Iulii, I primi 59 ff. appartengono al LEXICONUM LATINUM, PER-SICUM & CUMANICUM, mentre i seguenti 23 ff. riportano testi di carattere sacro. Si tratta di un manuale elaborato per rispondere a esigenze quotidiane nei primi secoli del nostro millenio, quando Venezia e Genova si inserirono prepotentemente nello spazio pontico-danubiano, organizzando per i Cumani arrivati qui nel XI secolo, e anche per le colonie italiane già esistenti, l'intera vita spirituale, a partire dal servizio liturgico latino. La seconda parte del nostro LEXICONUM raccoglie i versi dei sette canti sacri; il quinto di essi DE PASSIONE JESU CHRISTI desta un particolare interesse per il fatto che i suoi versi sono giustapposti alla melodia neumatica; abbiamo presentato questo canto alla Discoteca di Stato di Roma e pubblicato¹⁰⁰ nella trascrizione moderna di Elena Maria Şorban Ed.5 a, b

Dopo questa piccola introduzione, dobbiamo fare un salto immenso dalla fine del Medioevo al Romanticismo, periodo estremamente interessante sul piano delle interferenze musicali italo-romene, per evocare molto brevemente i secoli XIX-XX. „Il fatto che semplici soldati possano essere autori di canti popolari, non può meravigliare chi conosca, anche per sentito dire, quanto spiccate, gentili e delicate siano nel popolo romeno le doti poetiche” scrive Mario Ruffini¹⁰¹ a proposito dei canti che si ispirano alla partecipazione dei soldati romeni alle guerre dell'impero asburgico sul territorio italiano. Si tratta delle battaglie di Solferino nel 1859: „Foglia verde, foglia di rosolida / nell'anno cinquantanove / mi arrivò una nuova chiamata / chiamata da Milano/ dall'alto Imperatore. /Per l'Italia partii/ proprio nel giorno di Pasqua/ verso la terra delle fiamme”; e della battaglia di Custoza nel 1866: „Foglia verde, brutta notizia si ha / Ove molte tende sono state stese / Nei pressi di Custoza/. Il posto della battaglia”. Un canto della raccolta del più grande poeta romeno Mihail Eminescu¹⁰²: „Quando scendera la sera/ Sarò a Milano / E Milano è una grande città / E Milano, cara mia, è una grande pianura/ Ivi starò sdraiato/ In Mezzo al cuore fucilato”. Traccia della presenza degli Italiani in mezzo al popolo romeno rimane per esempio nel toponimo **Italiani**, località nella provincia di Dolj, Oltenia, fondata attorno agli anni 80 del secolo scorso, e nel ballo trascritto dal compositore Sabin Drăgoi nella località di Belint, nella provincia di Timiș, Banato, nel 1934¹⁰³, intitolato

Talianca arcaismo per la danza italiana, rintracciabile nel motetto **La Battaglia taliana composta da M. Matthias** /.../ "Herman Matthias Werrekoren, musicista fiammingo, n.n.]/ **In Venetia Apresso di Antonio Gardane**, 1552.

La pubblicazione e diffusione di alcuni valori caratteristici della spiritualità e delle tradizioni romane, in libri, raccolte o riviste culturali, ha segnato il punto di partenza per le composizioni italiane su questi temi. Innanzitutto la **Leggenda Valacca** per voce e accompagnamento strumentale di Gaetano Braga su versi di Marco Marcellino Marcello, stampa da molte case editrici europee e americane, tradotta in varie lingue, ha goduto di esecuzioni celebri, incise su disco, come quella di John Mc. Cormack, tenore americano detto **The Irish Caruso**, accompagnamento dal violinista Fritz Kreisler, registrazione sonora edita da Casa His Master's Voice. Il tema riprende la ballata **Sburătorul (L'Alato)** di Ion Eliade Rădulescu, tradotta in italiano da Marco Antonio Canini; il testo evoca l'invasione di un amore misterioso che strugge un giovinetta. La **Leggenda Valacca** fu suonata dal famoso violinista Ernesto Camillo Sivori innanzi a Garibaldi. Il compositore si consola apprendendo da Sivori l'impressione dolcissima, prodotta in Garibaldi da questa musica: „Almeno – esclamò Braga – essa è servita a captare per un istante la generosa anima del grandissimo Uomo !“. Es 6 Acceniamo ora ad altri canti di alta ispirazione composti da Alessandro Bustini su versi di Carmen Sylva, la regina della Romania e della poesia romana, pubblicati e recensiti a Milano nel 1892: si tratta de la **Lusica del Mare** e **Quando le donne scherzano**. La romanza **Le lagrime dell'Olto**, per voce di soprano ed arpa, poesia di Lago Marsini, musica di Saverio Mercadante, è un omaggio a Ioan D. Bibescu, uomo politico, e alla città di Craiova, datato 7 gennaio 1851, cfr. Bibl. Acad. Române, Ms. R. 1337, messo in luce nei nostri giorni da Georgeta Stoleriu-voce e Ion Ivan Romcea-arpa. Le **Quatre danses roumaines** di Franco Alfano, composte e Parigi nel 1899, „pagine di calda liricità"⁽¹⁴⁾, sono concepite per orchestra o strumenti, come nell'esecuzione di Cluj del 3 aprilie 1937 con Alfredo Casella al pianoforte, o in quella di Bucarest del primo novembre 1941, con Alessandro Bonucci al violoncello ed Ion Filionescu al pianoforte.

Nel contesto dei rapporti italo-romeni, divenuti sempre più intensi in epoca moderna e contemporanea, la musica ed i musicisti ebbero un ruolo di primo piano, ma purtroppo nel presente scritto non possiamo soffermarci che su alcuni di essi. Ammirata sui più celebri palcoscenici europei e americani, il soprano Hariclea Darclée aveva iniziato la sua carriera italiana alla Scala con **Le Cid** di Jules Massenet il 26 dicembre 1890. Dopo la prima assoluta, nel ruolo di protagonista, della **Tosca**, di Giacomo Puccini, il 14 gennaio 1900 al Teatro Costanzi di Roma, tornò alla Scala il 17 marzo dello stesso anno, in 12 rappresentazioni, sotto la direzione di Arturo Toscanini. Il sopra-

no Florica Cristoforeanu, di padre romeno e madre italiana, formatasi a Milano, calcò le scene liriche insieme a Tito Schipa, Benniamino Gligli, Aureliano Pertile, Arturo Toscanini, Tullio Serafin; fu prima interpretare del ruolo Mariolla nell'opera **Fra'Gherardo** di Ildebrando Pizzetti il 16 maggio 1928, diretta da Toscanini. Molti altri romeni sono apprezzati dal pubblico e dalla critica italiana: George Enescu, Georghe Georgescu, Ionel Perlea, Sergiu Celibidache, direttori d'orchestra, George Enescu, Ion Voicu, violinisti, Dinu Lipatti, pianista, le cantanti Maria Cebotari, Stella Roman, Viorica Ursuleac, Virginia Zeani, Mariana Nicolesco, Elena Cernei; i cantanti Jean Athanasiu, Dimitrie Onofrei, Grigore Gabrielescu, Emil Marinescu, Nicolae Herlea, Ludovic Spiess; il coro **Madrigal** diretto da Marin Constantin. Nel ramo dell'attività concertistica si nota la tournée compiuta a Bucarest da Pietro Mascagni, giunto il 25 marzo 1902¹⁵): „accompagnato con acclamazioni che non finivano, piene d'entusiasmo e dappertutto si sentiva gridare «Viva Mascagni ! E viva l'Italiana !» Il concerto diretto all'Opera Romana, in cui presentò proprie composizioni „è stato un vero trionfo“. Egli ritornerà a dirigere la Filarmonica di Bucaresti l'11 febbraio 1907 e il 5 maggio 1927. Sempre a Bucarest troviamo Alfredo Casella il 27 e 30 gennaio del 1908 e il 5 aprile 1934 per interpretare, insieme alla Filarmonica di Bucarest, al violonista Alberto Poltronieri e al violoncellista Arturo Bonucci, i suoi **CONCERTO PER PIANOFORTE, VIOLINO, VIOLONCELLO ED ORCHESTRA**, con l'autore al pianoforte e la solare **RAPSODIA ITALIA**, diretta ancora dal compositore. I rapporti di George Enescu con la musica e i musicisti italiani, evocati da Alfredo Casella e Roman Vlad, sono stati studiati in retrospettiva, in uno lavoro pubblicato da noi nel 1990¹⁶). vi abbiamo sottolineato il fatto che dal 22 marzo 1908, giorno in cui, nella stagione concertistica del Teatro Corea all'Augusteo, Enescu comparve nella sua triplice veste di compositore, violinista e direttore, il musicista romeno sarà una presenza costante, sempre più ricercata e ammirata, nel panorama artistico italiano. Il contributo di Enescu all'interpretazione della musica di tutte le scuole e particolarmente del repertorio italiano, alla formazione dei giovani di notevole talento come Uto Ughi e Giorgio Franzetti, gli ha guadagnato molti apprezzamenti e, non a caso, cariche onorifiche in istituzioni quali l'Accademia di Musica di Santa Cecilia, l'Accademia Musicale Chigiana, ove teneva concerti e corsi di studio. Non pochi sono stati i virtuosi romeni invitati in Italia, primo fra tutti il pianista Dinu Lippatti, che a Santa Cecilia esegui, il 28 gennaio 1938, composizioni di Johann Sebastian Bach-Ferruccio Benvenuto Busoni, Wolfgang Amadeus Mozart, Frédéric Chopin, Johannes Brahms, George Enescu, Alfredo Casella. D. Lipatti si presentava al pubblico italiano anche in veste di compositore e perfetto interprete dell'opera di Domenico Scarlatti, che seppe valorizzare anche grazie alle trasposizioni per strumenti a fiato realizzate da lui stesso (le sonate L 255, 286, 447 per trio e L 254-6, 263, 286, 338 per quintetto). Tra i compositori romeni formatisi in Italia, spiccano i nomi di Alexandru Zirra,

allievo di Carlo Gatti a Milano, e Sigismund Toduța, allievo di I. Pizzetti, all'Accademia di Santa Cecilia e addottoratosi al Pontificio Istituto di musica sacra (1938). Fra i musicisti romeni stabilitisi in Italia, si sono distinti Roman Vlad, personalità di spicco nel campo della composizione, dell'interpretazione e della musicologia, perfezionata con A. Casella al Conservatorio di Santa Cecilia; virtuosi del canto lirico come Virginia Zeani, che esordì nel ruolo di Cleopatra nel **Giulio Cesare** di Georg Friedrich Händel, alla Scala, il 10 dicembre 1856; Petre Munteanu, consacrato sullo stesso palcoscenico il 17 aprile 1947, nella parte di Fernando in **Così fan tutte** di Mozart; Mariana Nicolesco, Elena Cernei, Lucia Stănescu, Ioana Ungureanu; un insigne esponente in Italia della scuola violoncellistica romena è Radu Aldulescu. L'Italia rappresenta il debutto nella vita musicale internazionale anche per i compositori romeni. Il primo ad intraprendere questa strada fu Pascal Bentoiu con **Hamlet**, opera vincitrice del premio „Guido Valcarenghi“ del 1970, pubblicata a Milano da Zerboni e trasmessa dalla RAI nel 1972, poi messa in scena a Marsiglia il 26 aprile 1974 da Margarethe Wallmann. Altri successi aspettavano Bentoiu con **Il sacrificio di Ifigenia**, opera radiofonica, premio RAI 1968, e il professore Liviu Comeș con il volume **LA MELODIA PALESTRINIANA E IL CANTO GREGORIANO** pubblicato a Venezia nel 1975, molto apprezzato degli esegeti di Palestrina e dai gregorianisti.

Per concludere vorremmo illustrare il profondo attaccamento dei romeni ai valori della cultura italiana con l'Affresco IV, il Finale, dell'Oratorio per coro ed orchestra **CANTI PER EUROPA** di Theodor Grigoriu (1978, disco ST-ECE 01544) che tramuta in suoni l'ultimo verso dell'immortale **DIVINA COMEDIA. L'Amor ch'è move il sole e l'altre stelle**

NOTE

1. Cfr. GEORGE SBĂRCEA, **Alfredo Casella despre George Enescu**, in *Studii Muzicologice*, București, 1958, n. 8, p. 50.
2. **Die Tonsprachen des Abendlandes Zehn Essays Als Wesenkunde der europäischen Musik/ VI. Spanien, Potugal, Lateinamerik, Rumänien Rätien**, Berlin, Merseburger, Verlag, an. cit., pp. 120-147.
3. Lettera inviata a P. Kecskeméti e E. Láng., **New York, datata Saranac Lake, 1 settembre 1944**, pubblicata in **Bartók Béla Levelei**, a cura di János Demény, Művelt Nép Könyvkiadó, 1951, p. 159; **Béla Bartók, Scrisori**, a cura di Ferenc László, trad. romena di Gemma Zimveliu, București, Kriterion, 1976, vol. I, pp. 280-81/109.
4. **Bartók Béla levelei, Első rész: Romániai levelek**, a cura di Viorel Cosma, red. Demény János, Budapest, Zeneműkiadó Vállalat, 1955, pp. 33-34/ 12.
5. **DIEGO CARPITELLA, Concordanze musicali**, in **IL VELTRO. RIVISTA DELLA CIVILTÀ ITALIANA**, XIII, 1969, n. 1-2, p. 68.
6. Cfr. THÉODORE REINACH, **Une ligne de musique antique**, in *Revue des études recquês*, VII, Paris, 1894, p. 202; **Musique de la Grèce antique, Atrium Muscae de Madrid**, dir. Gregorio Paniagua, Paris, Harmonia Mundi 1015, lato B/9.

7. Pp. 186-189/ 51.
8. **Bogatul și săracul** [Il ricco ed il povero], in **Vechi cântece de vitejie** (Antichi canti di bravura), București, ESPLA, 1956, p. 122, disco ST/M EXE 02449, n. 34.
9. Editura Muzicală, pp. 368-371; 480-671; dico Dr. VASILE TOMESCU, CULTURA MUZICALĂ ÎN ROMÂNIA de la origini până în zilele noastre, Discul nr. 3 ST/M-EXE 02450, Nr. 1;11;13;14.
10. Dr. VASILE TOMESCU, LA MUSIQUE ROUMAINE DANS L'HISTOIRE DE LA CULTURE UNIVERSELLE TOME I, București, 1991, EDITURA MUZICALĂ, pp. 120-130.
11. MARIO RUFFINI, **Le battaglie di Solferino e Custoza nei canti popolari romeni**, intervento al XXVI Congresso della Società Storica Subalpina, Milano, s.d., pp. 4-7.
12. MIHAI EMINESCU, OPERE. VI: LITERATURA POPULARĂ, ed. critica a cura di Perpessicius, București, Editura Academiei Române, 1968/CCXXIX.
13. SABIN V. DRĂGOI, MONOGRAFIA MUZICALĂ A COMUNEI BELINȚ, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1942, pp. 139-140/6.
14. Cfr. FRANCO ALFANO, Milano, Ricordi, 1955, p. 3.
15. Cfr. **România Musicală**, București, XIII, n.6-7, pp. 15-28; III, pp. 1-4, IV, pp. 47-8.
16. VASILE TOMESCU, **George Enescu el l'Italia**, trad. it. Mara Chirițescu, in Muzica, București, IV, 1990, pp. 77-97.

ūt ūhu(s) hōmmu(m) hōmo tē vivit nu(n) quam quisquā(m) blandior:
 Ut unus(hammu(m)) homo tē vivit nu(n) quam quisquā(m) blandior.

E fig- ghuiz ————— zā'ra ————— lu
 suon ————— no- mi ————— etc.

La stessa struttura sonora mostrano una *Canzona* annotata a Capaci (Palermo) e pubblicata da Roberto Leydi:²¹

Si la bal- tā lu- mi- nind, Brai- scā- mā fac pe pă- mint,
 Mā pi- tesz du- p-un bu- tu- ci Să- mi iau flin- ta la că- ta-
 re ————— Să- l lo ————— vasc un- de mi- l doa- re

Ți- ne- l, Doam- ne, mult și bi- ne Ca să- i văr pun- ga la mi- ne!

Handwritten musical score on aged paper, featuring five staves of music with lyrics in a non-Latin script (likely Arabic or Persian). The notation is a form of square neumes on a four-line staff. The lyrics are written in a cursive script below the staves.

amla ...

... haddi ... haddi ... haddi ... haddi ... haddi ...

... haddi ... haddi ... haddi ... haddi ... haddi ...

... haddi ... haddi ... haddi ... haddi ... haddi ...

... haddi ... haddi ... haddi ... haddi ... haddi ...

... haddi ... haddi ... haddi ... haddi ... haddi ...

1 2

Sa-yin-sa-men bu-ha — siz qu — ni--ni kim Xri-staz tò-ktü

3

sò-wup qu — lu — ni ti — val — man — ya — šim-nü.

4 5

Kim un-ut-yay mun-ča iy — gi — iik-ni kim : — šip tat-ti

6

ča-raq su wu-ni toy dir di go — ni — ni?

7 8

Ye-zuz tat-ti äč — ya-man — siz ä-gäč nä qiy — nai — sen

9

äč — ya-zip-sik — a — qač, az nä zik de — yuh-ni?

10 11

Man qa-ra-qči, san kük Xu — ni — ä-gäč, man ya-man-ti, san

12

u-yip siz ä — gäč ai — tir — san fa — šim — ni!

13 14

Äč bol-mo-či nä — mä-gä näk ber-diň mun-ča — u — lu

15

ba — ha, näk tö — lä-diň, a go — mar! Xui — yi-mann?

16 17

An — ča mi köp sow-mäk — dân ä — sir — diň kim Xač-qa min — mä — gä



LA SERENATA

Leggenda Valacca

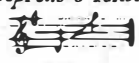
Poesia di **M. M. MARCELLO**

MUSICA DI

GAETANO BRAGA

Canto e Pianoforte

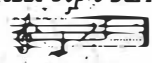
1
Soprano o Tenore



102815

Fr. 3. — netti 1.50

2
Mezzo-Sop. o Baritono



102816



G. RICORDI & C.

Editori - Stampatori

MILANO

ROMA - NAPOLI - PALERMO - LONDRA

Deposito e norma del bollo universale. Proprietà degli Editori.

Tutti i diritti di riproduzione, di traduzione e di trascrizione sono riservati.

(Printed in Italy)



PIANOFORTELE - CREAȚIE A GENIULUI ITALIAN

La cumpăna dintre secolele al XVII-lea și al XVIII-lea Europa trăia febra căutării unor noi echilibre de forțe, a unor noi structuri de guvernare, a unor noi moduri de a gândi, a unor limbaje și realități materiale nemaiîntâlnite. Marea mutație ce se produce în acest timp în diferitele domenii ale comunicațiilor prin crearea de canale, drumuri pavate, deschideri la mare, îmbogățirea spectaculoasă a capacității flotelor determină o accelerație semnificativă a ritmului de mișcare, scurtează distanțele, apropie ținuturi și populații, favorizează schimburile comerciale și culturale. Astfel, oamenii comunică îndeajuns pentru a se cunoaște și pentru ca „anumite influențe să se exercite la nivelul reprezentării și al gândirii”.¹⁾

După cum bine se știe, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea călătoriile artiștilor aveau ca țintă întotdeauna sudul, Italia reprezenta o adevărată Mecca pentru orice artist. În vederea consacrării profesionale, itinerariul muzicianului trecea în mod obligatoriu prin Italia. Un exemplu celebrisim ne arată cum doi titani ai muzicii, născuți în același an – 1685 (și în același an cu Domenico Scarlatti), este vorba despre Johann Sebastian Bach și Georg Friedrich Haendel, au cunoscut o puternică diferență de popularitate în timpul vieții lor, întrucât Bach a trăit retras și nu a părăsit niciodată pământul german, în vreme ce Haendel a fost aclamat și sărbătorit din Italia până în Anglia. Numeroși compozitori și-au italianizat numele, pentru a fi mai pretuiți în țara lor. Astfel a procedat însuși prințul clavecinistilor francezi, François Couperin, care și-a publicat primele lucrări sub pseudonime italiene, pentru a-și asigura succesul.

În secolul al XVIII-lea misionarii, artiștii și tehnicienii italieni încep să se îndrepte către Nord, cu toate că Italia rămâne încă centrul cultural și artistic al Europei. Din cauze economice se produce în această perioadă o adevărată hemoragie de muzicieni italieni. „Italia seamănă cu un vulcan în erupție care își împrăștie bogăția incandescentă în toată Europa.”²⁾ Din mulțimea de muzicieni faimoși care împânzesc capitalele, curțile princiare, reședințele nobililor de-a lungul și de-a latul continentului, vom evoca doar pe Giovanni Battista Lulli (1632-1687), devenit Jean Baptist Lully, iscusitul florentin care, printr-o întâmplare fericită, ajunge să-și găsească rostul la Paris și accede, prin abilitate și stăruință, până în fruntea ierarhiei, înlăturându-i pe colegii francezi, obținând favorurile regale și privilegiile absolute, pentru că a știut să ofere Curții balet și o operă pe gustul francez.

Marile cuceriri culturale italiene triumfă pe întregul continent. Barocul lui Bernini și al lui Borromini, creat la Roma, este asimilat din nordul rusesc până în Spania, care-l trimite apoi dincolo de Atlantic. O altă invenție

epocală, opera, născută din ideea declamației muzicale a Camerateri Fiorentina, devine prin creația lui Claudio Monteverdi, o dramă muzicală, replică sonoră a barocului arhitectonic. Ea constituie cea mai specifică intruchipare barocă a spiritului de inventivitate și virtuozitate, de artificialitate și sinteză, în care, ca și în arhitectură, se produce o metamorfozare a genurilor artistice, rupându-se limitele dintre sculptură, pictură, arhitectură, teatru și muzică.

În legătură directă cu evoluția spectacolului liric, geniul plastic italian, este deasemenea, creatorul scenografiei ca artă a iluziei optice, care în secolul al XVII-lea devine arta decorului teatral văzut în perspectivă. Sunt adesea evocate de specialiști minunatele scenografii create de Bernini, Torelli, Borgonio, Galli-Bibiena, Juvarra, sau cele ale renumiților Gallari. "

Vom evoca apoi, într-o uimire nesfârșită față de inezestrarea muzicală a poporului italian, **arta belcantoului**, promovată de maestrul Oratoriului și al Belcantoului Giacomo Carissimi (1605-1674), autor al tratatului **Ars cantandi**, în care a pus bazele „cântatului frumos”. Este vorba despre acea poză de voce cu rotunjimile și virbatiile specific, atât de îndrăgită de publicul de pretutindeni. Nu putem trece cu vederea nici stranietatea fascinantă a vocilor cristaline ale castraților italieni care au făcut mare vogă, fiind o expresie a artificiei baroc, al nenaturalului, nici vocile de altiste întrebuițate pentru roluri masculine.

Tot în Italia, la Roma, se înființează în anul 1632 primul teatru de operă permanent, la care publicul își plătea intrarea.

Pe de altă parte, stilul concertant al muzicii instrumentale se plămădește tot în aceeași perioadă și în aceeași arie culturală mediteraneană. Însăși terminologia muzicală aflată și astăzi în vigoare, internaționalizată și acceptată pentru totdeauna, își are originea în secolul al XII-lea italian. În Cremona și Brescia au dat pe cei mai iscusiți creatori de violi din toate timpurile – familiile de lutieri Amati, Guarneri, Stradivari, favorizând, prin perfecționarea instrumentelor cu arcuș, formarea nucleului orchestrei simfonice moderne și totodată desăvârșind mutația spre monodia solistică acompaniată și pfețând apariția virtuozului instrumentist. Prin toate aceste invenții epocale, ca și prin încă multe altele, Italia rămâne laboratorul estetic al Europei și un centru al modei în artă.

Ca o expresie de culme a artei baroce, artă prin excelență a mișcării, a metamorfozei, a efemerului, stilul concertant inițiat de Arcangelo Corelli prin ale sale Concerti grossi, masivitatea și strălucirea, dar și inventivitatea variațională, cultivarea „forme care curge”, se reunesc pentru a produce acea "meraviglia" cu mijloacele muzicii instrumentale eliberată de cuvânt, emancipată de servitutea textului, valoroasă și expresivă prin sine însăși.

Tocmai în momentul de culme al dezvoltării barocului muzical prin arta organică a lui Bach și Haendel, ca și prin virtuozitatea rafinată a clavecinistilor Domenico Scarlatti și François Couperin, germele noului își

face apariția. Acesta se conturează sub aspectul stilului omofonic, al monodiei acompaniate, ca reacție la complicațiile și fastul exagerat al stilului polifonic. În anul 1750, la dispariția lui J.S. Bach, o întreagă epocă muzicală se află în amurg, marea epocă a stilului contrapunctic. O nouă orientare plutea în aer, venind dinspre Franța și Italia, fiind adoptată de publicul muzical abia cucerit și susținută de muzicieni, între care se disting fiii lui Bach. Le style galant sau lo stile sueto, stilul omofonic, avea să marcheze trecerea muzicii din biserică în salon, iar pe planul structurilor sonore, trecerea de la construcția de fugă la cea de sonată. Procesul durează câteva decenii și presupune adoptarea, ornamentică foarte elaborată, o expresie a bunei cuviințe mai presus de forță, abandonarea aspectului prolix, stufos. Se cere un nou gen de melodie, un nou fel de textură, o simplificare a conținuturilor. În zorii noii epoci, muzica era chemată să ofere "cu claritate și adecvare un conținut elegant, grațios și delicat", mai degrabă decât "furia furtunoasă a pasiunilor dezlănțuite." Stilul galant apare în Europa secolului al XVIII-lea în operele lui Pergolesi și Sammartini, precum și la Stamitz, C. Ph. Em. Bach și la reprezentanții timpurii ai școlii germane de compoziție vocală. Instrumentul cel mai adecvat cerințelor noului stil, în contextul dat, avea să fie pianofortele.

Creatorul primului instrument muzical cu coarde și ciocănele, capabil să producă nuanțe cu caracter contrastant - piano e forte -, Bartolomeo Cristofori, s-a născut la 4 mai 1655 la Padova. Era, fără îndoială, cel mai bun constructor de clavecine din Padova în anul 1687, când principele Ferdinando de Medici, fiu al Marelui Duce Cosmo III și merituos interpretat la clavecin, aflat în vizită în acel oraș, rămâne încântat de clavecinele create cu atâta artă de meșteșugar și îl invită la Florența. Fapt este că în voluminoasa corespondență a principelui apare o scrisoare adresată de Cristofori, din Florența, pentru angajarea unui cântăreț, în anul 1693. Iar în 1709, când omul de litere Maffei vizitează Florența în încercarea de a obține patronajul prințului Ferdinando pentru al său Giornale dei letterati d'Italia, admiră, probabil, noua invenție a constructorului. În volumul V al acestei lucrări, publicat în anul 1711, el atestă că Bartolomeo Cristofori construise deja patru "gravicembali con piano e forte". Maffei descrie aceste instrumente, trei dintre ele fiind de forma obișnuită a unui mare clavecin, iar al patrulea având o construcție diferită și aspectul asemănător ca formă clavicordului și spinetei. La aceste instrumente genialul padovan realizase schimbarea epocală: coardele, în loc să fie ciupite ca la clavecin, sunt lovite de un ciocănel articulat - o mică piesă acoperită cu piele de porc. Acest ciocănel cade la loc, în poziția inițială, după ce a lovit coardă, care vibrează liber și apoi este oprită din vibrație de către o surdină. Ciocănelul se oprește la un anumit moment din cădere, rămâne nemișcat într-un punct, pentru a-și relua apoi cursa și a lovi din nou coarda, producând un alt sunet. Pilot, eșapament, prinzător, surdină, pârghie sau levier, iată câteva elemente de tehnică a construcției prezente în mecanismul primelor pianoforti create de Cristofori. Elemente esențiale care

se regăsesc în principii constructiv al pianelor moderne. În plus, în anul 1720 Cristofori inventează principiul "pedalei celeste", adică atenuarea sunetului prin deplasarea tastaturii, mecanism ce funcționează și astăzi la pianele cu coadă, sub acțiunea pedalei stângi. ³⁾

Din păcate, invenția epocală a lui Cristofori avea să treacă prea puțin observată, mai degrabă ca o curiozitate, fără a se bucura de succes comercial, iar meșterul s-a întors degrabă la fabricarea de clavecine, din a căror vânzare a trăit tot restul vieții, până la 27 ianuarie 1731, când s-a stins la Florența. Din moștenirea sa, doar trei pianoforti au înfruntat timpul ajungând până în zilele noastre. Cel mai vechi, datat 1720, se păstrează la Muzeul Metropolitan de Artă din New York, al doilea poate fi admirat la Muzeul de Instrumente Muzicale din Roma, iar ultimul, din 1726, se află la Muzeul de Instrumente Muzicale al Universității din Leipzig. ⁴⁾

Cercetările efectuate în secolul al XIX-lea pentru a se localiza atelierului maestrului au rămas fără succes. De aceea, istoricul Puliti înclină să creadă că prințul Ferdinando i-ar fi dat o încăpere în acest scop chiar în Palatul Uffizzi, cu atât mai mult cu cât, după moartea prințului în anul 1713, el a continuat să lucreze în slujba Marelui Duce, având în sarcină întreținerea celor 84 de instrumente muzicale lăsate de principe. Cam jumătate dintre acestea erau clavecine și spinete, iar șapte dintre ele purtau chiar semnătura lui: "Bartholomeu de Cristoforis Patavinus Inventor faciebat Florentiae anno ...".

Nu se știe care ar fi fost soarta pianofortului florentin, dacă marchizul Francesco Scipione de Maffei nu ar fi descris "minunea" admirată de el în anul 1709 în al său Giornale și dacă numărul respectiv al revistei din 1711 nu ar fi fost tradus în limba germană și publicat în Critica musica, în 1722. Și dacă meșterii timpului călătoreau puțin, în schimb ei se informau citind presa. Pe această cale a luat cunoștință Gotfried Silberman din Dresda de instrumentele lui Cristofori. El a adaptat principiul, ferindu-se să-l menționeze pe autor, a lucrat zeci de ani cu obstinație pentru a perfecționa noul instrument, l-a supus analizei critice a lui Bach, s-a ambiționat și a reușit să realizeze exemplare performante care încep să cunoască succesul. Dar marile perfecționări vor fi realizate de doi elevi ai săi, Stein și Zumpe, care vor dezvolta în paralel cele două mari școli de constructori de pian, școala vieneză și cea anglo-saxonă.

Aproape ignorată în timpul vieții sale, invenția lui Cristofori câștigă teren în deceniile următoare, iar faima inventatorului crește post-mortem. Astfel încât la 7 mai 1876, în lăcașurile basilicii Santa Croce din Florența este pusă o lapidă înfățișând un ciocânel de acordaj și purtând următoarea inscripție:

" A Bartolomeo Cristofori / Cembalaro da Padova / che / in Firenze nel MDCCXI inventò / il clavicembalo con Piano e Forte /."

Spre pioasa aducere aminte a pleiadelor de pianiști de pretutindeni și de totdeauna.

NOTE

1. Chaunu, Pierre, *Civilizația Europei în secolul luminilor*, 3 volume, Ed. Meridiane, București, 1986.
2. Popa, Afrodita, *Pianofortele în oglinda tipului său*, Edi. muzicală, București, 1994, pag. 23.
3. Levaillant, Denis, *El Piano*, Editorial Labor, Barcelona, 1990, pag. 13.
4. Levaillant, Denis, op. cit., pag. 13.

LA MÉMOIRE D'OVIDE DANS LA VISION DU
DOCTEUR I. C. DRĂGESCU ET DE REMUS OPREANU,
PRÉFET DU DISTRICT DE CONSTANTZA
À LA FIN DES XIX-a SIÈCLE

La conquête de l'indépendance de Roumanie a été, naturellement, suivie par la réalisation d'encore un pas vers l'accomplissement de l'unité d'État: le retour de la Dobroudja, archivée terre roumaine, au sein de la Patrie, en 1878. ¹⁾

En Dobroudja, ruinée par les guerres et par les occupation étrangères, l'État roumain a envoyé un personnel administratif de tout premier ordre ²⁾, conformément au plan et aux efforts de M. Kogălniceanu, ministre des Affaires Extérieures et ensuite de l'Intérieur, homme de science renommé ³⁾. La préfet de Tulcea, G. Ghica, et de Silistra Nouă, Tobias Ghergheli, avaient été ministres et celui de Constantza, Remus Opreanu, procureur général à la Cour de Cassation à Bucarest. Parmi les hauts fonctionnaires nous rappelont le professeur I. Bănescu, la poète Al Macedonski, l'écrivain et diplomate de plus tard, D. Zamfirescu ⁴⁾.

Des ouvrages scientifiques des plus sérieux soulignent le fait que, après 1878, la Dobroudja a connu une période d'extraordinaire essor, sous tous les aspects ⁵⁾: on va ensuite parler de la contribution de deux des hauts fonctionnaires de Dobroudja, intellectuels de grande valeur, au développement de la culture dans la contrée, en général, au renforcement de l'esprit pan-latin, des traditions de la culture classique, ayant en commun une profonde admiration pour la vie et l'oeuvre d'Ovide.

*

Remus D. Opreanu, préfet de Constantza, entre 1878-1882, - est né en 1844 à Bucarest, dans une famille de patriotes olteniens -, passe en 1866 la licence en droit à Paris et en 1869 le doctorat en études classiques à Pisa ⁶⁾.

En 1870 il fait des cours de philosophie et d'histoire ancienne à l'Université ⁷⁾ de Bucarest, étant également l'auteur d'un petit roman autobiographique dont l'action se passe en l'Italie de sa jeunesse. Cette oeuvre est dédiée à son frère, Romulus ⁸⁾.

À Constantza il a déployé une fructueuse activité d'homme-d'État, juriste, intellectuel de vaste et humaniste culture, laissant des traces indelebiles.

*

Quant à Ioachim C. Drăgescu médecin en chef du district de

Constantza entre 1879-1892 ⁹⁾, il existe une bibliographie valeureuse mais qui ne parle presque pas de sa période passée ici.

Il naquit en 1844 à Blâj, près de Mediaș, effectue des études de médecine, à Vienne, Budapest en Bucarest, et en 1871, après deux ans passée en Italie, il passe son doctorat à Turin.

Il publie des articles particulièrement combatifs dans *Federatiunea* et *Familia*, écrit des romans et des vers à sujets politiques, liés à la lutte nationale des Roumains de la Transylvanie ¹⁰⁾. Il vient en Dobroudja immédiatement après la réintégration de la province. Vu la situation de cette contrée, extraordinairement difficile du point de vue sanitaire, la fonction de médecin en chef du district exigeait à la fois énergie, initiative, esprit de sacrifice, intelligence. Les comptes rendus publiés dans la presse locale ¹¹⁾ et les valeureux ouvrages d'éducation sanitaire prouvent que le dr. Drăgescu a joint de toutes ces qualités ¹²⁾. Homme de vaste culture, il s'affirme en Dobroudja dans la direction de sociétés culturelles ¹³⁾, écrit de la littérature, est en correspondance avec V. Alexandri et M. Kogălniceanu ¹⁴⁾, est président de la Ligue Culturelle du district de Constantza ¹⁵⁾. Ayant étudié en Italie et professant les idées progressistes de son temps, les mêmes au fond pour les deux pays, l'établissement des relations bonnes, voire amicales avec certaines personnalités de la vie culturelle et scientifique italienne, apparaît comme naturelle. Il avait une grande et avouée appréciation pour Mazzini. Il correspondait avec Garibaldi, la lettre de la dernière datée le 28 décembre 1869 souscrivant à l'idée générale de fraternité latine ¹⁶⁾. Il a en étroites relations d'amitié avec Erico Amante, président de la Cour d'Appel de Macerata et fondateur du journal à titre-programme "La Confederazione latina". Une des lettres de ce dernier, publiée dans "Amicul familiei", prouvait d'un côté ses sentiments pro-roumains, l'appréciation accordée à l'armée roumaine en 1877 et, d'autre part, l'admiration pour le courage du jeune État roumain devant les prétentions de certains Grands Pouvoirs, ce qui le détermine, à un moment donné, écrire que "les Roumains sont les premiers-nés de la Rome éternelle et qu'ils méritent de porter le nom de Roumains" ¹⁷⁾.

L'idée de l'Unité latine traverse toute l'activité de I. C. Drăgescu, sa conception se conjugnant avec celle d'Erico Amante et de son fils, Bruto.

Ce dernier traduit et répand à travers l'Italie l'appel de I.C. Drăgescu, concernant la fondation à Rome d'une bibliothèque latino-roumaine et l'organisation d'un Congrès panlatin ¹⁸⁾.

*

Si nous avons tant insisté sur la biographie des deux hommes et sur leur culture classique, c'est pour qu'on puisse comprendre que l'action de réévaluation du passé, de la signification d'Ovide dans le cadre de ce passé de la Dobroudja et l'œuvre des hommes d'une culture brillante. Remus

Opreanu a pris l'initiative de la recherche systématique, scientifique des monuments archéologiques de la Dobroudja ¹⁹⁾. Les découvertes, faites à tout bout de champ, les télégrammes et les rapports envoyés à l'Académie attirent l'attention du haut forum scientifique sur les antiquités de la Dobroudja et ses nombreuses interventions le prouvent bien ²⁰⁾. Nonobstant les décisions de l'Académie, de concentrer tous les vestiges archéologiques à Bucarest, Remus Opreanu les fait ressembler à la Préfecture du district, dans la cour et dans l'enceinte de laquelle il organisait, en 1879 même, le premier musée d'histoire de Dobroudja où il guidait, lui-même, les groupes d'élèves et d'étudiants venus d'autres coins du pays ²¹⁾.

Dans ce contexte, un pouvait pas omettre l'héritage d'Ovide ²²⁾, d'autant plus que l'idée de la construction d'édifices monumentaux et de monuments "hante" rééme la Dobroudja de cette époque-là ²³⁾: la réfection de mosquées, la construction d'une cathédrale roumaine à Constantza, l'érection d'un monument dédié à la réintégration de la Dobroudja, d'un antre-construit, celui-là à Tulcea ²⁴⁾ etc.

Tous les ouvrages historiques et documents reconnaissent que la mérite de l'initiative, de l'insistance pour la réalisation du monument d'Ovide appartient premièrement à Remus Opreanu ²⁵⁾.

Le dr. Drăgescu "un distingué écrivain, un ardent philo-italien, amateur de classique latins", comme dit Bruto Amante, s'est immédiatement attaché à l'initiative de Remus Opreanu concernant l'érection d'une statue d'Ovide à Constantza en quel sens il fait de la propagande, tient des conférences, informe la presse italienne.

Attiré par l'intensité de l'activité déployée en Dobroudja pour l'érection du monument, Bruto Amante, devenu entre temps secrétaire général du Ministère italien de l'Instruction publique fait en 1884 un voyage d'études à Constantza pour se convaincre qu'il s'agissait de l'antique Tomi, bien de rélegation d'Ovide. Hôte de I. C. Drăgescu, il visite la ville et la région, connaît les personnalités locales, les découvertes et les ouvrages scientifiques ²⁶⁾. De retour en Italie, il écrit un livre au sujet de ce voyage et revient sur la thèse dans l'Autres livres ultérieurs ²⁷⁾. Enfin, I. C. Drăgescu, lui-même, publie en brochure la conférence tenue par lui en casine de Constantza au sujet d'Ovide ²⁸⁾.

Bien qu'un historien de l'érection de la statue d'Ovide et de ses péripéties ultérieures n'est pas encore apparu, nous sommes quant même les bénéficiaires d'une bibliographie en la matière rédigée par Florica Postolache ²⁹⁾.

Dans ce cadre, nous nous intéressons uniquement à la contribution et à la lutte de Remus Opreanu.

À une époque où l'identité Constantza-Tomis n'était pas, pour beaucoup de monde, une certitude. Remus Opreanu en est un partisan déterminé. Les découvertes faites aux années où il habite Constantza, les contacts avec les spécialistes roumains du temps renforcent ses convictions. Il connaît

Bruto Amante, envoie aux musées de Rome et de Sulmona des pièces archéologiques en provenance de la période ovidienne de la cité ³⁰⁾.

Lorsqu'il n'était plus préfet, à ses frais il fait trois voyages d'études en Italie. Il y a établi des relations avec des savants et les autorités. Il n'aime par l'ancienne statue de Sulmona et trouve, en la personne du sculpteur Ettore Ferrari, l'homme le plus indiqué pour la matérialisation de son idée.

Les frais pour l'érection de la statue sont très grandes, les listes de souscription ou lui et I. C. Drăgescu figurent parmi les premiers, sont insuffisantes.

Les taux de transport et douaniers sont terribles pour la bourse de Remus Opreanu. Car c'est lui qui les a supportés pour la plupart ³¹⁾

A la suite de toute cette épopée qui, sous certains aspects ³²⁾, va continuer, dans une atmosphère de vibrant enthousiasme, la statue a été inaugurée le 30 août 1887. Remus Opreanu, citoyen d'honneur et représentant de la ville de Sulmona ³³⁾, tient une impressionnante allocution où il souligne l'importance de l'événement en tant que moment de rapprochement entre les deux peuples-frères.

Nous en citons quelques fragments ³⁴⁾: Nous avons trouvé ... à chaque pas, les grandioses traces des Roumains, nos ancêtres, avec filiale piété nous avons admiré leur **vallum** de défense, les cités, les monuments et ce que le temps destructif avait épargné de leurs arts et civilisation ... Nous aussi, sang, (d'Ovide, notre note) gent de sa gent, avons cru que c'était un devoir sacré des descendants d'honorer leurs devanciers ... La statue dira, document en bronze immortel, que la Dobroudja a été romaine, elle va montrer à tous que nous sommes là dans notre maison paternelle".

Cette manifestation a occasionné un échange de messages amicaux entre les ministres de l'Instruction publique des deux pays, soulignant la valeur symbolique des deux pays, soulignant la valeur symbolique de l'événement. C'est à partir de ce moment que datent les liaisons entre Sulmona et Constantza ³⁵⁾. Premier effet dans l'opinion publique, une maie "psychose Ovide" est née, de façon que ces jours on ne parlait de découverte de sa tombe ³⁶⁾.

*

Enfin, dans ce cadre, nous nous permettons d'ajouter quelque chose au précieux article de N. Lascu ³⁷⁾ au sens que aux traces d'Ovide est arrivée à Constantza, en 1897, un autre Italien, le savant, Angelo de Gubernatis ³⁸⁾. A cette occasion, il compose, là-même, un sonnet intitulé "Dal paese d'Ovidio" sur le thème de l'exil du grand poète et de la latinité du peuple roumain.

La poésie en italien, et les essais de traduction en roumain et en français, nous les avons récemment publiés.

Evident, la position des deux intellectuels roumain par rapport au culte d'Ovide et l'érection d'une statue à Constantza a pour fondement leur formation spirituelle, leurs études en Italie, ou ils ont passé leur doctorat, mais surtout la conscience que, e cette manière ils cultivaient un symbole nous appartenant et un marque de rapprochement entre les peuples roumain et italien.

NOTE

1. Adrian RĂDULESCU, Ion BITOLEANU, **Istoria românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea**. București Ed. științifică și enciclopedică 1979, p. 275-284; Nicolae CIACHIR, **Războiul pentru independența României în contextul european**, București, Ed. Științifică și enciclopedică 1977, p. 280-297; Mariana LUPU, Gheorghe DUMITRAȘCU, **Documente privind istoria Dobrogei din 1877-1878 și pregătirea reuniunii ei cu România**, in "Muzeul Național", IV, 1978, p. 609-614.
2. "Monitorul Oficial", nr. 256 din 17/29 nov. 1878, p. 7179; "Steaua României", nr. 232 din 14 nov. 1878, p. 2-3; nr. 235 din 22 nov. 1878, p.4; După cum scria "Gazeta Transilvaniei", XLI, nr. 54 din 21/9 iulie 1878 (Le gouvernement est fermement decide a envoyer en Dobroudja, en qualite de fonctionnaires, tout ce que le pays a de plus capable et honnete).
3. Alexandru EUS, **Mihail Kogălniceanu, istoric**. Iași, Junimea, 1974.
4. Arh. Centrală de Stat. Fond. M.A.I., inv. 315/ adm. dosar 227/ 1878 f.1; f.1, 69-70; "Gazeta Transilvaniei", nr. 95 din 12 dec./ 30 ian. 1878, p. 1.
5. "Analele Dobrogei", IX, nr. 1, nr. jubiliar din 1929; Progresele Dobrogei de la anexare până astăzi 1878-1905 tablou grafic întocmit din ordinul Ministerului I.M. Lahovary, Buc. 1976, 6p. + grafice; Grigore DĂNESCU, Dictionar geografic, statistic, economic și istoric al județului Tulcea, București, 1895; Idem Dictionar ... al județului Constanța, 1897; M.D. IONESCU - Dobrogea in pragul veacului al XX-lea, București, 1904, 1004p Gh. DUMITRAȘCU, Dezvoltarea economică a Dobrogei, 1878-1900, in "Mișcarea comunistă și muncitorească din județul Constanța, Constanța, 1971, p. 5-15, Adrian RĂDULESCU, Ion BITOLEANU, op. cit. p. 285-320.
6. Diploma cu nr. 9432 din 1866 eliberată de Ministerul Instrucției Publice din Franța și Diploma nr. 1871 din 9 dec. 1869 de doctor in literatură al Universității din Pisa, sunt expuse in original la Muzeul de istorie națională și arheologie din Constanța. (Le diplome de Pise est signee par la reteur Fausto Mazzurlo, officier de l'ordre "St. Mauriciu et Lazare").
7. **Notițele biografice întocmite de Comitetul de inițiativă pentru comemorarea lui Remus Oprescu**. 1938 (În posesia familiei).
8. Remus N. OPREANU, Rino-pagini pierdute, București, 1870.
9. En 1893 on la retrouve en Oltenie, ayant de hautes fonctions dans la Ligue culturelle de la. (Bibl. Acad. RSR. MSS. Arh. Ligii Culturale, dosar 2185/c, f. 223 și 343.)
10. Gelu NEAMȚU, I. C. **Drăgescu, militant pentru republică și daco-românism**, in "Anuarul Institutului de istorie din Cluj", XII, 1972, p. 263-284; Dr. G. BRĂTESCU, **Un student patriot de acum un secol**, in "Spitalul", vol. LXXXIV, nr. 1 din ian.-mart. 1871, p. 27-32; N. LASCU, **Călători italieni pe urmele lui Ovidiu la Tomis**, in "Pontica: Constanța. V, 1972, p. 447, 455; I.C. DRĂGESCU, **Noaptea Carpatine sau istoria martirilor libertății**. Pesta, 1867; Sub pseudonimul Brut Cature Horia **Amoru și patria**, Torino, 1869; Faruri și

speranțe, Torino, 1871.

11. Arh. Stat. Constanța, Fond Primărie, dosar 1/1880, f. 10; 4/1880, f. 10; 4/1880 f.2; "Farul Constantei", I, din 2 martie 1880; III, din 28 feb. 1882; "Românul", XXIV din 29 ian. 1880, p.90.
12. **Maternologia (Educațiune-igienă)**, Constanta 1880, 223 p.; **Cartea țaranului. Igiena poporană**. Constanța, 1886. 240 p.; **Regule de sănătate generală și individuală ce trebuie păzite, mai ales în vederea unei epidemii**, Constanța. 1892.
13. "Românul" XXIV din 18 ian. 1880, p. 53; I.C. DRĂGESCULUI, **Iluzii și dezamăgiri**, Constanta 1891, 126 p.
14. Bibl. Centrală de Stat, **Mss.** Arh. M. Kogălniceanu, XLII-7; XVI-16; C. CIOROIU, **O scrisoare a lui Alexandri către un concetățean la 1881**, in "Litoral" Constanta VII, nr. 636 din 22 iunie 1977.
15. Bibl. Acad RSR, **Mss.** Arh. Liga Culturală, dosar 2185/a, f. 209.
16. Gelu NEAMȚU, **op. cit.**, p. 78-279.
17. "Amicul familiei", II, nr. 9 din 1/13 mai 1879, p.92.
18. "Albina" VIII, nr. 36 din 17/29 mai 1883 p.4; nr. 34 din 10/22 mai 1873, p.3; IX, nr. 25 din 31 martie/21 apr. 1884, p. 2; "Gazeta Transilvaniei", XXXV, nr. 1 din 13/1 ian. 1872, p.2.
19. Gh. DUMITRAȘCU, **Din începuturile muzeografiei în Dobrogea (I)** in "Revista muzeelor, seria Muzee, nr. 9/1977, p. 61-63.
20. An courant des seauces du 18 et du 21 lunne 1879, la Section historique a recu, avec reelle satisfaction patriotique, les informations authentiques concernant les monuments antiques existants en Dobroudja exprime sa gratitude a Messieurs Opreanu et Ghica, "Analele Academiei Române", seria a II-a tom I, 1879, proces verbal nr. 36 din 5 iulie, p. 218. Vezi pe larg "Analele Academiei Române", seria II-a, tom I, Sesiunea extraordinară a anului 1879, Proces verbal nr. 36 al ședinței din 5 iulie p. 219-222; tom. III, Sesiunea generală din 1881, proces verbal nr. 1, ședința din 10 martie; nr. 17, ședința din 28 martie; proces verbal nr. 6 din 6 iunie p. 8-9; seria a II-a, tom IX, p. 1, proces verbal nr. 15, ședința din 12 sep. 1886; seria a II-a, vol. IX, 1886-1887, ședința din 17 martie 1887 etc.
21. "Farul Constantei", I, din 28 sep. 1880; "Familia", XVII, nr. 83 din 30 oct./11 nov. 1880, p. 520; Gh. DUMITRAȘCU, **op. cit.** p. 63; "Deșteptarea" (Lugo), I, nr. 27 din 24 iunie/8 iulie 1880, p. 119.
22. N. LASCU, **Ovidiu, omul și poetul**, Cluj, Ed. Dacia 1971, p. 418; **idem**, **Pe urmele călătoriilor ...**, p. 452-453.
23. Vezi Grigore DĂNESCU, **Dicționarul ... județului Constanța**, p. 177 și urm.
24. Arh. Stat Constanța, Fond Primărie, dosar 20/1880; "Familia"; XIV, nr. 87 din 13/25 mar. 1880, p. 546; Arh. Stat Constanța, **fond și dosar cit.**; "Familia", XVI, nr. 39 din 25 mai/6 iunie 1880, p. 254; "Centrul Dobrogei", Babadağ, din 22 și 29 iunie 1880.
25. Ion ADAM, **Constanța pitorească**, București, Minerva, 1908, p. 140-141; Romulus SEIANU, **Dobrogea, gurile Dunării și Insula Șerpilor**, București, 1928, p. 120; "Farul Constantei", IV, nr. 4 din 12 febr. 1883;
26. N. LASCU, **Călători italieni ...** p. 453.
27. Bruto AMANTE. Una visita a Kustenje sul Mar Nero (Antica Tomi) in Aouva Antologia XIX, 1884, seria a II-a, tom XLVIII, p. 425-452; Cf. N. LASCU, **op. cit.**, p. 455. Tot acesta in Călători străini ... p. 454 amintește că lucrarea lui este tradusă și publicată in lb. română in 1898. N. LASCU dans "Călători Străini ... p. 454, rapelle que son ouvrage est traduit et publie en roumain en 1898. Si ou ne de trompe, nous avons trouver le livre de Bruto AMANTE "Ovidiy in exil" Bucuresti, 1885.
28. I. C. Drăgescu, **Publius Ovidius Nasone**, Constanta, 1887, 27 p.
29. Florica POSTOLACHE. **Arta monumentală a litoralului, orașului și județului Constanța**. Catalog de ... Constanta, 1973 p. 33-34.
30. "Dobrogea Jună" XXXIV, nr. 1 din 1 ian. 1939.
31. Arh. Stat. Constanța. Fond. Primărie, dosar 7/1882, f.30; Dobrogea jună" din 1 ian. 1939.
32. Florica POSTOLACHE, **op. cit.**

33. **Notiță bibliografică întocmită de comitetul de inițiativă ...**
34. "Farul Constantei" nr. 21 din 30 aug. 1887; "Dobrogea Jună" din 28 dec. 1938.
35. N. LASCU, "Ovidiu - omul și epoca ..." p. 419.
36. Telegraful din 14 iunie 1887.
37. N. LASCU, Călători străini ...
38. Bibl. Acad. RSR, **Mss**, Arh. V.A. URECHIA, cota IV, Mss. 10.
39. Gh. DUMITRAȘCU. **Un italian (Angelo De GUBERNATIS) apărător al cauzei românilor în timpul Memorandum-ului** în "Crisia", VII, Muzeul Țării Crișurilor Oradea, 1977, p. 479-480.

POEZIE
PROZĂ SCURTĂ

STAMPĂ CU ADOLESCENȚI

Eram incisivi și frumoși ca disperarea
- tu/o lungană cu gură de păpușă
eu/un slăbănog cârlionțat -
confuzi și țepeni ca prostia
care băntuia prin cancelariile marelui oraș

Frica ne ținea trena și-n refugiul nostru secret
- râpa lacului artificial secat -
unde câțiva stejari tropăiau pe mal
ne dădeau târcoale
și se-mbrățișau sus-sus de tot

Stânca de pe care-i priveam
își înfigea colții în lună
și roind de crăpături verzi

O linie de mușchi marca nivelul unde
ajunsesse înaintea iubirii gingia apei

Eram și nu eram împreună -
fiecare la capătul opus
al unui arc nevăzut încordat cu putere
și așteptam însăpimântați
să se frângă deodată

Dar cel de care ne temeam cu adevărat
ne ignora
și lăsa frunzele galbene roșii
să se rotească deasupra noastră
câzând
ca la o sărbătoare a trecerii timpului

REPLICI

Plaja e un delfin spintecat
din care se desprind
și treptat se despart
coborând spre mare
urme de femei/urme de bărbat

- Hei «strigă urmele mici și fragile»
așteptați o clipă
până nu vine un val
și ne preschimbă în stavrizi/in meduze
Mai așteptați o clipă ...

Rana călcâiului vostru stâng
n-o să mai răsară pentru noi
tânără în locul lunii

Fără voi
se face prea repede dimineată/se face zi ...

- Țipete de fecioare
băltesc deja în noi
«răspund urmele mari și grăbite»
De cu seară
s-au pitit în noi ecouri
de trupuri goale lovite de valuri

Iar umbrele sunt străvezii
se clatină ca beat
întunericul

Noi deja auzim soarele
care nu-i decât un picior de femeie
alergând printre stele
cântând

FĂRĂ MASCA

Te rotești și pălpâi în zori
- rânduie de mâini pioase
în zornăit de cădelniți și miros de tămâie
deasupra botinelor roșii
de curând deshumate -
foc mic din oase tinere
și roșii de atingeri gingașe
de atingeri gingașe

Lângă tine ingenunchez
foc mic din oase tinere
mai curate decât frica de moarte
și mă rog celei care sub vrajă
mi-a pus primele nume pe buze
cu aceeași nevoie de iscusințe
ale tainei și tărie în tandrețe
și tărie în tandrețe

Lângă tine îmi scot masca
Din scai/vrejuri de plesnitoare
și flori galbene fără nume
«care nici smulse nu vor să piară»
foc mic din oase tinere
pornite să-și caute rădăcini
ce-nmuguresc și-n mine
în muguresc și-n mine

Spre inserarea unui veac
în care și cerul instelat
e un mormânt deschis
cutremurat de vești ale crimei și urii
În tine îmi spăl fața bolnavă
foc mic din oase tinere
să nu uit că mai există ceva sfânt
mai există ceva sfânt

UN ACORD

Un acord trebuie să existe
fără să fie refuzat
ca între ochi holograma urzită de ochi
și sensul acțiunii ei
un acord care-mi scapă
tocmai pentru că este evident
sau evident tocmai pentru că-mi scapă

Un acord incifrat
cum e cel dintre strălucirea sânilor tăi
parfumul ciorchinilor de flori
și sensul rotației umbrei
în jurul trunchiului schilod de salcâm

Un acord ca între transparența fulgului
jucăuș din ciocul vrabiei
- plus așezarea lui pe prispa cuibului
ca un material oarecare
printre resturi de ațe și fire uscate de iarbă -
și grația cu care puii își leagă
gâturile zbârcite și roșii

Ochiul este acolo printre ei
și pentru a se încununa c-o imagine
oricum înscrisă în sângele lor
mai subtilă decât aceea a zborului

IUBITA EFEMERĂ

Puține femei
mai mult de-o vară
mi-au rămas în preajmă/nici una
una mai mult de-o seară -
credincioasă

Cu-atât mai bine:
Nimic sigur/nimic sacru

Culeasă de pe leneșă faleză
numai o fată
«cât timp s-ar înălța la țârm
din șapte valuri
pierind - cu ultimul străină -
în spuma anonimă»
mi-a măturat trupu-n declin
c-o aripă stelară

Ce netede și albe îi înfloresc și-acum sus -
pinele/iar sâni reci în freamăt
«din care unul clar mai mic
c-un rest de zâmbet»
îi aburesc sub
răsuflarea mea

Se zbate coapsa când palidă
când sîdfie și-mi pune
pe buze gust amărui de pepene
cu miezul crud

și imi răstoarnă-n suflet
însorit
miros de mugur putrezit
iar brațele subțiri
îi unduie cu pișcături de fulgere
în întunericul din camera săracă

Gesturi și vorbe golite de iubire
«cu toată graba rea
de-a fi-mpreună
cu spaima

și constrângerea-i nebună
cu umbrele de chire de pe plajă»
agonizează încă
uimite că n-ajung să treacă
de trupurile noastre și cad în amintire

SPASME

Uneori sunt un golf/oho
Noaptea mai ales când deschid aripi
din pulberi de sare și oase
și mă ridic
șoim deasupra norilor

Se ridică pe urmele mele și digul
inorog furios în galop
În adâncuri de zodii
cu schelete pavate
ii sună copitele

Și deodată se-adună înalt
din răsufierea lui și a mea
Un corn alb îmi caută pieptul
Mă rotesc cu ghearele înfipite
în spinarea lui neagră

Și-mpreună cal de piatră/șoim de nisip
- coama de alge
aripile de ceață
ne țipă în vânt -
ne rostogolim pe trepte de valuri

Ne rostogolim până când osteniți
ne retragem în aceleași limpezi tipare
unde ne lingem rânile
Până când
trezită din somn
ca o haită de lupi
Marea
se infruptă din sângele soarelui

ALTĂ RELIGIE

Faleza încă sălbatică
se deschide aceleiași depărtări -
altar cu trepte de valuri
urcate împreună

Acic revin ca un intemeietor
al altei religii - a sfiei
și mă rog lângă fântâna cu izvoare sărate

Le cer bărcilor sparte
pontoanele ruginite
micului port de pescari
să se învecineze cu acel niciunde
unde ai fi rămas numai a mea
de-aș fi avut curajul
să te iubesc și să te pierd

Aici m-am mulțumit
să-ți port brațul ca pe o spadă
cumpănită îndelung
înaintea unei jertfe care n-a mai avut loc

Aici îmi deplâng buzele însăpimântate
«ce-aș fi putut să fac
pentru-un sărut ca o trădare?»
pleoapa care nu s-a deschis
în carnea ta albă
în coiful părului negru -
coborâte de doliu
pentru dragostea nimănui

Aici tristețea mea te-a ridicat la cer
în puterea unei divinități a absenței
și-acum
îți vorbesc ca din moarte

GEAM SPART ÎN IARBĂ

Țărnuț rotește chire
și naște valuri

Cioburi de gheață le culege umbra
le fulgeră și le mixează
în miezul verii

Tot ele întorc suavelor tulpine
de scai ce taie cerul
când măști ca de mac nins
când măști de oțetar ce sângerează

Mă uit și eu adânc
mă uit până-asurzesc
și nu mai aud Marea:

Sub fiecare ciob
aleargă același copil nebun
c-un fluier din cucută-n gură

Aleargă vesel sub pământ
și uneori când crede că s-a rătăcit
- deși-i călăuzit de rădăcini -
sufală în țeava verde
și scoate în brizele sărate
un mic balon de păpădie

URECHE PENTRU ALTĂ MUZICĂ

Vai/ce rușine
în cele grăbite
spre douăzeci de mii de nopți
ale vieții lui
n-ascultase niciodată privighetorea

Extazul ei sub lună

«la nunta trecerii prin sunete
din jumătatea efemeră
în jumătatea infinită a clipei»
nu-i spune nimic

El este un poet
al păstorilor fără blazon

Sortit s-asculte țipăt de cucuvea
gângăvit cenușiu de rațe sălbatice
când dragostea și moartea
se-ntrezăresc egal de aproape
prin țeava puștii de vânătoare

Chemat să decanteze văicăreli de chire
când calcă în zori cu pas de paradă
pe bogat garnisitele pubele din fața casei

Să trăiască singur cu vrăbiile
care își au cuibul sub fereastră

Fericit să le vadă
cum se scaldă
în pulberea drumului
mirosind a trup de femeie
și a tropăit de ploaie de vară

Fascinat de mersul lor imatur
care trezește dimineața în el un copil vesel

Fragile umbre de aripi
il potopesc cu vechi
răbufniri de cruzime

I-aruncă praf pe buze
să nu uite gustul țărâni
legămate de valuri
unde unei mame tinere i se odihnesc oasele
care în inima lui cântă
mai fermecate
decât privighetoarea

APEX *)

Casa mea este din sare
intr-un golf din sare
Mi-am tăiat pipă din sare
dorm pe sare și beau sare

Port aripă de rechin
cam pe ceafă ca un coif
și drept spadă-mi bate coapsa
un os tânăr de balenă

Rar păstruga ia - să scape
din năvod - chip de femeie
ce-n genunchi își joacă sânii
sărutați/muşcați de valuri

Singur cum e depărtarea
în ea însăși răsturnată
pun c-un ochi de lună nouă
pun c-o geană de alt soare

Și-pândesc - ieșind din timp -
să-și arate chipul verde
cu lungi cearcăne de sare
vis în vis/himera apelor

NOTE

*) APEX - ciclu de poeme din antologia cu același nume.

SEMNELE LUI SATURN

O catifelată dimineață de toamnă
îmi bandajează sufletul
cu sunete-albastre,
și aroma pilpiitoare a porumbiștilor
mi-aduce împăcare.

Saturn
nu mi-a inoculat în craniu și-n vene
devoratoarele-i semne.
Ascult numai germinările pașnice
și-n zămislirea lor mă cufund;
iluminat de bucuria
posibilei reîntoarceri

CÎNTEC SIMPLU

Dragoste - ură și bucurie -,
umbrelt straniu agitând febre;
prin teritoriul sufletului absolută Stăpînă
cum culoarea tristeții în jerbe.

Singele-n svîrcolire spre
ieșirea din templul tău sacru,
îți aude, îți simte poruncile aspre,
și-n palme-i intră mirosul de nacru.

Semințele tale ca stilpii își pun
rădăcinile; și nici-o ieșire din Tine nu-i!
Se modelează febrele, se supun
ca forma gândului în statui.

Totu-i iubire! Căldură ce nu lasă fum.

SÎNT ZEUL

Sint zeul cu aripi de țaran
trecînd prin somnul străzilor lunare

și pling pe palma femeilor
ingropate-n somn, ca-n ceară
ghearele unei păsări necunoscute.
Trec spre Cimpie ducind străzile -
grape mari, obosite-n somn,
și risul e-nceput
de închiderea gurii; doar răsuflarea
galbenă mai curge pe pământul
lustruit de gesturi miriapode.

Cei în somn îngropați
veghează trecerea mea lunară,
de aceea nu strig
și-mi string gindurile și mă-ncălzesc cu ele
și-ascult burghiile de frig
găurind canale în stele

INVECTIVĂ

Tuturor îmburgheziților

Voi aveți mașini sclipitoare.
Aveți femei cu brațe și pulpe
mirositoare (purpuriul se vede
ca-ntr-o oglindă străvezie);
aveți case-ngropate-n covoare roșii
unde sint cusute zilele tinerei lucrătoare:
astfel, chiar peste palmele ei
câlcați cu grabă, fără sfială ...
... Eu am doar o voce care se-aude
uneori, foarte incet,
dar cind v-aduc neliniștea - acid -,
ea vă devoră, vă arde,
somnul vostru se fisurează;
nu mai e întreg
ca un trandafir greu de miros.
Covoarele vă alunecă de sub picioare
trase de miini nevăzute.
Mașinile devin coșciuge
și spaima-i singura icoană
care consumă din voi!

IAR TU

Nu vor mai fi nici muzici stăpine pe auz;
ara-vor doar pe palme cu sunete albastre,
și in pupile fi-va doar trupul tău, confuz
cioplit cu grabă-n unghiuri aspre.
Și orele-ncordate, ca arcul lui Ulise,
prin mine or să umble - lacomi agenți secreți,
și vor imprima-n pupilele deschise
neindurătoarele peceti.
Vedea-voi numai moarte
și se va-ndepărta
fluidul caldei liniști,
iar Tu nu vei mai fi a ta?

PE ÎNGERUL NEGRU

Pe Îngerul Negru l-am intilnit ieri.
Eu mă sfărîmăm într-o cafenea banală,
și mesageri mici îmi cutreierau chipul,
incercînd să fixeze clipa-n care voi fi prada lor;
trist era zîmbetul (ca un crin castrat de parfum),
și chiar cuvîntul obosise,
însă-o lumină vindecătoare
se instaura-n sufletul meu!

IN MEMORIAM

Mamei mele

Peste gura mamei mele s-a fixat bronzul tăcerii.
Stînjeneii vineți țipau infrișoși,
Și lumina bucuriei salvatoare
nu s-a mai născut!
Mi-au rămas pe miini citeva fulgerări de raze;
țărîna mamei le-a cerut
și eu am rămas singur
și fără apărare!
Dumnezeu unde era?
Putea să oprească mina neindurătoare?
De ce n-a făcut-o?
Nu mi-aș mai fi amintit versul:
"O, mamă, dulce mamă ..."

Și ce lumină frenetică
mi-ar fi cucerit ființa!

STARE DE SEPTEMBRIE

Lumina-i moale ca o blană de jder.
Ochii mei sînt protejați de cer.
Sufletul meu e ocrotit ca sămînța-n pămînt.
Pașii levitînd ca sunetele albastrului vînt.
Acum devoratorul Saturn
E infrînt ca o frunză ce lovește un turn.

METAMORFOZĂ ÎN VIS

Mă lucrează timpul ca pe-un metal
într-un atelier de sudură;
îmi ia aerul, și-mi lasă
o urmă de lustru pe gură.
Amintirile mi le scoate încet;
la fel privirile unde trăiau munții mei,
și din auz dispar sunetele clare,
iar căldura inimii
e o coroană strălucitoare.

INSCRIPȚIE PE O PIATRĂ FUNERARĂ

Eu n-am crezut niciodată
că trupul meu va rezista Timpului,
însă am știut : **vocea** mea
nu poate fi maculată de moarte!
Eu fusesem născut într-o dimineață de Martie
nu pentru a anunța un nou strigăt,
ci pentru a-i spune morții:
"Tu nu mă poți anula!"

Într-o țară din est

Țară din est -
ramă goală
a unei foste duminici
cu ingeri la poartă,
țârm ca umbra lupului
pusă la sare
în vânt,
flamură mării în agonie

Cum stă într-o rână
pe marginea coclită a mileniului,
urbea mestecă indiferență
visând cum Fortuna și Pontos impart
pruncului tău nenăscut
ultima conservă cu lână de aur;

în astă vreme
drumul mi-e smuls de sub tălpi.
Orbii cei tineri îl adună
pe osia nopții în care
am ascuns în vizuina unei stele
ultima clipire înainte de iarnă
a genelor tale.

Zilele-mi rămase sub piele
sunt zvârlite în burta chitului;
le iau în primire melcii
zugerându-le cu dăre-zăbrele ...

Într-o țară din est -
țârm ca umbra lupului
pusă la sare,
e o patrie zăvorâtă în carnea mea
cu mine,
cu speranța, ...
cu disperare ...

Balada unui negustor de clipe rare

La hanul cu un pui de ingeroaică
în lesă unui negustor de clipe rare
se poticnesc toți sfinții din Levant
și-n nopți târzii poștalioane
pornite-n galbenă uitare,
cu vara-n care te-am aflat
ascunsă-n cufere, sub aur,
cu șapte cerbi de inhămat
și-un colț albastru de balaur
drept călăuză prin pustia
atâtor zile scorojite
pe talpa unui zeu senil,
cu umbra ta țesută-n flamuri
deasupra unui cer în care,
la hanul cu o ingeroaică numai ochi,
mor cu măsură, invelit în sare

Doar tu, doar eu

Doar tu,
plimbând în zgardă un cartier sinucigaș,
cu dame-papagal
stârnind emoții canine,
cu prunci gălbui,
cu ofițerul în cizme-sufertașe,
cu nunți funebre
și înmormântări divine,
cu o clopotniță în care zace iarna
și-un orologiu anunțând ironic
ceasul nimănui,

doar eu,
imbătrânind în post
sub lupă,
lunetistul,
zilnic vânzându-mă indiferenței tale,

doar tu, doar eu,
vânat și vânător
și ce va mai rămâne, poate,
după ...

Mereu mai depărtarea

Tu ești plecată călare
pe sufletul meu
într-o amintire,
eu îmi adun păcatele
pe clopotnița verii,
lumea se închină și se destramă
și-i loc de ingeri
în despicătura serii.

Cade într-un cerb țipăt de pasăre,
vine în sihăstria mea
iscoadă, o întrebare;

mereu mai depărtarea îmi ești
și cât de aproape
moartea se îmbracă-ntr-un vers
când se destramă între aripile lunii
capricornul
cu o șoaptă a ta în spinare

Străfulgerare

Plouă lasciv prin Levantul acestei amieze
cu tinere doamne în galben -
vitalii
captive-n ferestre de târg,
cu păsări ca niște întâmplări foșnitoare,
cu pești străvezii nălucind fără noimă ...
printre turle aproape destrămate de vânt ...

Plouă lasciv în portul unei zile banale,
motoarele zeilor alungați peste mare
torc monoton, atemporal, întrebări;
nu-i nimeni să plece urechea
sub iarba calmă dar neiertătoare,
pe obrazul neras al castanului
înflorește o clipă lumina
prelinsă de pe umărul tău

Îngerul sătul de iască

Îngerul sătul de iască
a sărit în cer să pască
viața-mi dusă-ntre cuvinte
cât să-mprejmuiești tăcerea
și hotar să nu se știe,
cât să-mi fug mereu din preajmă
și să-mi torn în oase gerul,
chit că astăzi, poate mâine,
din ulcelele pustiei
ispiti-vor saltimbacii
cea demult dospită-n taină
porție de bucurie

Arheolog în periferiile cerului

Mă strecor câteodată în mare
ascuns în sămânța inchipuirii,
cobor prin venele ei
până-n periferiile cerului
mai transparente decât pielea de inger;

departe de ură și dragoste,
marea nu așteaptă pe nimeni
și nu se grăbește,
marea nu are timp.

Singura întrebare am devenit eu,
nebunul din sămânța inchipuirii
răscolind prundișul cerului
după cioburi de zei
și stele cu toate de amforă

Pe-o stradă dinspre toamnă

Cum simții neliniștea
pe după grumaz și roind pe aer,
ori privirea ta să fi fost,
ori nebună inchipuirea,
am inventat ingerul în cel tramvai
uitat pe-o stradă dinspre toamnă,
cu întrebări ce-ți trec prin palmă
și roți împotmolite-n rai,
dar pe sub șoaptele rebele
cu gene lungi de inorog,
zănaticul ingere,
nesătutul cu aripă
te-a fost ascuns în abur verde,
schimbându-mi-te-n ban de colb

În insectarul dinspre est

În insectarul dinspre est
chiar negustorul dă falimente
vinde în pierdere
crevetii clipelor când
întâmplarea mai fată vreo bucurie,
ori din cea bună la toate
gelatină
din colț de stea,
ori muțenie spăimoasă,
semn că pe-aici
totul poate să se dărâme
chiar mâine
într-o cucuvea de melancolie

COPILUL ȘI PORUMBELUL

Fiecare oraș mare își are mitologia lui. Da, da, cuvântul pare potrivit: o mitologie citadină, cu legende despre oameni celebri, despre întâmplări ieșite din comun, despre locuri în care s-au petrecut lucruri deosebite - și la această listă s-ar putea adăuga multe „etc”-uri. Cam tot o astfel de legendă este pentru București ceasul de la Universitate - locul clasic de **rendez-vous**.

Tânărului proaspăt student în capitală îi ajunsese la ureche această legendă, așa că nu a stat în cumpănă să-i dea tocmai aici întâlnire fetei. S-a gândit că bucureștenței atare lucru îi se va părea un adevărat act de cultură din partea lui și, de asemenea, o dovadă a integrării sale - a integrării totale și definitive, în legătură cu care nu poate rămâne nici un dubiu.

S-a înființat deci cu trei minute mai devreme, pentru a fi sigur că el va ajunge primul, așa cum se cade, ca să n-o facă pe ea să-l aștepte. Punctualitatea era politețea regilor - așa se spunea; astăzi însă se cuvine să amplificăm zicala: punctualitatea e politețea celor aleși. Era mulțumit de gândul său, așa că începu să se plimbe cu pași mari prin dreptul pasajului subteran.

Aruncă o privire fugară spre ceas; era exact ora.

Trebuie să apară! Privi iscoditor buchetul de flori: frumoase flori i-am luat. O s-o dau gata! Ea poate nici nu se așteaptă să-i aduc flori ... Ba cred că se așteaptă - zâmbi. Probabil că o să mai întârzie vreo trei minute - ca să fie sigură că eu am ajuns înainte.

Privea printre oamenii care treceau grăbiți - voia s-o vadă de la distanță, să poată face câțiva pași în întâmpinarea ei.

Frumoasă fată! Frumoasă din cale-afară! ... Hei, ia seama! Ce? Te-ai aprins? Și ce dacă m-aș fi aprins? De ce nu m-aș aprinde și eu? Oricum, nu se poate spune că am gusturi rele ... Tresări: Nu cumva am uitat biletele de cinema acasă?

Bagă iute mână în buzunar și dădu de ele. Răsufală ușurat.

E-n regulă! Mă făceam să răs. Eh, oricum aș fi inventat eu ceva. Spuneam că-n ultima clipă m-am răzgândit. N-o mai duc la film, o duc la ... Unde s-o duc? Doar ne-am înțeles să vedem filmul ăla. Dar ce-mi veni acum să mă gândesc ce-ar fi fost? Bine că nu le-am uitat. Doar sunt parolist! Am zis film, film să fie!

Aruncă iar privirea spre ceas.

Au trecut cele trei minute. Ce-o fi cu ea? Oare ea s-o fi gândit să întârzie cinci minute, nu trei? Ca să fie sigură că ajung înaintea ei. Ei, dar cum naiba își inchipuia că eu o să întârziu cinci minute?! Dar poți să știi? S-o fi gândit poate că nu reușesc să ajung la timp. Mă rog, acum asta e. O să-mi povestească ea.

Îi veni în gând imaginea ei când se cunoscuseră.

E oare atât de frumoasă pe cât o văd eu? Dar cum?! Doar ochii mei nu sunt ... altfel! Și-apoi ce contează?

Își aminti de o poveste în care iubitul își vede iubita mult mai frumoasă decât e ea în realitate.

Ce era? O povestire, o nuvelă? Dar ce importantă are? Important e că acum o aștept pe ea și nu pe alta. Cum - de ce să n-o recunosc? - important e și că nu vine ... Bine am mai ajuns! Până aici ți-a fost, băiete! Stau acum emoționat, așteptând-o pe dânsa să binevoiască și să vină. Pe „dânsa“. Pe unica „dânsa“, care m-a făcut s-o aștept emoționat. Dar asta este! Ce? Parcă mai am pe unde să scot cămașa? Nu mai am! Și dacă tot nu mai am ...

Ridică ochii spre ceas: trecuseră și cele cinci minute.

Ce se întâmplă cu ea? Nu trebuie să tolerez asta - să devină obișnuită. Ce -și inchiuie ea? Că eu o s-o aștept ca un prost până s-o invrednici să ajungă? Se înșală amarnic! Trebuie să pun lucrurile la punct de la început ! ... Ei, nu trebuie să fii așa intransigent. Poate s-a întâmplat ceva. Nu trebuie s-o sperii de la început. În fond, putea să mi se întâmple și mie s-ajungă ea, și eu să nu fi ajuns. Se poate întâmpla! Atunci mă aștepta ea pe mine. Eu vorbesc așa, iar sârmana de ea probabil că se frământă acum în vreun autobuz și e disperată la gândul că eu o aștept, iar ea a întârziat. De fapt, nici nu mă cunoaște bune. Se poate aștepta să fiu supărăcios. Sau pur și simplu să n-o aștept. Să n-o aștept și să plec. Trebuie s-o mustru cu bunăvoință ... sau să n-o mustru deloc ... dacă nu e vina ei. Acum o să apară alergând.

Spunându-și asta, se surprinse încercând un gest de a ridica buchetul de flori ca pentru a-l oferi. Și-o inchiuia alergând spre el cu pletele ei lungi în vânt.

Are un păr minunat. Minunat i-ar sta alergând cu pletele în vânt. Poate undeva pe malul mării, când se pornește furtuna și valurile lovesc amenințător în coastă și vântul suflă asurzitor ... Minunat i-ar sta pe un astfel de țărm de mare. Poate acolo este locul ei ideal ... N-o cunosc bine, în amănunt nu știu mai nimic despre ea. dar mi se pare că știu ce ar fi ideal pentru ea. Hm! Curios ...

Pe muchia unuia dintre intrândurile ferestrelor de la subsolul Universității ședea o bătrână cerșetoare. Ochii i se opriră brusc asupra-i. În prima clipă aproape se inspăimântă de urâtenia ei. Îndată însă își dădu seama că urâtenia aceasta nu-i din cele infricșătoare, și își explică totul prin faptul că el o așteptase pe ea, își pregătise ochii să vadă frumusețea ei, așa fel încât atunci când îi apărură urâta bătrână cerșetoare, ghemuită acolo, în intrândul ferestrei, urâtenia ei nu-i putuse apărea altfel decât inspăimântătoare. Mai mult se miră însă de faptul că până atunci n-o văzuse. Cum oare? Cercetând-o mai atent observă privirea tâmpă și senină a bătrânei cerșetoare. Era urâtă, dar inspăimântătoare nu era. O clipă ochii li se întâlniră, dar înțelese că bătrâna privise undeva prin el, sau poate înainte de

el, oricum fără să-l vadă sau fără să-și dea seamă că-l vede.

Oare așa va ajunge și ea, minunea mea pe care o aștept acum cu buchetul de flori în mână?

Se uită spre ceas. Mai mult de și un sfert! Privi neliniștit spre oamenii care treceau fără să-l ia în seamă. Căută chipul ei.

Te pomenești că nu vine! Poate-mi de plasă. S-o fi răzgândit. Sau poate chiar de când imi promitea că se va întâlni cu mine nici n-avea de gând s-o facă. S-o fi întâlnit cu altcineva, care i-a adus bilete la alt film. Îmi vine să rup florile astea de necaz. Și-a bătut joc de mine. Precis și-a bătut joc. Acum o fi stând și-o fi răsând de mine. Are și de ce - sunt un caraghios adevărat ... Mai vine oare? S-o mai aștept? Chiar să nu mai vină? Nu se poate!

Ciudat, îi veni în gând cea mai veche imagine pe care și-o putea aminti din toată viața lui. O imagine din ... prima lui copilărie. Își amintea cum plecase în zi de sărbătoare la târg cu tatăl lui. Văzuse acolo multe minunății ce-i încântaseră sufletul de copil, deschis spre toate miracolele lumii. Mai mult decât orice îi plăcuse însă un porumbel. Ceru tatălui să i-l cumpere. Îi explicase că acela e un porumbel călător; e un truc al crescătorilor să vândă porumbei călători, căci aceștia se întorc înapoi, oriunde ar fi duși și după oricâtă vreme. Așa sunt porumbeii călători. „Nu, porumbelul meu se va învăța cu mine., va mânca numai din mâna mea și nu va mai vrea să plece de la mine niciodată” - așa spusese atunci, și se rugase atât de mult, încât tatăl sfârși prin a i-l cumpăra. Îl dusese acasă și îl băgase într-o colivie. Își petrecuse toată ziua cu el. Își scotea din colivie, pentru a-i da să mănânce boabe din palme, îl mângâia și își lipea capul de el, cu dragoste, cu toată dragostea pe care o dăruie doar prietenului cel mai bun. Îi povestea tot ce făcuse când nu erau împreună, iar porumbelul îi răspundea gungurind. Era convins că dacă i-ar fi dat drumul din colivie, porumbelul n-ar fi plecat, și totuși ceva îl reținea. Un gând ascuns, nelămurit, o temere. Însă într-o zi își luă inima în dinti. Îi vorbi, îi spusese ce înseamnă pentru el, că-i prietenul lui cel mai bun, că vrea să-l aibă alături totdeauna - iar el să știe asta -, apoi deschise ușa coliviei. Porumbelul întâi, întâi parcă temător, apoi se ridică în zbor, făcu o roată largă pe deasupra, după care se înalță, se făcu un punct tot mai mic și se pierdu sub cer. L-a așteptat mai multă vreme, îl aștepta și după ce știa bine că îl așteaptă în zadar, dar porumbelul nu s-a mai întors niciodată.

Aceasta era cea mai veche imagine din viața lui pe care și-o amintea. Așa cum ultima imagine era chipul ei, al minunatei ea pe care o așteaptă în zadar. Viața lui e drumul dintre aceste două imagini? Prea puțin vesel lucru!

Să n-o luăm în tragic! - își zise.

Privi iar la ceas. Trecuse de și jumătate.

Nu mai vine!

Roti o privire largă. Nu se zărea de niciunde.

Poate n-o să se mai zărească niciodată. Nu mai vine. Am așteptat-o mai mult de o jumătate de oră. Nu mai vine ...

Și ochii i se opriră din nou pe bătrâna cerșetoare. Se îndreptă spre ea și-i întinse buchetul de flori.

- Ia-le matale. Să le vinzi! lei niște bani pe ele.

Bătrâna îl privi cu aceiași ochi tâmpi. Își dădu seama că nu pricepe, așa că îi puse florile în poală, deasupra mâinilor ei încrucișate, se întoarse și plecă.

Unde să se ducă? Acasă nu avea chef să meargă și nici la filmul pentru care cumpăraseră două bilete. Porni pe bulevard, în jos, spre Cișmigiu. Îi veni ideea să se ducă la un prieten care stătea vizavi de Liceul „Lazăr”. Nu-l găsi acasă.

Așa sunt prietenii - gândi - când ai nevoie de ei, ia-i de unde nu-s.

Mai mult mecanic, o apucă acum în sus pe bulevard. Mergea agale, privind distrat spre cei ce treceau pe lângă el.

Poate n-ar fi rău să văd totuși filmul - își zise, și iuți pasul.

Deodată se opri. La câțiva pași dinaintea lui apăru bătrâna cerșetoare, apropiindu-se încet, cu buchetul de flori în mână. Și ciudat din nou, n-o văzuse decât atunci când se afla deja la câțiva pași. Bătrâna cerșetoare se apropia târându-și un picior, ca o molcomă mișcare de translare, și exprimând în totul o imagine tâmpă și senină.

- Ce-ai făcut, bătrânico? N-ai avut cui să vinzi florile?

Fără să-l privească, bătrâna trecu pe lângă el și abia după ce se depărtase la doi pași, tânărul o auzi răspunzându-i:

- Nu-s de vânzare. Astea le-am primit eu.

Și bătrâna se depărta încet, încet, ca o suită de imagini succesive în spațiu, târându-și un picior.

NERO

M-am uitat împrejur și nu știam ale cui puteau fi vorbele ce au repovestit, ale servitorului să fi fost, m-am întrebat și am privit spre el, dar el era țeapăn ca dușmânia, ca ebonita și totuși altcineva nu le-ar fi putut spune, și pentru a mă salva de indoieli pustiitoare, mi-am zis că numai el putea fi, căci a mai vorbit servitorul cu altă voce, iar acum îmi păru că ar fi fost glasul bunicului, dar nu credeam că bunicul să fi rostit apocalipsa, fie ea și naivă ... Eu am vorbit, auzii un glas grav, fornăit și amenințător și când privii, am văzut pe Nero prăbușit în tronul său larg, Nero, atât de enorm cuprins în grăsimile lui și veșmintele albe cât zece cearceafuri, cu degetele cât pâlniile, incinse de inele nărtoase, cu antebrațul cât un vier, cu ochii infundați în slăninile feței. Era cât statuia lui Baal și privii de jos spre el, de la labele picioarelor umflate cât două buturugi și gambele în ale căror cărnuri sfidătoare intraseră adânc șireturile sandalelor romane și la trupul lui revărsat peste marginile tronului și la capul fălcos pus direct pe trunchi, căci gâtul i se îngroșase cât umerii, iar în spatele lui erau coloanele lui Apollon din Pavlovsk, iar în jur numai ruine. Eu am vorbit, spuse el, mișcându-se puțin, atât cât o putea face și speriat l-am chemat în gând pe Decebal și el veni cu tot poporul său, spre a lovi Roma și oștirile Golemului, spre a-l salva pe Traian și atunci Nero inclină cu mare greutate capul său și huruiră în el sicrie și oase ca într-un mare cavou-catacombă, mă privii și răsă apăsător, își înalță trompa, sumetîndu-și caninii cât fildeșii de lungi și scoase un răget de colun și-am auzit răsufierea lui găfăită, parcă împinsă din burta chitului, ce stărni vântoasele și oștenii au fost spulberați, i-am văzut ridicați în aer și duși leghe întregi, unii căzând zdrobiți între stâncile Tatrei, alții în Devol, câțiva în Marea Moartă și-n Cyrenaica puțini, pe câmpiile abia însământate, printre ciori, unde carnea li s-a sfărtecat și ei s-au prefăcut în flenduri de carne. Da, eu am vorbit, spuse Nero și acum uită-te la ochii mei putrezi și m-am uitat, ochii îi erau ca două ugere de vacă mâncate de viermi și uită-te la nasul meu rânced și-am văzut cum din carnea lui necrozată curgeau sucurile vinete ale morții și uită-te la obrajii mei mucezi și-am privit leșul lor albicios, dezagregat de putrefacție și uită-te la trupul meu, spuse și-am simțit duhoarea stărvului și pestilența hoitului, încât mi se făcu greață, și curând mă voi trezi, spuse Nero și mă voi așeza în scaunul de judecată și pășind încet, voi terciui întreaga omenire sub talpa sandalelor mele, căci sunteți mai păcătoși ca mine și mi-a fost dată puterea peste voi, și-am întins mâna, pentru a-i șterge prima literă a cuvântului scris pe frunte, EMETH, dar nu ajungeam. Descrie acea literă, spuse Homer, care apăruse călăuzit de baston și-am început să spun: este făcută din patru segmente și patru este cifra crucii, am spus și atunci

monstrul se prăbuși, topindu-se ca un terci puturos, o gelatină care s-a întins și-a curs spre noi și-apoi s-a strâns preschimbată într-un imens leu de mare, ale cărui cărnuri tremurau în înaintarea lui târâtă, de vierme și-am închis ochii, inspăimântat și apucându-mă de poala hlamidei lui Homer, l-am lăsat pe orb să mă călăuzească în fugă ... Vom intra în viscerele timpului, i-am auzit glasul și o moliciune mă cuprinse, ca și când m-ar fi amețit un abur de oțet aromat ...

Când am ieșit din tunel eram orbit de amețeală, dar într-un mod plăcut, fiindcă mă simțeam aproape plutind, ca atunci când cobori dintr-o mașină după ce ai călătorit mult timp cu viteză sau ca atunci când din întuneric intri într-o sală de bal luminată feeric și totuși, în orizontul vederii mele era crepuscul, o lumină parcă umbrită, filtrată de vegetația luxuriantă a unei lumi apuse, tropicale, o lumină lutoasă, negru-mierie, ca pielea feței asiaticelor blonde, ce bate în albastru, având finețea cearei. Privii în jur, căutând pe Homer, dar nu mai era și am văzut mișcându-se neliniștitor enormele asparagus dintre eucalipti, ferigile cu frunze penate, războlite de ciorchini de sporangii, iar dintre ele se înălța vertical aripa translucidă a unei ortoptere, țesută fin, în mozaic iregular, din nervuri roșietice și se mai înălța un craniu acoperit cu piele roz de porc, fragmentată în plăci, ca la șopârle, și-o spinare de rinocefal, cu coarda dorsală elastică și frumos arcuită, făcută din pielită fină, întinsă pe oase subțiri ca oasele de pește, așa cum stă marginea pânzei umbrelei deschise pe spinele întinse, iar pe craniu, între două coarne cum sunt cele de rinocer, călărea Aspasia din Milet, iar când arătarea se ivi cu totul dintre frunze, condusă de femeie cu frâu de borangic legat la zăbala de aur infiptă în gura-i, am recunoscut acel trup imens, de leu de mare inaripat, cu picioare de șopârlă, verzi, era Nero, împăratul romanilor și el porni, mânat de femeie, răsturnând de-a valma cocotierii albi, bambușii noduroși, micile agave, gardeniile roz, dracila infoiată, laurii, manglierii, stejarii, velnișii, încât lăsa în urmă o cale pământoasă, zdrobită, foarte clară între boababi, chitri și secvoia, încât l-am urnat, mai cu seamă pentru maiestuoasa regină a bunului gust, până ce balaurul ieși din pădure, urmându-și calea apoi printr-un deșert de aur arămiu, aflat într-un veșnic crepuscul și am mers pe dâra lăsată de el, până când am văzut că Aspasia, deși ținea frâul, era captiva monstrului, între coarnele lui ca într-un turn. Și după ce arătarea a traversat deșertul, s-a scufundat în ocean și s-a prins să-l inoate, ca un leviatan, lăsând deasupra apelor zimțate doar botul cu Aspasia între coarne, aripile lui translucide, întinse pe ape ca două gondole, pe care m-am urcat, și creasta ca un evantai din spinare. Trecu prin Gibraltar, tăia apele viorii ale Mediteranei, l-am văzut ieșind din ele în Delta Nilului mălos și undele i se scurgeau de pe trup ca un diluviu, suflând din ele aburi ce îl ascundeau pe alocuri, încât monstrul părea un pământ al începutului lumii. Se târi, împingându-se cu picioarele lui de șopârlă, de-a lungul țărmlui, până în Alexandria, orașul Ptolemeilor, surpând cu greutatea trupului său temple și mastabale, cu arip-

ile lui sanctuare și Marele Obelisc în vârful căruia tocmai răsărea soarele, enorm cheag de sânge și se îndreaptă spre Bibliotecă, făcu o spărtură în ea cu cornul ca o trompă din vârful botului și pătrunse între rafturile cu giuvaericele de cărți și aleside de suluri de papirus, îl auzii răsând și ridicându-se ca atunci când l-am întâlnit întâia dată, drept Nero pe tron, scăpără un chibrit și aprinse o torță și cu ea împrăstie focul în toată clădirea, hohotind nebunește, cuprins de furoare și strigând neîntrerupt **Laudă ție, Prometeu!**, iar când focul căpătă atâta putere încât se făcu asemenea unui rubin translucid și trosnind, se așează calm în mijlocul bibliotecii, pe un tron de aur și argint bătut în nestemate și l-am văzut cuprins în văltoare, până se înroși ca oțelul topit, când strigă: O, ce artist mare piere odată cu mine!, iar Aspasia se făcu răsurie, cu diadema-i ruginie forjată pe cap și cocul, în agrafe bordo, stacojiu ca o pară, cu fibulele veșmintelor, țesute-n platină, purpuroase și o văzui înălțându-se de pe creștetul monstrului, soră a zeiței Atena, ca duh marmaziu și îndreptându-se spre El-Kahira în zbor, se opri deasupra Gizeh-ului, între marile piramide, ezitând între Kefren și Keops, dar se lăsă într-iun sfârșit pe creștetul Sfinxei, cufundându-se în capul ei ca într-o mlaștină, în care îmi dorii să mă afund și eu ...

PIETRELE DIN LUNĂ

Mitu lui Stana avea lângă poartă două pietroaie. Rotunde. Galbene. Ca două lubenițe uriașe. Scobite de ploii și de găngâniile ierbii. Nu se știa prea clar cine și când se descotorosise de ele, acolo, ori de unde proveneau, intrucât în coastele dealurilor din apropiere nu era nici urmă de vreo carieră. Unii, smochiniți de bătrâni, dându-și cu presupusul, susțineau că bunătățile alea de stâncă n-au putut să ajungă în sat, decât cu două sute de ani mai înainte, când cel dintâi primar al lui, Tudor Găliceanu, și-a adus, cale de cinci zile și cinci nopți, tocmai de la Canaraua Fetii, cu carele trase de câte trei perechi de bivoli, piatra pentru temelia casei. Alții, căutând palizi în toate părțile, ca și când s-ar fi ferit de cineva nevăzut, mărturiseau în șoaptă cum că acei bolovani enigmatici ar fi căzut din lună. De generații îi țineau minte lângă poarta lui Mitu lui Stana, la colțul uliței ce cobora dinspre țelină. De generații, mulți inimoși și voinici își încercaseră puterile cu ei, dar nici unul, până acum, nu fusese în stare să-i clintească. Și, tot firoscoșii mai spuneau că, după miezul nopții, la al doilea strigăt al cocoșilor, când se arătau ielele și ieșea scroafa cu nouă godaci a întunericii și rămă întărâtată la rădăcina proptelelor, zgâlțâind din țâțâni gardurile, pietroaiele se aprindeau fără veste. Era de ajuns să le zărești o singură dată străluminarea verzuie, nepământeană, și nu mai erai om ca toți ceilalți. Oricât ți s-ar fi descântat, oricât te-ai fi dus pe la doctori și indiferent ce leacuri ai fi luat, nu-ți mai revenai; te făceai năzdrăvan, începeai să pricepi limba tuturor dobitoacelor, păsărilor și florilor; începeai să auzi gândurile nerostite ale semenilor; rămâneai așa cum te aflai - tânăr sau bătrân - și nu mai cunoșteai moarte ...

Mitu lui Stana ședea ghemuit pe cel mai înalt dintre ele și, rezemat cu spinarea de gard, cu coatele între genunghi și fâlcile sprijinite în podul palmelor, cu șapca ușor căzută pe frunte, încerca să dea de cap, în inchipuire, poveștilor și zvonurile nefirești, greu de crezut, scornite pe seama pietrelor, neslăbindu-și o clipă din ochi cei nouă copii care trebăluiau dinaintea lui în drum.

Pe rogojini tari, întinse pe jos, băieții învăteau, cu schimbul, de roata cu manivelă a mașinii de bătut porumb, până-i treceau nădușelile și îi frângea oboseala; deșertau coșurile cu știuleți în gura largă, hâmesită, ca o pâlnie, a acesteia și dispăreau val-vârtej înapoi în curte; unii vegheau cu privirile încordate la discurile care se răsuceau într-însa, ca porumbii s-o apuce printre colții ascuțiți și scâteietori ai acestora și să nu scape ori să sară necurățat vreunul afară; cei mici, la curul mașinii, sporovăiau întocmai unor moriști stricate, pufneau în cascade de răs și strângeau, de-a bușilea, cu brațele, ciocălâii calzi, iar cu o bătătoare de mână indepărtau de pe ei boabele nedesprinse, trăgând cu coada ochiului spre tatăl lor.

Fetele se foiau cel mai mult și mai mult; umpleau banițele din grămada de boabe, se duceau pe fugă, abia atingând pământul, într-o parte și le vânturau; grăunțele țepoase, albe, cât mărgăritarele, cădeau curate în albiile de tablă și zuruiau precum picăturile unei ploii repezi; foloștinele plevei se ingrămădeau din bătaia vântului asupra lor, li se vărau în nări și în ochi, li se așterneau pe creștet, pe sprâncene, pe umeri și pe brațe ca o ninsoare neobișnuită, uscată și roșie.

Și mașina nesătulă: ranț-ranț! ranț-ranț! nu mai dovedea să infulece cocean după cocean. Și copiii, rânjind fără noimă, se indemnau între ei și băgau, mai în glumă, mai în serios, cu pumnul, în gură, boabele dulci de ciocantină și: ronț-ronț! ronț-ronț! - le mestecau cu nespuse plăcere; mai inghiteau și câte o cană de apă din căldarea de alături, suspinau răcoriți și își vedeau de lucru cu și mai multă râvnă.

Mâncându-i din priviri, Mitu lui Stana și-a lăsat gândurile să-i zboare în urmă, la anii tinereții, când a luat-o de nevastă pe Culinca. E adevărat că trecuse câțva timp de atunci, mărturie stăteau copiii care forfoteau acum prin fața lui, dar clipele acelea nesfârșite, intense, de lumină și de zbucium, de lanceputul căsniciei lor, îi erau încă vii în memorie, parcă se petrecuseră ca ieri.

S-au cunoscut într-o primăvară, tot la bătutul ciocantinei, la Nini Țipirig, un vecin de-al ei. Cătina, muierea lui Nini, a ticluit lucrurile atât de bine că, fără să aibe habar careva, i-a făcut să se întâlnească în acea seară la clacă. Iar lor atâtea le-a trebuit. A fost de ajuns să se vadă o dată și au tras unul la altul precum dragostea la busuioc. În iarna următoare, la câteva zile după sfințirea apelor de la Bobotează, au urnit nunta.

Și-n toiul petrecerii, cât era el de ginerică, ce i-a trznit prin minte?! S-a pus și a băut numai țuică dintr-aia fiartă a doua oară, a luat invitații, mireasa și lăutarii, i-a suit în sănii și i-a dus drept la Dunăre. Dintr-un mal într-altul fluviul înghețat bocnă. A cerut câteva ciuști bulgărești care-ți aprind cerul gurii și-ți pun sângele pe jăratec. Le-a mestecat și inghițit cu sămânță cu tot, pe nerăsuflete. Apoi și-a lepădat hainele de pe el, până a rămas în izmene, și-a aruncat și bocancii din picioare în zăpadă, a apucat toporul, a spart gheața și a dispărut prin copcă sub apă. A zăbovit câteva secunde bune pe-acolo și a ieșit cu crăpoaice, doldora de icre, în mâini și le-a aruncat, hohotind, în poala miresei, ca și ea, intrând din noaptea aia în rândul femeilor, să prindă sămânță asemenea peștoaicelor și să-i umple casa de plozi mulți și frumoși.

În jur, nuntașilor le pierise graiul. Dindărătul felinarelor afumate de viscol se holbau la el, laudându-i, în sinea lor, curajul și tăria. Pe moment, însă, nici unul n-a fost în stare să înțeleagă rostul acelei năstrușnicie a lui. În inverșunarea chefului, au luat-o, cu toții, ca pe o trăsnaie, ca pe o bravadă a unui mire pătimaș, infierbântat de băutură, de jocul aprig al geamparalelor și de nurii miresei și ca pe nimic mai mult ...

Nici la trei ani de la nuntă, Culinca nu dădea semne că ar rămâne grea. Din această pricină în viața lor începuse să se strecoare, prematur, o anume

stinghereală, pe care le-o puteai citi în ochi și pe fețe. Iar lumea, de câte ori avea ocazia, nu prididea să-i compătimizească răsucindu-le și mai tare burghiul indoielii și suferinței în inimi.

Dar pe unde n-au umblat. Pe la babe, că s-a zis că era deochiată; pe la doctori, că s-a bănuț că era slabă de mijloc. Tot degeaba. Și unele și alții îi linișteau, incurajându-i, și-i sfătuiau să nu se grăbească, să aibă răbdare, că toate vin la rândul lor, că nevastă-sa n-o să fie stearpă, că-i de soi bun, dar deocamdată era prea tânără și n-o să treacă mult și o să se implinească la trup și i se vor dezlega, și ei, ca și la altele, baierele pântecului; că așa e făcut omul, să indure în viață, pe rând, necazuri și bucurii, iar răsplata Celui de Sus, pentru dragostea lor, vor fi copii, nu unul, nu doi, ci câți și-or dori și or putea să crească, după pofta inimii.

Auzind toate acestea, amândoi istoveau în colțul gurilor câte un zâmbet plin de amărăciune, a mulțumire pentru osteneala celui sau celui la care se duseseră, și se reîntorceau în sat cu un licăr de speranță trezit în adâncul sufletelor lor descumpănite.

Stropul de nădejde nu ținea decât o lună-două, până când vedeau că, din câte li se preziseră, nu se adeverea nimic. Și atunci începeau să-și facă, iar, fel de fel de griji, fel de fel de gânduri.

Da ce nu i-au dat, Culincăi, să bea - rachiu din ierburi crude, nepișcate de vârcolaci, lăptișor de matcă din stup retezat în luna lui cuptor -, ori să mănânce - piftie din mei incolțit, turtă din aluat frământat cu magiun de smochine, lăsată la dospit în panacod nou de salcie, coaptă în țest, în zori de Târnoase când se aleg ouăle bune pentru cloșcă.

Au dus-o până și la crucea de leac de la Mănăstirea Dervent, unde, în post și în rugăciuni, a bătut mătânii și a gustat aghiasmă de la Izvorul Tămăduirii o săptămână încheiată.

Au indemat-o să sară peste foc de paie și vreascuri uscate, pe dealuri, la olărie. Au trimis-o înainte de răsăritul soarelui, la Dunăre, sub malurile de la Cîsmeluță, să se scalde și să se tăvălească apoi prin otava înrouată. Au ținut-o la colțul uliței, lângă poartă, în puterea intunericului, numai în cămașă, fără nimic pe dedesubt, așezată când pe un pietroi, când pe celălalt, poate îi era sortit să fie fulgerată de strălimpezimea lucirii lor.

Ce nu i-au legat și vărât la brâu, la țate, în păr, pe pânțele, sub pernă - crenguțe de bozie și vâsc, smocuri de leuștean și busuioc, lăstari de rușinatoare, vineriță și năpraznic.

Au udat-o cu apă vie, din fântână neincepută și neoglundită de stele, în care au risipit flori și semințe de tămâiță, osul iepurelui, fetică și centauree. Au uns-o la născătoare cu untul pământului crescut în mușuroi de furnici albe, cu scuipatul cucului încheiat primăvara pe ramuri înmugurite de mogaș și pisat în gălbenuș de ouă de prepeliță.

Au pus-o să arunce, pe inserat, goală, tăciuni aprinși în marginea pădurii de la Căsăca, să vină lupoaicele tinere, nefătate, să-i mănânce, și astfel să

prindă și ea prăsilă, ca și ele. Dar tot zadarnic.

„Scoateți-o la lunatece, și dacă n-o să rămână borțoasă, să nu mai ziceți pe nume” - le-a destupat capul Bouroua, o femeie de o sută douăzeci de ani bătută pe muchie, ce arăta de fapt ca una de cincizeci, și care știa ea ce știa, de vreme ce se jura că văzuse cum iau foc pietrele pe care stătea suit, el, acum.

Nemaiavând încotro, i-au ascultat povata și, pe la jumătatea verii, au trecut-o, cu barca, pe Culinca, prin drept Valea Licinei de la Pârjoala, pe puiul de insulă Troina și au lăsat-o, pentru o noapte, singură, acolo.

Și așa, cum avea să destăinuie mai târziu, în ostrovul pierdut la mijlocul fluviului, luna îți aurea ochii și gândurile cu spulberătura ei de sidex, izgonindu-ți-le într-o ademenitoare și plăcută uitare de sine; de atâta amar de lumină, afară se vedea ca ziua; zănele - fecioare și fete măritate, una mai frumoasă decât alta, răpite de zmei și ținute în palate fermecate, ascunse prin codri neumblați de picior de om, s-au ivit, în cete, la miezul nopții; în jurul lor roiau puzderie de rusalii albe, dantelate și suave, în voaluri străvezii, așisderea unor fulgi de zăpadă halucinanti' lunatecele pluteau prin aer, umblau pe pământ și pe ape, cântau și dansau, imprăstiau rod peste toate câte le ieșeau în cale - păduri, izvoare, păsări și animale, peste găze și pești, stropeau cu rouă și mimoznă florile și ierburile.

A doua zi, ajunsă acasă, urcând scările ceardacului, din cuibul gugustiucilor, ascuns în iedera de sub streășină, și-au înălțat capetele golașe trei pușori gri-albăstrui, abia ieșiți din găoace. Pe temeul acestui prim semn și-a dat sema că nenorocul ei se isprăvește.

Parcă le fusese gura aiurită celor care-i indemnaseră să aibe răbdare, să nu-și poardă incredrea. Atinsă de mana sfântă a măiestrelor, Culinca s-a pornit să-i toarne, an de an, puradel după puradel, și nu s-a mai oprit decât la al noulea. Cinci băieți și patru fete. O mândrete de copiii, care de care mai bucalat, mai mîncăcios și mai plin de viață. După truda cu făcutul a venit celălaltă, cu crescutul lor. Dar nu s-au plâns la nimeni și nici nu s-au descu-rajat, oricât de greu le-a fost. S-au descurcat așa cum au putut, de unii sin-guri, până i-au văzut mărișori și au început să se ajute între ei. În fiecare primăvară, nevastă-sa îi atingea cu frunze de nuc și urzici peste creștete și mâini, peste vine, să se înalțe chipeși, să fie sănătoși și ageri ...

La toate astea și la cea avea încă de pătimit cu ei până i-o vedea oameni aranjați la casele și rosturile lor, se gândea Mitu lui Stana, furat de o incântare molatecă și de zângănitul intrerupt, melodios al mașinii de bătut porumb, când pe copii i-a apucat fulgerător să-i chinuie burțile îndoptate cu ciocan-tină și apă.

Junghiuri, ca niste seceri, le-au spintecat stomacul și astupat răsufllarea. Clești de raci și gheare de ulii păreau să li se fi infipt și chircit pe mate și le forfecau și trăgeau cu furie de ele, să le sfâșie. Friguri și fierbinteli le vlăguiau și zdrumicau măruntaiele. Gemând de mama focului, au lăsat tot ce cărau în mâini și s-au desfăcut, la iuțeală, curelele și cordoanele, și descheiat nasturii,

de la pantalonii, rochiile și cămăși. Slobozite din strânsoarea hainelor, pânțele li s-au dezgolit albe-vineții, țuguiate și țepene, cât ditamai bostanii.

Așa cum s-au așteptat, cramele au slăbit intrucâtva, ca să se întetească imediat cu o sălbăticie necruțătoare.

Șiroaie de sudoare și de lacrimi i-au podidit. Încovrigați de durere, ținându-și burdihanurile în palem, copiii au prins să țopăie de pe un picior pe altul și să zbiere, pe nouă voci, ca din gură de șarpe:

„Auăleu! Burtaaa! Auăleu! Burtaaa meaaa!”

Văicărelile și hohotele lor diperate au pus pe jăratec mahalaua. Au dat buzna în drum și s-au adunat grămadă, așa cum s-au nimerit, toți vecinii care se aflau la ora aceea pe acasă. Prima a fost Ștefana lui Târâmbătă, o bașoldină voinică și întinsă la fugă, de lipăia ulița sub tălpile ei. A apărut cu poalele sumese în brâu și mâinile și gleznelor scoase din vrafal de pământ galben, pleavă și balegă de cal, pe care îl udase și-l călca, amestecându-l, pentru lipit prispa și calcanul casei. S-a înființat, sfărâindu-i călcăiele și gâfâind cu limba scoasă de un cot, și Fane Boboc, croitorul - un holtei indesat și băgăcios nevoie mare, mânjit de găinaț pe obraji și pe cămășă, plin de fulgi și fire de paie prin păr și pe pantalonii, strângând sub braț o găină porumbacă, în târțița căreia își ținea vărât un deget. Sărise ca ars din curnic, unde căuta păsările de ouă, să vadă ce se întâmplă, ce este cu chilomanul ăla din stadă.

Dar cine nu se găseau prin curți, fiind zi de primăvară în amiaza mare.

Niculăe Năjicu, Mielu Radu, Nelu Bizechi, Nicu Pascu și Cornel Paenalte, numai în chiloți și cizme de cauciuc, sleisră bazinul Cișmelei de Piatră, îi curățaseră pereții cu perii și lopeți de lemn, și îl vâruiau de zor cu bidinelele să îi dezinfecteze.

Gheorghe Căldare, barcagiul, își cătrănea, sub salcâmi, luntrea. Văra într-un ceaun, ținut la foc mocnit, un șomoiog de cărpe și călți legat la capătul unui băț de corn, și întindea peste crăpăturile călăfătuite ale scândurilor și peste zeama neagră, fierbinte și lipicioasă.

Mura Zarazu și Veluța Făgurel, muierea și cumnata lui Vimu, tiganul, cloceau pe furis, să nu-i mănîie pe ceilalți săteni, în polată, precum orătânille, având fiecare sub fustă câte șapte cărămizi crude, să lege ploile și să le izgonească departe de sat, cel puțin până când soarele și timpul frumos le vor usca tulele lucrate în săptămâna aia, și or apuca bărbații lor să le ardă în cuptolarele de sub maluri.

Neagu Coțofană, meragiul, cunoscut ca un om retras, închis în sine, căruia îi plăcea contemplația, numai ce pusesse scara și se urcase în culcușul lui din vârful căpiței de fân. Când n-avea altceva mai bun de făcut, de-acolo de sus urmărea, copleșit de fiorii unui vârtej ispititor, de emoție și de o dorință pătimașă, întreaga mișcare a mahalalei. Uitându-se cu nesăț dintr-un loc înr-altul, iureșul privirii îi lua la scotocit tot ce-i răsărea pe dinainte. Nimic nu putea să scape de sub teroarea azurie a ochilor lui: ulițele întortocheate și cei ce treceau atunci pe ele; casele cu pridvoarele, galeriile, stâlpii, ușile și fere-

strele vopsite in albastru; zidurile și prispele insorite, orbitoare; acoperișurile din olană roșie; curțile dichisite, bogate, ale oamenilor gospodari, cât și cele sărăcicioase, dărăpănate, ale celor leneși; gardurile noi, aliniate sau cele vechi, într-o rână; vacile, caii, porcii, caprele, oile, căinii, găinile, rațele, găștele, curcile și bibilicile; consătenii cu preocupările lor; stivele de lemne, sirele de paie, glugile de coceni, uneltele de tot soiul; porumbarele și celelate acareturi mari sau mici din bătături; grădinile de zarzavaturi și legume; livezile străjuite de duzi ninși de păienjenirea alburie a omizilor; oțetarii care cutezau să taie cu coroanele lor sângerii și rare pânza neclintită a cerului; lumina scăpărând din înaltul zilei, densă, inmiresmată, de culoarea caisei părguite; gușterii cât butucii de vie, cățărați, din bozii, pe pereții coșcoviți ai coșarului lui Nicu Caraculea, cocându-se la soare; cișmeau cu ulucile masive și crucea ei semeață, iar nițel mai incolo, biserica veche de două sute de ani, ceva mai impunătoare; fierăria renovată și acoperită cu tablă, ca o casă simplă de piatră, ceva mai impunătoare; fierăria lui Anghelache Bou Negru cu vânzoreala ucenicilor tuciiurii pîmprejurul vetrelor aprinse, a foalelor și nicovalelor țiuitoare; daracul lui Iordan Chirea și mușterii așteptând liniștiți lângă sacii cu lână să le vină rândul la scărmanat; tinichigieria lui Ion Mocănașu, înțesată de burlane, cuptoare, ciurele, pâlpii, stropitori și găleți din tablă galvanizată; prăvălia babei Marinca Burtoasa cu borcanele de acadele, susan, alviță, bragă și semințe de dovleac prăjite, așezate la geam; iar mai jos de cășeria fraților Căpățânosu, prin golișul pomilor, fluviul, ca un fulger de sineală, cu bărcile, bacurile și șalupele agățate de geamandurile ori trase la mal; și, începând din marginea de dincolo a apei, în fundal, insulele și pădurile de plop canadieni, bălțile și cotloanele brațelor mai mici, ce le despărțeau, imense păcle verzi, închegându-se și destrămându-și contururile ca într-un miraj, traversate, în zbor, de stolurile albe ale unor egrete de mătase. Starea intensă de uluire în fața acestor imagini îl ținea sub puterea ei la nesfârșit, ore întregi, și nu mai cobora de pe căpiță decât odată cu căderea serii.

În timp ce pândarul se pregătea să ia la scurtat mahalaua, Droșchimina, văduva, înaltă și subțire cât o prăjină de hoțit perele, strâmbă în toate cele-nas, mâini, șolduri, genunchi -, cu părul ca flacăra, strâns asemenea cozii lungi și groase a unei iepe încă tinere și rele de muscă, pe vine, în adăpostul gardului lui Tudor Mereu, presăra frunze de pelin tocate mărunt, și mesteca, răsucind o leapșă de lemn, în fiertura din cazanul de săpun. Din când în când se ridica imboldită de dorinți, se sprijinea de gard și-i arunca, peste el, vecinului, ochiade drăgăstoase și nerușinate. Flăcăul nu răspundea nici într-un fel provocărilor ei. Cu mâinile în buzunare și capul pe sus. Tudor fluiera prelung, sficiuitor, înălțându-și porumbeii. Indiferența lui întărâta și mai rău poftele tulburi ale femeii, mai-mai că-i venea să rupă scândurile, să treacă dincolo și să sară pe el.

Peste drum, la casa cea nouă a lui Nicolae Șorici, meșterii lemnari - Pican,

Dumitru Plătică și Ion Sfreatcu - fixau de ziduri, cu scoabe prelucrate special de fierarul Bou Negru, grinda și martacii podinei. Pălăriata, măruntică, firavă, cu capul mic de păpușă, fața spălăcită, gura rotundă, buzele tăioase și nasul cărnă jupuit și stacojiu, isprăvise de vândut pălăriile și se oprise în poartă la Sandu Netezoi, căutând de vorbă. Acesta, ostenit, descărca din șaretă desagele cu frunză și coajă de scumpie, culese pentru vopsit sculurile de lână șicoadele de preșuri, hăt din păduriștile de la dereaua almalăienilor și numai chef de stat la taclale n-avea. Mița și Vasilica, piticii gemeni ai lui Dionisi, lăsați de capul lor la cazanul de țuică din magazie, chercheliți, dăduseră prăstina în foc, iar acum stropeau jerăgajul cu apă, să-i scadă puterea, ca serpentina să nu mai hârăie și să scuipe borhotul afară pe curnă, ci să scoată numai rachi-u-sacáz, mărghelat și limpede ca lacrima.

Cei pomeniți până aici și încă alți câțiva, vecini și rubedenii - Ion Duda, împletitorul de coșuri și panere din răchită, Costel Buga, zidarul, împreună cu nevastă-sa Gherghina și cei doi băieți ai lor, Tudor Căinoi, căruțașul, cu fiică-sa Voichița, Marian Banu, marinarul de pe draga de nisip de la Gura Borcii, cu fetele și ginerii, Marin Pană, vinificatorul, împreună cu cuscrusu, unul de-a lui ăTopuzu, Ticatate, Marin Pornitu, Dinu Purcel, Ion Cotoiu, Toader Zburlea și tizul său Toader Cuircă, Mitică Zgăilă, Mircea Ghirimbeț, Constantin Pielemândră, Titi Altăcolaci, Dumitreu Bolborici, Alexe Trămbițașu, Despina lui Fătăilă, Tanța lui Părpărici, Uțica și Naonică Vermorel, oameni dintr-o bucată, inimoși, săritori și la bine și la rău, să-i pui la rană, cărora le plăcea să știe, să vadă și să audă tot ce era cu putință, de cum le-a ajuns zarva la urechi, și-au lăsat treburile baltă și, iuți de picior, s-au infățișat, din fir în păr, în drum la Mitu lui Stana.

A apărut chiar și Nicu Coroboaie, de dincolo de biserică și școală, din spatele presei de untdelemn. Pe acesta, cât era ziulica de lungă, îl găseai în mijlocul curții, năclăit din creștet până-n tălpi de motorină și ulei ars, cotrobăind în ămruntaiele unui motor de tăiat lemne. Motorul și-l cumoărase de curând, după îndelungate eforturi, de la frații unui Vasile Stanciu din Almălău, care-și adusesese mireasa furată de la Oltina cu el, iar când să dea să intre în sat, în vale la Sprâncenatu, nemaiputând să-l înfrâneze, se răsturnase și murise. Încă nu-l pusese la lucru, ci doar îl terminase de reparat, dar deja se și considera pricopsit de pe urma lui. Deja se vedea decimând mormane de steri de salcâmi, sălcii, plopi și tufani, tăind mormane de dulapi și scânduri de gard, și câștigând o grămadă de bani, nu numia în satul lor, ci și prin cele învecinate, ori bătând cei cinci kilometri, cu toți ai săi, până la vie, ori până la moară, sau la urluitor.

Aducându-i palele de vânt în auz frânturi din hărmălaia iscată din senin la celălalt capăt al mahalalei, cum aștepta el și nu-i pica încă nici un client, nemaivând puterea să rabde în nici un chip, s-a hotărât și, ca să nu vină pe jos atâta distanță, a pornit hărăbaia neagră, din fiare și curele vechi, pe patru roți șoldii din cauciuc - care se asemuia mai curând cu o uriașă cărțiță

unsuroasă sau cu orice altă arătare vreți, decât cu un motor obișnuit de tăiat lemne -, și s-a repezit într-un păcănitor asurzitor și un nor albastrui și incăcios de fum, până la fața locului. Cum, să piardă tocmai el, curiosul-curioșilor, un așa tărăboi de pomină?! Asta, nu se mai petrecuse!

Ce mai tura-vura, până și Anghelina lui Topală, iepșotina care umbla cu țățele dezgolite fleandura în văzul tuturor și cu un șarpe de doi metri înfășurat pe șale, de-i băgase în călduri pe toți hândrălăii din sat, dusă de cu noapte la țelină să se scalde în pulbere de stele căzătoare, auzind cum stau lucrurile, n-a mai avut astâmpăr și a alergat într-un suflet la îngrămădeală. Costică Cimpoacă - sergentul venit pe jos din prizonierat tocmai din Olanda - se ținea morțiș după teleleică și cânta straniu dintr-un fluiet, să alunhe șarpele, s-o pună la pământ și să-i domolească pandaliile.

Și să nu vă mai zic de cei care dădeau încordați la pește, din ciocul bărcilor ori de pe rotilele de spălat preșurile și lână, în malul Dunării. Au smuls pur și simplu undițele, pripoanele, vârsile, cărlioanele, odoroabele și șasmalele din apă și, cu ele în cărcă, au rupt-o la sănătoasa, nemaținând cont de nimeni și de nimic, la deal, pe ulcioara lui Fildși, și nu s-au mai oprit să-și tragă sufletul decât în dreptul mulțimii de gură-cască bulucită clăie peste grămadă înaintea pietroaielor de lângă poarta lui Mitu lui Stana. Avații hrăpăreți, sabițele încovoate și ascuțite ca briciul pe burtă, plăcile cocoșate și băltoase, cât fundurile de tingii, obleții ca argintul viu, mai răsăriți decât limba unui briceag, ciortanii buzați, cu solzii de aur, moacele căpățanoase, teșite, măslinii, cu mustățile ca sfoara și ochii cât gămălia de bold, se zbăteau în cărligele de oțel și plasele ude, asemenea unor oglinzi zburătoare care te năuceau cu miravcolul scânteierilor lor multicolore.

Ultimii s-au apropiat, sporind imbulzeala și larma, atâțați la culme, mascați de la nunta de cu seară a lui Ilie Ușurelu, veterinarul, cu Aurelia Paradoschis, învățătoarea. Arătările, picate parcă din altă lume, nici că se singhiseau de careva. Îmbrăcat în cojoace și haine vechi, întoarse pe dos, în pantaloni peticiți, mai lungi decât trebuie, cu fuste și rochii fistichii, demodate, purtând căciuli, pălării și fesuri fără fund, din vremurile trecute, batice și broboade înflorate, mâncate de molii, de le ieșeau smocuri de păr anapoda din ele, unele având pe fete măști grozave - cu sprâncenele, mustățile și bările vâlvoi, cu pomeții obrajilor, nasurile și buzele schimonosite și butucănoase, boite de sulemeneli -, altele, ciorapi de mătase, care le poceau și mai rău, se maimuțăreau cum nu se poate mai caraghios. Făceau, pe muțește, înțelegându-se prin semne și din priviri, o sumedenie de năzbătii și măscări. Săreau gardurile, se suiau pe case, în pomi și pe stâlpii de telegraf, umblau suligați, ca niște bărăoi, pe picioarele din crăci de amorfă, se zben-guiau cum li se năzărea, se dădeau de-a rostogolul, mergeau în mâini, călăreau pe deșelate un biet măgar, cărau cu roaba pe câte unul afumat și care nu se mai putea ține pe picioare, se târnuiau de măneci, puneau pe goană băietandri și feișcanele care le mișunau prin preajmă, lăsau impresia

că se iau la harță sau la trântă, scoteau la iveală în fața nevestelor, cu o mână ascunsă pe sub haine, prin prohaburile descheiate, morcovi groși și roșii, își dezveleau dinaintea flăcăilor și moșnegilor, de sub corsete de dantelă, țâțe enorme din cârpă, umplute cu târâte ori rumeguș, imitau țopăielile copiilor lui Mitu lui Stana, cuprinzându-și burțile cu bratele. Oamenii voiau, cu tot dinadinsul, să le arate că nu sfiu de ei și îi băteau binevoitori pe umeri, fără să le cânte însă, mai mult, în strună. Prin curți, câini asmuțiți se zbuțumau să smulgă lanțurile. Dânciucilor li se strânseseră inimile cât un purice, iar picăturile de cerneală ale ochilor le înmărmuriseră pe părinți.

După ce și-au făcut indeajuns mendrele, înțelegând că nu era rost de șotii și nici de distracție, mascații s-au liniștit ca treziți din ameteală și, numaid-ecât, li s-au dezlegat și limbile.

„Da ce e?! Ce s-a întâmplat?! Ce au? - iscodeau la rândul-le, lungindu-și gâturile pe deasupra capetelor celorlalți.

„Auăleu! Burtaaa! Auăleu! Burtaaa meeeaaa!” - se căinau ca ieșiți din minți, printre sughituri, cu lacrimile innodate sub bărbie, cei nouă copii.

Taman atunci, iezii lui Ivanache Chioseaua, scăpați pe poarta uitată deschisă, s-au strecurat, inghesuind-se printre picioarele oamenilor și au zvâcnit ca din pușcă în mijlocul rotocolului făcut de gloată de jur-impresurul copiilor. S-au aruncat prin aer aidoma unor acrobați de înaltă clasă, s-au dat de-a berbeleacul și au zburdat peste rogojinile întinse pe jos și au alunecat și prăbușit în grămada de boabe nevânturate. Au țâșnit sprinteni înapoi pe picioare ca niște arcuri, s-au împiedicat de copăile de lemn și de albiile și ligheanele de tablă și le-a răsturnat. Au răvășit și amestecat grăunțele de ciocantină vânturate cu celelalte, imprăștiindu-le de nu s-a mai știut care cum au fost. În dezlănțuirea lor, au trântit cât colo, cu fundul în sus, banițele și cările cu apă și au tărăbat să ia în coarne lada mașinii de bătut porumb. După câteva atacuri asupra ei, văzând că nu au nici un spor s-o dărâme, s-au luptat, și cu privirile crunte, cozile bărligate și coamele zbărlite, în hazul și frământarea generală, s-au rânduit plânduind un nou și nimicitor asalt.

Iar până să se dumirească vreunul dintre cei de față, de ceea ce urma să se petreacă, impielițații s-au și năpustit, behând furibunzi, cu cioturile de cremene ale coarnelor, în burțile umflate ale copiilor. O tânguire grea a răbufnit din piepturile tuturor; pentru o clipă roata mulțimii s-a rupt, iar iezii aproape că au zburat, azvârlind năbădăioși din copite, prin acea spărtură și, urmăriți de chiote și fluierături, s-au făcut nevăzuți în cucuta și busturii din marginea drumului.

Răzbiți de o durere cumplită, până la ultimul, copiii, au scos un răcnet îngrozitor și au căzut în nesimțire.

„Aduceți repede apă! Să-i stropim cu apă rece!” - au strigat femeile într-un glas, frângându-și mâinile și agitându-se de colo-colo.

În vremea asta, ceva mai retras, profitând de zăpăceala și nebăgarea de seamă a celorlalți, unul dintre mascați - un sfrijit pe care, la prima vedere, nu

dădeai doi bani, dar ager și priceput ca un diavol - s-a învățat pe lângă motorul de tăiat lemne al lui Nicu Coroboaie, nu știu ce i-a făcut, la ce i-a umblat că, până la urmă, a reușit să-l pornească.

Hărăbaia s-a urnit singură din loc, a virat ușor într-o parte și, prinzând viteză, zdroncănind din toate fierătaniile, scârțâind din toate incheieturile, învăluită într-o trambă compactă de praf și fum, a luat-o la vale pe ulița care se surpa, la celălalt capăt, direct în Dunăre.

„Motorul, Nicule!” - a mai avut răgazul să strige cineva, că ciporul de meracii s-a răsucit ca la o comandă și, văzându-l cât de năvalnic de apă, a bubuit inviorat, cu mic cu mare, după le, de-a valma, mâncând pământul, într-un vacarm nebunesc, ca nu cumva s-o scape și pe asta!

Pe malul Dunării, oamenii au întepenit năcuți, cu ochii cât cepele la luciul gol, necurmat, al apei. Motorul lui Coroboaie ia-l de unde nu-i. Doar un horcăit sălbatic, urmat de o gălgăială și o șuierătură înfiorătoare, de ți se făcea părul măciucă, le-a curmat piuitul ...

Copiii ar fi rămas uitați, acolo în drum, mult și bine, și cine știe ce nenorocire și mai mare li sa-r fi putut întâmpla, dacă Mitu lui Stana nu s-ar fi dus în șopron, unde-și ținea căruța, și nu ar fi venit înapoi cu cutioiul cu păcură într-o mână și un mănunchi de pene de găscă în cealaltă. Ajutat de Culinca, s-a căznit și i-a târât și propotit, pe toți nouă, cu spatele de pietroaie, a întins cu feștelecoul în unsoarea rece, brun-verzuie și le-a muruit burțile, până li s-a potolit focul și înmuiat pielea, până li s-au alinat durerile și și-au venit, la loc, în fire ...

De atunci, de câte ori deschideau vorba despre pățania asta de pomină, oamenii noștri, într-un acord total, afirmău ferm convinși că la mijloc fusese o ispravă incurcată, neclară, dacă nu chiar ceva necurat. Numai în privința modului cum ea se încheiase, nu cădeau, nici gând, la o invoială. Părerile erau împărțite. Unii, cunoscând faptele din auzite, pretindeau că ală care horcăise de-i scuturaseră fiorii și-i țintuise cu țiuitul lui înspăimântător în malul fluviului, n-a fost decât vaporul cu zbatouri, scufundat la renii, și care ieșea la amiază și trecea, și-n sus și-n jos, prin fața satului și nu-l zărea nimeni. Cei care căutau palizi în părți, ca și cum s-ar fi păzit de cineva nevăzut, o țineau, în șoaptă, pe a lor, una și bună, cum că minunea ce le luase, cu mâna parcă, suferința copiilor și îi readusese în simțuri, o săvârșiseră pietroaiele prăvălite din lună, de care fuseseră sprijiniți, iar cele ce se făptuia anapoda în sat, tot lor li se datorau. Martorii oculari, cei mai îndreptățiți să fie crezuți, nu se uitau la gura niciunuia, dincontră, declarau sus și tare că nu vaporul bolborosise așa de turbat, de li se uscăse limba în gură și li se săltase inima cât o nucă în gât, ci motorul lui Coroboaie, care, odată înghițit de Dunăre, începuse să taie butucii și lemnele pământite pe fundul ei ...

Dincolo de toate astea, un lucru i-a băgat serios, pe curioși la idei: dispariția, din noaptea ce a succedat întâmplării noastre, a bucăților de stâncă rotunde și galbene, ca două lubenițe uriașe roase de ploii și de găngăniile ierbii, de lângă poarta lui Mitu lui Stana, cu care ei își încercaseră de-atâtea ori puterile, dar nici unul nu izbutise vreodată să le miște din loc. Oricât au răscolit satul și împrejurările lui, tot nu le-au dat de urmă. Nimeni nu știa încotro își luaseră tălpășița. Se evaporaseră și nu altceva, de parcă nici n-ar fi existat.

RECENZII

DIALOGURI LA TOMIS

Un volum de interviuri cu personalități ale literaturii și artei este un fapt cultural deopotrivă important pentru contemporani și cei ce vor urma.

Prozatorul și publicistul OVIDIU DUNĂREANU ne oferă "CONVORBIRI PONTICE", carte apărută la prestigioasa editură constănțeană "Ex Ponto". În calitate de redactor la revista "Tomis", autorul a intervievat un important număr de scriitori, artiști plastici, actori, arhitecți, cercetători, participanți direcți și activi la viața spirituală a Constanței, a Dobrogei în general. Aceste dialoguri ocupă perioada 1990-1997. În ele se regăsesc metamorfozele pe care societatea românească și implicit cultura le-a străbătut în timpul post-revoluționar; "Convorbirile" lui Ovidiu Dunăreanu se configurează în aceeași măsură și în elocvente mărturii ale istoriei spirituale a ținutului dobrogean.

Partenerii de dialog ai autorului, în ordinea în care apar în volum, sunt: Pavel Chihaia, Gheorghe Bogorodea, Gheorghe Caruțiu, Vasile Cojocaru, Gheorghe Fărcășiu, Nicolae Fătu, Florin Ferendino, Lucian Iancu, Doina Jela, Liviu Manolache, Niță Manolescu, Traian Marinescu, Cezar Dan Mazilu, Cristian Mihăilescu, Nicolae Motoc, Constantin Novac, Doina Păuleanu, Dan Perșa, Arthur Porumboiu, Cristian Pricop, Enache Puiu (Ștefan Careja), Sorin Roșca, Eugenia Tărășescu-Jianu și Florin Șlapac. Aparținând unor generații diferite, oamenii de cultură mai sus menționați au un numitor comun: dragostea pentru ținutul misterios și subtil al Dobrogei. Unii dintre ei nu aparțin prin locul de naștere spațiului pontic, dar un mare număr de ani petrecuți aici i-a transformat în apropiați ai mării și farmecului acestui pământ.

Confesiunea este alimentată permanent de amintiri pe care Ovidiu Dunăreanu știe să le "smulgă" prin întrebări iscusit formulate. Faptul biografic devine pretext pentru o adevărată "evadare" în trecutul spiritual al persoanei, dar și al întâmplărilor culturale pe care le-a trăit.

Volumul se deschide cu Pavel Chihaia, un fin și pătrunzător observator al vieții orașului de la mare din anii '40-'50. Stabilizat actualmente în Germania, apreciatul prozator și critic de artă medievală evocă momente inedite ale istoricului Liceului "Mircea cel Bătrân". În "insula literară" a ținutului pontic, Pavel Chihaia are un sentiment de "solidaritate și temeinicie".

Actorul și poetul Vasile Cojocaru vorbește despre începuturile sale literare, despre cărțile scrise și se autoportretează cu o fină ironie. Traian Marinescu, cel care de o viață pictează marea, este un purtător de cuvânt al peisajului dobrogean. Nicolae Motoc, unul dintre membrii fondatori ai revistei "Tomis", povestește istoricul ei într-o manieră extrem de tranșantă, astfel

incât dialogul cu Ovidiu Dunăreanu capătă un dinamism accentuat. "Un scriitor al mării" se consideră redactorul șef al revistei, prozatorul Constantin Novac. Răspunzând cu o mare sinceritate întrebărilor puse, scriitorul își creionează propria poziție față de o societate în plină transformare, luând în discuție controversatul destin al omului de litere în timpul post-revoluționar.

Artur Porumboiu mărturisește: "Eu trăiesc numai pentru scris"; el este unul dintre cei care s-au atașat cu toată ființa lor de ținutul dobrogean, deși rădăcinile sale spirituale aparțin zonei din Munții Buzăului. Într-o continuă cursă cu timpul și damnat de cuvânt, Athur Porumboiu își găsește în scris aliatul cel mai fidel.

Istoricul și criticul literar Puiu Enache (poetul Ștefan Careja) conturează imaginea unei jumătăți de secol de viață literară și culturală la Constanța, afirmând că "poezia mare se citește cu ochelari și de mai multe ori". Optezecistul Florin Șlapac, "un scriitor singular prin formulă și mai ales prin stil", declară fără complexe că e "un scriitor independent".

Acestea sunt desigur câteva "portrete" dintr-o sumă de dialoguri incitante, vii, pline de informații bio-bibliografice, care pentru un istoric literar sau un istoric al artei pot constitui o sursă de documente dintre cele mai pertinente, pe care volumul lui Ovidiu Dunăreanu le propune. Lecturând cartea, impresia este cu atât mai puternică cu cât tonul este degajat, lipsit de formalismul specific acestui gen de scrieri. Redimensionarea istoriei culturale a ținutului pontic este un gest de mare importanță căruia Ovidiu Dunăreanu cât și partenerii săi de dialog îi acordă întreaga lor atenție.

IEȘIREA DIN LABIRINT

Volumul **Patrulaterul cenușiu** sub semnătura lui **Artur Porumboiu** ilustrează convingerea mult agreată de creatori a **scrisului** ca unică modalitate de eliberare de angoasele trecutului.

În fapt, este vorba de o rememorare a detenției politice de la Pitești cu nelișiștitoarele ei consecințe.

După cum autorul mărturisește într-o scurtă prefață, e o ediție revăzută și adăugită a cărții cu același titlu apărută în 1992, tot la o editură constănțeană, "Europolis".

"Fenomenul Pitești" este cunoscut în literatura română post-decembristă ca un spațiu generator de spaime: experiența trecerii prin închisorile comuniste devine o amintire obsesivă a cărei duritate acuză și după trecerea timpului.

Artur Porumboiu își restructurează cartea în două capitole mai mari **Și eu am fost închis la Pitești** și respectiv **Memoria nu vrea să uite!** renunțând la partea a treia **Vagonul din câmpie**, care în prima ediție "avea doar rolul de

a crea o stare mai liniștitoare pentru cititori".

Rememorarea debutează cu o serie de portrete din lumea închisorii. Desigur, contactul cu anchetatorul P, ce are o sarcină precisă, aceea de a-l găsi **vinovat** cu orice chip pe ziaristul ce scrie despre "bucuria organizată" e percutant.

Amenințările, ironia, disprețul, iată câteva din "uneltele" de tortură. Previzibil până la un moment dat, anchetatorul P devine în partea a doua a descrierii un "original".

Arthur Porumboiu imaginează drumul acestui om la ieșirea din biroul său: salvează un bătrân orb de la un accident de mașină, cumpără flori pentru soție, iar acasă e un soț și tată admirabil.

Scenele de penitenciar, figurile întâlnite acolo, între care **Mătarul**, **Arhitectul** sunt foarte expresive. Un interes mai mare i se cuvine "domnului **Nica**", "șeful de dormitor", căruia autorul îi acordă un număr mai mare de pagini; într-o complicitate dezgustătoare cu fiecare deținut aflat la ananghie, "domnul Nica" este în fond canalia perfectă.

Încercările repetate de nesupunere, de respingere a unor "ordene" se soldează, în mod previzibil cu noi aspre corecții. Existența în penitenciarul din strada Rudului e o etapă nouă în evoluția deținutului căci, grija sa permanentă este aceea "de a găsi o cale de scăpare". Singura posibilitate de a fi altfel decât ceilalți este **greva foamei**. Discutată obsesiv de mulți, această "metodă de eliberare" este experimentată de ziaristul recalcitrant.

Ajuns în a șaptea zi de grevă, deținutul care a dovedit că se poate să rezisti mai mult de trei zile, încearcă o stare de fericire. E o libertate "bizară", care se finalizează cu o decizie aspră a mai marilor penitenciarului: transferul la Pitești, în **Patrulaterul cenușiu**. O nouă grevă a foamei pare să fie singurul mod de a obliga la revizuirea dosarului. Un decret care se dă "pentru eliberarea" unui grup de deținuți e un nou moment de tulburare.

Într-adevăr, momentul ieșirii pe poarta închisorii ca un om liber nu este departe. Cuvintele procurorului cad asemenea unei noi sentințe: "Te-ai sacrificat zadarnic, domnule".

Revenirea în lume este de fapt o intrare într-un nou coșmar: amintirea zilelor de detenție.

Refuzul memoriei de a se conforma statutului de om liber al ziaristului devine o indescritibilă tortură. Neadaptarea și respingerea de către societate întăresc neliniștile.

Singurii care procedează cu înțelepciune sunt părinții care "țărani cu un înăscut simț al discreției" respectă tăcerea fiului lor.

Subcapitolul "**File de jurnal**" reface șirul obsedantelor scene de închisoare.

Frigul cosmic, singurătatea, veșnica senzație că cineva se află la pândă nu pot face casă bună cu scrisul. **Evadarea perfectă**: munții copilăriei cu lumea lor paradisiacă.

Cugetările inserate în **Amprentele** sunt de multe ori ecouri ale celor afirmate mai înainte în alte capitole.

Volumul se încheie cu o scenă post-revoluționară; fostul deținut se întâlnește din întâmplare cu fostul anchetator P, aflat în fruntea unui miting la care se strigă: "Jos comunismul".

Scriind **Patrulaterul cenușiu**, Arthur Porumboiu reconstituie un episod din **infernul roșu**. Cronică fidelă a realului, scrisul nu are nevoie în acest caz de artificii literare în exces.

Gândul se exprimă pe sine însuși într-o impresionantă narațiune la persoana întâi.

Tiparul : **S.C. INFCON S.A.** Constanța
str. Prof Murgoci nr.1, tel./ fax : 041/ 585627, 580527

Bun de tipar : 20.09.1999. Apărut : 1999.

Hârtie off'set : 60g/ m².

Format : 16 / 70x100. Coli tipar 19.

ERATĂ

Pag.	Rândul	în loc de	se va citi
4	7	ponto euxino	Ponto Euxino
4	8	firențe	Firenze
4	10	lingvistice	linguistiche
4	10	trail	tra il
4	13	mediteraneo	mediterraneo
4	15	soto	sotto
4	15	Grecia magna	Graecia Magna
4	16	Romeno-italiene	Romeno-Italiene
4	18	Creație	creație
4	21	à la fin des XIX a siècle	à la fin du XIX-e siècle

**"Analele Dobrogei", serie nouă, an V, nr. 1, 1999,
apare cu sprijinul financiar al Institutului de
Cercetări Eco-Muzeale Tulcea,
sub redacția Muzeului de istorie națională și arheologie
Constanța.**